

TARTU ÜLIKOOL
ERAÕIGUSE INSTITUUT

Tiina Mikk

Annak pärandvarast eseme omandamise alusena

Magistritöö

Juhendajad: prof Paul Varul
mag iur Urve Liin

2010

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Üldõigusjärglus ja annaku ehk legaadi mõiste	7
1.1. Õigusjärgluse liigid ja üldõigusjärgluse mõiste	7
1.1.1. Õigusjärgluse liigid	7
1.1.2. Üldõigusjärgluse mõiste ja tähendus pärimisel	9
1.2. Annakusaaja ja pärija õiguslike positsioonide võrdlus.....	16
1.2.1. Sisu ja eesmärgid	16
1.2.2. Õiguslikud tagajärjed.....	20
1.3. Annaku määramine pärijale.....	23
1.4. Kogu vara annakuna määramine	26
1.5. Damnatsioonilegaadi eristamine vindikatsioonilegaadist	28
2. Annaku ajalooline kujunemine	32
2.1. Annak Rooma õiguses	32
2.2. Annak Kontinentaal-Euroopa õiguses	34
2.3. Annaku kujunemine Eestis	35
2.3.1. Annak Balti Eraseaduses	35
2.3.2. Annak II Maailmasõja eelses õigusloomes	38
2.3.3. Annak Nõukogude Eesti õiguses.....	42
2.3.4. Annak 1997.a ja 2009.a pärimisseaduses	43
3. Annakuõigussuhte tekkimine ja sisu	54
3.1. Õiguse tekkimine annakule	54
3.2. Annakuõigussuhte pooled ja nende õigused.....	57
3.3. Annaku vastuvõtmine ja sellest loobumine	61
3.3.1. Annaku vastuvõtmise ja sellest loobumise viis ja tähendus	61
3.3.2. Annakusaaja õiguse tõendamine	65
3.4. Annaku nõude täitmine.....	69
3.5. Muud annakule sarnase õigusliku tagajärjega instituudid.....	70
4. Annaku nõude mittetäitmine ja täitmise tagamine	76
4.1. Annaku nõude mittetäitmine	76
4.1.1. Annaku nõude kehtetuse tõttu	78
4.1.2. Võlausaldajate nõuete tõttu	84
4.1.3. Annaku, eelannaku, eelosa, sundosa nõuete tõttu	88
4.2. Annaku täitmise tagamine	94
4.2.1. Annaku kui võlaõigusliku nõude tagamine üldises korras	94
4.2.2. Annaku pärimisõiguslik tagamine	97
5. Annakuga seotud tõlgendamisküsimused	102
5.1. Üldised tõlgendamispõhimõtted	102
5.2. Annakusaaja tõlgendamine pärijaks ja <i>vice versa</i>	110
5.2.1. Kogu pärand või üksik hüve	112
5.2.2. Vara põhiosa või kõrvalosa	115
5.2.3. Hüve vahetu või vahendatud üleminek	118
5.2.4. Osalus pärandvara valitsemises või kõrvalseisev võlausaldaja.....	119
5.3. Annaku tõlgendamine jagamiskorralduseks ja <i>vice versa</i>	121
Kokkuvõte	126
Zusammenfassung	133
Kasutatud kirjanduse loetelu	139
Kasutatud normatiivaktide loetelu	145
Kasutatud kohtulahendite loetelu	146
Kasutatud muude materjalide loetelu	146
Kasutatud lühendite loetelu	147

SISSEJUHATUS

Üldõigusjärgluse põhimõtte kohaselt lähevad pärandajale kuulunud õigused ja kohustused ühtse tervikuna, jagamatult, seaduse alusel üle pärijale, mitme pärija puhul - pärijatele. Õigustes ja kohustustes toimub muutus ainult niivõrd, kuivõrd mitteülekantavad ja seega mittepäritavad õigused ja kohustused lõpevad. Kahetsusväärset on nimetatud põhimõtet Eesti õiguspraktikas mitmeski aspektis alahinnatud või valikuliselt kasutatud, eelkõige on see märgatav annaku mõiste sisustamisel ja selle rakendamisel õiguspraktikas.

Pärandajal on õigus otsustada, kuidas oma vara saatust pärast surma korraldada. Tulenevalt testeerimisvabadusest on tal võimalik valida nii sobiv viimse tahte avalduse vorm kui ka selle sisu, eelkõige otsustada, kellele ja millistel tingimustel tema vara surma korral üle läheb. Pärandaja võib määrata viimse tahte avalduses üksikuid esemeid isikule nii, et viimasest ei saa pärandaja üldõigusjärglane - pärija, vaid annakusaaja.

Magistritöö esimene eesmärk on analüüsida annaku instituudi õiguslikku olemust, annakuks määratud eseme ülemineku konstruktsiooni ja eesmärki. Annakusaaja ja pärija vastastikused õigused ja kohustused tekitavad küsimusi nii õigusteoorias kui -praktikas. Problemaatiline on annakuõigussuhte määratlemine ja sellest tulenevate nõuete kindlakstegemine eelkõige seetõttu, et annaku korraldus tuleneb reeglina pärandaja ühepoolsest viimse tahte avaldusest, kuid õiguse üleminek leiab aset pärast pärandaja surma, sõltuvalt annaku liigist, kas siis annakuga õigustatud ja kohustatud isikute vahendusel või vahetult.

Alates Rooma õigusest tuntakse õigusteoorias kahte põhilist annaku liiki: asjaõiguslik ehk vindikatsioonilegaat ja võlaõiguslik ehk damnatsioonilegaat. Vindikatsioonilegaadiks nimetatakse pärandaja korraldust, millel on asjaõiguslik toime, st annakusaaja omandab õiguse annakuks määratud esemele vahetult. Damnatsioonilegaadi all mõistetakse annakut, mille saaja omandab üksnes õiguse annakuks määratud ese pärija käest välja nõuda.

Varasema, 1.01.1997.a. jõustunud pärimisseaduse kehtivuse ajal tõusetus Eestis teravalt küsimus annaku õiguslikust olemusest, eelkõige annakuks määratud eseme annakusaajale ülemineku õiguslikust konstruktsioonist ja annakusaaja nõude sisust. Tugevalt oli juurdunud arusaam annakust kui õigusinstituudist, mille abil on võimalik saavutada annakuna määratud hüve, milleks sageli oli omandiõigus kinnisasjale, vahetu üleminek eriõigusjärgluse korras pärandajalt annakusaajale. Annaku täitmine toimus valdavalt pärijapoolse sekkumiseta, mõnikord isegi pärija teadmata.

Magistritöö raames analüüsitakse nimetatud kahte annaku liiki ning uuritakse, milline annaku liik kehtib Eestis. Töös analüüsitakse 1997.a seaduse kehtivuse ajal laialtlevinud praktikaga kaasnedavad võivad riske pärijale ja pärandaja võlausaldajale. Magistritöö autor soovib lükata ümber või leida kinnitust väitele, et Eesti territooriumil on alati kehtinud damnatsioonilegaat. Kui väide leiab kinnitust, kaasneb sellega paratamatult järeldus, et aastaid kestnud praktika, mille kohaselt annakusaaja omandab vahetu õiguse annakuks määratud esemele, ei ole olnud seadusega kooskõlas. Kui väite ümberlõkkamine ebaõnnestub, peatatakse põgusalt ka sellise praktika õiguslikel tagajärgedel. Kuigi varasema pärimisseaduse segadusttekitavad sätted on uue pärimisseadusega kõrvaldatud, ei välista see võimalikke õigusvaidlusi 1997.a seaduse aegse praktika pinnalt.

Magistritöö teine eesmärk on analüüsida, kas kehtiv regulatsioon pakub kõigile ülalnimetatud annakusuhte osalistele nende positsioonile vastavat kaitset.

Annaku regulatsiooni väljakujundamisel on erinevates õiguskordades ja läbi ajaloo püütud arvestada kolme annakuga seotud huvigrupiga: annakusaaja, pärija ja pärandi võlausaldaja. Igaüks neist soovib pärandist talle õigusega kuuluvat osa, kuid seejuures võib tekkida huvide konflikt, iseäranis pärandvara ebapiisavuse korral.

Eesti õiguspraktikas on korduvalt tõstatatud küsimus annakusaaja huvide kaitse tõhustamise vajadusest. Töös käsitletakse nii väljapakutud lahendusi kui analüüsitakse, millised asjaolud võivad põhjustada annakusaaja huvide kahjustamise ja millistel juhtudel on kaitse tõhustamine põhjendatud. Seejuures pööratakse tähelepanu kõikvõimalikele nõuetele ja nende omavahelisele konkurentsile, mille täitmist õigustatud isikud pärandvarast nõuda saavad ja mis annakusaaja nõuet kahjustada võivad.

Magistritöö kolmas eesmärk on uurida konkreetseid kriteeriume pärija ja annakusaaja eristamiseks. Kriteeriumite eesmärk on väärtustada ja lihtsustada viimse tahte sisulist tõlgendamist ja aidata sobiva õigusliku lahenduse valikul¹. Notarite ja kohtu praktika kinnitab, et sageli lähtuvad pärandajad vara kohta korralduse tegemisel kindlast soovist määrata üksikuid esemeid. Enamasti tuleb üldõigusjärgluse põhimõttega arvestamise vajadus testaatorile üllatusena. Sellest johtuvalt võib pärimisasja lahendaja olla viimse tahte tõlgendamise komplitseeritud ja vastutusrikka ülesande ees. Tõlgendamise teel tuleb välja selgitada, kas pärandaja soovis määrata soodustatud isiku annakusaajaks või pärijaks, kas ta pidas silmas pärandiosa suuruse määramist või andis üksnes juhiseid pärandvara jagamise kohta. Igal korraldusel on erinevad õiguslikud tagajärjed. Kui viimse tahte avaldus on koostatud korrektselt ja piisavalt ettenägelikult, reeglina probleeme ei teki. Pärimisõiguses on

¹ Pärija ja annakusaaja eristamise probleemile on viidanud 1930.aastal E.Ein: "Vististi pole suuremat lahkuminekut juristide ja hariliku seltskonna mõistete vahel, kui seda on *pärija* suhtes." *Ein, E.*, (1930), lk 39

tahte tõlgendamisel, sh pärandaja hüpoteetilise tahte väljaselgitamisel, erakordne tähendus, kuna tahte avaldajalt ei ole selgitusi küsida enam võimalik. Töös uuritakse, millistele asjaoludele tuginedes saab tahte tõlgendamisel jõuda tulemuseni, mis pärandaja tegelikule tahtele enim vastab.

Nimetatud eesmärkide saavutamiseks on magistritöö põhiprobleemideks järgmised küsimused: milline on õigusjärglus õiguse üleminekul annakusaajale, kuidas, millal ja kelle suhtes annaku nõue tekib, milline on annaku vastuvõtmise tähendus ning mis on annaku nõude sisu. Samuti analüüsitakse annakusaaja ja annakutäitja vastastikuseid õiguseid ja kohustusi, sh pärandvara ebapiisavuse korral, ja annaku nõude lõppemise aluseid. Nimetatud problemaatika annaku nõude sisust omab tähendust ka üleelanud abikaasa pärimisõiguse seisukohast. Nii 1997.a kui 2009.a pärimisseaduse kohaselt kohaldatakse eelosale annaku sätteid. Seetõttu osutub vajalikuks töös käsitleda eelosa mõistet, õiguslikku konstruktsiooni ja analüüsida, millised esemed eelosa hulka kuuluvad.

Teema valik on põhjendatud nii autori isikliku huviga käsitletava teema vastu kui praktilise vajadusega laiapõhjalise teoreetilise käsitluse järele. Antud teemal ei ole Eestis varem teadusmagistritööd ega doktoriväitekirja kirjutatud. Annaku õiguslikku konstruktsiooni ja olemust on Eesti õiguskirjanduses varem analüüsitud vaid põgusalt. Magistritöös käsitletud mahus ja kompaktsuses käsitletakse annakuga seonduvaid küsimusi Eestis esmakordselt.

Magistritöö on jagatud viide peatükki. Esimeses peatükis leiab käsitlust annaku mõiste ja õigusjärgluse liigid ning eristamise põhimõtted. Õiguskirjanduses defineeritakse sageli annakut läbi vastandamise pärijaks olemisele. Pärija annakusaajast eristamise seisukohast on mõõdapääsmatu avada ka pärija ja üldõigusjärgluse mõisted ning käsitleda viimase tähendust pärimisõiguses. Samuti käsitletakse annaku liike ja analüüsitakse damnatsioonilegaadi ja vindikatsioonilegaadi eeliseid ja puudusi. Teises peatükis käsitletakse annaku ajaloolist kujunemist Rooma õiguses, Kontinentaal-Euroopa maade õiguses ja Eestis. Seejuures pööratakse erilist tähelepanu annaku nõude sisule. Kolmandas peatükis käsitletakse annakuõigussuhte sisu –selle tekkimist, liiki ja õigussuhte osaliste õigusi ja kohustusi, sh annaku vastuvõtmise viisi ja tähendust ning annakust tuleneva õiguse tõendamise viisi. Neljandas peatükis analüüsitakse, millistel juhtudel on annakutäitja mittetäitmine põhjendatud ja millised on annakusaaja võimalused oma nõude tagamisel. Neljas peatükk hõlmab ka analüüsi pärandil lasuvate nõuete konkurentsist ja selle tähendust annaku nõude täitmisele. Viies peatükk on pühendatud annakuga seotud tõlgendamisküsimustele, sisaldades nii üldiseid viimse tahte avalduse tõlgendamise põhimõtteid kui konkreetseid kriteeriume pärija ja annakusaaja eristamiseks ning annaku korralduse eristamiseks jagamiskorraldusest.

Annak on väga vana instituut. See oli põhjalikult reguleeritud juba Rooma õiguses. Eesti kuulub nii geograafiliselt asendilt kui ka õiguskorra üldisest ajaloolisest arengust ning pärimisõiguse ülesehituse põhimõtetest lähtuvalt Mandri-Euroopa õigussüsteemi². Nii 1997.a kui 2009.a pärimisseaduse koostamisel on olnud eeskujuks Mandri-Euroopa õiguse maade pärimisõigus. Sellel põhjusel on magistritöö allikatena kasutatud kirjandust Rooma õiguse kohta, samuti Hollandi, Austria, Saksamaa ja Šveitsi tsiviilseadustikke. Lõuna- ja Põhja-Euroopa, samuti *common law* maade pärimisõigust on kasutatud piiratud ulatuses. Annaku sisu analüüsil on kasutatud Rootsi pärimisseadust kui õigust, mis pakub Eesti õigusest kardinaalselt erinevat lahendust.

Töö kirjutamisel on kasutatud Eesti autorite teoseid ja analüüsitud kohtupraktikat. Balti Eraseaduse ja tsiviilseadustiku 1940.a eelnõu analüüsimisel on kasutatud C.Erdmanni, I.Tjutrumovi, E.Ilusa, J.Jaakson ja M.Punga seisukohti. 1997.a ja 2009.a pärimisseaduse analüüsimisel kasutatakse U.Liini, E.Silveti, I.Mahhovi ja E.Grünbergi teoseid. Erinevaid õiguslikke lahendusi eri maades on analüüsitud tuginedes eelkõige seisukohtadele Palandt'i ja Müncheni kommentaaride pärimisõiguse osas, Austria tsiviilseadustiku P.Rummeli kommentaare ja F.Gschnitzeri seisukohti, Šveitsi autoreid P.Tuorit ja B.Schnyderit ning Saksa õiguseteadlasi H.Langet, K.Kuchinket, D.Leipoldi, H.Broxi jt.

² Liin, U., (1999), lk 141

1. ÜLDÕIGUSJÄRGLUS JA ANNAKU EHK LEGAADI MÕISTE

1.1. Õigusjärgluse liigid ja üldõigusjärgluse mõiste

1.1.1. Õigusjärgluse liigid

Õiguse omandamine on kas algupärane või tuletatud. Algupärane (originaalne) on õiguse saamine siis, kui õigus tekib sõltumata sellest, kas õigus oli enne olemas või kas see kuulus kellelegi teisele, nt peremeheta asja hõivamine, omandi saamine ühendamise, segamise või ümbertöötlemisega. Tuletatud (derivatiivne) on õiguse omandamine siis, kui see toimub õigusjärgluse alusel, st õiguse üleminekuga ühelt õiguskandjalt („õiguseellane“) teisele („õigusjärglane“). Seejuures on õiguse omandamise eelduseks, et õiguseellasel oli õigus olemas ning õigus on *üleantav*. Põhimõtteliselt on kõik õigused üleantavad. Tuletatud ehk derivatiivse õiguse omandamise põhimõte kajastub pärimisseaduse kahes esimeses paragrahvis. Pärimine on isiku surma korral tema vara üleminek teisele isikule, pärandiks ei ole pärandaja õigused ja kohustused, mis seadusest tulenevalt või oma olemuselt on lahutamatult seotud pärandaja isikuga (PäS § 1 lg 1 ja § 2 lause 2).

Õigusjärgluse liigitus pärineb Rooma õigusest. Eriõigusjärglusele (ld.k. *successio singularis*) vastandus üldõigusjärglus (ld.k. *successio universalis*), mille all mõisteti kõikide õiguste ja kohustuste kogumis üleminekut³. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi TsÜS) § 6 lg-te 1 ja 2 kohaselt on õigusjärgluse aluseks tehing või seadus. Eraõiguses esineb kahte liiki õigusjärglust: omandamine eriõigusjärgluse alusel (singulaarne õigusjärglus ehk singulaarsuktsessioon, nimetatakse ka üksikõigusjärgluseks ja osaõigusjärgluseks⁴) ja omandamine üldõigusjärgluse alusel (universaalne õigusjärglus ehk universaalsuktsessioon, nimetatakse ka üldiseks õigusjärgluseks ja täisõigusjärgluseks).

Eriõigusjärglus (singulaarsuktsessioon) on seotud ühe õigusega ja toimub elavate isikute vahelise tehingu alusel⁵. Õigusjärglus elusolevate isikute vahel, väheste eranditega, ongi võimalik ainult eriõigusjärgluse korras. Isegi juhul kui üle antakse mitu õigust, tuleb iga õigus eraldi üle anda⁶. Eesti õiguses sisaldub spetsialiteedi põhimõte TsÜS § 6 lg-s 3, mille kohaselt tuleb iga õigus ja kohustus anda üle eraldi käsutustehinguga, vastavalt konkreetse õiguse üleandmist reguleerivatele sätetele. Näiteks omandiõiguse üleminekuks kinnisasjale on

³ *Ilus, E.*, lk 173

⁴ E.Silvet kasutab termineid täis- ja osaõigusjärglus, *Silvet, E.;Mahhov, I./Silvet*, lk 9; termineid üld- ja eriõigusjärglus on kasutatud mitmetes tõlkeõpikutes, nt H.Broxi pärimisõiguse õpiku eestikeelses tõlkes, *Brox, H.*, lk 12, samuti tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõus ja nt pankrotiseaduses. Põhiliselt kasutatakse siiski mõistet universaalõigusjärglus, harvem täisõigusjärglus, nt *Liin, U.*, (1999), lk 145; (2005), lk 22

⁵ *Köhler, H.*, lk 33

⁶ *Larenz, K.*, lk 240

vajalik asjaõiguskokkulepe ja kande tegemine kinnistusraamatusse (AÕS § 64¹), vallasasjadele asjaõiguskokkulepe ja asja valduse üleandmine (AÕS § 92); õiguse, nt patendi, kuuluvust muudetakse nõude loovutamise (VÕS § 174).

Üldõigusjärglus (universaalsuktsessioon) on seotud õiguste kogumiga. Tüüpilisel juhul toimub see seaduse alusel. Eelnimetatud spetsialiteedipõhimõtte ei rakendu⁷. Üksikuid õiguste kompleksi kuuluvaid õigusi ei ole vaja eraldi üle kanda; üleminek toimub *uno actu* läbi ühe ja sama sündmuse⁸. Üldõigusjärgluse peamiseks juhtumiks on pärimisjärglus. Siiski on olemas ka üldõigusjärgluse juhtumeid elavate isikute vahel⁹. Näiteks abikaasade ühisvarareziim, kus ühe abikaasa poolt omandatud ese muutub seaduse alusel ka teise abikaasa omandiks, ja seda ka ilma vastava kandeta kinnistusraamatus¹⁰. Juriidiliste isikute ühinemise, jagunemise, ümberkujundamise korral toimub õigusmuudatus samuti seaduse alusel toimuva universaalõigusjärgluse korras¹¹. U.Liin on välja toonud, et õiguste üleminek pärimisel spetsialiteedipõhimõtte järgi ei ole võimalik, sest pärandaja on surnud¹².

Niisiis võib õigusjärglus olla eriõigusjärglus või üldõigusjärglus sõltuvalt sellest, kas üleminek puudutab ühte õigust või õiguste kompleksi, iseäranis ühe isiku kogu vara¹³. Pärimine on TsÜS § 6 lg 2 kohaselt alati seaduse alusel tekkiv õigusjärglus, mitte aga tehingu alusel tekkiv õigusjärglus. Seda isegi siis, kui pärimine toimub testamendi või pärimislepingu alusel¹⁴. Kuna omandi üleminek pärimisel toimub seaduse alusel, ei ole pärija omandi tekkimiseks kõigile pärandajale kuulunud asjadele: raamatutele, autole, rahale, sööginõudele, väärtpaberitele - ja kinnisasjale sealhulgas - , vaja eraldi kokkuleppeid omandi ülemineku kohta ega ka mitte vastavaid kandeid kinnistusraamatus, - pärija muutub pärandi avanemise hetkel automaatselt nii kinnisasja kui kõigi muude pärandvara hulka kuuluvate esemete omanikuks. Siinkohal on oluline märkida, et ka järelpärija pärib üldõigusjärgluse korras. Eelpärija ja järelpärija on üksteisele ajaliselt järgnevad sama pärandaja pärijad¹⁵.

Kontinentaal-Euroopa maade õiguse järgi saab pärija kui üldõigusjärglane pärandi avanemisega reeglina ka nende üksikute esemete omanikuks, mis pärandaja tahte kohaselt on määratud annakusaajale. Annakusaajal on nõudeõigus talle määratud esemele.

Annakuõiguse kontekstis tõusetub vajadus rõhutada kahe õigusjärgluse liigi erinevust, kuna sageli rõhutatakse Eesti õiguskirjanduses annaku käsitlemisel ja selle eristamisel pärijast

⁷ Köhler, H., lk 33

⁸ Larenz, K., lk 240

⁹ Köhler, H., lk 33

¹⁰ Köhler, H., lk 33; Köve, V.; Pärna, P., lk 203

¹¹ Gustavus, E., lk 130

¹² Liin, U., (2003 (a)), lk 46

¹³ Larenz, K., lk 239

¹⁴ Liin, U., (2003 (b)), lk 699

¹⁵ Palandt/Edenhofer, sissejuhatus §-le 2100, 1

annaku omandamist eriõigusjärgluse alusel, millest võib järeldada, et annakusaaja on pärandaja eriõigusjärglane¹⁶. Saksa pärimisõigus eriõigusjärglust ei tunne; see ei ole ka tehinguliselt saavutatav¹⁷. Pärimisõiguslikku eriõigusjärglust ei tunne ka Šveitsi tsiviilseadustik. Isegi talu (sk.k. *Hof*) testamentaarsel määramisel ei ole tegemist eriõigusjärglusega, sest ka siin läheb põllumajandusüksus esmalt pärijate ühisomandisse¹⁸. P.Tuor leiab, et annakusaaja nimetamine pärandaja eriõigusjärglaseks on õigusteoreetiliselt ebakorrektnel ning äärmisel juhul võimalik vaid laiendatud tähenduses, nt nn seadusjärgsete kasutusvaldajate puhul. Kasutusvaldus tekib küll automaatselt pärandaja surmaga (mitte ülekandmisaktidega elavate vahel), kuid see ei ole piiratud teatud üksikutele vara koostisosadele (vähemalt mitte enne pärandvara jagamist, pärast mida pärija saab „päris omanikuks“), see ei ole „universaalne“. Seega on õigusjärglus seadusjärgse kasutusvaldaja puhul tegelikult pehmentatud universaalõigusjärglane, moonutatud seeläbi, et õigusjärglus leiab aset ainult kasutusvalduses ja et kasutusvaldajale ei kaasne vastutust pärandaja võlgade eest¹⁹. Austria õiguskirjanduses kajastub kaks seisukohta. C.Bielefeld märgib, et pärimisõiguses esineb vaid üldõigusjärglus ja annakusaajaid ei vaadelda pärandaja õigusjärglastena²⁰. Kuigi P.Rummeli järgi on annak võlaõiguslik nõue pärija vastu, leiab ta, et annak eriõigusjärglus, kuna puudub vaid ühte eset mitte vara kogumit²¹. F.Gschnitzeri järgi on tegemist eriõigusjärglusega surma tõttu²². Erandina võib esineda pärimisel eriõigusjärglus, kui pärandvara erinevad koostisosad päritakse eri maade õiguste järgi, nt kui päritav kinnisasi asub teises riigis²³. Küsimus annakusaaja õigusjärglusest Eesti õiguse järgi leiab töös läbivalt käsitlust.

1.1.2. Üldõigusjärgluse mõiste ja tähendus pärimisel

Väljaspool pärimisõigust omab universaalõigusjärglus tähendust vaid vähestes õiguste kompleksi üleandmisega seotud valdkondades²⁴. Pärimisõiguse siseselt võib väita, et üldõigusjärgluse põhimõte on absoluutselt kõige olulisem pärimisõiguslikest põhimõtetest. Universaalõigusjärgluse põhimõte on alustala, millele kogu Kontinentaal-Euroopa, sh Eesti, pärimisõigus on üles ehitatud.

¹⁶ Vt nt Silvet, E.; Mahhov, I./ *Silvet*, lk 30; Õigusjärglusest annakuks määratud esemele lähemalt ptk-s 3.1.

¹⁷ *Leipold, D.*, lk 10

¹⁸ *Tuor, P.; Schnyder, B.*, lk 410; Samuti Saksa õiguses.

¹⁹ *Ibd.*, lk 408

²⁰ *Bielefeld, C.*, lk 9

²¹ *Rummel/ Welser*, lk 643

²² *Gschnitzer, F.*, lk 4

²³ *Tuor, P.; Schnyder, B.*, lk 410

²⁴ *Larenz, K.*, lk 239

Üldõigusjärgluse põhimõtte kohaselt lähevad pärandi vastuvõtmisega²⁵ pärijale üle kõik pärandaja õigused ja kohustused, välja arvatud need, mis oma olemuselt on lahutamatult seotud pärandaja isikuga või mis seadusest tulenevalt ei saa ühelt isikult teisele üle minna (PärS § 130 lg 2). Pärandi vastuvõtmisega satub pärija täpselt samasse õiguslikku positsiooni, mis oli pärandajal surma hetkel. Vahetul, seaduse alusel toimival üleminekul käsitletakse üksikuid pärandvara hulka kuuluvaid esemeid kui ühte tervikut²⁶.

Universaalõigusjärgluse põhimõtte eesmärk on kaitsta pärija ja pärandi võlausaldaja huve, andes pärandaja vara muutumatusena pärijale üle. Nagu märgib J.Uluots: „Universaalse suktsessiooni põhimõtte, mis on Eesti pärimisõiguse aluseks, kõigepealt eeldab, et pärija jätkaks pärandaja isikut ja järelikult tasuks ka võlad, olgu siis, et see tekitab erilisi raskusi“²⁷. Šveitsi õiguskirjanduses on toodud välja üldõigusjärgluse põhimõtte kaks praktilist eelist: esiteks ei ole iga üksiku eseme üleandmiseks vajalike tehingute ja toimingute tegemine vajalik ning teiseks kujutab see endast tagatist võlausaldajatele, et pärandaja vara säilib ja et sellest on võimalik nõuded rahuldada ka pärast pärandaja surma²⁸.

Arusaam õiguste ja kohustuste üleminekust surma tõttu universaalõigusjärgluse põhimõtte järgi tekkis järk-järgult juba Rooma õiguses²⁹. Ettekujutust üldõigusjärglusest näitlikustasid roomlased pildiga, kus pärijad astuvad pärandaja asemele. See peaks muuhulgas hästi edasi andma tollaegse arusaama, et pärija päritud õiguse sisu on täpselt sama, mis oli pärandaja õiguse sisu. Ühe hilisema, filosoofiliste mõjutustega Rooma doktriini kohaselt moodustavad pärandaja ja pärija lausa ideelise terviku³⁰. Alates 12 tahvli seadusest³¹ ei läinud pärijale üle mitte ainult pärandaja nõuded, vaid ka kohustused, sh need, mis lamavale pärandile vahepeal lisandusid, va rangelt isikliku iseloomuga mittepäritavad õigused ja kohustused³².

Austria õiguskirjanduses iseloomustatakse üldõigusjärglust tihti järgmise põhimõttega: „Surnud isik kestab järglastes edasi“ (*der Tote erbt den Lebendigen; le roi est mort, vive le roi*), mille kohaselt astuvad pärijad pärandaja surmaga *ipso iure* tema asemele, võttes pärandaja õigused ja kohustused tervikuna üle. Üldõigusjärglus hõlmab aktiva ja passiva, ja üleminek toimub *uno actu*, Austria õiguse järgi läbi kohtuliku pärijaks kinnitamise (sk.k. *Einantwortung*)³³. Vana Rooma ja Saksa õiguse eeskujul on universaalõigusjärgluse põhimõtte

²⁵ Pärandi vastuvõtmisega kaotab pärija pärandist loobumise õiguse – temast on saanud lõplik pärija.

²⁶ Zimmer, M.; Kersten, A., Krause, T., lk 258

²⁷ Uluots, J., kommentaar kolmanda raamatu (pärimisõigus) 3.peatüki 2.-le jaole

²⁸ Tuor, P.; Schnyder, B., lk 407

²⁹ Lange, H.; Kuchinke, K., lk174

³⁰ Kaser, M.; Knütel, R., lk 399

³¹ *Ibd*, lk 399 ja lk 437

³² Mayer-Maly, T., lk 174

³³ Gschnitzer, F., lk 4

üle võetud Šveitsi õigusesse, märkides, et isiku surmaga isiku õigused ja kohustused ei lõpe, vaid lähevad tervikuna üle uuele kandjale, olgu selleks siis üks isik või mitu³⁴. Pärandaja võlgade eest vastutavad nii seaduse- kui testamendijärgsed pärijad³⁵. Universaalõigusjärglust käsitletakse Šveitsi õiguskirjanduses kui ainsat tõelist pärimisjärglust, mida pärandaja mingil juhul välistada ei saa. Äärmisel juhul saab seda teha pärija tagasiulatuva jõuga pärandist loobudes. Ainult universaalõigusjärglane võib end õigustatult nimetada „pärijaks“ selle mõiste täies tähenduses. Pärijat iseloomustab seetõttu topeltomadus: üheltpoolt järeltulija pärandaja kõigile varaliste suhetele kogumis, *uno actu*, ning teiselt poolt piiramatu vastutus pärandvara kohustuste eest³⁶. Pärandi avanemisega tekkinud õigusjärglust käsitletakse üldõigusjärglusena ka Hollandis, kus kõik pärandaja vara hulka kuulunud õigused ja kohustused lähevad vahetult pärijale üle³⁷. Kuigi ka Rootsi õigus kasutab terminit üldõigusjärglus, ei ole mõiste Rooma ja Saksa õigusega identselt sisustatud, hõlmates vaid pärandvara aktivat mitte passivat. Aktiva ja passiva lähevad esmalt üle pärandvarale kui juriidilisele isikule (rk.k. *dödsboet*). Rootsi õiguse erineb Saksa jt õigustest veel sellepoolest, et pärandaja kohustuse eest ei vastuta mitte pärijad, vaid pärandvara³⁸. Rooma õiguse eeskujuga ei ole üle võtnud Anglo-Ameerika õigussüsteem. Inglise õigus ei ole võtnud omaks piiramatu vastutuse printsiipi ja pärija ei astu oma eelkäija positsiooni, kuna pärandaja varandus on määratud esmajoonelisele tema kreditoride rahuldamiseks, omandades vara, mis jääb üle nõuete rahuldamisest³⁹.

Eestimaale jõudis Rooma õigusele tuginev universaalõigusjärgluse põhimõte Balti Eraseaduse (edaspidi BES) kehtivuse ajal. Läänemereprovintside varasem õigus tunnistas vana Saksa õiguse põhimõtteid üksikute esemete pärimise võimalikkusest, mida tunnistasid ka Rootsi seadused. Üldõigusjärgluse põhimõtte omaksvõtmine kulges paraku suurte raskustega⁴⁰. BES artikkel 1691 mõistab pärandi all küll kõikide pärandajale kuulunud õiguste ja kohustuste kogumit⁴¹, kuid praktikas domineerisid varasemad arusaamad ning üldõigusjärgluse põhimõtte leidis Eestimaal harva rakendust⁴². Annaku regulatsioonis kehtis Eesti jaoks ulatuslik põhimõtteline erinorm, mille kohaselt omandas annakusaaja sarnaselt pärijaga vahetu omandiõiguse annakuks määratud esemele. 1940.a Tsiviilseadustiku eelnõu väljatöötamisel võeti üldõigusjärgluse põhimõtte pärimisõiguse regulatsiooni aluseks ja seda

³⁴Tuor, P.; Schnyder, B., lk 406

³⁵Hirt, T.; Ryffel, G., lk 104

³⁶Tuor, P.; Schnyder, B., lk 407

³⁷Süß/van Maas de Bie, lk 1076

³⁸Ferid, M.; Firsching, K., V osa: Rootsi, lk 16

³⁹Bonfante, P., lk 105

⁴⁰Erdmann, C., lk-d 5, 164, 193

⁴¹Tjutrumov, I. (1936), lk 381; Erdmann, C., lk 422; BES art-d 1691, 1693 ja 2639

⁴²Erdmann, C., lk 233

täielikumal kujul kui Balti Eraseaduses⁴³. Ka Nõukogude Eesti õigus tunnustas universaalse õigusjärgluse põhimõtet, kuid siin olid omad erandid, nagu näiteks pangahoiuste pärandamisel ja koduse vara pärimisel⁴⁴. Tsiviilkoodeksi kommentaaridest nähtub, et põhimõtteliselt tunnistati pärija omandiõigust vara kogumile, mille hulka kuulusid ka kohustused⁴⁵. 1997.a ja 2009.aasta pärimisseaduse regulatsioon on üldõigusjärgluse põhimõtte seisukohast analoogiline regulatsioonile Austria, Hollandi, Saksamaa, Šveitsi õiguses.

Kogu vara ühtse tervikuna üleminek tähendab, et pärija saab pärandi „nii nagu see on“, täpselt samas seisus, kui see pärandajale kuulus⁴⁶. Šveitsi õiguskirjanduses viidatakse, et pärimisõiguslik *ipso iure* omandamine on vastuolus asjaõiguslike põhimõtetega, nt ei rakendu õiguste ja kohustuste seaduse alusel üleminekul spetsialiteedipõhimõtte. See tähendab, et kogu pärandaja vara läheb pärijatele üle, ka need esemed, mille olemasolust pärijad midagi ei tea, isegi siis, kui pärima õigustatus väga palju aega hiljem pärandaja surmast kindlaks määratakse⁴⁷. Õiguste ja kohustuste üleminekul pärimise teel on tegemist derivatiivse õiguse omandamise viisiga, mille eelduseks on, et õigus kuulus pärandajale ja et see õigus on ülekantav. Eelkõige kuuluvad päritavate õiguste alla varalised õigused ja kohustused nagu omandiõigus, pandiõigus, võlaõiguslikud nõuded ja kohustused, ooteõigused, autoriõigused. Üksikjuhul võib pärandvara koosseis olla väga laiapõhjaline ja mitmekülgne. Põhimõtteliselt läheb tervikuna, kogumis, automaatselt, seaduse alusel, vahetult pärijale või kõigile pärijatele üle kogu pärandajale tema surmapäeval kuulunud vara.

Tänapäeva pärimisõigus kui objektiivne õigus reguleerib vaid surnud isiku varalisi õigussuhteid. Kas õigus on päritav, sõltub õiguse iseloomust ja seotusest tema kandjaga. Nii ei ole päritavad isikuga lahutamatu seotud õigused (PärS § 2 ja § 130 lg 2). Nt lõpevad surmaga isikuõigused (õigus kehale, nimele, aule). Kui aga pärandaja eluajal on tema isikuõiguste rikkumise tõttu tekkinud tal õigus varalise kahju hüvitamisele (sk.k. *Vermögensschaden*), võib need maksma panna pärija⁴⁸. Erandina võib üleandmine olla välistatud või piiratud tulenevalt õiguse olemusest, seadusest või tehingust. Näiteks ei ole üleantavad kasutusvaldus (AÕS § 215) ja autori isiklikud õigused (AutÕS § 11 lg 2) ja nt nõuded, mille loovutamine oli lepinguga välistatud⁴⁹. Üleantavad ega seega päritavad ei ole perekonnaõiguslikud nõudeõigused.

⁴³ Ein, E.; Grünthal, T., Nurk, M., lk 262-263

⁴⁴ Liin, U., (1999), lk 145

⁴⁵ Ananjeva, J; Kask, P; Laasik, E., kommentaar § 531 p-dele 1 ja 3

⁴⁶ Lange, H.; Kuchinke, K., lk 69, jm 18

⁴⁷ Druey, J.N., lk 41

⁴⁸ Brambring, G.; Jerschke, H.-U., lk 700

⁴⁹ Köhler, H. lk 33

Reeglina tähendab õiguse üleantavus ka selle päritavust. Kahtluse korral tuleb konkreetse õiguse või kohustuse päritavust üksikjuhul eraldi hinnata. Õiguste päritavus on pigem reegel, st enamasti kestab õigussuhe vaatamata subjektide vahetusele edasi. Kogu vara seaduse alusel üleminek tervikuna tähendab, et pärija astub – õigemini satub - pärandi vastuvõtmisega täpselt samasse õiguslikku positsiooni, mis oli pärandajal tema surma hetkel, ja seejuures ei ole vajalik muidu möödapääsmatu asjaõiguse üleandmise eelduste täitmine. Nii on päritav kogu õigussuhtest tulenev positsioon, sh sekundaarsed nõuded nagu võlgniku viivitusest tulenev viivise nõue ja võlasuhtega seotud kujundusõigused nagu taganemine, vaidlustamine. Samuti on päritav ooteõigus kui õiguse eelaste, mis on saavutanud sellise õigusliku kindlustatuse, et õiguse tekkimist ei saa enam ühepoolselt kõrvaldada⁵⁰, nt pärast asjaõiguskokkuleppe ja kinnistamisavalduse esitamist, kuid enne kinnistusraamatu kande tegemist⁵¹. Ooteõigused päritakse nagu täisõigusedki sõltumata sellest, kas need on asjaõiguslikud või võlaõiguslikud⁵². Vajaliku õigusliku kindluse saavutamisel on üksnes pelgalt väljavaatest midagi omandada saanud panditav ja arestitav ning ülekantav – seega päritav -õigus⁵³.

Üldõigusjärgluse põhimõttest on erandeid⁵⁴. Austria korteriomandiseadus võimaldab üleelanud abikaasale „omandi juurdekasvu“⁵⁵: surnud isiku korteriomandi osa läheb vahetult üleelanud abikaasa omandisse⁵⁶. Tegemist ei ole siiski tasuta omandamisega- korteriomand tuleb reeglina turuväärtuse järgi välja osta ja raha arvestatakse pärandvara hulka⁵⁷. Eesti õiguses saab näite erandist üldõigusjärgluse põhimõttele tuua näiteks võlaõigusseaduse §-st 321, mille kohaselt on eluruumi üürniku surma korral temaga koos elanud abikaasal või perekonnaliikmetel õigus üürniku asemel üürilepingusse astuda.

Kuigi surnud isiku vara üleminek toimub pärimisel üldõigusjärgluse korras pärandi avanemise hetke seisuga ja koosseisus, ei saa tähelepanuta jätta tõika, et surma puhuks saab vara saatust määrata ka väljaspool pärimisõigust. Näiteks kindlustusjuhtumi toimumise korral on õigus saada kindlustushüvitist kindlustuslepingus nimetatud soodustatud isikul ning teda ei või kindlustusvõtja pärijad asendada (VÕS § 425). Pärimisõiguslikud vahendid ei ole ainsad võimalused, kuidas oma vara saatust pärast surma korraldada. Kuid vara ülemineku korraldamisel on pärimisõigus „ultima ratio“⁵⁸.

⁵⁰ Saksa õiguskirjanduses puudub üksmeelne seisukoht ooteõiguse definitsiooni kohta

⁵¹ Medicus, D., lk 321 ja 322

⁵² Brox, H., lk 9

⁵³ Medicus, D., lk 321 ja 322

⁵⁴ Maier, W.; Schmitt, J., lk 262

⁵⁵ Koziol, H.; Welser, R., lk 494

⁵⁶ Gschnitzer, F., lk 91

⁵⁷ Süß/ Haunschmidt, II, 3, b

⁵⁸ Brambring, G.; Jerschke, H.-U., lk 697

Üldõigusjärgluse põhimõtte tähendus avaldub eriti selgelt juhul, kui pärijaid on mitu. Mitme pärija korral on senini ühele isikule kuulunud õiguslikus positsioonis ühe subjekti asemel mitu. Igaüks neist on pärandaja üldõigusjärglane. Kuna kaaspärijate vahel tekib pärandvara ühisus (PärS § 147), ei ole mitme pärija korral võimalik ka omandiõiguse ulatus üksikutele pärandvara hulka kuuluvatele esemetele määratletav murdosadena, vastavalt pärandiosade suurusele. Saksa õiguskirjanduses märgitakse, et pärandvara läheb jagamatult üle kõigile kaaspärijatele, moodustades pärija isikliku vara kõrval nn erivara⁵⁹, st iseseisva tervikliku vara, mida valitsevad ja käsutavad kaaspärijad ühiselt. Sellise konstruktsiooni eesmärk on hoida ära pärandvara hulka kuuluvate esemete eraldamine pärandvarast, mis võiks kahjustada võlausaldajaid⁶⁰. Pärijate ühisus tekib seaduse alusel, mitte osapoolte kokkuleppel⁶¹. Analoogiliselt on pärandvara ühisus ja kaaspärijate omavahelised suhted reguleeritud Eestis. Päritud vara moodustab pärijate isiklikust varast eraldiseisva varamassi, kuna selle valitsemine ja käsutamine on allutatud ühise valitsemise reeglitele, olles suunatud nn sundühisuse lõpetamisele pärandvara jagamise näol (PärS §-d 147, 148 ja 152jj).

Üldõigusjärgluse põhimõttega on vastuolus pärija määramine üksikutele esemetele asjaõigusliku toimega. Sageli peetakse pärimise all silmas üksikute konkreetsete – väärtuslikumate - esemete omandamist ja testeerimist, jättes tähelepanuta nii muu vallasvara kui pärandvara hulka kuuluva või tulevikus kuuluma hakkavad kohustused. Õiguskirjanduses küll avaldatakse arvamust, et notariaalsete testamentide puhul ei tohiks selliseid probleeme tõusetuda, kuna kahtlusteta on notari kohustus selgitada, kas ja millise pärandiosa ulatuses pärija määramist soovitakse⁶², kuid praktikas valmistab see siiski raskusi nii Eestis kui väljaspool⁶³. Õiguste ja kohustuste üleminek tervikuna ja seaduse alusel tähendab muuhulgas seda, et pärandaja, notari abiga või ilma, ei saa oma elu ajal testamendi tegemisega õiguste ja kohustuste tervikuna üleminekut mõjutada⁶⁴. Viidates siinjuures eelkõige mitme pärijaga pärimisasjadele, ei saa lähtuvalt universaalõigusjärgluse põhimõttest- vastupidiselt levinud arusaamisele- pärandaja määrata, et pärast tema surma saab poeg vahetult auto omanikuks ja tütar vahetult kinnisasja omanikuks. Pärandi avanemise hetkest alates on poeg ja tütar ühiselt kogu pärandvara omanikud, (kogu) pärandvara kuulub neile ühiselt (PärS § 147). Nagu märgib H.Brox, kuulub üksikese igale kaaspärijale tervikuna, piiratuna ülejäänud kaasomanike õigustega⁶⁵. Üks kaaspärija ei omanda üksikuid pärandisse kuuluvaid esemeid,

⁵⁹ *Leipold, D.*, lk 247

⁶⁰ *MüKo /Dütz*, § 2033, 5

⁶¹ *Koziol, H.; Welsch, R.*, lk 534

⁶² *Zimmer, M.; Kersten, A., Krause, T.*, lk 294

⁶³ *Leipold, D.*, lk 11

⁶⁴ *Ibd*, lk 10

⁶⁵ *Brox, H.*, lk 228

vaid osa tervikpärandist. Kaaspärijad jagavad pärandvara kokkuleppel, vastavalt pärandiosade suurusele kaasomandis oleva asja jagamise sätete alusel (PärS § 152 lg-d 2-4). Pärandajal on õigus teha viimse tahte avalduses korraldusi, kuidas tema arvates võiks pärandvara jagada (pärandvara jagamise korraldus), kuid sellistel korraldustel ei ole asjaõiguslikku iseloomu- need üksnes kohustavad pärijaid omavahel jagama pärandvara pärandaja soovitud moel. Kohustuse täitmiseks on vajalik kaaspärijatevaheline õigustehing (nt üleandmine)⁶⁶.

Kaaspärijate pärandvara ühisus on reguleeritud analoogiliselt paljudes Kontinentaal-Euroopa maades. Šveitsi õiguse järgi saab iga pärija õigus pärandile väljenduda vaid kvoodis kogu pärandvarast mitte spetsiifilises objektis: *Ipsa iure* üldõigusjärgluse põhimõtte kohaselt omandamise põhimõttega on seotud ka põhimõte, mille kohaselt mitme pärija korral kaaspärija ei omanda individuaalset tiitlit pärandvarale. Vaid kõik pärijad koos saavad olla pärandvara suhtes õigustatud, seejuures kohalduvad asjaõigussätted. Näiteks võivad pärijad pärandvara objekte käsutada vaid ühiselt (ZGB art 602²). Pärija õigus kvoodile pärandvarast muutub pärast pärandvara jagamist nõudeks üksikute objektide suhtes⁶⁷. Analoogiline regulatsioon on isegi Hollandis, kus Prantsuse õiguse eeskujul on kaaspärijad pärandi kaas-, mitte ühisomanikud, kuigi õigussuhete kujundamine on sisuliselt siiski sarnane Saksa õigusest tuntud ühisomandile. Õiguslikust seotusest pärandiga tuleneb, et kaasomandit üksikutele pärandvara hulka kuuluvatele esemetele ei saa üle anda, vaid üleantav on kaasomand kõikidele pärandvara hulka kuuluvatele esemetele. Pärandvara käsitletakse kui ühte tervikut, mis „lõhutakse“ alles kõigi pärijate kokkuleppel⁶⁸.

Päritava vara üleminek seaduse alusel väljendub selgelt kinnistusraamatuõiguses. Erandina tavalisest omandi üleminekust toimub omandi üleminek üldõigusjärgluse korras surma tõttu pärandvara hulka kuuluvale kinnisasjale või kinnisasjaõigusele kinnistusraamatu väliselt, seaduse alusel. Pärandaja surma tõttu ei vasta kinnistusraamatust nähtuv õiguslik olukord tegelikkusele, mistõttu kinnistusraamatu kanne on vale. Tegemist on kinnistusraamatuvälise omandi üleminekuga. Saksa õiguskirjanduses ollakse seisukohal, et kuna pärandaja ise enam tehinguid teha ei saa, on põhimõtteliselt välistatud tegeliku omaniku õiguste rikkumine⁶⁹. Omanikuvahetuse kinnistusraamatus nähtavaks tegemiseks on vajalik kande parandamine, mis toimub pärija⁷⁰, pärast järelpärija õiguste tekkimist järelpärija või testamenditäitja⁷¹ või pärandi hooldaja (PärS § 112) ühepoolse notariaalselt kinnitatud

⁶⁶ *Leipold, D.*, lk 11

⁶⁷ *Druey, J.N.*, lk 41

⁶⁸ *Koenigs, D.*, lk 256

⁶⁹ *Schwab, K.H.; Prütting, H.*, lk 69. Samuti *Silvet, E.; Mahhov/Mahhov, I.*, lk 88; *Teisiti Tiivel, R.*, lk 94

⁷⁰ *Pärna, P.; Kõve, V.*, lk 120

⁷¹ Testamenditäitja on pärandaja viimse tahte avaldusest tuleneva ameti pidaja, kes tegutseb omaenese õiguse alusel võõra huvides, seejuures sõltumata pärija tahtest. *Haegele, K.; Schöner, H.; Stöber, K.*, lk 1385.

avalduse alusel (KrS § 34 lg 1 ja § 34 lg 2¹). Pärimisjärglust tõendatakse pärimisõiguse tunnistusega (KrS § 36¹ lg 3), testamenditäitja õigusi testamenditäitja tunnistusega (PärS § 87). Kui kinnistusraamat on muutunud valeks asjaõiguse kinnistusraamatuvälise ülemineku tõttu (nt kinnisomandi või piiratud asjaõiguse üleminek pärijale⁷²), võib kinnistusosakond kohustada omanikku või testamenditäitjat esitama kinnistusraamatu parandamiseks avalduse ja kande tegemiseks vajalikud dokumendid (KrS § 65¹). Üldõigusjärgluse printsiip on võrreldes kinnistusraamatusse sissekandmise printsiibiga eelisseisundis ka Austrias, kus pärandi ülemineku viis on erilise kohtuliku pärijaks kinnitamise (sk.k. *Einantwortung*) tõttu teistest eeskujumaadest erinev. Ka Austrias toimub kõigi pärandaja õiguste üleminek *eo ipso* ning esemete eraldi üleandmine ei ole vajalik. Sellega murtakse kinnistusraamatusse sissekandmise printsiip ja pärija muutub kinnisasja omanikuks ilma, et ta oleks kinnistusraamatusse omanikuna sisse kantud⁷³.

Üldõigusjärgluse põhimõtte kohaselt läheb automaatselt pärijale üle kogu pärandaja vara tervikuna. Ka mitme pärija korral läheb pärandvara neile jagamatuna üle. Sellist seaduse alusel tekkivat pärimisjärglust ei saa pärandaja välistada ega modifitseerida. Vaatamata tugevale ajaloolisele taustale on üldõigusjärgluse põhimõtet kahetsusväärset vähe lõpuni mõistetud ja sellisena rakendatud. Iseäranis torkab see silma annaku instituudi juures.

1.2. Annakusaaja ja pärija õiguslike positsioonide võrdlus

1.2.1. Sisu ja eesmärgid

Eelkäsitletud üldõigusjärgluse põhimõttest tuleneb, et pärija on isik, kellele läheb üle surnud isiku vara tervikuna⁷⁴. Sellest johtuvalt ei ole võimalik määrata pärijat üksikute esemete määramise kaudu. Pärijaks määrati juba Rooma õiguse järgi kas kogu varale või siis murdosale sellest. Pärija määramist ühele konkreetsele esemele (ld.k *heredis ex re certa*) käsitleti juba toona pärimise kui üldõigusjärgluse olemusega vastuolus olevana⁷⁵.

Pärija on eelkõige isik, kelle pärandaja on selleks nimetanud oma tahteavaldusega, st testamendi või pärimislepinguga. Kui testamentaarne pärimisjärglus puudub, määratakse pärija seaduse järgi. Pärimisseaduse § 37 lg 1 kohaselt on pärijaks see, kellele on määratud kas kogu pärand või siis mõtteline osa sellest. Terminiga „pärija“ iseloomustatakse igäüht,

Testamenditäitja avalduse esitamise õigus omaenese õiguse alusel sõltub eelkõige talle testaatori poolt antud õiguste mahust PärS § 80 lg-d 1 ja 3 ja tema kohustustest PärS § 80 lg 4. Vt ka *Swab, K.H./Prütting, H.*, lk 80

⁷² *Tiivel, R.*, lk 125

⁷³ *Grünberg, E.*, (2008), lk 57

⁷⁴ *Brox, H.*, lk 3

⁷⁵ *Kaser, M.; Knütel, R.*, lk 418

kellele pärandi avanemisega läheb üle päritavate õigussuhete kogum⁷⁶. Pärija on isik, kes pärandaja ettekujutuse kohaselt jätkab sealt, kus tema pooleli jäi. Pärija on pärandaja õigusjärglane esmajärgus küll majanduslikus mõttes, kuid alahinnata ei tohiks ka sellise staatuse moraalsel tähendust, eelkõige pärandaja jaoks⁷⁷. Kontinentaal-Euroopa õigus käsitleb pärija mõistet ühtemoodi. Pärijaks nimetatakse ainult pärandaja üldõigusjärglast, mitte igäüht, kes pärandi avanemise tõttu õigusi omandab. Seetõttu tuleb pärijast eristada annakusaajat ja nt sundosasaajat, kuna nemad ei muutu pärandi avanemisega pärandvara hulka kuuluvate õiguste ja kohustuste kandjaks, vaid omandavad üksnes nõuded pärija vastu⁷⁸.

Annak on pärimisõiguslik instituut, mille kaudu on võimalik saavutada üksiku hüve üleminek silmaspeetud isikule ilma teda pärijaks nimetamata. Rooma õigus tundis annakut juba vanimal ajal ja arvatakse, et nad tekkisid koos testamendiga⁷⁹. Rooma õigus käsitles annakut kui surmapuhust tehingut üksiku eseme või õigusliku eelise määramiseks, vastandades annakut pärijaks määramisele kui universaalõigusjärglusele⁸⁰. Õiguskirjanduses defineeritakse annakut tihti selle järgi, mis ta ei ole, nt Saksa õiguse järgi on annak surma puhuks varalise hüve määramine, mis ei ole ei pärijaks nimetamine ega sihtkäsund⁸¹. Hollandi õiguses vastab annak põhimõtteliselt annakule Saksa õiguses- annakusaaja on isik, kes testamendi alusel⁸² saab eelise, mis ei ole ei kogu vara ega proportsionaalne osa sellest (käekell, maja, konkreetne rahasumma)⁸³. Austria õiguskirjanduse järgi on annaku mõiste võimalik anda vaid negatiivsete tunnuste kaudu: eraldi surma puhuks, mis ei ole pärijaks määramine⁸⁴. Rootsi õigusest nimetatakse universaalseks pärijaks testamendi järgi isikut, kes testamendi kohaselt saab kogu pärandvara, kindla osa sellest või selle, mis pärandvarast alles jääb⁸⁵. Isikut, kes saab testamendiga eelise kindla asja, rahasumma, kasutusõiguse või muu õiguse näol nimetatakse legataariks ja seda, mida ta saab, nimetatakse legaadiks⁸⁶. Ka Rootsi õiguses piirnevad annakusaaja õigused vaid temale määratud esemega. Annakusaajal, erinevalt pärijatest⁸⁷, ei ole õigust osaleda kohtulikus pärandvara aktiva ja passiva kindlakstegemise protsessis muul moel, kui nõuda endale just seda omandit, mis testator talle

⁷⁶ MüKo/Leipold, § 1922, 15

⁷⁷ Mikk, T., 23

⁷⁸ MüKo/Leipold, § 1922, 1

⁷⁹ Ilus, E., lk 187

⁸⁰ Kaser, M.; Knütel, R., lk 444

⁸¹ Brox, H., lk 208

⁸² Hollandi õigus ei luba pärimislepingut ega vastastikuseid korraldusi ühes testamendis mitme isiku poolt.

Chorus, J.; Gerver, P.-H.; Hondius, E.; Koekkoek, A., lk 182

⁸³ Chorus, J.; Gerver, P.-H.; Hondius, E.; Koekkoek, A., lk 181

⁸⁴ Gschnitzer, F., lk 90

⁸⁵ Familjerätt, lk 50

⁸⁶ Süß/Johansson, lk 1300

⁸⁷ Familjerätt, lk 50

määratud on⁸⁸. Annakusaaja ei ole pärandvara osaline (rk.k *dödsbodelägar*)⁸⁹. Erinevalt teistest võrdlusallikatest täidetakse annakud Rootsi õiguse järgi jagamata pärandvarast ja neid ei arvestata pärandiosa hulka⁹⁰. Anglo-Ameerika süsteemis sarnaneb seadusjärgne pärija (ing.k. *Heir*) pigem annakusaajale Saksa õiguse tähenduses⁹¹.

Ka E.Silvet defineerib annakut seeläbi, et annakusaaja ei ole pärija – pärandaja saab surma puhuks tehtud korraldusega määrata teisele isikule pärandist asju, õigusi ja muid materiaalseid hüvesid, ilma et ta selle isiku oma pärijaks nimetaks⁹². Pärimisseaduse § 56 tähistab annakut järgmiselt: „Kui testaator ei ole määratud isikule kogu oma vara ega selle mõttelist osa, vaid üksnes teatud varalise hüve, pidamata hüve saajat oma õigusjärglaseks, loetakse hüve annakuks ja hüve saaja annakusaajaks“. Eriti oluline on siinjuures paragrahvi teine lause: „Annaku määramise korraldus annab annakusaajale õiguse nõuda annakutäitjalt annakuks määratud eseme üleandmist“. Sellest tuleneb *expressis verbis*, et annak on pärija vastu suunatud (võlaõiguslik) nõue. Tallinna Ringkonnakohtu otsuses nr 2-05-61 antud annaku definitsiooni kohaselt on annaku õiguslikuks sisuks pärandajalt saadud võlaõiguslik nõue pärija(te) vastu mingi kindlaksmääratud asja või mõne muu täpselt hinnatava varalise väärtuse suhtes⁹³. U.Liin leiab, et tegemist on võlaõigusliku nõudega⁹⁴. Siit tuleneb, et pärija ja annakusaaja erinevad teineteisest omandatava õiguse sisu poolest. Erinevalt pärijaks määramisest, ei lähe annakuks määratud ese annakusaajale üle seaduse alusel ja automaatselt, vaid annakusaaja omandab pelgalt õiguse nõuda pärijalt talle annakuks määratud eset (PärS § 56 lg 1). Kokkuvõtvalt võib öelda, et pärandi avanemisega saab pärijast omanik, annakusaajast tema võlausaldaja.

Annaku määramise korraldus võib sisalduda testamendis, siduva korraldusena pärimislepingus kui vastastikuse korraldusena abikaasade vastastikusel testamendis (PäS §-d 95 ja 91). Pärimisseadus ei loetle ammendavalt, mis võib olla annaku ese. Annakuks võib olla asi, rahasumma, õigus, nõue, kohustusest vabastamine või muu üleantav hüve (PäS § 56 lg 2). Saksa õiguskirjanduses ollakse seisukohal, et kuna annak on nõue, saab annaku esemeks olla kõik, mis saab olla nõude esemeks, nt omandi üleandmine, võlaõigusliku lepingu sõlmimine, lõpetamine, ostueesõiguse andmine, kasutusvalduse sissekandmiseks nõusoleku andmine jne. Oluline on, et määratakse varaline eelis⁹⁵. Annakuks võib määrata igasugust sooritust, võib kohustada midagi tegema või vastupidi, tegemata jätma. Sooritus ei pea pärinema

⁸⁸ Handbok för bouppteckningsärenden m.m., 7.osa, lk 1

⁸⁹ Süß/Johansson, lk 1303

⁹⁰ Ibd, lk 1300; ÄB 11:2

⁹¹ Liin, U., (1999), lk 142

⁹² Silvet, E.;Mahhov, I./Silvet, lk 29

⁹³ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 2-05-61

⁹⁴ Liin, U., (2005), lk 133

⁹⁵ Palandt / Edenhofer, sissejuhatus §-le 2147, 6

pärandvarast endast või olema selle valitsemisvaldkonnas. Pärijat võib ka kohustada annakuks määratud ese esmalt muretseda (nn hankimisannak). Šveitsi õigus tunnistab annakuna põhimõtteliselt igasugust varalist eelist⁹⁶. Siiski on nõutav, et annaku ese peab olema selgelt määratletud või vähemalt määratletav⁹⁷.

Annaku instituudi põhiline rakendusala seisnebki eelkõige teatud eseme pärandvarast eraldamise võimaluses ning üldisest pärandvara ülemineku regulatsioonist erineva tulemuse saavutamises. Näiteks Saksamaal on tänu annaku regulatsiooni paindlikkusele võrreldes pärijaks määramisega leidnud annaku regulatsioon kasutust nt äriühingu osaluse õigusjärgluse korraldamisel⁹⁸. Saksa notarite käsiraamatus tuuakse esile, et soodustatud isikute annakusaajateks nimetamisega võidakse saavutada praktiline, vähekulukas ja kiire pärandvara üleminek. Nt kui pärandaja soovib kahest isikust ühele jätta pärandaja kinnisasja ja teisele vallasasjad ja hoiused pangas, saab soovitud tulemuse saavutada läbi selle, et üks määratakse kinnisasja (ainu)pärijaks, st „kinnisasja-õigusjärglaseks“ ja teisele määratakse annak ülejäänud pärandvara hulka kuuluvatele esemetele, mille tagajärjel muutub pärandvara jagamine mittevajalikuks ja piisab kinnistusraamatu parandamisest. Ka võib annaku määramisel olla argumendiks, et annakusaaja omandab üksnes võlaõigusliku nõude üksiku eseme ühekordseks üleandmiseks, mitte kaas-õigusjärgluse kogu pärandvaras kõigi võimalike kaaspärijaid koormavate probleemidega pärandvara jagamisel⁹⁹. U.Liin soovitab põhjendatult määrata annakut vaid juhul, kui soovitakse määrata üksikut eset, ilma seda isikut pärijatevahelistesse pärimisõiguslikesse vahekordadesse segamata¹⁰⁰. Hollandi õiguses tuuakse välja annaku regulatsiooni eelisena võimalust määrata annaku esemeks kasutusvaldus kogu pärandvarale või osale sellest¹⁰¹. Sellise võimaluse kasutamist nt üleelanud abikaasa elustandardi säilitamisel tuuakse esile ka Saksa õiguskirjanduses: alternatiivina eel- ja järelpärimisele võib määrata nt abikaasale annakuna eluaegse kasutusvalduse kogu pärandvarale ja määrata lapsed pärijateks. Annak ei pea olema tasuta¹⁰². Seetõttu võib annak seisneda ka pärandaja korralduses, et tema pärijatest üks saab õiguse omandada pärandvara jagamisel pärandi hulka kuuluv kinnisasi selle väärtusele vastava hinna eest. Varaline hüve seisneb annakusaajale antud võimaluses ülevõetav ese omandada¹⁰³. Lisaks võib annaku instituudi kasutamine olla põhjendatud juhul, kui pärandaja soovib määrata soodustatavale

⁹⁶ *Hirt, T.; Ryffel, G.*, lk 107

⁹⁷ *Tuor, P.; Schnyder, B.*, lk 468

⁹⁸ MüKo /*Schlichting*, sissejuhatus §-le 2147, 8

⁹⁹ *Brambring, G.; Jerschke, H.-U.*, lk 718

¹⁰⁰ *Liin, U.*, (2005), lk 133; samuti *Hirt, T.; Ryffel, G.*, lk 104

¹⁰¹ *Koenigs, D.*, lk 244

¹⁰² MüKo /*Leipold*, § 1939, 6

¹⁰³ *Brox, H.*, lk 215

isikule õigusi ja kohustusi, mis pärandvara hulka ei kuulu, nn hankimisannak (PäS § 67 lg 4 ja 68 lg 2). Praktiliselt tähendusrikas on annaku määramine pärijale.

1.2.2. Õiguslikud tagajärjed

Pärijale läheb üldõigusjärgluse korras üle varem teisele inimesele kuulunud terve õigussuhete kogum kogu selle kompleksuses. See toob paratamatult kaasa terve rea ülesandeid ja praktilist asjaajamist. Urve Liini järgi on pärija isik, kes peaks looma selguse kogu pärandvaras, tegelema pärandvara arvele võtmisega ja muu asjaajamisega, mille pärimine paratamatult endaga kaasa toob¹⁰⁴. Pärija täidab pärandaja kohustused kolmandate isikute ees, testamendist tulenevad kohustused, esitab nõuded (vajadusel kohtu kaudu), lõpetab vajalikud õigussuhted, korraldab matused ja kannab matuse kulud (PärS § 130jj), ta võib olla kohustatud esitama avalduse pärandvara pankroti väljakuulutamiseks (PärS § 142 lg 6). Pärandvara valitsemine toimub pärija või kaaspärijate poolt ühiselt, kusjuures pärandvara hulka kuuluvate esemete käsutamiseks, nt pärandaja kohustuse täitmiseks, on vajalik kõigi kaaspärijate nõusolek (PärS § 148). Pärandvara valitsemisega kaasnevad lisaks toimingutele ka kulud, mis jaotatakse kaaspärijate vahel võrdeliselt nende pärandiosadega (PärS § 151). Sellise pealesunnitud ja tülika kogu vara omandi saab lõpetada kaaspärijate kokkuleppel, eeldusel, et on jõutud üksmeelele pärandvara hulka kuuluvate ja kohustuste täitmisest järelejäävate asjade jaotamises (PärS §-d 152 ja 159). Ühelt poolt annab see õiguse mõjutada endale soodsat tulemust, kuid erimeelsuste tekkimist ei saa siiski välistada, sh kohustuste täitmise viisis. Pärandvara valitsemine võib olla seda lihtsam, mida vähem on selles osalevaid isikuid.

Üldõigusjärgluse põhimõttest tuleneb ka pärija vastutus pärandaja kohustuste eest. Pärija kohustuste hulka kuuluvad nii päritud kohustused kui ka pärandi avanemisega tekkinud kohustused. Viimaste hulka kuulub ka annaku täitmise kohustus (PärS § 133). Põhimõtteliselt vastutab pärija pärandaja kohustuste eest nii päritud vara kui oma isikliku varaga, mis kuulub talle väljaspool pärandi avanemist, kuid tal võimalik inventuuri nõudes oma vastutust pärandvarale piirata (PärS §-d 130 ja 137jj). Eesti õiguskirjanduses toodud seisukohtadest tekib kahtlus, nagu vastutaks annakusaaja pärandaja kohustuste eest annaku ulatuses analoogiliselt pärijaga. Erki Silvet on seisukohal, et annakusaajal ei teki kohustust tasuda pärandaja võlgu, kui need ei ole annaku eseme koormiseks¹⁰⁵. Segadusttekitavad on järgmised näited Eesti õiguskirjandusest: „Pärandaja kohustused ei lähe annakusaajale üle, kui need ei

¹⁰⁴ Liin, U., (2005), lk 137

¹⁰⁵ Silvet, E.; Mahhov, I./ Silvet, lk 30

ole ülemineva asjaga vahetult seotud¹⁰⁶; ning I.Mahhovi 1995.aastal Juridicas avaldatud seisukoht: „Annakusaaja kui singulaarne õigusjärglane ei vastuta pärandaja võlgade eest selles osas, mis ületab saadud annakut. Annakusaaja on pärijast kui universaalsest õigusjärglasest soodsamas olukorras ka seetõttu, et nõuded pärandi vastu rahuldatakse eelkõige pärijatele mineva vara arvel ning alles siis, kui sellest ei piisa, annaku arvel¹⁰⁷; Ühelt poolt väidetakse, et kohustuste eest vastutab pärija, teiselt poolt samas, et annaku ulatuses vastutab pärandaja võlgade eest siiski annakusaaja. U.Liin märgib, et nii germaani kui ka romaani õigusperekonnas vastutab pärandil lasuvate kohustuste eest reeglina vaid pärija, st. üldõigusjärglane ja annakusaaja *üldiselt* pärandi kohustuste eest ei vastuta¹⁰⁸. Samal ajal vastutab annakusaaja nagu varemgi [Nõukogude õiguses –autori märkus] vaid annakuesemel lasuvate kohustuste eest¹⁰⁹. Arusaama annakusaaja vastutusest ja kohustuste seotusest vastutavate objektidega peegeldab ilmekalt Harju Maakohtu 29.03.2006 seisukoht: „Kui elamu läheb üle annakuna, ei vastuta annakusaaja pärandaja võlgade eest, mis ei ole seotud annakuna saaduga. Kohus tuvastas, et võlg ei olnud seotud annakuna saadud kinnistuga. PärS’97 § 130 ei kuulu kohaldamisele, kuna kostja sai kinnistu annakuna.¹¹⁰“ 2005.a märgib U. Liin õigustatult, et annakusaaja ei vastuta kunagi oma varaga pärandaja kohustuste eest¹¹¹.

Tekib küsimus, mida täpselt peetakse silmas „annaku eseme koormiseks olevate võlgade“ ja „annaku esemel lasuvate kohustuste“ all (termineid koormatis ja kohustus kasutatakse sünonüümidena). Seisukohad annakusaaja vastutusest võivad olla rajatud 1997.a pärimisseaduse § 66 lg 1 lausele 2, mille kohaselt läheb pärandvara hulka kuuluv asi annakusaajale koos selle juurde kuuluvate õiguste ja kohustustega, samuti viljaga. 1997.a pärimisseaduse väljatöötamisel võeti mh aluseks Austria tsiviilseadustiku pärimisõiguse osa, mille § 686 (§ 662) sisaldab analoogilist regulatsiooni. Kui annakuks on määratud konkreetne ese, saab annakusaaja pärandi avanemise hetkest asjalt saadud vilja, kasutuseelise ja iga muu juurdekasvu. Ta kannab ka asjal lasuvad koormatised ja asja juhusliku hävimise riski. ABGB kommentaaride kohaselt peetakse siinkohal silmas pandiõigusi ja asjaõiguslikke koormatisi, aga ka nõudeid nende seadmiseks¹¹². Austrias ei vastuta annakusaaja pärandvaral lasuvate kohustuste eest, ta on ise võlausaldaja¹¹³.

¹⁰⁶ *Ibd*, lk 9

¹⁰⁷ *Mahhov, I.*, (1995), lk 289

¹⁰⁸ *Liin, U.*, (1999), lk 142

¹⁰⁹ *Ibd*, lk 145

¹¹⁰ Tallinna Ringkonnakohtu otsus nr 2-05-61 Harju Maakohtu 29.03.06 otsuse põhjendused

¹¹¹ *Liin, U.*, (2005), lk-d 132 ja 133

¹¹² *Rummel, P.*, lk 735

¹¹³ *Gscnitzer, F.*, lk 95

Siinkohal on vajalik viidata PärS '97 §-le 70 ja PärS §-le 71, mille kohaselt, kui annakuks on määratud pärandi hulka kuuluv ese, ei või annakusaaja nõuda sellel asjal lasuvate koormiste kõrvaldamist, kui testamendist ei tulene teisiti. E.Silvet selgitab, et kõnealusel paragrahvis peetakse silmas asja koormavat pandiõigust¹¹⁴. Identne säte leidub ka Saksa õiguses. Kui annakuks on määratud pärandvara hulka kuuluv ese, ei või annakusaaja kahtluse korral nõuda eset koormavate õiguste kõrvaldamist. Kui pärandajale kuulub kõrvaldamise nõue, laieneb kahtluse korral annak ka sellele nõudele (BGB § 2165). Säte tugineb elukogemusel, et pärandaja tahab annakuks määratud eseme üleminekut pärandi avanemise hetkel olemasolevate õiguslike ja faktiliste omadustega. Kui seevastu pärandajal endal kõrvaldamise nõue oli, on see ka annakusaajal¹¹⁵. Koormiste all mõistetakse Saksa õiguses asjaõigusi¹¹⁶. Põhimõtteliselt ei ole annakusaajal nõuet koormistevaba eseme üleandmiseks. Kuid see on võimalik, kui annakusaaja võlausaldaja rahuldab nõude, mille tagamiseks asjaõigus on seatud, ning seaduse kohaselt läheb siis isiklik nõue pärija vastu talle üle. Pärija ees vastutab ta annakuna saadud eseme ulatuses¹¹⁷. Kohustus võlausaldaja rahuldada puudutab ainult suhet annakusaaja ja pärija vahel (BGB § 329), nn sisesuhet¹¹⁸. Ka Šveitsi õiguses peab annakusaaja taluma pandiõigust annakuks määratud esemele, kui pärandaja ei ole teisiti määranud (ZGB art 485¹)¹¹⁹. Pärandaja võib määrata, et annakusaaja peab isikliku kohustuse üle võtma ka välissuhtes (allannak pärija kasuks)¹²⁰.

Notarite praktikast nähtub, et sageli käsitlevad mittejuristid kinnisvara tagatisel võetud laenu varaga seotud kohustusena, kuid see ei anna alust tõlgendada ei PärS'97 lg 1 ega PärS §-i 71 selliselt, et annakusaajale läheb automaatselt üle ka kohustus, mille täitmise tagamiseks on seatud nt hüpoteek. Annakusaaja ja pärandaja võlausaldaja vahel puudub igasugune õiguslik seos. Õiguslik suhe oli võlausaldajal pärandajaga, kelle asemel on nüüd lepingupoole surma tõttu tema pärija, kes muuhulgas päris ka kohustuse, mille tagamiseks hüpoteek seati. Seetõttu on mõeldav annakusaaja vastutus pärandaja kohustuste eest juhul, kui selline ülevõtmise kohustus tuleneb testamendist ja kohustus üle antakse. Seega ei saa õigeks pidada väidet, et annakusaaja vastutab pärandaja kohustuste eest, isegi mitte annaku täitmisel saadud vara ulatuses. Annakusaajal puudub õigus käsutada pärandvara, millest pärandaja kohustusi täita. Nõue annakusaaja vastu saab olla vaid pärijal kui annaku täitmiseks kohustatud isikul.

¹¹⁴ Silvet, E.; Mahhov, I./*Silvet*, lk 9

¹¹⁵ MüKo/ *Schlichting*, § 2165, 1

¹¹⁶ *Ibid.*, § 2165, 3

¹¹⁷ *Ibid.*, § 2166, 1

¹¹⁸ *Ibid.*, § 2166, 2

¹¹⁹ *Druey, J.N.*, lk 138

¹²⁰ MüKo/ *Schlichting*, § 2166, 2

Kui annakuks on määratud kinnisasi, mis on koormatud hüpoteegiga, ei vastuta annakusaaja reeglina kohustuste eest, mille tagamiseks hüpoteek seatud on. Välistada ei saa siiski annakusaaja kohustust taluda täitmist annakuks määratud esemest, sest võlausaldajate nõuetel on kohustuste täitmise järjekorras eesõigus annakusaaja nõude ees¹²¹. Annakusaaja võib põhimõtteliselt valida, kas rahuldada hüpoteegiga tagatud nõue või taluda sundtäitmist kinnisasja arvel. Kui annakusaaja vabatahtlikult pärandaja kohustuse täidab ja võlausaldajal ei ole alust täitmise vastuvõtmisest keelduda, kvalifitseerub see kui kohustuse täitmine kolmanda isiku poolt. Selle tulemusel vabaneb võlgnik, st pärija kohustusest võlausaldaja ees, kuid annakusaaja võib esitada tagasinõude võlgniku, st pärija vastu (VõS §78; hüpoteegi puhul AÕS § 349 lg 3)¹²². Seetõttu tasub testamendi koostamisel arvestada, et annakusaajal võib olla eeliseid pärijate ees, kuid võrreldes pärandaja võlausaldajatega on tema positsioon nõrgem, kuna annakud täidetakse kohustuse täitmise järjekorras peale võlausaldajate nõudeid (PärS § 142). Ka Rooma õiguses pidi annakusaaja leppima sellega, et pärandaja võlausaldajatel on tema nõude ees eesõigus¹²³.

Kuna annak on nõue pärija vastu, on annakusaajal iseseisev, üldõigusjärglusest sõltumatu õiguslik positsioon. Annakusaaja ei osale pärandvara valitsemises, kohustuste täitmises ega samuti mitte pärandvara jagamises. Ta ei saagi seda teha, sest kõik õigused ja kohustused on seaduse alusel läinud üle pärijale. Ka annakuks määratud esemele ei ole tal õigusi enne, kui omandiõigus talle üle läheb. Kui pärija saab seaduse alusel kõikide üksikute pärandvara hulka kuuluvate esemete omanikuks ilma et ta selleks midagi tegema peaks, siis annakusaaja peab oma seaduse alusel tekkinud nõude aktiivselt maksma panema.

Urve Liin on välja toonud veel ühe erisuse annakusaaja ja pärija õiguste vahel juhul, kui konkreetset nimetatud asja pärandvara hulgas pärandi avanemisel ei ole, asudes seejuures seisukohale, et kui annakuna määratud asi pärandi avanemise ajal pärandvarasse ei kuulu ja pärandaja ei ole selle asendamist muu hüvega ette näinud, ei saa annakusaaja midagi¹²⁴. Siinkohal tasub siiski etteruttavalt märkida, et taoliste kaasuste puhul võib testamendi tõlgendamine rahuldavama tulemuseni viia¹²⁵.

1.3. Annaku määramine pärijale

Testaator võib lisaks pärandiosale määrata pärijale ka annaku (PärS § 61 lg 1). Sellise võimaluse olemasolu jaatavad kriitikata nii Hollandi¹²⁶, Austria¹²⁷, Šveitsi¹²⁸ kui Saksa¹²⁹

¹²¹ Vt lähemalt ptk 4.1.2.

¹²² Kull, I.; Käerdi, M.; Kõve, V., lk 158

¹²³ Ilus, E., lk 187

¹²⁴ Liin, U., (2005), lk 133.

¹²⁵ Annaku nõude kehtivusest annakuks määratud eseme pärandvara hulka mittekuulumisel ptk-s 4.1.1.

¹²⁶ Koenigs, D, lk 244

õigus, nimetades pärijale määratud annakut eelannakuks (sk.k. *Vorausvermächtnis*), TsSE sõnastuses eelleaadiks¹³⁰.

Annakut võib määrata nii ainu- kui kaaspärijale, eelpärijale või järelpärijale. Pärijale määratud annakut vaadatakse lahus tema pärandiosast ning see on õiguslikus tähenduses täiesti iseseisev õigus¹³¹. Saksa õiguskirjanduses on väidetud, et ainupärijast annakusaajale pole mõtet võlaõiguslikult anda seda, mis talle asjaõiguslikult juba kuulub¹³². H.Lange ja K.Kuchinke peavad ainupärijale annak määramist üleliigseks, kuna keegi ei saa olla iseenda võlausaldaja¹³³. Siiski käsitleb valitsev arvamus ja Saksa õiguspraktika ainupärijale määratud annakut siiski annakuna, kuna annaku määramisel ainupärijale võib olla eelis nt kinnistusraamatukäibes, testamenditäitja või pärandvara valitseja suhtes¹³⁴. Ka pärandvaral lasuvate kohustuste eest vastutamisel võib küsimus tähtsust omada¹³⁵. Pärijale annaku määramine võib olla kasulik testamendi osalise kehtetuse korral, nt puudutab kehtetuse põhjus kas üksnes pärija määramist või üksnes pärijale määratud annakut, jättes teise õigusliku seisundi puudutamata (TsÜS § 85). Pärija kui annakusaaja positsioon on sõltumatu tema pärija positsioonist: annakuga soodustatud isik võib pärandist loobuda ja annaku vastu võtta ja vastupidi¹³⁶. Analoogiliselt ei loeta ka Eesti õiguses annakust loobumist pärandist loobumiseks ja vastupidi (PärS § 64, eriti lg 4). Lisaks annab annaku pärijale määramine pärandajale võimaluse mõjutada üksikute esemete saatust kogu varast eraldi ning pärijale võimaluse omandada vaid osa pärandvarast. Pärijast annakusaajal on õigus valida, kas võtta vastu pärand või annak või mõni annakutest (PärS § 61 lg 3, § 65 lg 2). Sellise nn osalise pärandi ülemineku saab pärandaja välistada, sidudes pärandist loobumise annakust ilmajäämisega. Kui pärija on nimetatud tingimusega ning pärijale on testamendis määratud ka annak, kehtib tingimus ka annaku kohta, kui testamendist ei tulene teisiti. Kui annak on määratud tingimusega, ei sõltu annakusaaja pärijaks olek sellest tingimusest, kui testamendist ei tulene teisiti (PärS § 36 lg 1). Annaku määramine seadusjärgsele pärijale võib osutada otstarbekaks, välistamaks konkreetse eseme üleminekut ühele pärijatest. Saksa õiguskirjanduses nimetatakse selliselt määratud annakut negatiiv-annakuks¹³⁷. Samuti võib pärija või tema õigusjärglane säilitada õiguse annakule, juhul kui muidu on õigus pärandile

¹²⁷ Maurer, E., lk 57

¹²⁸ ZGB 486³

¹²⁹ Lange, H., Kuchinke, K., lk 439

¹³⁰ TsSE'36 § 681

¹³¹ Liin, U., (2005), lk 147

¹³² Lange, H., Kuchinke, K., lk 439

¹³³ *Ibd*, lk 439; Brambring, G.; Jerschke, H.-U., lk 715

¹³⁴ Palandt /Edenhofer, § 2150, 5

¹³⁵ Kipp, T.; Coing, H., lk 267

¹³⁶ Schlüter, W., lk 246

¹³⁷ Lange, H., Kuchinke, K., lk 432

asepärijal (PärS § 61 lg 5). Annaku määramisega pärijale saab teatud juhtudel omistada isikule annakusaajana parema positsiooni kui pärijana, nt pärandi ebapiisavuse korral annab annaku nõue talle teiste annakusaajatega samaväärse positsiooni, samal ajal kui ilma annaku korraldusega oleks tal kui pärijal õigus vaid (olematule) ülejäägile.

Kõige sagedamini määratakse annak ühele kaaspärijatest¹³⁸. Annaku kaudu kaaspärijale antava õiguslikult sõltumatu positsiooni väärtus seisneb eelkõige selles, et pärandaja annab ühele kaaspärijale varalise eelise, mille täitmine on *kõigi* kaaspärijate kohustus¹³⁹. Ka Eestis on annakusaajast pärijal iseenda ja annaku teiste saajate vastu samad kohustused kui teistel pärijatel, kui testamendist või pärimislepingust ei tulene teisiti (PärS § 61 lg 2). Saksa õiguskirjanduses rõhutatakse, et see viib reeglina tulemuseni, kus kaaspärija saab annaku täies väärtuses, kuid samas väheneb annaku võrra kogu pärandvara, millele ka tal endal oma pärandiosa ulatuses õigus on¹⁴⁰. Niisiis on pärijast annakusaajal topeltpositsioon: ühelt poolt on ta eraldiseisev võlausaldaja nõudega pärandi vastu, teiselt poolt sellesama pärandi omanik. Pärija ja annakusaaja topeltpositsioon soodustab annakusaajat eriti tema kaaspärijate suhtes: annakusaaja on pärandi võlausaldaja ja võib, kui on tegemist kaaspärijatega, nõuda oma nõude rahuldamist enne pärandvara jagamist, mis annab talle eelise võrreldes teiste pärijatega, kes lõplikult pärandvara hulka kuuluvate esemete omanikeks alles pärast pärandvara jagamist saavad. Pärijale määratud annakuga pärija on küll suhtes pärijatega võlausaldaja nagu iga teine, kuid siiski halvema kohustuste täitmise järjekorraga (PärS § 142). Teiseks ei pea ta laskma arvestada oma annakuna saadud eset kaaspärijate vahelisel jagamisel oma pärandiosa hulka. Sellega erineb pärijale määratud annak tavalisest jagamiskorraldusest. Igal konkreetsel juhul tuleb siiski eraldi kontrollida, kas tegemist on eelannaku või jagamiskorraldusega¹⁴¹.

Eel- ja järelpärimise määramisel võib olla praktiline vajadus määrata eelpärijale annak, et võimaldada eelpärijal vabaneda annakuks määratud eseme osas kogu pärandvara väljaandmiskohustusest järelpärija ees, asja säilitamise jm kohustusest ning vabaneda käsutuspiirangust (PärS §-d 48, 52, 53). Siinkohal märgitakse Saksa õiguskirjanduses, et tegemist on erandiga annaku võlaõiguslikus olemuses. Eelpärijale määratud annakul ei ole mitte üksnes võlaõiguslik, vaid erandina ka asjaõiguslik toime¹⁴². Silmaspeetud ainueelpärija omandab asja asjaõiguslikult, ilma et see kuuluks järelpärijale ülemineva vara hulka¹⁴³. Eelpärija omandab eelannaku tulenevalt oma pärimisõigusest juba eelpärandi avanemisel ja

¹³⁸ *Leipold, D.*, lk 265

¹³⁹ *Kipp, T.; Coing, H.*, lk 267

¹⁴⁰ *MüKo/ Schlichting*, § 2150, 5

¹⁴¹ *Schlüter, W.*, lk 246

¹⁴² *Brox, H.*, lk 213; *Palandt/Edenhofer*, 2150, 5; Vindikatsiooniannakust lähemalt ptk-s 1.5.

¹⁴³ *Lange, H., Kuchinke, K.*, lk 439

jääb omanikuks ka järelpärandi avanemisel¹⁴⁴. Niikaua, kui tegemist ei ole hankimisannakuga, on eelannakul asjaõiguslik toime. Siinkohal soovitatakse Saksa notaritel märkida pärimistunnistusele, et järelpärija õigus ei hõlma annakuks määratud eset. Kinnisasja korral on eelpärijale määratud eelannaku osas järelpärija märkuse sissekandmine kinnistusraamatusse lubamatu¹⁴⁵. Analoogiliselt annab järelpärijale annaku määramine talle võimaluse omandada osa pärandvarast enne ja sõltumata järelpärimise saabumisest.

1.4. Kogu vara annakuna määramine

Praktikas on tihti tõusetunud küsimus, mitu annakut võib sisaldada üks pärand. Arvestades, et annaku esemeks võib olla igasugune varaline hüve, sh nt kasutusvaldus pärandvarale või selle osale, võib annakusaaja õigus ulatuda praktiliselt kogu pärandvarale. Tõusetub küsimus, kas kogu vara on võimalik annakutena määrata või kas üks annak võib hõlmata praktiliselt kogu vara. Sama küsimus tekkis Rooma õiguses. Esialgu võis pärandaja määrata annakuid nii, et kogu pärand oli jaotatud annakusaajate vahel ja pärijale jäi vaid tühipaljas nimetus (ld.k. *inane nomen heredis*)¹⁴⁶. Hiljem püüti piirata Rooma testatorite kalduvust määrata palju annakuid, võideldes nii luksuse, uhkustamise ja vara laialijaotamise vastu. Hiljem tõusis esiplaanile püüdlus tagada tegelikule pärijale minimaalne osa pärandist, nt piirati annaku maksimaalset väärtust kas konkreetse rahasummaga või kaaspärijate osa väärtusega¹⁴⁷. Mainida tuleb siin eriti aastal 40 e.Kr. antud seadust – *lex Falcidia*, mille kohaselt pidi pärijale, kes oli määratud testamendiga, jääma vabaks vähemalt neljandik kogu pärandist¹⁴⁸. Seda osa ületavad annakud olid kehtetud¹⁴⁹. Kui Rooma õigusloomes vähemalt püüti leida regulatsioon, mis majanduslikult ahvatleks pärandi vastuvõtmisele, siis tänapäeva Kontinentaal-Euroopa pärimisõiguses on sellest püüdest loobutud. Pärija mõiste kohaselt ei ole pärijaks olemiseks hädavajalik, et sellega kaasneks varaline eelis, niiet pärija võib olla kohustatud pärast kohustuste täitmist kogu allesjäänud osa pärandvarast annakutena edasi andma¹⁵⁰. BGB järgi ei ole ei ole annaku ulatus kuidagi piiratud. See võib moodustada kogu pärandvara, pärijale mitte midagi üle jättes¹⁵¹. Muidugi oleks loogiline, et pärija saaks selle kõige tasuks pärandist ka märkimisväärse osa, kuid see ei ole Eesti ka õiguse kohaselt mitte mingil moel õiguslikult tagatud¹⁵².

¹⁴⁴ Brox, H.; Walker, W.-D., lk 241

¹⁴⁵ Brambring, G.; Jerschke, H.-U., lk 715-716

¹⁴⁶ Ilus, E., lk 189

¹⁴⁷ Mayer-Maly, T., lk 177

¹⁴⁸ Ilus, E., lk 189

¹⁴⁹ Mayer-Maly, T., lk 177

¹⁵⁰ MüKo /Schlichting, § 2087, 2

¹⁵¹ Palandt/Edenhofer, § 2146, 7

¹⁵² Liin, U., (2005), lk 137

Kogu vara annakuna määramisel tekib kummaline olukord, kus annakusaaja sarnaneb õiguse väärtuse poolest pigem pärijaga. BGB § 2087 lg-s 1 sisalduva tõlgendusjuhise järgi on tegemist pärijaga, kui korralduse sisuks on kogu vara või mõttelise osa määramine ning annakuga, kui korralduse sisuks on üksik ese. Kuid seejuures ei ole välistatud, et pärandaja on annakuna silmas pidanud kogu pärandvara (universaalannak) või mõttelist osa sellest (kvootannak). Sellisel juhul nimetatud tõlgendusjuhise ei kohaldu¹⁵³. Notarite käsiraamatus antakse saksa notaritele edasi tõdemus, et annakusaajale saab määrata kogu või peaaegu kogu pärandi ning et sellist annakut nimetatakse universaalannakuks¹⁵⁴. Kvoodiannakuna käsitletakse Saksa õiguskirjanduses nii annakut, mis on määratud mõttelisele osale pärandvarast¹⁵⁵ kui ka näiteks rahalist annakut, mille puhul on annakuna määratud summa, mis vastab teatud kindlale kvoodile pärandvarast¹⁵⁶. Palandti kommentaaride järgi võib pärandaja mõttelise osa oma varast määrata nn kvoodiannakuna, millega kohustatakse pärijat võlaõiguslikult maksma annakusaajale mõttelisele osale vastava reaalselt kättesaadava osa¹⁵⁷. Seejuures on kvootannak ehtne annak¹⁵⁸. Kogu pärandvara või selle mõttelise osa annakuna määramise võimalikkuses kahtleb H.Lange ja märgib, et kindlasti tuleb teha vahet, kas määratud on kvoot pärandvara väärtusest või osalus pärandis või pärandvara hulka kuuluvas esemes¹⁵⁹. H.Lange hinnangul ei saa korraldus kogu vara määramise kohta siiski toimuda nii, et annakusaajast saab pärija universaalõigusjärglane. See saab toimuda nii, et pärast kõigi kohustuste täitmist allesjäänud pärandvara tuleb annakusaajale välja anda. Lange arvates puudub nimetatud õiguskirjanduses väljapakutud võimalustel praktiline väärtus, sest tihti jõutakse tõlgendamise tulemusel lahenduseni, mille kohaselt annakusaaja on järelpärija või et ta on eelpärija ja eelduslik pärija testamenditäitja¹⁶⁰ või et „annakusaaja“ peaks olema hoopis pärijaks ja „pärija“ testamenditäitjaks¹⁶¹. Pärija võib sellisest „lähikäiguomandamisest“ loobuda pärandist loobumise kaudu. Seega on universaalannak Lange arvates üleliigne, kuigi õiguslikult mitte võimatu¹⁶². Müncheneri kommentaaride kohaselt on välistatud kogu vara annakuna määramine nii, et tulemuseks oleks annaku regulatsiooni kohaldumine, sest seeläbi langeb ära ka seadusjärgne pärimine; pärijateta pärandvara ei ole aga olemas¹⁶³. Teisest küljest ei ole pärijaks olemise seisukohast oluline, et sellega kaasneks majanduslik eelis, niiet

¹⁵³ Brox, H., lk 209

¹⁵⁴ Zimmer, M.; Kersten, A., Krause, T., lk 300

¹⁵⁵ Brox, H., lk 209

¹⁵⁶ MüKo / Schlichting, § 2155, 2

¹⁵⁷ Palandt/Edenhofer, § 2187, 2

¹⁵⁸ Brambring, G.; Jerschke, H.-U., lk 714

¹⁵⁹ Lange, H., Kuchinke, K., lk 424

¹⁶⁰ Samuti Brox, H., lk 209

¹⁶¹ Brox, H., lk 209

¹⁶² Lange, H., Kuchinke, K., lk 424

¹⁶³ MüKo/Schlichting, § 2087, 6

pärija võib olla kohustatud pärast kohustuste täitmist allesjääva vara annakusaajale üle andma (universaalannak)¹⁶⁴.

Kaudselt on kogu vara annakutena määramist tunnustatud ka Tartu Maakohtu otsuses¹⁶⁵. Kogu vara annakutena määramise võimalikkust on hinnanud ka Tallinna Ringkonnakohus, võttes seisukoha, et pärand ei saa üle minna ainult annakuna, vaid igal juhul peavad kas seadusjärgsed või testamendijärgsed pärijad pärandi vastu võtma ja tasuma võlad ning alles seejärel kuulub PärS '97 § 134 lg 3 järgi annak täitmisele. Põhjendatult märgib kohus, et annakutena kogu pärandaja vara üleminek ei saa olla viisiks, kuidas pärandaja vara saajad vabanevad kohustusest tasuda pärandaja võlad¹⁶⁶. Kohus märkis samuti, et alati ja igal konkreetsel juhul tuleb selgusele jõuda, kas testamendis nimetatud soodustatud isikut on pärandaja soovinud nimetada pärijaks või määranud talle üksnes annaku¹⁶⁷.

Käesoleva töö autor leiab, et kogu vara annakuna määramine ei oleks annakuõiguse seisukohast eesmärgipärane ja sarnastaks tarbetult annakusaajat pärijaga. Annaku funktsioon seisneb konkreetse pärandvara eseme üleminekule eriregulatsiooni loomises, omistades õigustatud isikule iseseisva võlausaldaja positsiooni, mis ei hõlma õigusi ega kohustusi pärandi suhtes. Annak moodustab ideeliselt teisejärgulise osa, eeldades igal juhul pärija kui vahetu õigusjärglase olemasolu. Võib olla otstarbekas määrata osale varast annakusaaja, et vältida kaaspärijatevahelisi keeruliseks osutuda võivaid suhteid. Kuid kuna annaku näol ei ole tegemist nn paralleelse pärimisega, vaid nõudega pärija vastu, ei välista annaku määramine iseenesest konflikti tekkimise võimalusi annakutäitja ja annakusaaja vahel. Seda enam, et hilisema tõlgendamise käigus võidakse jõuda tulemuseni, mille järgi pärandaja tegelik tahe oli siiski suunatud pärija määramisele, eel-järelepärimisele või testamenditäitmisele.

1.5. Damnatsioonilegaadi eristamine vindikatsioonilegaadist

Annaku instituudi kaudu on võimalik kalduda kõrvale vara pärandamisest tervikuna, reguleerides vaid konkreetse eseme üleminekut. Tekib küsimus, milline on annaku õiguse sisu. Eelkõige, kas annakusaaja omandab annakuks määratud eseme pärandi avanemisel analoogiliselt pärijaga vahetult seaduse alusel või tekib omandiõigus üldises korras omandiõiguse üleminekut reguleerivate sätete järgi. Juba Rooma õiguse aegadest on õigusteoorias eristatud kahte peamist annaku ehk legaadi liiki.

Vindikatsioonilegaadi all mõistetakse õiguste kogumist (pärandvarast) üksiku õiguse (annakuna määratu) automaatset üleminekut annakusaajale. See tähendab pärandaja

¹⁶⁴ Ibd, § 2087, 6

¹⁶⁵ Tartu Maakohtu 19.02.2009 a. otsus nr 2-08-13623

¹⁶⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 26.09.2006 otsus nr 2-05-61

¹⁶⁷ Vt lähemalt ptk 5.2.

testamentaarse korraldust ühe pärandvara hulka kuuluva eseme suhtes, millel on asjaõiguslik tagajärg¹⁶⁸. Kui näiteks pärandaja vara koosneb omandiõigusest kinnisasjale, autole jt vallasasjadele ning auto on määratud annakuna A-le, oleks vindikatsioonilegaadiga tegemist juhul, kui omandiõigus autole läheks automaatselt pärandi avanemisega annakusaajale ja A-l oleks auto omanikuna õigus see igapähevalt välja nõuda. A omandiõiguse teke autole toimuks paralleelselt pärandaja muu vara üleminekuga seadusjärgsete pärijate omandisse. Annakusaaja saab vahetu „rei vindicatio“¹⁶⁹.

Vindikatsioonilegaat kaitseb väga tugevalt annakusaaja huve: õiguse vahetu üleminek tagab selle, et ei pärija, pärandaja võlausaldaja ega pärija isiklik võlausaldaja ei saa annakuks määratud eset enda huvide või nõuete rahuldamiseks kasutada. Nimetatud eelise vastu räägib mitu kaalukat vastuargumenti. Esiteks on vindikatsioonilegaat piiratud pärandi avanemisel konkreetselt pärandvara hulka kuuluvate esemetega, nt asjad, nõuded, õigused¹⁷⁰. Vindikatsioonilegaadi puhul on raskendatud ka pärija ja annakusaaja eristamine, eriti väärtuslikumate annakute puhul. H.Lange ja K.Kuchinke leiavad, et eelkõige viiks sellise annaku liigi lubamine omandi üleandmisel publitsiteedipõhimõtte nõrgendamiseni ja omandamiseni mitteõigustatud isikult, pärimistunnistuse killustamiseni ja seeläbi võlausaldajate olukorra halvendamiseni. Võlausaldajatelt ei saa oodata nõustumist nõude rahuldamisega annaku võrra vähemas ulatuses¹⁷¹. Probleem võib tekkida eeldusest, et kogu vara omanik on pärija, nagu nähtub ka pärimistunnistuselt, kuid tegelikult on omanik annakusaaja. Vindikatsioonilegaati tundis nii rooma õigus¹⁷² kui ka BES. Sellele sarnanes annaku tõlgendus 1997.a pärimisseaduse pinnalt¹⁷³. Universaalõigusjärgluse põhimõttest järeldub, et pärandvara hulka kuuluvaid üksikuid esemeid ei saa viimse tahte avaldusega mittepärijatele määrata nii, et nendel korraldustel oleks asjaõiguslik toime. Vahetu õiguse üleminek toimub siiski pärandajalt pärijale. Käesoleva töö autor leiab, et vastuolu üldõigusjärgluse põhimõttega, mis omakorda võib viia võlausaldajate huvide kahjustamiseni, on üks kahest olulisemast vindikatsioonilegaadi puudusest.

Viimse tahte avaldusega on võimalik määrata üksikuid esemeid nii, et korraldustega kaasneb võlaõiguslik toime. Sellist annaku liiki nimetatakse damnatsioonilegaadiks. Võlaõigusliku annaku korralduse tagajärjel ei saa annakusaaja pärandi avanemisega automaatselt nt omandiõigust temale annakuna määratud esemele, vaid võlaõigusliku nõude pärija vastu (mitme pärija puhul pärija ühisuse vastu) annakuks määratud eseme omandi

¹⁶⁸ MüKo /Leipold, § 1939, 2 ja 3

¹⁶⁹ Koziol, H.; Welser, R., lk 494

¹⁷⁰ Lange, H.; Kuchinke, K., lk 422

¹⁷¹ Ibid, lk 422-423

¹⁷² Kaser, M.; Knütel, R., lk 445

¹⁷³ Vt lähemalt ptk 2.3.4.

üleandmiseks. Annak tuleb täita elavatevahelise õigustehinguga¹⁷⁴. Tabavalt iseloomustab seda annaku liiki Rooma õiguse vormel „oma pärijale panen kohustuse“ (ld.k.*Heres meus damnas esto*)¹⁷⁵. Ülaltoodud näites läheb seega pärandi avanemisega omandiõigus autole koos kõigi päritavate õiguste ja kohustustega üle pärijale. Annakusaaja saab auto omanikuks pärast asjaõiguskokkuleppe sõlmimist pärijaga ja auto valduse üleandmist.

Damnatsioonilegaadi puuduseks on annakusaaja nõude nõrgem kaitstus. Pärandaja võlausaldajad võivad nõuda oma nõude rahuldamist kõikidest pärandvara esemetest, sh annakuks määratud esemest. Pärandvarast võivad täitmist nõuda pärija isiklikud võlausaldajad. Annakusaaja nõuet võib ohustada ka pärija, kes võib sõltumata annaku täitmise kohustusest pärandvara esemeid kehtivalt võõrandada¹⁷⁶. Vindikatsioonilegaadi kaitseks on toodud väide, et põhimõtteliselt ei riku pärija huve asjaolu, et annak läheb otse annakusaajale üle, kuna see oligi korralduse eesmärk ja pärandaja tahe, millest pärija omavoliliselt kõrvale kalduda ei saa¹⁷⁷. Puhtpraktiliselt pärija sellest tõepoolest ainult võidab – ta ei pea tegelema tülika asjaajamisega ning vabaneb võimalike kulutuste kandmisest. Ka annakusaajale võib annakuks määratud eseme vahetu omandamine olla sobiv. See annab talle võimaluse vältida võimalikke ebamugavaid olukordi suhetes pärijatega ning tagades annaku eseme takistusteta omandamise ka juhul, kui pärija annakut täita ei soovi. Kuid õiguste ja huvide mittekahjustamisest saab rääkida ainult juhul, kui pärandil ei ole kohustusi. Kuigi tavaarusaam pärimisest hõlmab „korterit, suvila ja auto (niisama) saamist“, tuleb tõdeda, kohustusteta pärand on tänapäeval pigem erand (üüri, telefoni, elektriarved jne). Sagedamini on küsimus kohustuste ulatuses: sms-laen, järelmaksuga soetatu, eluasemelaen, autoliising, äriühingu kohustuste isiklik käendus jne. Kõige olulisem vastuargument vindikatsioonilegaadile peitubki pärandaja võlausaldajate kaitstes ja kohustuste täitmise tagamises seadusandja kindlaks määratud järjekorras. Pärandi arvel tuleb võlausaldajate võrdse kohtlemise printsiipi arvestades täita kohustused kindlas järjekorras. Seejuures on annak pärast pärandi avanemisega seotud kulutuste ja pärandaja võlausaldajate kohustuste täitmist alles viimases järjekorras.

Damnatsioonilegaadi eelis seisnebki pärandvara võlausaldajate võimaluses nõuda oma nõuete rahuldamist ka annakuks määratud eseme arvelt kuni need annakusaajale üle ei ole läinud. See õigus on neil ka pärast üleminekut, kui nad nõuavad nõude ohustatuse korral pärandvara valitsemist või pärandvara ülevõlgnevuse korral pärandvara pankrotti. Pankrotimenetluses saab annaku täitmistehingu kehtetuks tunnistada nagu mistahes muu

¹⁷⁴ *Leipold, D.*, lk 11

¹⁷⁵ *Koziol, H.*, lk 493

¹⁷⁶ Heidelberg/ *Marotzke*, § 322; analoogiline säte PankrS §-s 116; *Lange, H., Kuchinke, K.*, lk 423

¹⁷⁷ *Mahhov, I.*, (2009 (a))

pärija tasuta tehingu¹⁷⁸. Töö autor leiab, et damnatsioonilegaadi eeliseks on ühemõtteline ja selge õiguslik olukord kolmandate isikute jaoks, kes tehingute tegemisel pärandvara hulka kuuluvate esemetega lähtuvad pärija omandiõigusest kõikidele pärandajale kuulunud õigustele ja kohustustele. Puudub vajadus avalikkusele teatavaks teha pärimisõigusega mittehaaratud esemete loetelu ning lisada pärimistunnistusele rida erandeid, millistele esemetele pärija pärimisõigus ei laiene. Kõige kaalukam vastuargument vindikatsioonilegaadile, seisneb pärija kohustuste täitmise vajaduses ning kogu pärandvara käsutamise võimaluses selleks otstarbeks. Töö autor leiab, et teine kõige olulisem argument damnatsioonilegaadi kasuks seisneb pärijate kaitse vajaduses. Üldõigusjärgluse põhimõtte eesmärgina on rõhutatud pärandvara ühtse tervikuna hoidmist võlausaldajate kaitse vajaduseks. Tegelikult teenib see samaväärselt pärijate kaitse eesmärki. Pärandvarast ühe osa eraldamine vähendab oluliselt pärija võimet päritud kohustusi kohaselt täita. See võib, eelkõige pärandvara ebapiisavuse ohu korral, motiveerida pärijat pärandist loobuma ning viia mitme teineteisele järgneva loobumiseni kuni kohaliku omavalitsuse pärimisõiguseni välja, mis lõppkokkuvõttes tuleb tõenäoliselt võlausaldajatele pigem kahjuks kui kasuks.

Pärandvara osa eraldamine tekitab küsimusi, kas võlausaldajate nõudeid peaks esmajärjekorras täitma pärijale määratud varast või annakusaajale määratud varast või milline võiks olla kohustuste omavaheline suhe. H.Lange ja K.Kuchinke leiavad, et kui vindikatsioonilegaadi puhul annakuks määratud esemed pärandi võlgade eest vastutatava vara hulka arvata, on hädavajalik teha vastutavate objektide järjekord. Nad märgivad, et see viib vaevalt ületatavate raskusteni. Kui aga lubatakse pärandaja võlausaldajatele kui kohustuste täitmise järjekorras eespool olevatele ligipääs kogu pärandvarale, ei ole vindikatsioonilegataar sugugi mitte paremas olukorras kui damnatsioonilegataar. Nad märgivad kokkuvõtvalt, et BGB kohane damnatsioonilegaat on õigusega ühtne ja lihtne lahendus¹⁷⁹.

Eeltoodust tulenevalt ei saa pidada õigeks Eesti kohtupraktikast pärit annaku liigitust: „Annak on tsiviilõiguste ja –kohustuste tekkimise alus. Annak võib olla nii võlaõiguslik kui asjaõiguslik, sõltuvalt sellest, millise õiguse tekkimisele on ta suunatud. Kui annakuga tekib nõudeõigus isikliku kasutusõiguse seadmiseks, tuleb lugeda annak asjaõiguslikuks“¹⁸⁰. Asjaõigusliku annaku korral ei oleks nõudeõigus enam vajalik.

Vindikatsioonilegaadi ja damnatsioonilegaadi eristamine on läbi ajaloo olnud keskne küsimus annaku regualtsiooni kujunemises. Sellele aspektile pööratakse erilist tähelepanu ka annakusaaja nõude sisu käsitlemisel järgmises peatükis.

¹⁷⁸ Heidelberg/ Marotzke, § 322; analoogiline säte PankrS §-s 116; Lange, H., Kuchinke, K., lk 423

¹⁷⁹ Lange, H., Kuchinke, K., lk 423

¹⁸⁰ Tallinna Ringkonnakohtu otsus nr 2-06-24408; Pärnu Maakohtu 10.05.2007 otsuse põhjendused

2. ANNAKU AJALOOLINE KUJUNEMINE

2.1. Annaku Rooma õiguses

Rooma õiguses koondatakse annaku mõiste alla tehingud, mille sisuks on üksikute esemete või õigusliku eelise määramine viimse tahte avalduses, vastandina pärija määramisele üldõigusjärgluse korras¹⁸¹. Ühiskondlikult ja majanduslikult oli annakutel võrreldes tänapäevaga ebavõrdselt suur roll. Teisest küljest jällegi kujutasid annakud, eriti need, mis olid viljade saamise õigusega (ld.k. *ususfructus*), endast tähtsat instrumenti üleelanute eest hoolitsemisel, mis annakute osakaalu ilma pensionisüsteemita ühiskonnas veelgi suurendas. Selliselt on seletatav ka annaku regulatsiooni erakordne mahukus¹⁸².

Rooma õiguses kujunes välja annakute kaks põhiliiki: legaati, kui vana *ius civile* rangelt formaalne tehing ja fideikomiss kui keisriõiguse looming¹⁸³. Fideikomiss sarnanes sisuliselt pigem järelepärimisele, selle abil muudetigi võimalikuks järelepärija määramine, mida rooma õigus muidu ei lubanud¹⁸⁴. Nende kõrval tunti veel viimse tahte üksikavaldusena kinget surma puhuks (ld.k. *donatio mortis causa*)¹⁸⁵. Rooma õiguses lubati vastavalt annaku esemele ja pärandaja tahtele nii asjaõigusliku kui võlaõigusliku toimega legaat¹⁸⁶. Nagu kõiki vanema rooma õiguse (ld.k. *ius civile*) õigusinstituute, iseloomustas ka annakuid range formaalsus. Annakut sai määrata ainult testamendiga ja ainult konkreetse sõnastusega: kasutatud sõnastusest sõltus annaku õiguslik toime (peamiselt asjaõiguslik või võlaõiguslik)¹⁸⁷.

Vindikatsioonilegaati (ld.k. *legatum per vindicationem*) tegi soodustatud isikust omaniku. Sellepärast oli siinjuures eelduseks, et pärandaja on annakuks määratud asja omanik. Liigitunnusteta asjade puhul pidi pärandaja olema omanik nii testamendi tegemise kui pärandi avanemise hetkel, liigitunnustega asja puhul oli määrav vaid viimane. Nimetus tulenebki sellest, et soodustatud isik omandas kohe asjaõigusliku positsiooni, mida ta sai vindikatsioonihagiga maksma panna (ld.k. *rei vindicatio*). Omandiõigus annakuks määratud asjale läks pärandajalt otse talle üle, pärija vahepealne omandamine jäi ära¹⁸⁸. Annakusaaja võis asja välja nõuda nii pärija valdusest kui igaühelt, kelle valduses asi on¹⁸⁹.

¹⁸¹ Kaser, M.; Knüttel, R., lk 444

¹⁸² Mayer-Maly, T., lk177

¹⁸³ Kaser, M.; Knüttel, R., lk 444

¹⁸⁴ Mayer-Maly, T., lk180

¹⁸⁵ *Ibd*, lk177

¹⁸⁶ Lange, H; Kuchinke, K., lk 421

¹⁸⁷ Kipp, T., Coing, H., lk 322; Lisaks tunti vindikatsiooni- ja damnatsioonilegaadi erinevaid segavorme. Kaser, M., lk 339; Ilus, E., lk 187

¹⁸⁸ Mayer-Maly, T., lk177

¹⁸⁹ Kaser, M.; Knüttel, R., lk 445

Damnatsioonilegaat (ld.k. *legatum per damnationem*) tegi soodustatud isiku võlausaldajaks¹⁹⁰. See kohustas pärijat võlaõiguslikult tegema annakusaaja kasuks teatud soorituse¹⁹¹. Kui pärija annakut ei täitnud, oli annakusajal õigus esitada *actio ex testamento*, mis oma olemuselt sarnanes *stipulatio*¹⁹² hagiga (suuline lubadus täita teatav kohustus¹⁹³). Damnatsioonilegaadiga võis tänu selle elastsele vormile määrata igasuguseid sooritusi¹⁹⁴. Ka Rooma õiguse järgi võis annaku esemeks olla pärandajale kuulunud asi, liigitunnustega asi, valikuõigusega asi, pärandajale mittekuuluv asi (nn hankimisannak), tulevikus omandatavad viljad, ülalpidamiskõue, üüritasu, nõue, kohustusest vabastamine jne¹⁹⁵. Tihti oli annaku esemeks kogu majapidamine või talu koos inventariga¹⁹⁶.

Annakust tuleneva õiguse omandamise hetkest, milleks reeglina on pärandi avanemine, omandab annakusaaja päritava õiguse annaku esemele- võlaõigusliku legaadi korral esitada *actio ex testamento*, asjaõigusliku korral asi vinditseerida. Legataar ei või asja omavoliliselt (jõuga või salaja) enda valdusse võtta; kui ta seda teinud on, võidakse nõuda valduse tagatise vastu tagasiandmist¹⁹⁷.

Ajapikku erinevad annaku liigid segunesid. Legaat, mis testaatori valitud legaadiliigina kehtetu oli, pidi säilima edasi teises vormis (enamasti damnatsioonilegaadina), kui selle sisu seda lubas. Loobuti testamendi sisu osas kindlast ettenähtud sõnastusest kinnipidamise vajadusest, avades nii testamentide tõlgendamisele suurema vabaduse. Justinianuse ajal langetati põhimõtteline otsus vaid annaku ühe liigi kasuks, andes õiguse nii *actio in rem* kui *in personam*¹⁹⁸. Tänu annakute võlaõiguslikule toimele käsitletakse kõiki nii nagu varem damnatsioonilegaate¹⁹⁹. Justinianuse ajal ühendati sisuliselt ka annak ja fideikomiss, kuigi nimetused *legatum* ja *fideicomissum* jäid kõrvuti eksisteerima²⁰⁰. Sellest ajast annab iga legaati ja iga fideikomiss isikule, kelle kasuks ta on tehtud, nõudeõiguse pärija vastu²⁰¹.

¹⁹⁰ Mayer-Maly, T., lk 178

¹⁹¹ Kaser, M.; Knüttel, R., lk 445

¹⁹² Mayer-Maly, T., lk 178

¹⁹³ Ilus, E., lk 149

¹⁹⁴ Kaser, M.; Knüttel, R., lk 445

¹⁹⁵ *Ibd.*, lk 445-446

¹⁹⁶ Mayer-Maly, T., lk 178-179

¹⁹⁷ Kaser, M.; Knüttel, R., lk 448

¹⁹⁸ *Ibd.*, lk 447

¹⁹⁹ *Ibd.*, lk 447

²⁰⁰ *Ibd.*, lk 450

²⁰¹ Ilus, E., lk 188

2.2. Annak Kontinentaal-Euroopa õiguses

Enamuses Mandri- Euroopa õigustes ei tunnistata asjaõigusliku toimega vindikatsioonilegaati²⁰². Üldistavalt võib öelda, et õigustes, mis hoiavad tugevamalt kinni traditsiooniprintsiibist, on asjaõiguslikust annakust loobunud²⁰³. Saksa ja Šveitsi õiguses otsustati damnatsioonilegaadi kasuks, kuna viimane loob lihtsamad vahekorrad pärija ja annakusaaja vahel²⁰⁴. Vanemas Saksa õiguses oli erinevates piirkondades kasutusel mõlemad legaadi liigid, kuid BGB koostamisel oli vastuseis vindikatsioonilegaadile tugev²⁰⁵.

Vastavalt annaku legaaldefiniitsioonile BGB §-s 1939 on annak pärandaja testamendis või pärimislepingus tehtud korraldus, millega ta määrab isikule varalise eelise, ilma teda pärijaks määramata. Abikaasa eelosale ja kolmekümne päeva ülalpidamisnõue kohaldatakse annaku sätteid vastavalt²⁰⁶. BGB § 2174 kohaselt annab annak annakusaajale õiguse nõuda annakutäitjalt annakuks määratud eseme üleandmist. Vastupidiselt pärijale, kellele läheb pärandaja vara seaduse alusel üle, ei saa annakusaaja talle määratud iseenesest, vaid ta saab pärandi avanemisega ainult personaalse (võlaõigusliku) nõude kohustatud isiku vastu talle annakuks määratud eseme üleandmiseks²⁰⁷. Saksa õiguses tuntakse vindikatsioonilegaati vaid üliharvade eranditena, nt eelpärijast ainupärijale määratud annak, individuaaltunnusega asja annakuna määramine koostoimes kohustusest vabastamise annakuga²⁰⁸. Hollandi õiguses vastab annaku regulatsioon põhimõtteliselt Saksa õigusele. Artikli 1005 kohaselt on samuti tegemist võlaõigusliku nõudega pärija vastu²⁰⁹. ZGB ei tunne sellist eriõigusjärglust, mille kohaselt oleks võimalik pärandvara hulka kuuluvate üksikute esemete vahetu üleminek soodustatud isikule. Šveitsi õiguses saab annakusaaja vaid võlaõigusliku nõude pärija vastu annakuks määratud eseme üleandmiseks²¹⁰.

Ka Austria õiguses loob annaku korraldus võlaõigusliku nõude kohustatud isiku vastu. Rooma õigusest tuntud asjaõigusliku toimega vindikatsioonilegaati ABGB ei tunne. Ainsa erandina sisaldub korteriomandi seaduses seaduslik vindikatsioonilegaat²¹¹, kujutades endast omandamist seaduse alusel ilma täitmistehinguta²¹². Tegemist ei ole siiski tasuta omandamisega- korteriomand tuleb reeglina turuväärtuse järgi välja osta ja raha arvestatakse

²⁰² MüKo /Leipold, § 1939 II 2

²⁰³ Lange, H; Kuchinke, K., lk 421

²⁰⁴ Pung, M., lk 97

²⁰⁵ Lange, H.; Kuchinke, K., lk 421

²⁰⁶ Brox, H., lk 208

²⁰⁷ MüKo /Leipold, § 1939, 2

²⁰⁸ Lange, H., Kuchinke, K., lk 442

²⁰⁹ Koenigs, D., lk 244

²¹⁰ Tuor, P.; Schnyder, B., lk 408

²¹¹ Gscnitzer, F., lk 91

²¹² *Ibd*, lk 96; Wohnungseigentumsgesetz § 10

pärandvara hulka²¹³. Kõikides nimetatud õiguskordades tuleb annak täita elavatevahelise täitmistehinguga vastava tehingu kohta käivate sätete järgi.

Anglo-Ameerika õigussüsteemis sarnaneb pärandvara lõplik omandaja tänu juriidilisele konstruktsiooni võlaõiguslikule iseloomule põhimõtteliselt annakusaajale²¹⁴.

Vindikatsioonilegaati tuntakse nt Prantsusmaal, Itaalias, Hispaanias, Portugalis ja Kesk- ja Lõuna-Ameerika riikides²¹⁵. Rootsi õiguses on annakusaajal vahetu nõue annakuks määratud esemele jagamatu pärandvara vastu²¹⁶. Annaku võib täita otse pärandvarast juba enne pärandvara jagamist ja selle võrra väheneb kõigi kaaspärijate osa, kui testamendi tõlgendamine ei anna teistsugust tulemust (11:2 ÄB). Annakud antakse välja jagamata pärandvarast, kuid kui hiljem selgub, et annakuks määratu on vajalik pärandaja kohustuste täitmiseks, näeb Rootsi pärimisseadus ette annakusaaja otsese kohustuse talle määratu koos kasuga pärandvarasse tagasi anda (ÄB 22:1 ja 22:5, 22:6; 12:13). Käesoleva töö autor leiab, et damnatsioonilegaat on tõepoolest lihtsam ja selgem lahendus, kui annakuks määratud eseme omandamine „vajadusel tagasiandmise kohustusega“. Keeruliste õigussuhete ja –vaidluste tekkimise oht on vindikatsioonilegaadi puhul kõrgem. Vaatamata erinevusele annaku õiguse sisus on nimetatud maade õigusele sarnane annaku nõude kehtivuse sõltumatus pärija määramisest ja pärandi vastuvõtmisest²¹⁷.

2.3. Annaku kujunemine Eestis

2.3.1. Annak Balti Eraseaduses

Balti Eraseaduse peamine ajalooline allikas on Rooma õigus²¹⁸. Ka annaku mõiste, küll mõningate muudatustega, pärineb Rooma õiguse annaku mõistest²¹⁹. Ühe erisusena mainitakse õiguskirjanduses testamendi kehtivust isegi juhul, kui see pärijaks määramist ei sisalda²²⁰. Iseseisev korraldus ühe pärandvara hulka kuuluva eseme kohta- annak- oli kehtiv, kui selle täitjaks pidi saama seadusjärgne pärija (intestaatkoditsill)²²¹. BES art-te 1701,1702, 2135 kohaselt oli annaku definitsioon järgmine: „Kui kellelegi ei ole määratud surma puhuks kogu pärandvara või mõttelist osa pärandist, vaid üksnes üksik asi, või mitu asja, või kindel summa või õigus, ilma „pärijaks“ tituleerimata, nimetatakse soodustatud isikut –isegi kui selle

²¹³ Süß/ Haunschmidt, II, 3, b

²¹⁴ Lange, H; Kuchinke, K., lk 421

²¹⁵ *Ibd*, lk 422

²¹⁶ Ferid, M.; Firsching, K., V osa: Rootsi, lk 47

²¹⁷ Kipp, T., Coing, H., lk 324

²¹⁸ Leesment, L., lk 254

²¹⁹ Tjutrumov, I., (1933), lk 181

²²⁰ Rammul, A.,; Talvik, E., (1938), lk 70

²²¹ Erdmann, C., lk 194

väärtus moodustab suurema osa pärandvarast – annakuks e legaadiks, ja isik, kellele see on jäetud, ei ole mitte pärija, vaid pigem annakusaaja ehk legataar“.

Vaatamata sellele, et 1864.a kodifikatsiooni järgi toimus pärimisel õiguste ja kohustuste üleminek üldõigusjärgluse järgi, kulges Eestimaal universaalõigusjärgluse põhimõtte ülevõtmine suurte raskustega²²². Kui Rooma õigus eristas üldõigusjärglust ja eriõigusjärglust, st pärimisjärglust ja annakut, siis Liivi- ja Eestimaal jäi nende kahe õigusinstituudi omaduste ja õiguslike tagajärgede eristamine tagaplaanile²²³. Universaalõigusjärgluse põhimõtte kõrval säilisid vanad singulaarsuktsessioonid, niiet viimse tahte avalduse mõiste all ei mõistetud mitte ainult käsutusi pärandvara ja selle mõtteliste osade üle, vaid ka iga dispositiooni surma puhuks üksikute konkreetsete asjade kohta, mis juhtusid pärandvarasse kuuluma. Sellega muutus pea olematuks vahe testamendi ja koditsilli või pärijaks määramise ja pelgalt annakusaajaks määramise vahel, vähemalt formaalses mõttes²²⁴.

BES artikkel 2150 kohaselt võib testaator määrata soodustatud isikule annaku kas vahetult testamendis määrates või tehes annaku üleandmise kohustuseks pärijale või teisele annakusaajale. Artiklist tuleneb, et analoogiliselt varasema Rooma õigusega on ka BES-i järgi annakuid kahte liiki: vindikatsioonilegaat ehk otsene legaat (pärija kaasabita omandatav annak) ja damnatsioonilegaat (annak, mille täitmine on pärija kohustus)²²⁵. Liivi- ja Eestimaal ei olnud testamendil universaalkäsituse tähendust. Siinne õigus erines selle poolest, et annaku täitmise kohustus ei läinud vältimatult seadusjärgsele pärijale. Kuigi teoreetiliselt pidi pärandvara üleminek toimuma universaalõigusjärgluse korras (art 1693. art 1695.), ei olnud *in praxi* universaalõigusjärglast vaja, kuna legaadid võidi ka ilma pärija osaluseta otse pärandist võtta (art 2164), pärandvara valitseda ja võlausaldajate nõuded rahuldada (2594jj)²²⁶. BES art 2208 kohaselt, kui Liivi- ja Eestimaal ei olnud annaku täitmine tehtud kohustuseks pärijale, vaid oli jäetud otse annakusaajale, või kui nt pärijaks määratu langes välja, sai annakusaaja nõuda annakut pärandist, testamenditäitjalt või pärandi hooldajalt. Ainult juhul, kui annak on määratud otse pärandvarast on annakusaajal õigus varemviidatud asjaõiguslikule õigusele legaadiks määratud asjale²²⁷. BES andis annakusaajale erilise legaadihagi (sk.k *persönliche Klage*), mis oli suunatud kohustatud isiku vastu annaku eseme väljamõistmiseks. Liivi- ja

²²² *Ibd*, lk 5

²²³ *Ibd*, lk 8

²²⁴ *Ibd*, lk 164

²²⁵ *Ein.E.*, (1930), lk 38

²²⁶ *Erdmann, C.*, lk 233

²²⁷ *Erdmann, C.*, lk 258, teine lause jm 2

Eestimaal, kui selline isik puudus, pärandvara kui juriidilise isiku vastu, mida esindas kas pärandvara hooldaja, testamenditäitja või pärija ise²²⁸.

Kahe annakuliigi paralleelset kehtivust kritiseeris tugevalt C.Erdmann: “On kahetsusväärne, et Balti Eraõigus oma terviklikkuses ei järginud Kontinentaal-Euroopa õiguse annaku mõistet, leides, et annak kaotab oma olulise tunnuse, kui ilmtingimata ei ole vajalik, et pärija või teine kohustatud isik annakuks määratud eseme üle annab, vaid selle võib ka otse pärandist võtta²²⁹. Tema järgi eristub annaku mõiste [damnatsioonilegaat] pärimisjärglusest sellepoolest, et annak annab soodustatud isikule kaudse õiguse mitte vahetult pärandvara vastu, vaid pärija isiku vastu, samal ajal kui tegelik pärimine annab otsese ja vahendatamatu õiguse pärandaja varale²³⁰. C.Erdmanni kriitika on seotud veel ühe aspektiga- võlausaldajate nõuete rahuldamisega. Läänemere provintside eraõiguses kehtis pärija piiramatu vastutuse põhimõte²³¹. Kui testamendis annakutäitjat määratud ei ole, antakse annak välja enne pärijatele nende osade kätteandmist. Kui pärandvaras on kohustusi, tuleb need täita enne annakute üleandmist²³². BESi üldnormide järgi ei vastuta annakusaaja võlausaldajate ees, viimased saavad oma nõuded esitada siiski ainult pärijale. Kuna võlausaldajate nõuded rahuldatakse esmajärjekorras, peab pärija annakusaajale võlausaldajate nõuete rahuldamisest tekkinud annaku väärtuse vahe hüvitama vaid juhul, kui ta pärandi vastutust piiramata (ld.k. *sine beneficio inventarii*) vastu võttis²³³. Samas erandjuhtudel Liivi- ja Eestimaal, kui pärija üldse puudub ja legataarid oma annakud otse pärandist võtavad, tuleb neid käsitleda kui pärijaid ja nõuded otseselt legaadist *pro rata* maha arvata laskma²³⁴. C.Erdmanni järgi peitubki selles asjaolus tegelik tõend selle kohta, et annaku regulatsiooni ilma kohustatud isikuta ei ole lihtsalt võimalik ellu viia²³⁵. Nimetatud asjaolu tõttu omandas testamentide tõlgendamine juba toona erilise tähenduse²³⁶. F.G.Bunge järgi olid testaatorite poolt otse määratud legaadid pigem reegel kui erand²³⁷. Praktikas määrati annakutena siiski peamiselt tähtsusetumad pärandvara objektid, väärtuslikumate pärandvara objektide korral on silmas peetud siiski pärijaks määramist. See on siiski igal üksikul juhul *questio facti*²³⁸.

²²⁸ *Ibd*, lk 447

²²⁹ *Ibd*, lk 233

²³⁰ *Ibd*, lk 233

²³¹ *Ibd*, lk 449-450

²³² *Rammul, A.*, (1939), lk 147

²³³ *Erdmann, C.*, lk 457, jm nr 6

²³⁴ *Ibd*, k 457

²³⁵ *Ibd*, lk 459, jm nr 7

²³⁶ *Ibd*, lk 195; samuti *Rammul, A.*, (1939), lk 144

²³⁷ *Pung, M.*, lk 98

²³⁸ *Erdmann, C.*, 194 jm nr 6

2.3.2. Annak II Maailmasõja eelses õigusloomes

1940.a tsiviilseadustiku eelnõu põhilisteks suunaandjateks olid Balti Eraseadus ja Saksa ning Šveitsi tsiviilseadustikud kui kaasaegsed „uema aja koodeksid“²³⁹. Sisuliselt tugineb eelnõu paljuski BES-i regulatsioonile, kuigi just pärija ja annakusaaja mõiste on saanud erineva sisu²⁴⁰. Sõjaeelse tsiviilseadustiku eelnõu väljatöötamise aegses õiguskirjanduses on pärija ja annakusaaja eristamise küsimust nimetatud testamendijärgse pärimise kardinaalküsimuseks²⁴¹. Ühine on oponentide seisukoht, et vahet pärija ja annakusaaja vahel ei saa seaduses kategooriliselt määrata, kuna kohtunikele tuleb jätta teatav vabadus mõistete sisustamisel üksikjuhul²⁴².

Pärija ja annakusaaja vahetegemise lihtsustamine oli õigusteoreetikute vaheline vaidluse juba 1926.aastal. Pärandusõiguse eelnõu versioon sisaldas §-i 131 järgmises sõnastuses: „Pärandaja võib annaku kas otsekohe pärandusest määrata või annaku täitmise teha kohuseks pärijale või teisele annakusaajale“²⁴³. Sellest tuleneb, et eelnõus oli sarnaselt BES-iga reguleeritud kahte liiki annakusaajad: ühed, kes annaku vahetult pärandist saavad (otsekohene legataar²⁴⁴) ja teised, kes annaku täitmist ainult pärijalt või teiselt annakusaajalt nõuda võivad (legataar kui kreditor)²⁴⁵. M.Pung avaldas kahetsust, et eelnõus ei ole vindikatsioonilegaadist loobutud ega ole suudetud uuemate Saksa ja Šveitsi koodeksite eeskujul luua lihtsamaid õigussuhteid pärija ning annakusaaja vahel. M.Pung leidis, et otsekohese legataari võimaldamise läbi võivat segadus vahetegemises pärija ning annakusaaja vahel ainult suuremaks minna²⁴⁶. Ta leiab, et otsekohene legaati ei ole midagi muud kui segakuju pärimisest ja annakust. M.Punga arvates tähendab C.Erdmann õigusega, et annak kaotab selliste sätete läbi oma olulise tunnuse. Pung leiab, sarnaselt C.Erdmann'iga, et otsekohene legataar tuleb arvata pärijaks. M.Pung on öelnud: „Pärija ja otsekohene pärija, legataar ja otsekohene legataar- need on liiga tumedad kujud, heites teineteise peale tumedat varju.“²⁴⁷. Tolleaegses õiguskirjanduses on väljendatud üksmeel, et otsekohese legataari väljajätmine Saksa ja Šveitsi õiguse eeskujul lihtsustaks rohkemal määral vahetegemist pärija ja annakusaaja vahel. Hr Jaakson arvab siiski, et tegelikus elus võiks vindikatsioonilegaadist loobumine valmistada suuri raskusi. Argumendiks asjaolud, mida tänapäevalgi esitatud on, eelkõige annakusaaja kaitse vajadus läbi võimaluse annakusaaja vahetult pärast testamendi

²³⁹ Jaakson, J., (a), lk 130 ja lk 131

²⁴⁰ Ein, E., (1939), lk 180

²⁴¹ Pung, M., lk 95

²⁴² Jaakson, J., (a), lk-d 131 ja 132 vs Pung, M., lk 97

²⁴³ Pung, M., lk 97

²⁴⁴ *Ibd*, lk 97; sama terminit kasutab ka J.Jaakson; E.Ein täpsustab: „pärija kaasabita“

²⁴⁵ Jaakson, J., (a), lk 133

²⁴⁶ Pung, M., lk 97

²⁴⁷ *Ibd*, lk 98

kohtulikku kinnitamist kinnistusraamatusse kanda. Otsekoheste legataari mõiste väljajätmine tähendaks, et annakusaaja peaks pärijalt nõudma kinnistusraamatu kande tegemist esmalt enda ja seejärel annakusaaja nimele. Viidatakse ka pärija usaldusväärsele ning ohule, et pärija võiks kinnisvara võlgadega ülekohtuselt koormata, mis muudaks annakusaaja olukorra iseäranis raskeks. Lõppkokkuvõttes jääb esialgu kõlama viide vajadusele antud teemat mitmekülgsest ja õigusteoreetiliselt kaaluda, vihjega „Me ei pea tegelikku elu tahtma painutada seaduse kohaselt, vaid seadust tegeliku elu nõuete kohaselt“²⁴⁸.

1930.aastal on samal teemal kriitiliselt sõna võtnud E.Ein: „Vahe pärija ja otsese legataari nimetamise vahel on väga väike ja sageli juhuslik, ühest ebatäpselt tarvitatud sõnast tekkiv. Tema sõnul loetakse eelnõu järgi kõik pärandvara saajad annakusaajateks ainult sellepärast, et nendele pole määratud vara mitte kogumis või mürdosas, või et neid pole austatud sõnaga „pärija“. E.Ein viitab negatiivsetele tagajärgedele: kui pärandaja ei soovi, et tema pärija peaks vastutama võlgade eest, piisab tal soodustatud isiku nimetamisel kasutada terminit annakusaaja. Ta märgib lisaks, et koduste testamentide puhul kasutatakse pigem sõnastust „jätan oma talu X-le, veski Y-le“. Seaduse mõttes on tegemist annakusaajaga, ehkki mittejuristide arvates on kõik pärijad. E.Ein märgib: „Vististi pole suuremat lahkuminekut juristide ja hariliku seltskonna mõistete vahel, kui seda on „pärija“ suhtes.“²⁴⁹.

Üksmeelselt leiavad kõik asjatundjad, et pärija ja annakusaaja eristamine on „tingimata tarviline“²⁵⁰. Annakut on püütud teravamalt piiritleda pärandist ka 1935.a ja 1936.a eelnõus²⁵¹. 14.aprillil 1939 Tartus XIII Õigusteadlastepäeval ettekantud E.Ein'i referaat „Pärimisõigus Tsiviilseadustiku eelnõus“ kajastab viimast, okupatsioonieelset seisukohta. Eelnõuga kavandatavatest muudatustest peetakse eelkõige mainimisväärseks „pärija“ ja „annakusaaja“ mõistete BESist erinevat sisustamist²⁵². „TsS eelnõu püüab painduvamaks teha pärija ja annakusaaja eristamist ja säärane püüd on täiesti õigustatud, sest testaatorid sageli ei anna endile küllaldaselt aru, missugused erinevad juriidilised tagajärjed võivad johtuda sellest, kas ta on kellelegi pärandanud mürdosa oma varandusest või määranud temale ühe konkreetse asja, mis on väärtuslikum kui matemaatiline mürdosa. Selles mõttes on tähelepanuväärne eelnõu TsSE'36 § 633 (TsSE'40 § 673²⁵³): „Kui pärandaja on testamendis kellelegi määranud mitte kogu oma vara ega mürdosa sellest, vaid mingisuguse muu varalise kasu, siis tuleb lugeda seda kasu legaadiks ja kasu saaja legataariks, olgu siis, et testamendi

²⁴⁸ Jaakson, J., (a), lk 133-134;

²⁴⁹ Ein, E., (1930), lk 39

²⁵⁰ Jaakson, J., (b), lk 188

²⁵¹ Ein, E.; Grünthal, T., Nurk, M., lk 269

²⁵² Ein, E., (1939), lk 180; Uluots, J., kommentaar kolmanda raamatu (pärimisõigus) 3.ptk 3.jao 5.alljaotisele

²⁵³ Võrreldes 1936.a eelnõu versiooniga võib 1940.a esitatud eelnõus olla muudatusi, sh numeratsioon. Nõges, V., (1940), lk 128

mõtte kohaselt tuleb kasu saajat lugeda pärijaks²⁵⁴. „Tõsi küll, eelnõu ei anna ses küsimuses mingisuguseid objektiivseid lähtekohti selle kohta, millal võiks „mõtte kohaselt“ kasu saajat lugeda pärijaks, kuid kohtul on võimalik §-s 633 peituvat algatust edasi arendada“²⁵⁴.

Lisatud säte annab õiguse tõlgendada pärandaja korraldusi vastavalt tema tegelikule tahtele, kuid ei anna vastust küsimusele, kas eelnõu viimse versiooni järgi oli annak vindikatsiooni- või damnatsioonilegaat.

BES-i järgi oli võimalik annak määrata ka kohustatud isikut määramata. Pärija määramise vajadusele viitab TsSE'40 § 675 (TsS'36 § 635) esimene lause, milles sätestatakse, et pärandaja võib annaku täitmise teha kohustuseks pärijale või annakusaajale. Kui annakutäitja ära langeb, läheb täitmiskohustus üle sellele, kes tema asemele astub (TsSE'40 § 677, TsSE'36 § 637). Samuti viitab kohustatud isikule TsSE'40 § 690 (TsSE'36 § 650), mille kohaselt annaku täitmist võib annakusaaja või ta pärijad nõuda kohe pärast pärandi vastuvõtmist pärija poolt. TsSE'40 § 814 (TsSE'36 § 772) kohaselt on pärija mh kohustatud täitma annakud. Annakusaajal oli õigus sundida pärijat pärandi vastuvõtmise või sellest loobumist kiiremini langetama (TsE'40 § 792). Samas sisaldab eelnõu ikkagi võimalust, et pärandaja kohustatud isikut määratud ei ole. Kui pärandaja kohustatud isikut nimetanud ei ole või kui see on ära langenud, on annaku täitmiseks kohustatud testamenditäitja (TsSE'40 §-s 675 (TsS'36 § 635) teine lause). 1926.a eelnõu sisaldas konkreetset regulatsiooni puhuks, kui annakuga kohustatud isikut määratud ei olnud ja 1936.a eelnõus sellised erisätted puuduvad (nt TsSE'26 §-d 151, 191 jne). See asjaolu räägib õiguskirjanduses kajastatud vindikatsioonilegaadi kaotamise vajaduse tunnustamise poolt.

Seaduseelnõus kasutatav terminoloogia ja ülesehitus viitab damnatsioonilegaadile, nt „legaaditäitja peale pandud kohustus“ (TsSE § 695), legaadi „täitmise nõue“ (TsSE § 690). Selgelt eristatakse annakut kui pärandi avanemisel tekkivat õigust ühelt poolt (nt TsSE § 684) ja annaku täitmise kohustust (nt TsÜSE §-d 676, 677 jne) ning täitmise nõuet teiselt poolt (TsSE § 690). Kohustatud isiku olemasolule viitab regulatsioon annakutäitja ja annakusaaja omavaheliste õiguste ja kohustuste kohta: millises seisukorras tuleb asi üle anda, kellele kuuluvad asjast üleandmiseni saadud viljad (TsSE §-d 697, 698, 702, 703). Selgelt on reguleeritud annakutäitja vastutus üleandmisega viivitamise ja asjale tekitatud kahju eest annakusaaja ees (TsSE § 701).

Eelnõus oli reguleeritud ka kohustuse täitmise järjekord, mis on analoogiline 1997.a pärimisseadusele ja 2009.aasta pärimisseadusele. Selle kohaselt kuulub annak täitmisele alles siis, kui peale võlausaldajate nõuete rahuldamist veel on vara alles, millest annakuid täita (TsSE §-d 815). Põhimõtteliselt analoogiline oli kohustuste täitmise järjekord ja selle reeglid

²⁵⁴ *Ein, E.*, (1939), lk 184

juba 1935.a eelnõus. „Kui pärandvarast kõikide legaaside täitmiseks ei jätku, kärbitakse legaate vastavalt nende väärtustele“²⁵⁵. TsSE nägi ette reegli, mille kohaselt tuli enne pärandi jagamist kindlaks teha jagatava vara koosseis, „õiendada“ pärandil lasuvad võlad, hüvitada pärandi arvel tehtud kulutused ja täita need annakud, millega pärandaja ei ole koormanud vaid üksikuid pärijaid²⁵⁶.

Vindikatsioonilegaadi poolt räägib eelnõu § 674, mille kohaselt võib pärandaja annaku määrata kas otseselt testamendis või teha annaku määramise kohustuseks pärijale või teisele annakusaajale. Antud säte on äratuntavalt sarnane BES-i artikliga 2150, mille kohaselt võib testaator määrata soodustatud isikule annaku vahetult testamendis määraotes, või tehes annaku üleandmise kohustuseks pärijale või teisele annakusaajale. Vaevast on silmas peetud valikannaku võimalust²⁵⁷, kuna regulatsioon valikannaku kohta sisaldab eraldi §-s 692. Tõenäolisem tundub siiski, et „annaku määramine otseselt testamendis“ viitab BES-i eeskujul vindikatsioonilegaadi paralleelsele kehtivusele. Seda kinnitab eelnõu tekstis kõnealuse paragrahvi all olev viide BES-i art-ile 2150.

Samas erineb 1936.a eelnõu märgatavalt 1926.a eelnõust, kuna hilisemas puuduvad sätted, mis vindikatsioonilegaadi seisukohast möödapääsmatud. Kui annakutäitja ei ole teada, tuleb annak välja anda otsekohe pärandusest enne pärijate osade väljaandmist (TsSE´26 §-d 133, 142). Samuti puudub eelnõust säte, mille kohaselt „Otsekohest legaati võib legataar välja nõuda niipea, kui testament on seaduse jõusse astunud“ (TsSE §151). Vastupidi, eelnõu sisaldab sätet, mille kohaselt võib annakusaaja nõuda annaku täitmist kohe peale pärandi vastuvõtmist pärija poolt (TsSE § 690).

Analüüsist nähtub, et argumente on nii damnatsioonilegaadi poolt ja vastu. Küsimusele annab ammendava vastuse Kohtuministeriumi nõunik V.Nõges. Tema järgi on 1936.a eelnõud täiendatud nii, et legaadi väljaandmise hagi on alati isiklik. Sellega olevat eelnõu omaks võtnud BGB §-s 2174 ja ZGB §-s 562 väljendatud seisukoha, mis BES-is erineb²⁵⁸. TsSE´40 § 690 sõnastuses on sätet täpsustatud: „Legaadi täitmise nõue isiklik“. Nimetatud Saksa ja Šveitsi õiguse paragrahvid on sätted, mis sõnastavad sõnaselgelt, et annak annab annakusaajale vaid võlaõigusliku nõude. Eelöeldule tuginedes saab väita, et pika, ligi 17 aastat väldanud ettevalmistava töö²⁵⁹ jooksul otsustati siiski, Saksa ja Šveitsi õiguse eeskujul, piirduda annaku regulatsiooni osas vaid ühe liigiga, milleks oli damnatsioonilegaat.

²⁵⁵ Ein, E.; Grünthal, T., Nurk, M., lk 273

²⁵⁶ Rammul, A., (1939), lk 174

²⁵⁷ Pärija kohustuseks on nii annaku täitmine kui konkreetse eseme või selle saaja väljavalimine, nt samaliigiliste asjade seast

²⁵⁸ Nõges, V., lk 339

²⁵⁹ Traat, A., järelsõna

2.3.3. Annaku Nõukogude Eesti õiguses

Ka Eesti Nõukogude õiguses sisaldus – kuigi vaid ühes paragrahvis- regulatsioon annaku kohta. Testaatori korraldust testamendijärgsele pärijale täita mingi kohustis ühe või mitme isiku kasuks nimetatakse testamentaarseks annakuks (legaadiks). Isikut, kelle kasuks tuleb testamentaarne annak täita, nimetatakse annakusaajaks (legataariks)²⁶⁰. Annaku võlaõiguslik iseloom tuleneb sõnaselgelt TsK § 543 lg 1 esimesest lausest, mille kohaselt on testaatoril õigus panna pärijale testamendi järgi mingi kohustuse täitmine (testamentaarne annak) ühe või mitme isiku kasuks, kes omakorda omandavad õiguse nõuda selle täitmist. Eraldi lõikes on välja toodud ka üks annaku rakendamise praktilistest väljunditest: elamu päritud pärijal on kohustus võimaldada teisel isikul kuni surmani elada elamus või nt selle ühes toas. Kohtupraktikas saab tuua näite, kus eluaegse korteri kasutusõiguse andmine testamendis loeti testamentaarseks annakuks. Kohus selgitas, et TsK § 543 kohaselt omandab annakusaaja õiguse nõuda annaku täitmist. Täitmine sellel juhul tähendas nii õigust kasutada eluaegselt kõnealust elamispinda kui õigust nõuda selle alusel annakusaaja kasuks märke tegemist kinnistusraamatusse. Puudutatud isiku nõusolekut asendab kohtuotsus (TSÜS § 68 lg 5)²⁶¹.

U.Liini järgi oli tsiviilkoodeksi järgi annaku ja pärija eristamine pisut teisiti reguleeritud, kui 1997.a pärimisseadus. Pärija ja annakusaaja vastutus oli sama, piiratud üleläänud vara väärtusega²⁶². Notari käsiraamatus oli ära toodud kolm erinevat näidisvormi, millest esimene puudutas testamenti kogu vara kohta, teine testamenti kogu vara kohta, sealhulgas selle üksikute liikide kohta ja kolmas testamendivorm oli ette nähtud vara üksiku liigi kohta²⁶³. Toetudes TsK kommentaaridele, ei saanud erisused siiski olla märkimisväärsed: „Testamentaarne annak tekitab kohustusõigussuhted, kus kreditorina esineb annaku saaja ja võlgnikuna testamentaarse annakuga koormatud pärija“²⁶⁴. Annaku saajat ei saa ka nõukogude õiguse järgi annaku osas lugeda pärijaks testamendi järgi. Ta omandab ainult õigused ning seetõttu ta ei vastuta ka pärandaja kreditoride ees tema võlgade eest. Et pärija on kohustatud täitma testamentaarse annaku ainult talle üleläänud pärandvara tegeliku maksumuse piires, siis peab ta esmajoones tasuma pärandaja võlad ning ülejäänud pärandvara arvel rahuldama annaku saaja nõudmised²⁶⁵. E.Laasik märgib, et kuigi ka Nõukogude õiguses nimetati annakusaajat singulaarseks õigusjärglaseks, ei saanud ta seda õigust mitte vahetult pärandajalt, vaid pärija kaudu. Sarnaselt Saksa õigusele tekkis pärandi vastuvõtnud pärija ja

²⁶⁰ Liin, U., (2005), lk 148

²⁶¹ Harju Maakohtu 16.06.2006 otsuses 2-07-801/24 (endine nr 2/24-5979/04)

²⁶² Liin, U., (1999), lk 145

²⁶³ Notari käsiraamat, lk 241-243

²⁶⁴ Ananjeva, J; Kask, P; Laasik, E., § 543 punkt 2

²⁶⁵ *Ibid.*, § 543 punkt 3

singulaarse õigusjärglase vahel kohustusõigussuhe. Pärandaja kreditoridel ei olnud annakusaaja vastu nõudeõigust. See oli küll aga pärijal, kui ilmnes, et pärast annaku täitmist ei piisanud järelejäänud pärandvara osast pärandaja võlgade tasumiseks²⁶⁶. TsK järgi võis annaku sisuks olla kohustus anda üle mõni pärimise korras saadud asi, see päritud vara arvel omandada ja üle anda või maksta päritud vara arvel või rahasummast teatud rahasumma jne²⁶⁷. Ka notarite käsiraamatus on toodud näide annakuga testamendi kohta: kogu vara, sh majavalduse, pärijaks on A.P., kellele on pandud kohustus võimaldada eluaegselt tasuta kasutada ühte 16² suurust elutuba esimesel korrusel²⁶⁸.

2.3.4. Annak 1997.a ja 2009.a pärimisseaduses

Võimalike raskuste tekkimist pärija ja annakusaaja eristamisel nägid ette ka 1997.a pärimisseaduse eelnõu koostajad. Eelnõu tutvustavas artiklis kirjutas E.Silvet järgmist: “Annakusaaja eristamine pärijast on testamendijärgse pärimise üks olulisemaid ja keerulisemaid küsimusi. Üldiseks kriteeriumiks on, kas isikule on määratud pärandist selle mõtteline osa või ainult mõni ese, õigus või kohustus. Oluline on testaatori tõelise tahte tuvastamine, sest eriti lihtkirjaliku testamendi puhul võib sõnastus ja testaatori tahe olla vastuolus.“. Urve Liini arvates ei teki raskusi mitte niivõrd koduste testamentide tõlgendamisel, vaid ka notariaalsete testamentide täitmisel. Seda peamiselt küll seetõttu, et testamendid on sageli tehtud ning notarite poolt tõestatud ammu enne pärimisseaduse jõustumist, st varasema nõukogude õiguse arusaamadest lähtuvalt²⁶⁹.

Suurim vaidlus annaku olemuse üle on tõusetunud 1997.a pärimisseaduse pinnalt, küll mitte niivõrd annakusaaja ja pärija eristamise, kuivõrd annaku sisu osas. Nimelt valitses pikka aega praktikas tõlgendus annakust kui võimalusest määrata pärandvarast soodustatud isik, kes pärandaja kohustuste eest ei vastuta, kuid kellel on õigus annakuks määratud ese pärandist vahetult pärijatest sõltumata (ja nende teadmata) omandada, pärimisega paralleelselt toimuva notariaalse menetluse kaudu (edaspidi *vindikatsioonitõlgendus*). Tähelepanuväärselt sarnane on E.Ein´a 1930.a avaldatud kriitika tollase annaku regulatsiooni kohta: „Kui pärandaja ei soovi, et tema pärija peaks vastutama võlgade eest, piisab tal soodustatud isiku nimetamisel kasutada terminit annakusaaja“²⁷⁰. Kõnealuse laialtlevinud tõlgenduse kohaselt kvalifitseerub annak 1997.a pärimisseaduses Rooma õiguses ja Balti Eraseaduses kehtinud vindikatsioonilegaadiks, mille paikapidavuses kahtlemine oli käesoleva uurimuse ajendiks. Seaduse mõtte väljaselgitamine on raskendatud. Üheltpoolt võib pidada

²⁶⁶ Laasik, E., (1971), lk 106

²⁶⁷ Liin, U., (2005), lk 148

²⁶⁸ Notari käsiraamat, lk 454

²⁶⁹ Liin, U., (2005), lk 148

²⁷⁰ Ein, E., (1930), lk 39

vindikatsioonitõlgenduse põhjuseks õigusaktide nõrka kvaliteeti ning teiselt poolt on õiguskirjandust vähe ning seaduseelnõu ettevalmistajate seisukohad vasturääkivad.

1.jaanuaril 1997.a jõustunud pärimisseaduses §-s 54 antakse järgmine annaku mõiste: kui testaator ei ole testamendis isikule määranud kogu oma vara või selle mõttelist osa, vaid teatud varalise hüve, loetakse see annakuks ja hüve saaja annakusaajaks.

E.Silveti definitsiooni kohaselt on annak on isikule pärandi arvel määratud teatud varaline hüve, mis ei ole kogu pärand ega selle mõtteline osa. Selliseks hüveks võib olla asi, rahasumma, õigus või kohustusest vabastamine. Annak on osaõigusjärgluse üks liik ning ei too *ipso iure* kaasa vastutust pärandaja võlgade eest²⁷¹.

E.Silveti toodud näited räägivad selgelt damnatsioonilegaadi poolt. Näiteks kui pärandaja pärandab testamendiga oma vara kahele lapsele ning abikaasale määrab korteriomandi ning õiguse saada pärandvara arvel kuni surmani igakuulist elatist, siis pärib kumbki laps ½ mõttelise osa pärandist ning nad peavad pärandvarast oma ema (pärandaja üleelanud abikaasa) omandiks andma korteri ning iga kuu maksma emale testamendis ettenähtud elatist. Pärijad (lapsed) peavad tasuma pärandaja võlad.²⁷² Näitest nähtub üheselt kogu pärandvara, sh annakuks määratud korteriomandi ja igakuise elatishüvide täitmiseks vajalike vahendite üleminek pärijate omandisse (kumbki laps pärib 1/2 pärandist) ning pärijate kohustus täita annak (lapsed peavad maksma emale elatist ja andma üle omandiõiguse). Annakusaaja annakuks määratud eseme omandamist läbi pärija käsutuse toetab teinegi näide samast allikast²⁷³. Väga tugev argument on E.Silveti seisukoht, et õigus annakule tekib pärandi avanemise/tingimuse, tähtaja saabumisel. Pärijalt või annakusaajalt saab annakut nõuda aga alles pärast pärandi vastuvõtmist²⁷⁴. Töö autori arvates välistab see seisukoht ühemõtteliselt annakuks määratud eseme vahetu omandamise võimaluse.

Teistsugusel arvamusel on I.Mahhov. Kui testamendist või pärimislepingust ei tulene teisiti, võib annakusaaja talle testamendi või pärimislepinguga määratud konkreetse asja või hüve välja nõuda kohe isegi siis, kui pärijate ring veel teadagi ei ole²⁷⁵. I.Mahhov on pärimisseadust kommenteerides toonud näite : „Oma surma korral jätan oma sõiduauto pojale A ning suvila tütrele B“ ja andnud sellele ise järgmise tõlgenduse: „Selles testamendis on tegemist annakute määramisega ja sõnastus pole enam soovituslik [st ei ole tegemist jagamiskorraldusega- autori märkus], vaid on absoluutne. Vaidlused pärandi jagamise üle siin enam võimalikud ei ole, kuna annakute saamisel ei toimugi mingit jagamist – iga annakusaaja võtab oma annaku lihtsalt vastu ja vajadusel nõuab selle ebaseaduslikust valdusest välja

²⁷¹ Silvet, E., lk 286

²⁷² Silvet, E.; Mahhov, I./Silvet, lk 9

²⁷³ Ibd, lk 30

²⁷⁴ Ibd, lk 32

²⁷⁵ Silvet, E.; Mahhov, I./Mahhov, lk 75

kasvõi kohtu kaudu.²⁷⁶ Sellest järeldub, et kokkulepe omandi ülemineku kohta pärija ja annakusaaja vahel ei oleks justkui olnud vajalik ja et õigus sai annakusaajale vahetult üle minna. Õiguse annakusaajale vahetu ülemineku ja vindikatsiooninõude jaatamine vastab vindikatsioonilegaadi tunnustele, mille kohaselt läheb pärandaja poolt viimse tahte avalduses määratud ese pärandajalt soodustatud määratud isikule üle automaatselt, ilma vahepealse pärijatepoolse osaluseta õigusjärgluses. Tegemist oleks justkui iseseisvalt, pärandi avanemise hetkel seaduse alusel tekkiva eriõigusjärgluse korras pärandajalt soodustatud isikule ülemineva õigusega. Tähelepanuväärsel moel sarnaneb vindikatsioonitõlgendus märkimisväärselt sajaaastatagusele praktikale Eesti territooriumil²⁷⁷, millest sõjajärgses õigusloomes vabaneti²⁷⁸. Rooma õiguses kaotati vindikatsioonilegaat juba Justinianuse ajal²⁷⁹.

Õigus saab ühelt isikult teisele üle minna kas eri- või üldõigusjärgluse korras. Kuna nt kinnisasjaannaku puhul toimub muudatus õiguse kandjates (pärijalt annakusaajale), on omandiõiguse tekkimisel annakuks määratud kinnisasjale vajalik asjaõiguskokkulepe ja kanne kinnistusraamatus (AõS § 64¹), õiguse lõpetamiseks aga õigustatud isiku vastavat tahteavaldust ja kande kustutamist kinnistusraamatust (AõS § 64²). Asjaõiguskokkulepe ei ole vajalik ainult olukordades, kus õigusmuudatus ei tulene mitte tehingust, vaid seadusest, nagu näiteks kasutusvalduse lõppemine surma tõttu, pärimisel, abikaasade ühisvararezhiimi korral, äriühingute ühinemisel jne²⁸⁰. Ebaseaduslikust valdusest saab asja välja nõuda ainult omanik. Toodud näitest ei selgu, mille alusel on annakusaajast saanud omanik. Ilma omandiõiguse üleandmiseks vajaliku tehingu ja toiminguteta saaks õigusmuudatus pärandajalt annakusaajale olla võimalik vaid juhul, kui annakusaaja omandaks sarnaselt pärijaga omandiõiguse annakuks määratud esemele pärandi avanemisega seaduse alusel.

Järgnevalt analüüsitakse, kas 1997.a pärimisseaduses sisaldus võimalus annakusaaja omandiõiguse tekkele seaduse alusel. Tuleb tõdeda, et oma osa vindikatsioonilegaadikohasel tõlgendusel on kindlasti ebajärjekindlal ja ebatäpsel terminoloogial („annakusaaja pärijatel ei ole õigus annakut saada“). Seaduses kasutatakse mõisteid nagu „annaku nõudmine“, „annaku täitmine“, „annaku täitmise kohustus“, „annakut täitev pärija“ jne (PärS’97 §-d 56, 65). Samas kasutatakse ka sõnastust „annaku võib saada²⁸¹“, „asi läheb annakusaajale üle“, kuid selline sõnastus järgneb sõnastusele „asi tuleb üle anda“ ning puudutab pigem üleantava õiguse mahtu (asi läheb üle koos viljaga) (PärS §-d 61, 66).

²⁷⁶ Ibd, lk 79

²⁷⁷ Erdmann, C., lk 233

²⁷⁸ Nõges, V., lk 339

²⁷⁹ Kaser, M.; Knüttel, R., lk 447

²⁸⁰ Weirich, H.-A., lk 38-39

²⁸¹ Vtld TsSE’40 § 691, mille kohaselt pärandvara hulka kuuluva asja saab legataar samas seisukorras, milles see pärandajast maha jäi, kõigi selle asja juurde kuuluvate õigustega, kohustega ning asjast saadud viljaga ja kõige sellega, mis legaadi hulka kuuluva õiguse põhjal saadud, arvates legaadi peale õiguse tekkimise ajast.

Vindikatsioonitõlgenduse pooltargumendina on kasutatud PärS '97 § 61, mille esimese lõike kohaselt „tekib õigus annakule pärandi avanemisega“. „Õiguse“ all mõisteti siin asjaõiguslikku omandiõigust, mitte võlaõiguslikku õigust nõuda omandi üleandmist. Võib väita, et grammatilisel tõlgendamisel tähendaks „õigus annakule“ pigem „õigus nt annakuks olevale kinnistule“ mitte „õigus nõuda annaku täitmist“, kuid autor ei näe takistusi tõlgendada „õigust annakule“ kui „õigust nõudele“. Autori arvates sõltub termini sisustamine sellest, kas lähtutakse annakust kui asjaõigusest või võlaõiguslikust nõudest.

Eesti pärimisõiguse kujundamisel lähtuti paljuski Austria õigusest. ABGB-s kasutatakse identset sõnastust: annakusaaja omandab õiguse annakule (sk.k. *erwirbt ein Recht auf das Vermächtnis*) pärandi avanemisel (ABGB § 684). Seadustiku kommentaaride kohaselt käsitletakse Austrias „annaku“ all nii annaku mõistet kui annakuks määratud asja²⁸². Kuid nagu käesolevas töös korduvalt märgitud, on ka Austria õiguses annak üksnes võlaõiguslik nõue pärija vastu. Omandiõigus annakuks määratud asjale omandatakse alles omandi ülemineku kohta kehtivate õigusnormide järgi²⁸³. Kui PärS'97 § 61 kohase „õiguse“ all oleks mõistetud vahetut asjaõiguse üleminekut, ei oleks olnud vajalik seaduses reguleerida annaku *täitmist* ega annakutäitja vastutust annaku eseme eest. Annakusaaja õiguse tekkimise hetk on seotud pärandi avanemise hetkega, ja seda kõigis Kontinentaal-Euroopa maades. Töö autor leiab, et sätte eesmärgist lähtuvalt saab kõnealusele sättele anda vaid ühe tähenduse: „õiguse tekkimine annakule pärandi avanemisega“ reguleerib annaku täitmise nõude tekkimise hetke, nagu sõnastus uues pärimisseaduses ka parandatud on (PärS § 62).

Nagu eespool käsitletud, on põhiliseks kõnealuse kahe annaku liigi eristamiskriteeriumiks õiguse ülemineku viis: vindikatsioonilegaadi puhul on see vahetu, damnatsioonilegaadi puhul kaudne, st vältimatult on vajalik kohustatud isiku olemasolu ja õiguse üleandmine. PärS'97 kohaselt võib testaator teha annaku *täitmise* kohustuseks pärijale või teisele annakusaajale; samuti võib annaku *määramise* teha kohustuseks teisele pärijale või annakusaajale (PärS'97 § 56 lg 1 ja § 54 lg 3). Näiteks on pärandaja testamendis ette näinud annaku määramise kohustuse ja annaku eesmärgi või selle üldise iseloomustuse, annaku sõnastab ja tingimused määrab aga pärandaja poolt näidatud pärija või teine annakusaaja pärast pärandi avanemist, nt rahalise toetuse suuruse ja muud tingimused²⁸⁴. Pärimisseaduse §-st 56 tuleneb, et seadus eeldas vältimatult kohustatud isiku – pärija või annakusaaja olemasolu. Annakutäitja surma korral, pärandi mittevastuvõtmise või pärimiskõlbmatuse korral läheb annaku täitmise kohustus üle isikule, kes astub tema asemele ja on võimeline annakut täitma (PärS § 56 lg 2). Sama paragrahvi kolmas lõige näeb ette, et nimetatud isikute

²⁸² Rummel, P, lk 642

²⁸³ Maurer, E., lk 71

²⁸⁴ Silvet, E.; Mahhov, I./Silvet lk 31

puudumisel korraldab annaku täitmist testamenditäitja. Analoogiline säte sisaldus TsSE §-s 675. Ainuüksi sellest sättest ei saa siiski järeldada kohustatud isiku puudumist, kuna teiste pärijate puudumisel pärijaks olev riik või kohalik omavalitsusüksus on võimeline annakut täitma, nagu nõutud PärS § 56 lg-s 2.

Damnatsioonilegaadi poolt räägib 1997.a pärimisseaduse § 65, mille kohaselt annakusaaja või aseannakusaaja ei või nõuda pärijalt või annakusaajalt annakut enne, kui pärija või annakusaaja on pärandi vastu võtnud. Sõnastuses on säte isegi täpsem, kui analoogiline säte 1940.a eelnõus, reguleerides sõnaselgelt, et nõue on suunatud pärija vastu (TsSE § 690). Nimetatud paragrahvist nähtub nii õiguse kui nõude sisu, kohustatud isiku vältimatu olemasolu kui nõude suunatus pärija vastu. See säte iseenesest ei välista vindikatsioonilegaadi paralleelset kehtivust. Nagu nähtus BES-i ja TsSE'26.a analüüsist eespool, sisaldus neis selgesõnaline viide vindikatsioonilegaadile ja täpne regulatsioon. Mõlema õigusallika kohaselt võidi annak määrata kas otse testamendis või teha täitmine kohustuseks pärijale. Ka 1940.a eelnõus sisaldus säte, mille kohaselt annak võidi määrata kas otse testamendis või teha kohustuseks pärijale. Nagu nähtub analüüsist eelmises peatükis, oli 1940.a eelnõus annak võlaõiguslik. 1997.a pärimisseaduses selline regulatsioon puudub.

Seaduses oli ning süülise vastutusega asja kahjustumise ja hävimise eest (PärS'97 § 57). Samuti oli reguleeritud kohustuste täitmise järjekord (PärS'97 § 134), kus annakusaajad pärast võlausaldajaid ja pärandi avanemisega seotud nõudeid alles kolmandal, viimasel järjekohal.

Selgelt eristatakse annakut kui pärandi avanemisel tekkivat õigust ühelt poolt (PärS §d 61 ja 62) ja täitmise nõuet („annaku nõudmine“) teiselt poolt (PärS §-d 65, 66). Kohustatud isiku olemasolule viitab regulatsioon annakutäitja ja annakusaaja omavaheliste õiguste ja kohustuste kohta: millises seisukorras tuleb asi üle anda, kellele kuuluvad asjast üleandmiseni saadud viljad (PärS § 66 ja 67). Selgelt on reguleeritud annakutäitja vastutus asjale tekitatud kahju eest annakusaaja ees (PärS §72).

Siinkohal tuleb tõdeda, et segadust aitas külvata 1999.aastal pärimisseadusesse tehtud muudatus, andes §-s 140¹ ilmselgelt ebaõnnestunud sõnastuses annakusaajale õiguse taotleda pärimistunnistust²⁸⁵. Ei ole välistatud, et seadusemuudatuse näol oli tegemist valitseva praktika legaliseerimisega. Tihti ei olnud pärijad omandi üleminekust üldse teadlikudki. Tasapisi juurdus praktika, mille kohaselt notarid hakkasid nõudma pärija nõusolekut sellise kombineeritud pärimistunnistuse väljastamiseks. Nagu nähtub pärimisseadusest tulenevate notari ametitöimingute korra §-st 13 anti annakusaajale annaku kohta tunnistus välja

²⁸⁵ Pärrija või annakusaaja nõudel väljastab notar pärimistunnistuse pärandi vastuvõtnud pärijale või annakusaajale. Notar väljastab pärimistunnistuse, kui isiku pärimisõigus ja selle ulatus on piisavalt tõendatud (PärS'97 § 140¹).

tähtaegselt pärandi vastuvõtmise avalduse esitanud pärija nõusolekul. Sellise nõusoleku vajadust on kinnitanud ka I.Mahhov²⁸⁶ ning selgitanud notari rolli annakusuhtes, et sisuliselt toimib notar siin pärija ja annakusaaja vahelise kokkuleppe vahendajana²⁸⁷. Kohtupraktikast võib tuua näite, kus annaku üleandmiseks on edukalt haigetud pärija nõusolekut. Kohus otsustas, et kostjad pärijatena on kohustatud annaku hagejale üle andma või tegema võimalikuks selle üleandmise. Tuginedes TSÜS § 68 lg-le 5, mille järgi asendab kohtuotsus isiku tahteavaldust, leidis kohus, et hagejal on õigus nõuda kohtult vastava otsuse tegemist²⁸⁸. I.Mahhov on seisukohal, et 1997.a. pärimistunnistus, erinevalt uuest pärimisseadusest, tõendab annakusaaja omandiõigust annakuks määratud esemele²⁸⁹. Praktikas anti annakusaajale väljastatavale tunnistusele pärimistunnistuse tähendus, st see oli tunnistus, mille alusel on võimalik muuta kandeid vara omaniku kohta.

Töö autor nõustub, et õigusaktide sõnastus oli ebajärjekindel ja vastuoluline, kahtlemata segadusttekitav. On mõistetav õiguse rakendajate püüd anda sätetele ratsionaalne sisu. Pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute korra kolmanda lõike järgi oli isegi võimalik anda tunnistus annaku kohta välja ilma pärijate nõusolekuta. Seda juhul, kui ükski pärija ei ole pärandi vastuvõtmiseks või sellest loobumiseks määratud tähtajal pärandit vastu võtnud. Nimetatud säte sarnaneb BESi aegse vindikatsioonilegaadi kohaste sätetega ning viitab ühemõtteliselt võimalusele omandada annakuks määratud ese ilma pärijapoolse tehinguta. Pärimisseaduse järgi ei ole aga selline olukord võimalik- pärandaja sugulaste ja testamendijärgsete pärijate puudumisel on pärijaks kohalik omavalitsus või riik (PärS § PärS'97 § 18). Oma osa on kindlasti ka Saksa, Austria, Hollandi ja Shveitsi õigusest erineval annaku vastuvõtmise regulatsioonile pärandi vastuvõtmise regulatsiooni kohaldamine, mis võis kahe õiguspositsiooni sarnaseks pidamist soodustada (PärS § 63). Sätete vastava kohaldamise piiranguks on siiski erisätted annakuõiguse kohta.

I.Mahhov mõönab, et materiaalõiguslikult on tunnistuse väljastamine ebakorrektselt reguleeritud²⁹⁰. Annakusaaja pärimistunnistust on 2002.aastal õigusega kritiseerinud U.Liin. Esiteks, tuleneb annakusaaja õigus alati testamendist või pärimislepingust. Kuna viimased on alati Eesti õiguse järgi kirjalikus vormis, langevat ära pärimistunnistusele omane tõendamise vajadus. Selle väitega ei saa siiski nõustuda. Notari kinnitus on tõend, nõ viimane sõna, et tegemist on kehtiva testamendi või pärimislepinguga (või mitme). Teiseks on U.Liini järgi notari poolt väljaantav annakusaaja pärimistunnistus ohtlik, kuna Eesti pärimisõigus ei tunnusta vindikatsioonilegaati – kui annakusaaja vahetat pärandaja surma hetkel tekkivat

²⁸⁶ Samuti Mahhov, I., Murumets, V./Mahhov 27.02.2008

²⁸⁷ Mahhov, I., (2008), lk 483

²⁸⁸ Harju Maakohtu 09.04.2008 otsus nr 2-07-23573

²⁸⁹ Mahhov, I., (2008), lk 483

²⁹⁰ *Ibd*, lk 483

omandiõigust annakuesemele ning notar peab olema väga kindel, et kõik teised pärandil lasuvad kohustused on täidetud. Muidugi lisandub siin veel eeldus, et annaku täitmiseks kohustatud pärija või annakusaaja on andnud selleks oma nõusoleku. Vastasel korral on oht, et notar võib oma ettevaatamatu tegevusega tekitada kahju pärijale või teisele annakusaajale. Kolmandaks ei tohi pärija nõusolekuta anda annakusaajale tunnistust sellepärast, et notarile ei ole ei pärimisseaduse ega muu seadusega antud õigust käsutada pärija vara, ka siis mitte, kui konkreetne pärija on veel teadmata²⁹¹. Sellele vaatamata oli praktika selline, et mõlemad, nii pärija kui annakusaaja, esitasid kumbki teisest sõltumatult vastuvõtmise avalduse notarile ja notar väljastas kummalegi tunnistused, kummalegi omad, millega tõendas oma õigusi kinnistusametis ning lõpptulemusena kanti kummagi õigus sisse kinnistusraamatusse, ja seda teineteisest ning võlausaldajatest sõltumata²⁹². Samuti ilmestab kohtupraktika hästi annakusaajale pärimistunnistuse väljastamisega seotud õigusteoreetilist ebatäpsust terminites: „Pooled ei vaidle selle üle, et hageja on talle testamendiga määratud annaku vastu võtnud ning selle kinnituseks on talle notari poolt väljastatud pärimisõiguse tunnistus. Nimetatud tunnistusest nähtub, et AA on annakusaajaks ja talle on väljastatud tunnistus kinnistu pärimise kohta“²⁹³. Urve Liini järgi oli 2002.a seisuga notariaalpraktikas annakusaajale antav pärimistunnistus mitte tõend annakusaaja pärimisõiguse ja selle ulatuse kohta, vaid hoopiski tõend selle kohta, et ta on pärimise tulemusel saanud kas näiteks mingi konkreetse asja omanikuks või nõudeõiguse mingile rahasummale. 1997.a seaduse kohane notari poolt väljastatav annakusaaja pärimistunnistus on vastavalt kas siis omandiõiguse tunnistus või tõend nõudeõiguse kuulumise kohta ja et selle alusel saab annakusaaja lasta kanda end pärandaja asemel omanikuna vastavasse registrisse või esitada pangale nõude pärandaja nimel olevalt pangaarvelt raha väljamaksmiseks. Pärandaja ei ole aga enam selle konkreetse asja või nõudeõiguse omanik. Pärandaja surma tõttu on tema omandiõigus lõppenud ja uueks omanikuks on pärija kui pärandaja üldõigusjärglane (PärS’97 § 130 lg 1)²⁹⁴.

U.Liin on 2002.a avaldanud oma seisukoha antud küsimuses: isegi siis, kui annakusaaja nõuab annaku täitmist testamenditäitjalt, kuulub annakusaajale üksnes võlaõiguslik nõudeõigus (PärS’97 § 80 lg 3). Tema tugineb oma seisukoha kujundamisel mh PärS’97 § 134 lg 1 p-s 3 toodud kohustuste täitmise järjekorrale, kus annak kuulub täitmisele alles kolmandas järjekorras. Samal seisukohal on ta 2005.a²⁹⁵: „See, kes saab annaku, saab nõudeõiguse pärija vastu temale määratud annaku väljaandmiseks.“²⁹⁶

²⁹¹ Liin, U., (2002), lk 22

²⁹² Vt nt Harju Maakohtu 09.04.2008 otsus nr 2-07-23573

²⁹³ Tartu Maakohtu 19.02.2009 a. otsus nr 2-08-13623

²⁹⁴ Liin, U., (2002), lk 22

²⁹⁵ Liin, U., (2005), lk 133

²⁹⁶ *Ibid*, lk 133; Samuti Mikk, T., (2004), lk 28-29

2008.a. kaitstud magistritöös leiab ka E.Grünberg, et 1997.a pärimisseaduses ei ole annakusaaja näol tegemist otsese õigusjärglusega, vaid võlaõigusliku nõudega pärija vastu, lisades, et on põhimõtteliselt ebaõige kehtestada autonoomne regulatsioon teatud liiki vara või õiguste pärimiseks, kuigi praktikas on selliseid katseid tehtud²⁹⁷.

Vindikatsioonitõlgendus on vastuolus pärimisõiguse aluspõhimõtte- üldõigusjärgluse põhimõttega. Annaku vindikatsioonitõlgenduse peamine oht seisnebki selles, et seeläbi lõhuti pärandvara terviklikkus ja selle väärtuslikum, õiguste osa, leidis takistusteta uue omaniku. Täiesti tähelepanuta jääb seejuures aga pärandaja kohustuste täitmine. Võlausaldajate ja pärijate kaitse vajaduses peitub kõige olulisem vastuargument vindikatsioonitõlgendusele. Samuti tuleb arvestada kohustuste täitmisega seadusandja poolt määratud järjekorras. Pärandi arvel tuleb võlausaldajate võrdse kohtlemise printsiipi arvestades täita kohustused kindlas järjekorras. Seejuures on annak pärast pärandi avanemisega seotud kulutuste ja pärandaja võlausaldajate kohustuste täitmist alles viimases järjekorras (PärS'97 § 134). Sisuliselt kõige kehvemas olukorras on pärijad. Kohustuste täitmise tähtsuse järjekorrast tuleneb selgelt võlausaldajate nõuete väärtustamine annaku nõuetest enam. Annaku vindikatsioonilegaadina täitmisel on järjekorraga arvestamise kohustust rikutud. Pärijale läksid üldõigusjärgluse põhimõtte kohaselt seaduse alusel üle ka pärandaja kohustused kolmandate isikute ees. Paraku ei vabasta vale praktika neid vastutusest kohustuste täitmise eest. Pärija ei saa tugineda pärandvara ebapiisavusele, mis on tekkinud (osaliselt) annakute tõttu, vaid võlausaldaja ees vastutab ta ka annaku ulatuses. Pärijal võib olla annakusaaja kui tegelikult vähemõigustatud võlausaldaja vastu alusetust rikastumisest tulenev nõue. Tulemus on kummastavalt sarnane olukorraga 150 aastat tagasi Balti Eraseaduse kehtivusajal. Juhtudel, kus Liivi- ja Eestimaal pärija üldse puudub ja annakusaajad oma annakud otse pärandist võtavad, tuleb neid käsitleda kui pärijaid ja pärandvara kohustused arvatakse annakust *pro rata* maha²⁹⁸. Nii märkis ka Tallinna Ringkonnakohtu kolleegium 2006.aastal: et hindamaks, kas tegemist on pärimise või annakuga, on oluline see, pärand ei saa üle minna ainult annakuna, vaid igal juhul peavad kas seadusjärgsed või testamendijärgsed pärijad pärandi vastu võtma ja tasuma võlad ning alles seejärel kuulub PärS '97 § 134 lg 3 järgi annak täitmisele. Annakutena kogu pärandaja vara üleminek ei saa olla viisiks, kuidas pärandaja vara saajad vabanevad kohustusest tasuda pärandaja võlad²⁹⁹. Kuigi vastutus kohustuste eest on pigem kahe erineva pärimisõigusliku instituudi tagajärg kui tunnus, on kohustuste eest mittevastutamise rõhutamine olnud üheks põhjuseks annaku vindikatsioonilegaadi tõlgenduse tekkele.

²⁹⁷ Grünberg, E., (2008), lk 12; Eelnõu SE 735 I, 21.09.2005, algataja Kadi Pärnits

²⁹⁸ Erdmann, C., lk 457

²⁹⁹ Tallinna Ringkonnakohtu 26.09.2006 otsuses nr 2-05-61

Töö autor järeldeb, et 1997.a seaduses puudub alus õiguse vahetuks üleminekuks annakusaajale. Seaduse regulatsioon lähtus selgelt õigustatud ja kohustatud isiku olemasolust ning nende omavahelise suhte reguleerimise vajadusest. Õigus, mille annakusaaja omandas, oli võlaõiguslik nõudeõigus annakuks määratud eseme üleandmiseks, mille täitmiseks on vajalik käsutustehingut. Selleks, et pärandaja omandiõiguse üleminek vahetult annakusaajale oleks olnud võimalik, oleks pidanud olema seaduses reguleeritud, et pärijale ei lähe üle see õigus või kohustus, mis on määratud annakuks. Tegemist on sedavõrd ulatusliku kõrvalekaldega üldõigusjärgluse põhimõttest. Õiguse üleminek saab toimuda vaid seaduse või teingu alusel, mitte justiitsministri määruse alusel.

Töö autor on seisukohal, et annakusaaja pärimistunnistus sai omandiõiguse tunnistus olla vaid juhul, kui omand oli annakusaajale üle läinud. Muudel juhtudel sai annakusaajale väljastatud tunnistus tõendada vaid tegelikku õiguslikku olukorda, antud juhul annakusaajale pärija vastu suunatud nõude olemasolu. Rõhutades annaku nõude võlaõiguslikku iseloomu, võib tuua paralleeli laenulepingust tuleneva nõudega. Võlausaldaja ei saa oma sissenõutavaks muutunud nõuet pangas otse võlgniku kontolt rahuldada. Kogu pärandvara hulka kuuluva vara käsutusõigus on ikkagi ja ainult selle omanikul. Et sellise lahendusega ei olnud õiguspraktika kooskõlas, on võimaldatud sisuliselt kolmandale isikule kuuluva vara omandamine notari kaasabil, kuid ilma omaniku nõusolekuta. Siit võib tõusetuda notari vastutuse küsimus.

Ilmselt on pikalt valitsevaks praktikaks osutunud annaku tõlgendus areneva õigusriigi ja uue õigussüsteemiga paratamatult kaasnev ajastule iseloomulik nähtus. Ilmselt oli ka kohustustega arvestamise vajadus tänasega võrreldes väiksem, millele viitab ka 2009.a pärimisseaduse vastuvõtmisele eelnenud eksiarusaam ajakirjanduses, nagu uue pärimisseaduse peamiseks muudatuseks on kohustuste üleminek pärijale. Iseäralikul moel tunnistati teoreetiliselt õigeks damnatsioonilegaat, kuid praktikas lähtuti praktiliselt otstarbekamast ja annakusaaja jaoks kindlamast vindikatsioonilegaadist. Äratuntavalt on 1997.a seaduse tõlgendamisel esiplaanile tõstetud annakusaaja huvide kaitse, samas on võlausaldajate huvid jäetud kaitseta. Kuid just nemad vajavad enam kaitset, kuna nende nõue on, erinevalt annakusaaja omast, tasuline, *Pacta sunt servanda*. Enim kaitset vajab aga siiski pärija, kellel peab olema võimalik kogu vara üle, mis pärandaja kohustuste täitmise eest vastutama peab.

Omaette teema on küsimus annaku vindikatsioonitõlgenduse õiguslikest tagajärgedest, millel tänagi praktiline väärtus on. Kuna omandiõiguse üleminekuks kinnisasjale on vajalik nii asjaõiguskokkulepe kui kanne tuleneb siit, et annakusaaja kasuks tehtud kinnistusraamatu kannetel (sh kustutamiskannetel) ei ole üksinda õigustloovat mõju. Kui puuduvad

õigusmuudatuseks vajalikud tahteavaldused, muutub kinnistusraamat kande tegemise või kustutamisega valeks. Valest kandest ei teki veel otsest õiguslikku kahju, kuid see loob eelduse õiguse kaotamiseks heausksele omandajale (AõS § 56¹ lg-d 1 ja 2). Juhuks, mil kinnistusraamat on siiski valeks muutunud, näeb seadus tegeliku õigustatud isiku kaitseks ette õigust kindlustava ajutise abinõuna vastuväite kandmise kinnistusraamatusse ning lõpliku abinõuna kinnistusraamatu parandamise³⁰⁰. Isik, kelle õigust on ebaõige kandega rikutud, võib nõuda ebaõige kande muutmist või kustutamist. Kande muutmiseks on vajalik selle isiku nõusolek, kelle õigusi parandamine puudutab (AõS § 65 lg 1).

Kuna omandiõiguse üleminek saab toimuda ainult kahel moel: seaduse alusel (üldõigusjärgluse) või tehingu alusel senise ja uue omaniku vahel (eriõigusjärglus), siis on annakusaaja pärimistunnistuse alusel tehtud kanded õiged ainult juhul, kui on toimunud üks nimetatud õigusjärglustest. Esiteks on see võimalik juhul, kui viimse tahte tõlgendamise tulemusel selgub, et tegelikult on annakusaaja siiski pärija³⁰¹. Kui silmaspeetud isik on pärija, on talle omandiõigus pärandvara hulka kuuluvatele esemetele üle läinud seaduse alusel, millest johtuvalt on ka kinnistusraamat kooskõlas tegeliku õigusliku olukorraga, sõltumata sellest, mis oli kande tegemise aluseks olnud dokumendil märgitud. Arvestades asjaolusid, võib tõlgendamise tulemusel suure tõenäosusega jõuda järelduseni, et enamus 1997. a pärimisseaduse kohaseid „annakusaajaid“ sisuliselt osutuvad siiski pärijateks. Ühelt poolt on neil sellest johtuvalt küll eelis kinnistusraamatu kande õigsuse näol, kuid teisalt peavad nad arvestama võimalusega, et nende vastu võidakse esitada pärandaja nõudeid. Samuti tasub siin mõelda kõikidele kaasnevatele õigussuhetele pärijate vahel ning pärijate ja kolmandate isikute vahel. Nt kui senised kolm „annakusaajat“ osutuvad pärijateks, on pärandvara hulka kuuluvate esemete käsutamiseks vajalik kõigi pärijate nõusolek, vajalikuks võib osutada pärandvara jagamine, ühel osapooltest võib olla õigus nõuda pärandvara hulka kuuluvaid esemeid või hüvitist oma osa ulatuses, samuti tasub kontrollida, kas pärandiga seotud kohustused on pärijate omavahelises suhtes kantud vastavalt nende pärandiosade suurusele. Viimane on võimalik kindlaks määrata tõlgendamise teel, eelkõige annakuks määratud esemete omavahelise suhte järgi. Kindlasti on ka neid juhte, kus tegemist on tõeliste annakusaajatega.

Teiseks saab kanne olla õige, kui omaniku (pärija) ja annakusaaja vahel on olemas kokkulepe omandiõiguse ülemineku kohta, kinnisasja puhul notariaalses vormis. Asjaõigusleping kujutab endast omaniku ja omandaja vahelist kokkulepet selle kohta, et vastav õigus peab omandajale üle minema ja et selle saavutamiseks on mõlemad pooled nõus

³⁰⁰ *Tiivel, R.*, lk 122

³⁰¹ Viimse tahte tõlgendamisest ja pärija annakusaajast eristamisest vt lähemalt ptk 5.2.

kande tegemisega kinnistusraamatusse³⁰². Kontrollida tasub, kas paljudel juhtudel võis asjaõigusleping siiski pärija ja annakusaaja vahel sõlmitud olla. Seda juhul (küll konstrueeritud), kui pärija pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise korrast tulenevat nõusolekut pärimistunnistuse väljastamiseks ühelt poolt ja annakusaaja annaku vastuvõtmise avaldust teiselt poolt saab tõlgendada kui annakuks määratud eseme omandi üleandmisele suunatud avaldusi. Kui mõlema avalduse puhul on täidetud asjaõiguslepingu notariaalse vormi nõue, on võimalik jõuda tulemuseni, et saavutatud on deklareeritud tahete kooskõlastus omandi ülemineku kohta pärijalt annakusaajale.

Kolmandaks on võimalik kinnisasi omandada kande igamisega (AõS § 123 lg 1).

Uue pärimisseaduse kehtima hakkamisega 1.jaanuaril 2009 käsitletud probleemistik kõrvaldati. Ka justiitsministeeriumi seisukoht on, et uues pärimisseaduses tehtud muudatuste näol on tegemist tõepoolest ainult regulatsiooni täpsustamisega, mitte muutmisega, sest üldõigusjärgluse ja eriõigusjärgluse eristamist näeb ette ka kehtiv pärimisseadus³⁰³.

Magistritöös leidis kinnitust sissejuhatuses märgitud väide, et Eesti territooriumil on alati kehtinud damnatsioonilegaat. See oli reguleeritud BES-s, vastav otsus langetati Tsiviilseadustiku 1940.a eelnõus, annakul oli võlaõiguslik iseloom Nõukogude õiguses. 1997.-2009.a kehtinud pärimisseaduses oli reguleeritud vaid üks annaku liik-damnatsioonilegaat. Annaku korraldus viimse tahte avalduses andis ka annakusaajale võlaõigusliku nõude annakutäitja vastu annakuks määratud eseme üleandmiseks³⁰⁴. Samas ei pea paika väide, nagu oleks Eestis ainult damnatsioonilegaat kehtinud. BES-i kehtivuse ajal kehtis Eestimaal paralleelselt vindikatsioonilegaat, kusjuures võlaõigusliku iseloomuga annak oli pigem erand.

³⁰² Kõve, V.; Pärna, P., lk 213; Vrd: Schwab, K.H, Prütting, H., lk 45.

³⁰³ Mahhov, I.; Murumets, V./ Murumets 12.02.08

³⁰⁴ Mikk, T. , lk 28-29; Samuti Silvet, E. Mahhov, I., lk 133

3. ANNAKUÕIGUSSUHTE TEKKIMINE JA SISU

3.1. Õiguse tekkimine annakule

Annakuõigusega on seotud mitu isikut. Annaku määrab pärandaja, täidab pärija ja õigus nõuda on annakusaajal. Tekib küsimus, millised on annakuga seotud isikute omavahelised õigused ja kohustused. Annakuõigussuhte avamisel osutub vajalikuks käsitleda annaku õiguslikku konstruktsiooni, täpsemalt õigusjärglust annaku esemes, samuti milliste sätete järgi annaku täitmine toimub. Seejuures on oluline välja selgitada, kas annakusaaja õigus tuleneb testamendist kui ühepoolsest tehingust, seadusest või kas ja milliseid pärija ja annakusaaja vahelisi kokkuleppeid on vajalik pärija ja annakusaaja vahel sõlmida.

Eesti õiguskirjanduses kajastub arusaam, et Mandri-Euroopa õigussüsteemis tehakse pärandaja õigusjärglaste seas vahet nn üldõigusjärglaste ehk pärija ja singulaarõigusjärglaste ehk annakusaaja vahel³⁰⁵. E.Silvet märgib, et osaõigusjärglus ehk annak tekib testamendi või pärimislepingu alusel³⁰⁶. Kuigi U.Liin märgib õigusega, et annakusaaja ei ole pärandaja universaalseks subjektsuse jätkajaks nagu seda on pärija, väidab ta, et annakusaaja on pärandaja (singulaarne) õigusjärglane³⁰⁷. Teise iseseisvusaja eelse õiguse järgi peeti annakusaajat samuti pärandaja erioõigusjärglasteks, kuna annakusaajale ei läinud üle pärandaja kohustused. Annakusaaja ei olnud siiski pärija³⁰⁸. Ka 2005.aastal on U.Liin jäänud oma seisukohale kindlaks, et annakusaaja on pärandaja üksikõigusjärglane, st temale läheb pärandist üle vaid konkreetselt määratud hüve³⁰⁹. Selle väitega ei saa täielikult nõustuda. Ühesel üksmeel ei olda selles küsimuses ka võrreldavates õiguskordades. Austria õiguskirjanduses kajastub kaks seisukohta. C.Bielefeld märgib, et pärimisõiguses esineb vaid üldõigusjärglus ja annakusaajaid ei vaadelda pärandaja õigusjärglastena³¹⁰. Kuigi P.Rummeli järgi on annak võlaõiguslik nõue pärija vastu, leiab ta, et annak erioõigusjärglus, kuna puudutab vaid ühte eset mitte vara kogumit³¹¹. F.Gschnitzeri järgi on tegemist erioõigusjärglusega surma tõttu³¹². Šveitsi õiguskirjanduses kajastub küll seisukoht, et annakusaaja omandab võlaõigusliku nõude erioõigusjärgluse korras³¹³, kuid valitsev arvamus

³⁰⁵ Liin, U., (1999), lk 142; Samuti Silvet, E.; Mahhov, I./ *Silvet*, lk 30

³⁰⁶ *Silvet, E.; Mahhov, I./Silvet*, lk 9

³⁰⁷ Liin, U., (2002), lk 22.

³⁰⁸ Laasik, E., (1975), lk 462. Tema järgi tähendab universaalne õigusjärglus vahelülideta üleminekut, vahendavate kolmandate isikute osavõtuta, samuti hõlmab ülemineku õigustele kogumis. Sellele vastandub singulaarne õigusjärglus, st õigusjärglus mõnes üksikus õiguses või kohustuses.

³⁰⁹ Liin, U., (2005), lk 133

³¹⁰ Bielefeld, C., lk 9

³¹¹ Rummel/ *Welser*, lk 643

³¹² *Gschnitzer, F.*, lk 4

³¹³ *Breitschmid, P.*, lk 68

seada ei toeta³¹⁴. Saksa õiguskirjanduses ollakse üksmeelel, et annaku nõue tekib pärandi avanemisega originaalselt soodustatud isikus, ei ole seega pärandajalt tuletatud ega läbi pärija vara saadud (derivatiivne) nõue³¹⁵.

Annaku korralduse teeb pärandaja testamendis või pärimislepingus. Testamendi jõustumisel tuleb Rooma õiguse eeskujul annakutäitja ja annakusaaja vahelise suhte avamisel, nagu iga nõude puhul, eristada kolme aspekti: nõude omandamist (*dies cedens*), nõude sissenõutavaks muutumist (*dies veniens*) ja nõude esemeks oleva eseme omandamist (annaku täitmine)³¹⁶.

Saksa õiguskirjanduses ollakse üksmeelselt seisukohal annaku nõue tekib viimse tahte avalduse kaudu pärandi avanemisega³¹⁷. Annaku nõue tekib, nagu pärandi ülemineku puhulgi, iseeneslikult (sk.k. *Vonselbsterwerb*)³¹⁸, vahetult pärandaja surmaga³¹⁹. Enne pärandi avanemist ei ole annakusaajal, isegi kui tema annakuõigus tuleneb pärimislepingust, ei annakusaaja tulevast nõuet ega õiguslikult tagatud ooteõigust, vaid üksnes faktiline väljavaade. Testamendis kirjutandu ei loo mingil juhul soodustatud isikule ooteõigust³²⁰. Sest isegi pärimislepingujärgne testaator võib oma elu ajal annakuks määratud eseme võõrandada³²¹. Nõude tekkimine on pärandi vastuvõtmisest sõltumatu³²². Seega on annakusaaja nõue olemas juba enne pärija pärandist loobumise tähtaja lõppu³²³. Annaku nõude tekkimise tagajärjeks on esialgne nõude tekkimine, mida siiski annakust loobumisega pärandi avanemiseni tagasiulatava jõuga³²⁴ kõrvaldada võib³²⁵. Iseenesliku nõude tekkimine annakule on Kontinentaal-Euroopa õiguse maades üldtunnustatud. Selgitava näite leiame Austria õiguskirjandusest³²⁶: nõude tekkimiseks ei ole vajalik pärandaja ja annakusaaja vaheline kokkulepe ega annakusaaja annaku vastuvõtmise avalduse esitamine³²⁷, samuti ei mõjuta nõude tekkimist annakusaaja mitteteadmise viimse tahte avalduses sisalduvast korraldusest ja selle sisust. Hollandi õiguse kohaselt tekib annakusaaja nõue üldise arvamuse kohaselt seaduse alusel pärandi avanemisega, kuid sellest on võimalik loobuda³²⁸.

³¹⁴ Tuor, P.; Schnyder, B., lk 408

³¹⁵ Harder, M., lk 104

³¹⁶ Kipp, T.; Coing, H., lk 352

³¹⁷ Lange, H., Kuchinke, K., lk 432

³¹⁸ Leipold, D, lk 559; BGB § 2176

³¹⁹ Palandt/Edenhofer, 2176, 1

³²⁰ Liin, U.; Nagel, U., 35

³²¹ Michalski, L., lk 258; Eesti õiguses Päs § 96 lg 1

³²² Kipp, T.; Coing, H., lk 352

³²³ Brox, H., lk 218

³²⁴ Leipold, D., lk 266

³²⁵ Kipp, T.; Coing, H., lk 352

³²⁶ Gschnitzer, F., lk 94

³²⁷ *Ibid.*, lk 94

³²⁸ Koenigs, D., lk 255

Eesti õiguses tekib annakusaaja nõue, nagu pärija omandiõigus pärandvara hulka kuuluvatele esemetele, reeglina samuti pärandi avanemisega (PärS § 62 lg 1). Kui annak on määratud edasilükkava tingimusega või tähtpäevaga, tekib annaku täitmise nõue edasilükkava tingimuse või tähtpäeva saabumisel (PärS § 62 lg 2). Saksa ja Austria õiguskirjanduses pooldatakse seisukohta, et annakusaajal on hõljumisaja jooksul õiguslikult kaitstud ooteõigus, mida on võimalik tehinguga üle kanda, pantida ja arestida³²⁹. Pärandi avanemisel tekkinud annaku nõue on päritav (erandiks on kahtluse korral edasilükkava tingimusega annak) ja sellest võib loobuda (ABGB § 684)³³⁰. Eesti õiguses ei ole päritav ei edasilükkava tingimuse ega tähtajaga määratud annakusaaja õigus (PärS § 62 lg 2). Ainsaks erandiks on erand PärS §-s 31 annakusaaja alanejate sugulaste jaoks. Nõude tekkimise hetkest alates võib annaku nõuet käsutada ja sellest hetkest alates muutub nõue päritavaks annakusaaja pärijate poolt.

Nõude tekkimisest tuleb eristada selle sissenõutavust. Annakusaaja saab pärijalt täitmist nõuda siiski alles pärast pärandi vastuvõtmist (PärS § 134 lg 1). VÕS § 82 lg 7 järgi muutub nõue sissenõutavaks, kui võlausaldajal on õigus nõuda kohustuse täitmist. Kui pärandaja ei ole teinud teistsuguseid korraldusi, on nõue sissenõutav alates selle tekkimisest. Pärandaja võib anda sissenõutavuse kohta teistsuguseid korraldusi, eelkõige lükata seda edasi hilisemale ajale (nn ajatatud annak). Sellest tuleb eristada pärandaja poolt edasilükkava tähtajaga määratud annakut³³¹. Kas pärandaja soovis edasi lükata nõude tekkimist või üksnes selle sissenõutavaks muutumist, on tõlgendamise küsimus³³². Teisiti on annaku sissenõutavus reguleeritud Austrias, kus annak muutub sissenõutavaks põhimõtteliselt aasta pärast pärandi avanemist. Siiski teatud annaku liikide puhul muutub nõue kohe sissenõutavaks, nt annakud, mille esemeks on konkreetset nimetatud pärandvara hulka kuuluvad esemed³³³, väiksed tasud teenuste osutamise eest ja heategevuslikud annakud (ABGB § 685). Annakusaaja võib hagi esitada enne kohtuliku pärijaks kinnitamist pärandi vastu, peale seda pärijate vastu³³⁴.

Müncheni pärimisõiguse kommentaaride kohaselt ei ole annakusaaja ei pärandaja üldõigusjärglane ega eriõigusjärglane, vaid alles pärandi avanemisega, tingimuse või tähtaja määramise korral pärast seda, tekkinud annakutäitja vastu suunatud nõude omaja³³⁵. Annakusaaja ei ole pärandaja õigusjärglane. Saksa, Hollandi³³⁶ ega Šveitsi õiguse järgi ei

³²⁹ *Gschnitzer, F.*, lk 94; *Brox, H.*, lk 219

³³⁰ *Maurer, E.*, lk 71

³³¹ *Brox, H.*, lk 220

³³² *MüKo/Schlichting* § 2176, 5

³³³ Kõik annakuks määratud esemed, mis täidetakse pärandvara arvel, aga mitte raha, isegi kui see pärandvara hulgas on. *Rummel, P.*, lk 746

³³⁴ *Süß/Haunschmidt*, III, 4, f

³³⁵ *MüKo/Leipold*, § 1939, 2; *samuti Šveitsi õiguses, Tuor, P.; Schnyder, B.*, lk 408

³³⁶ *Koenigs, D.*, lk 244

omanda annakusaaja õigusi annakuks määratud esemele mitte otse pärandajalt, vaid annakutäitjalt, kelleks on pärija või teine annakusaaja.

Töö autor leiab, et ka Eestis tekib annaku nõue seaduse alusel originaalselt annakusaaja isikus. Nõue sarnaneb olemuslikult võlaõiguslike nõuetega, nt müügilepingust tuleneva üleandmise nõudega. Pärimisseaduse annaku mõiste sisaldab viidet, et annakusaaja ei ole pärandaja õigusjärglane (PärS § 56). Annaku nõue ei teki mitte testamendi kui ühepoolse tehingu alusel vaid seaduse alusel. Vastasel juhul kaotaks nõude tekkimise reguleerimine seaduses mõtte. Nagu pärimise puhulgi, võib pärijaks määramine tuleneda testamendist, kuid omandiõiguse üleminek toimub seaduse alusel. Annakusaaja ei omanda pärandajalt ka nõuet. Õigusjärgluse korras saab üle minna vaid õigus, mis kuulus õiguse endisele omanikule. Nõuet annaku nõude tähenduses pärandajale aga enne surma ei kuulunud.

Töö autor on seisukohal, et kuna annakusaaja ja pärandaja ei lepi omavahel kokku õiguse üleminekus (tegemist ei ole õigusjärglusega tehingu alusel) ja õiguse üleminek ei tulene seadusest, ei saa annakusaaja olla pärandaja üld- ega eriõigusjärglane. Annakusaaja on tegelikult pärija, mitte pärandaja õigusjärglane. E.Grünberg leiab samuti, et annakusaaja näol ei ole tegemist otsese õigusjärglusega, vaid võlaõigusliku nõudega pärija vastu³³⁷. Annakusaajat võib nimetada pärandaja eriõigusjärglaseks üksnes laiendatud tähenduses, nagu seda teeb Šveitsi õiguskirjandus nn seadusjärgsete kasutusvaldajate puhul, mööndes samas, et selline jaotus on juriidiliselt ebatäpne³³⁸. Kaudselt on annakusaaja ka pärandaja õigusjärglane, küll läbi vahepealse pärijale kui üldõigusjärglasele ülemineku vahendatud õigusjärglane, kui piirduda konkreetse eseme õigusliku kuuluvuse ahela jälgimisega. Kuigi sellise eristuse praktiline väärtus ei ole märkimisväärne.

3.2. Annakuõigussuhte pooled ja nende õigused

Annakutäitja võib olla igatüüpi, kes on kohustatud annakust tuleneva nõude täitma³³⁹. Pärandaja ei saa annakutäitjaks määrata iga suvalist isikut, vaid üksnes isikut, kes saab tema surma korral midagi tema pärandvarast³⁴⁰. Annakutäitjaks saab olla nii seadusjärgne pärija kui testamendijärgne pärija, nii eel-, ase-, kaas- kui järelpärija³⁴¹. Kui annakutäitjat ei ole määratud, on annakutäitjaks pärija (PärS § 57 lg 1). Samuti võib annakutäitjaks olla annakusaaja (PärS § 57 lg 1). Kui annakusaaja on omakorda annakuga koormatud,

³³⁷ Grünberg, E., (2008), lk 12; Eelnõu SE 735 I, 21.09.2005, algataja Kadi Pärnits

³³⁸ Tuor, P.; Schnyder, B., lk 408

³³⁹ Michalski, L., lk 255

³⁴⁰ Brox, H., lk 209

³⁴¹ Annaku täitmine järelpärija poolt on võimalik siiski alles pärast järelpärija õiguste tekkimist, st pärast edasilükkava tingimuse või tähtpäeva saabumist.

nimetatakse seda *all-annakuks*³⁴². Annakutäitja kohustuseks on reeglina annakuks määratud ese üle anda, kuid sellele võib pärandaja lisada täiendavaid kohustusi, nt määrata annaku täitmise aeg (PärS § 63 lg 3). Üksnes seadusjärgse sundosa saajat ei saa pärandaja kohustada annakut täitma, sest sundosa peab selle saajale põhimõtteliselt täies ulatuses alles jääma³⁴³. Annakuga ei saa koormata testamenditäitjat, kuna talle ei määrata mitte vara, vaid ainult selle valitsemisõigus³⁴⁴. Saksa õigusruumis on sage praktika pärimisõiguslike regulatsioonide eiramine kolmandate isikute kasuks sõlmitud lepingute alusel (nt elukindlustus) ning see on andnud ainest huvitavaks juriidiliseks diskussiooniks. Kuna ka sellistest lepingutest õigustatud isikud omandavad võlausaldaja surma korral teatud õigusi, on H.Broxi ja Palandti arvates õigustatud ka nende kohustamine allannakuga, kuna majanduslikus mõttes on nad annakusaajaga võrdsed ning seadusandja ei osanud ette näha sellist ja niivõrd sagedast pärimisõiguse eiramist kolmandate isikute kasuks tehtud lepingutega. Kolmandat isikut ei seata sellega halvemasse seisu kui pärijat või annakusaajat, kes mõlemad pärandist loobuda ja seeläbi end annaku täitmise kohustusest vabastada võivad; kolmas isik võib sama eesmärgi saavutada õigusest keeldumisega³⁴⁵.

Annakusaaja isiku määrab pärandaja nagu pärijagi: oma vaba tahte ja äranägemise järgi, ilma põhjendamiskohustusega. Nagu pärijaks, võib annakusaajaks olla nii füüsiline kui juriidiline isik, kes on pärimisvõimeline ega ole pärimiskõlbmatu³⁴⁶. Annak on kehtetu, kui annakusaaja ei ole pärandi avanemisel elus (PärS § 62 lg 1). Kui aga annakusaaja nõue on juba tekkinud, omandab annakusaaja selle „endale ja oma õigusjärglastele“³⁴⁷. Pärandaja ei saa määrata, et annaku nõue ei ole üleantav³⁴⁸. Nagu on kaas-, eel- ja ase-, järelpärijaid, on põhimõtteliselt võimalik ka nimetada kaas-, ase-, eel- ja järelannakusaajaid. Pärandaja võib annakusaajateks nimetada ka mitu isikut, sellisel juhul on nad nn kaasannakusaajad. Kaasannakusaaja osade suurus on pärandaja määrata, kuid ta võib selle jätta ka kolmanda isiku otsustada (PärS § 59). Kui kaasannakusaajad on ühtlasi pärijad, vastab nende osa suurus annakus pärandaja teistsuguse korralduse puudumisel pärandiosade suurusele (PärS § 61 lg 4). Samast õiguslikust vahekorrast tuleneb ka nende omavaheliste õiguste ja kohustuste vahekord analoogiliselt kaaspärijatega. Pärandaja võib nimetada aseannakusaaja, kelle nõude tekkimine sõltub eelmisena annakusaajaks nimetatud isiku pärimisvõimest, annakust

³⁴² *Leipold, D.*, lk 265

³⁴³ *Brox, H.*, lk 210; Pärimisseaduse §-s 107 ei sisaldu – tõenäoliselt ekslikult – annak sundosa koormatiste loetelus. Sisuliselt, ja kuna see sisaldab olemuslikult sarnast sihtkäsundit, on loogiline, et annakute määramisega ei saa sundosanõuetest mööda minna.

³⁴⁴ *Lange, H., Kuchinke, K.*, lk 428

³⁴⁵ *Brox, H.; Walker W.-D.*, lk 237

³⁴⁶ *Liin, U.*, (2005), lk 147

³⁴⁷ ZGB 543 ja ABGB 684

³⁴⁸ *Kipp, T.; Coing, H.*, lk 357

loobumisest ja pärimiskõlbmatusest (PärS § 60). Aseannakusaajale kohaldatakse analoogia põhimõtte alusel asepärija sätteid. Sellele on testamendi koostamisel oluline tähelepanu pöörata, sest selge regulatsiooni puudumine toob endaga kaasa PärS §-i 31³⁴⁹ kohaldamise. Kui pärandaja ei soovi annakuks määratud eseme üleminekut alaneja sugulase alanejale, on otstarbekas määrata aseannakusaaja. Pärandaja võib annaku nõude tekkimise seada sõltuvusse ka muudest asjaoludest, nt edasilükkavast tingimusest või tähtaja määramisest (PärS §-d 35, 37, 62 lg 2 ja 63). Annakusaajaks võib olla ka pärija (PärS § 61). Sellist konstruktsiooni tasub kasutada eelkõige juhul, kui pärandajal on soov eelistada ühte pärijatest teistele, andes talle eelise ühe konkreetse eseme väärtuse näol ning omistades talle selles osas väljaspool pärijate ühisust seisva võlausaldaja rolli. Annakuga võib pärandaja koormata ka vaid osasid kaaspärijatest.

Saksa kohtupraktikas on analüüsitud annaku nõude õiguslikku liigitust ja asutud seisukohale, et annaku nõue ei ole võlaõiguslik, vaid pärimisõiguslik. Põhjendusena tuuakse, et annaku nõue ei teki mitte võlaõiguslikult kohustavast lepingust, vaid viimse tahte avaldusest. Samas mõõndakse, e suurt praktilist väärtust selline vahetegu siiski ei oma, kuna kõnealusel pärimisõiguslikul nõudel võlaõigusliku nõudega sama struktuur: võlausaldaja (annakusaaja) võib võlgnikult (pärijalt) nõuda annakuks määratud varalist hüve (annaku eset)³⁵⁰. Ka õiguskirjanduses lähtutakse valdavalt annakust kui võlaõiguslikust nõudest³⁵¹. Seega loob annak ühepoolset kohustava võlasuhte kohustatud isiku koormamiseks³⁵², kus võlausaldajaks on annakusaaja, võlgnikuks põhiliselt pärija, aga ka annakusaaja, kui viimasel on omakorda kohustus täita nn all-annak³⁵³. Annakusaaja kui annaku nõude võlausaldaja ja pärija kui võlgniku vaheline õigussuhe kujutab endast ühepoolset kohustavat võlasuhet³⁵⁴. Sellest tulenevalt sisaldab annakusaaja ja pärija vaheline õigussuhe endas üksnes kohustust annak täita. Asjaõiguse omandab ta alles annakutäitja käsutuse läbi³⁵⁵, asjaõigusliku täitmistehingu õiguslik alus, *causa*,³⁵⁶ tuleneb seaduse alusel tekkinud võlasuhtest. Annakusaaja ja pärija vahelisele õigussuhtele kehtivad võlaõiguse üldosa sätteid pärimisõigusest tulenevate piirangutega³⁵⁷. Nii peavad annakutäitja ja annakusaaja kohustuse täitmisel teineteise suhtes käituma hea usu ja mõistlikkuse põhimõttest lähtuvalt (VÕS § 6 lg

³⁴⁹ Kui testator on testamendis teinud korralduse alaneja sugulase kasuks, kes pärast testamendi tegemist, kuid enne pärandi avanemist sureb, jättes järele alanejad sugulased, eeldatakse, et korraldus on tehtud ka alanejate sugulaste kasuks selle pärandiosa ulatuses, mille nad saaksid surnud alaneja sugulase asemele astumise korral seadusjärgselt pärides, kui testamendist ei tulene teisiti (Päs § 31).

³⁵⁰ *Schellhammer, K.*, lk 430

³⁵¹ *Nt Brox., H.; Walker, W.-D.*, lk 236 ja 251

³⁵² *Lange, H., Kuchinke, K.*, lk 424

³⁵³ *Ibd.*, lk 425

³⁵⁴ *Brox., H.; Walker, W.-D.*, lk 236

³⁵⁵ *Kipp, T.; Coing, H.*, lk 357

³⁵⁶ *Schwab, K.H.; Prütting, H.*, lk 7

³⁵⁷ *Kipp, T.; Coing, H.*, lk 357

1, VÕS § 76). Annaku täitmise koht määratakse kindlaks võlaõigusseaduse järgi: kui pärandaja ei ole määranud teisiti, on täitmiskohaks pärandaja viimane elukoht (VÕS § 85). Liigitunnustega määratud annaku täitmise kvaliteet määratakse kindlaks VÕS § 77 lg 2 järgi: kui annakuna võlgnetakse liigitunnustega asi ja sellesse liiki kuuluvad asjad on erineva kvaliteediga, peab annakutäitja kohustuse täitma vähemalt keskmise kvaliteediga asjaga.

Annakusaaja nõude täpse sisu kujundab eelkõige testaatori tahe ja annaku ese: nt kas kohustuse sisuks on omandiõiguse üleandmine, nõusolek kinnistusraamatu kande tegemiseks, nt kasutusvalduse puhul, või on kohustuse täitmiseks vajalik sõlmida nõude loovutamise leping³⁵⁸ jne. Samuti, kas üle tuleb anda rahasumma või asi, liigitunnusega asi või individuaaltunnusega asi või tuleb annakuks määratud asi esmalt hankida.

Annakusaaja nõude alus tuleneb PärS § 56 lg 1 teisest lausest ja PärS §-st 62. Esimene reguleerib annakusaaja õigust nõuda annakuks määratud eseme üleandmist ja teine annaku nõude tekkimist. Vastavalt üksikjuhule tuleneb nõude alus täiendavalt teistest sätetest, nt viljade väljaandmiskohustuse puhul PärS §-st 67 (ka TsÜS § 62). Pärandajal on õigus annakusaaja õigusi ja kohustusi vastavalt oma soovile kujundada. Kui ta seda teinud ei ole, kujunevad annakusaaja õigused ja kohustused annakutäitja ees sõltuvalt annaku esemest täitmiseks vajalikku kohustust reguleerivate sätete alusel. Peamiselt võlaõigus- ja asjaõigusseaduse alusel, niivõrd kuivõrd pärimisseaduse erisätetest ei tulene teisiti.

Kui annakuks on määratud pärandi hulka kuuluv ese, tuleb see annakusaajale anda koos annaku täitmise nõude tekkimise hetkest saadud kasuga (PärS § 67 lg 1) ja annakuks määratud õiguse alusel saaduga (PärS § 67 lg 2). Näiteks kui pärija on ise edukalt maksma pannud annakuks määratud nõude, peab ta täitmisena saadu annakusaajale välja andma³⁵⁹.

Erinevalt Saksa õigusest tuleb Eesti õiguse järgi pärijal välja anda nii viljad kui kasutuseelised³⁶⁰. Kui annakuks määratud ese on koormatud kolmanda isiku õigusega, ei saa annakusaaja reeglina nõuda annakutäitjalt eset ilma nende õigusteta. Kui aga selline õigus oli pärandajal, loetakse see ka annakusaajale üle läinuks, kui testaator pole teisiti määranud (PärS § 71). Või on pärandaja määranud annakuks asja, kuid tal on müüja vastu nõue talle ostmise hetkel mitteteada kolmanda isiku õiguse kõrvaldamiseks.

Pärija vastutus üleantava asja eest kujuneb lähtuvalt annaku esemest nii pärimisseaduse kui võlaõigusseaduse järgi: kui pärija on kohustatud üle andma kindlaksmääratud asja, peab ta asja eest kuni üleandmiseni mõistlikul viisil hoolitsema (VÕS § 77 lg 4). Pärija kannab kohustuse täitmisega seotud kulud (VÕS § 90). Pärandaja võib sellest erinevaid korraldusi teha. Pärandaja teistsuguse korralduse puudumisel on

³⁵⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 21.06.2007 otsus nr 2-06-7766

³⁵⁹ Kipp, T.; Coing, H., lk 340

³⁶⁰ Saksa õiguses ei laiene annakusaaja nõue kasutuseelistele, Schellhammer, K., lk 442

kinnisasjaannaku puhul pärija kohustatud kandma ka kande tegemise kulud kinnistusraamatusse³⁶¹.

Nagu iga võlasuhte puhul, on ka pärijal annakusaaja nõudele teatud vastuõigused, mis võivad annakusaaja nõuet kahjustada. Nt langeb nõue ära, kui edasilükkava tingimuse või tähtpäevaga määratud annaku tingimus ei saabu 20 aasta jooksul (PärS § 63 lg 2), individuaalselt määratletud annakuese ei kuulu pärandi hulka (PärS § 67 lg 4), annaku kehtetus tuleneb tsiviilseadustiku üldosast (nt TsÜS § 87 ja 86), kohustuse täitmine on võimatu (VÕS § 108), annakusaaja on annakust loobunud (PärS § 64 lg 3 ja). Samuti võib annakusaaja nõude täidetavust takistada konkurents pärandaja võlausaldajate, sundosa, eelosa jt teiste viimse tahte avaldusest tulenevate nõuetega (PärS §-d 17, 104, 133 ja 142). Kuigi annakusaaja nõue on olemas juba enne pärandist loobumise tähtaja möödumist, saab annakusaaja pärija vastu hagi esitada alles pärast pärandi vastuvõtmist, alt inventuuri läbiviimist, st kui kõik pärija keeldumisõigused on ammendunud. Nagu iga nõude puhul, saab ka pärija tugineda nõude aegumisele ja seeläbi kohustuse täitmisest vabaneda³⁶².

3.3. Annaku vastuvõtmine ja sellest loobumine

3.3.1. Annaku vastuvõtmise ja sellest loobumise viis ja tähendus

Pärimisseadus ei sisalda eriregulatsiooni annaku vastuvõtmise või sellest loobumise korra kohta, vaid annaku vastuvõtmisele kohaldatakse pärandi vastuvõtmise sätteid (PärS § 64; PärS '97 § 63). Sätete vastav kohaldamine ei ole võõras ka teiste maade õiguses. Erinev on kohaldatavate põhimõtete maht. Pärimise sätted kohalduvad üksnes niivõrd, kui võrd annaku sätetest ei tulene teisiti.

Nagu pärija pärimisavaldusegi, saab annaku vastuvõtmise või sellest loobumise avalduse esitada pärast annaku nõude tekkimist, reeglina pärast pärandi avanemist, tingimuse või tähtajaga määratud annaku korral pärast nende saabumist (PärS § 62). Annakusaajal, nagu pärijalgi, on õigus saada andmeid annaku ja pärima õigustatud isikute kohta (PärS § 121 ja § 170; PärSNotKord § 12).

Annaku nõude tekkimine on pärandi vastuvõtmisest ja loobumisest sõltumatu³⁶³. See tähendab, et nagu pärijad ei ole kohustatud pärandit vastu võtma, ei pea ka annakusaaja annaku nõuet vastu võtma. Annakusaaja võib valida, kas loobuda pärandist, annakust või mõlemast (PärS § 64). Annaku vastuvõtmise eesmärk ja õiguslik tagajärg seisnebki annakusaaja avalduse pöördumatuse põhimõttes: kord vastuvõetud annakust ei saa enam

³⁶¹ MüKo/Schlichting, § 2174, 9

³⁶² Pärija vastuõigustest lähemalt ptk-s 4.1.

³⁶³ Kipp, T.; Coing, H., lk 352

loobuda³⁶⁴. Ka Eesti õiguses ei saa õigusselguse ja – kindluse huvides annaku vastuvõtmise või sellest loobumise avaldust tagasi võtta. Annakusaaja avaldus ei tohi olla tingimuslik ega osaline³⁶⁵ (PärS § 64 lg 2 koostoimes §-ga 116 lg 2 ja § 122). Annakust loobumise õiguslikuks tagajärjeks on olukord, nagu poleks annak kunagi annakusaajale kuulunud³⁶⁶.

Annakust loobumise tagajärjeks reeglina annaku nõude lõppemine ning annak ei lähe, erinevalt pärandist loobumise regulatsioonist, üle annakusaaja pärijatele. Siin saab siiski testaator ise teha teistsuguseid korraldusi aseannakusaaja määramise või kaasannakusaajatele juurdekasvõiguse kaudu ning määrata, kellel on õigus annakule juhul, kui eelmisena nimetatud annakusaaja annakust loobub (PärS § 64 lg 3 ja § 60; § 31). Annakutäitja loobumine ei too reeglina kaasa annaku kehtetust. Annakust loobumise õigus on päritav (annakuõiguse transmissioon pärast pärandi avanemist, PärS § 120)³⁶⁷. Vastuvõtmise või loobumise avalduse kehtetuks tunnistamine toimub samuti analoogiliselt pärandi vastuvõtmise või sellest loobumise avalduse kehtetuks tunnistamisega (PärS § 123).

Tsiviilseadustiku 1940. aasta eelnõu regulatsioon on sarnane kehtiva õiguse regulatsiooniga, ka selles puudus eriregulatsioon annaku osas. Kuid selle järgi kohaldusid vastavalt üksnes sätted annakust loobumisele (TsSE §-e 688 ja 689). Teisiti on annaku vastuvõtmise ja sellest loobumisega seonduv reguleeritud Saksamaal. Saksa õiguse järgi ei ole annaku vastuvõtmine seaduse järgi tähtajaliselt piiratud. Õiguskirjanduses põhjendatakse valikut annakusaaja ja pärija erinevate õiguslike positsioonide ja võlausaldajate kaitse vajadusega. Vastupidiselt pärimisjärglusele, puudub võlaõigusliku annaku puhul vajadus vahetu õigusjärgluse kindlakstegemise ja nõude rahuldamise järele kiireimas korras, kuna võlausaldajate nõuete rahuldamise seisukohast on see ükskõik: võlausaldajate nõuete rahuldamine ei sõltu annaku vastuvõtmisest või sellest loobumisest³⁶⁸. Saksamaal toimub annaku vastuvõtmine ja sellest loobumine annakusaaja vormivaba, tingimusteta, selgesõnalise või kongludentse vastuvõtmist vajava avaldusega, mille ta isiklikult või esindaja kaudu võib esitada annakutäitjale³⁶⁹, mitte avalduse esitamisega pärandikohtule nagu pärandist loobumisel³⁷⁰.

Ka Austrias ei pea annakusaaja annaku vastuvõtmiseks pärimisavaldusele sarnast avaldust tegema, kuid võib, ja sellisel juhul on avaldus tagasivõetamatu. Avalduse näol on

³⁶⁴ MüKo/ *Schlichting*, § 2180, 5;

³⁶⁵ Siin tuleb tervikuna tõlgendada ühte annakut või vastavalt mõttelist osa sellest, kuivõrd mitme annaku puhul on mõnest siiski võimalik loobuda, PärS § 65

³⁶⁶ MüKo/ *Schlichting*, § 2180, 8

³⁶⁷ Tingimusliku ja tähtajaga määratud annaku puhul peab annakusaaja tingimuse / tähtaja saabumise üle elama, PärS § 62 lg 2

³⁶⁸ *Lange, H., Kuchinke, K.*, lk 432 ja 434

³⁶⁹ *Michalski, L.*, lk 259

³⁷⁰ *Lange, H., Kuchinke, K.*, lk 434

tegemist vastuvõtmist vajava eratahteavaldusega mitte protsessitoiminguga hagita menetluse raames³⁷¹. Hollandi õiguses ei ole annaku vastuvõtmine ega sellest loobumine seadusega reguleeritud. Üldise arvamuse kohaselt ei vaja seaduse alusel pärandi avanemisega tekkinud annaku nõue vastuvõtmist. Annakust loobumine on artikli 1048 kohaselt võimalik. See toimub vormivaba, selgesõnalise või vaikimisi avaldusega annakuga koormatud isikule³⁷².

Eesti õiguses ei ole pärandi vastuvõtmiseks põhimõtteliselt kindlat vormi ette nähtud, see avaldus ei ole vastuvõtmist vajav. Põhimõtteliselt on võimalik pärand vastu võtta kolmel moel: tähtaja möödumise tõttu, selgesõnalise vastuvõtmise avaldusega notarile, võlausaldajale või kaaspärijale ja kongludentselt (ld.k. *pro herede gestio*), st läbi pärima õigustatud isiku sellise käitumise, millest objektiivselt saab järeldada pärandi vastuvõtmist. Näiteks nõuab pärija pärandi jagamist³⁷³, taotleb pärimistunnistust, täidab võlausaldaja nõude, asub elama pärandaja eluruumi³⁷⁴. Kehtivast õigusest põhjalikumalt oli tegudega vastuvõtmine reguleeritud TsSE'40 §-s 787 ja §-s 788: „Tahet pärandit vastu võtta võib avaldada kas sõnaselgelt kirjas või sõnas või kaudselt niisuguste tegudega, mida teisiti seletada ei saa, kui et tegutseja on pärandi vastu võtnud. Pärandaja viimse tahte tunnustamine, samuti pärandaja matmise või pärandi hoiu või pärandi koosseisu selgitamise kohta käivad toimetused iseenesest ei anna veel alust järeldada pärandi vastuvõtmist“. Kokkuvõtvalt saab tegudega vastuvõtmist järeldada käitumisest, kus pärija käitub pärijana.

Annaku tegudega vastuvõtmine on võimalik, nt annakusaaja tunnistuse taotlemine, kuid siinkohal tuleb lähtuda annakuõiguse sisust, milleks on võlaõiguslik nõue, mitte omandiõigus asjale. Annakusaaja omandiõigus ei teki annaku vastuvõtmise avalduse alusel, vaid üksnes täitmistehingust pärijaga. Kuna õiguse üleminekuks annakusaajale on vajalik eelnev käsutustehing (nõude täitmine), ei saa annakusaaja annakut asja valdamisele asumisega vastu võtta nagu see on pärandi vastuvõtmise puhul. Annakusaaja õigus hõlmab nõuet, mitte omandiõigust asjale³⁷⁵. Annakuks määratud asja valdama asumise korral ilma eelneva pärijapoolse omandi üleandmiseta oleks annakusaaja asja omavoliline valdaja ning peab arvestama võimalusega seista silmitsi valduse ja omandi rikkumisest tulenevate nõuetega. Saksa õiguskirjanduses leitakse, et nt vallasasja üleandmises võib korraga sisalduda nii annaku vastuvõtmise avaldus, asjaõiguskokkulepe kui valduse üleandmine. Vastuvõtmise või

³⁷¹ *Gschnitzer, F.*, lk 95

³⁷² *Koenigs, D.*, lk 255

³⁷³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 08.12.2003 otsus nr 3-2-1-141-03

³⁷⁴ *Mikk, T.*, lk 55; Pärnu Maakohtu 15.01.2008 a. otsus nr 2-03-340; Vrd Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus nr 3-2-1-13-05

³⁷⁵ Vrd hageja põhjendused ja kolmanda isiku seisukoht Pärnu Maakohtu 15.01.2008.a otsuses nr 2-03-340

loobumise avaldusena võib käsitleda annakutäitja poolt pakutud soorituse vastuvõtmist³⁷⁶ või selle tagasilükkamist³⁷⁷.

Pärandist loobumiseks tuleb esitada notarile avaldus, mille notar tõestab (PärS § 118 lg 3). Tekib küsimus, kas annakusaaja on kohustatud esitama loobumisavalduse notarile. Erinevalt pärijast on annakusaaja avaldus vastuvõtmist vajav avaldus, kuna see puudutab selgelt teise isiku õigusi³⁷⁸. Pärimisseadus küll viitab pärandist loobumissätete vastavale kohaldamisele, kuid reguleerimata on pärija teadasaamine annakusaaja annakust loobumisest. Nõude saab annakusaaja esitada vaid kohustatud isiku, st pärija vastu, kuna ainult temaga on tal nõude esitamiseks õigustav õigussuhe. Annakusaaja avaldus peaks olema eelkõige suunatud annakutäitjale, st pärijale, kellel on õigustatud huvi teada saada, kas annakusaaja on nõude täitmisest huvitatud või jääb ese pärandvara hulka. Siiski saab soovitada vaid annakust loobumise avalduse esitamist notarile (PärS § 118 lg 3). See võib olla põhjendatud juhul, kui on vajalik kontrollida kohtu nõusoleku olemasolu, nt alaealiste pärijate korral, annakusaaja tunnistuse väljastamise seisukohalt või pärandiga seotud isikute isikliku kokkupuute vältimise kaalutlustel. Sellise lahenduse eelisena võib välja tuua notaripoolse põhjaliku nõustamise annakusaaja õiguste ja kohustuste kohta. Kuna ilmtingimata on vajalik, et loobumisest saaks teada ka annakutäitja, peaks notar, juhul kui temale esitatakse annakust loobumise avaldus, olema kohustatud edastama annakusaaja loobumisavalduse pärijale. Sellest johtuvalt teeb käesoleva töö autor ettepaneku lisada pärimisseadusesse notari kohustus teatada pärija(te)le või pea-annakusaajale annakust loobumisest.

Annaku vastuvõtmise ja sellest loobumise tähtaeg on analoogiliselt pärandi vastuvõtmisega kolm kuud. Tähtaeg hakkab kulgema hetkest, kui annakusaaja saab teada või peab teada saama pärandaja surmast ja oma annaku saamise õigusest (PärS § 64 lg 2 koostoimes §-ga 119). Vastuvõtmise aeg ei oma tähendust nt annakusaaja viljade nõude osas (pärandi avanemise hetkest), küll aga sõltub sellest annakusaaja vastuvõtuviivitusse sattumine. Tähtaja möödalaskmise tagajärjeks on, et tähtajaks mitteloobunud annaku nõue on lõplikult annakusaaja poolt vastu võetud (PärS § 118) ning enam sellest loobuda ei saa. Sisuliselt on siin tegemist vaikimisi tahteavaldusega³⁷⁹. Nagu pärandi vastuvõtmiselgi, ei välista miski annaku vastuvõtmist või sellest loobumist esindaja kaudu³⁸⁰. Lapse nimel annakust loobumisel on analoogiliselt pärandiga reeglina vajalik kohtu nõusolek (PerekS § 188 lg 1 p 2 ja § 131 lg 2).

³⁷⁶ Palandt/ *Edenhofer*, § 2180, 1

³⁷⁷ *Brox, H.*, lk 220

³⁷⁸ *Larentz, K.*, lk 319

³⁷⁹ *Leipold, D.*, lk 213

³⁸⁰ *Michalski, L.*, lk 259

Siinkohal tõusetub küsimus annaku vastuvõtmise õiguslikust tagajärjest. Nagu eelpool käsitletud, toob vajaliku õigusmuudatuse kaasa annaku esemele vastav tehing pärija ja annakusaaja vahel. Annaku vastuvõtmisel ei ole õigustloovat tähendust. Erinevalt pärandi üleminekust, kuid sarnaselt annaku nõude tekkimisega, ei ole annaku vastuvõtmise tagajärjeks omandi üleminek annakuks määratud esemele, vaid annakust loobumise õiguse lõppemine. Praktiliselt tähendab annaku vastuvõtmine kohustatud isikule annakuks määratud eseme omandamise muutumatust soovist teadaandmist ning valmisolekut teha ettevalmistusi täitmistehinguks.

3.3.2. Annakusaaja õiguse tõendamine

Pärijaks olemist tõendatakse pärimistunnistusega (PärS § 171). Pärimistunnistus on pädeva ametniku (notari) poolt väljastatud tõend pärandi vastuvõtnud pärija isiku, tema pärimisõiguse ulatuse ja tema õiguste piiratuse või piiramatusse kohta (nt järelpärija või testamenditäitja määramise või mittemääramise kohta)³⁸¹. Pärimistunnistus loob õigusliku eelduse, et tunnistusel märgitud isik on varem pärandajale kuulunud õiguste omanik ning et tal on õigus neid käsutada, niivõrd kui võrd pärimistunnistusest ei nähtu teisiti. Paralleeli võib tõmmata kinnistusraamatu avaliku usalduse põhimõttega: igauks kes sellele tuginedes õigusi omandab, on kaitstud. I. Mahhov on märkinud, et tunnistus teenib õiguskäibe huve ja on heausksuse eelduseks³⁸². U. Liin lisab, et tunnistus kaitseb näiteks panku selle eest, et pank on teinud väljamakse õigustatud isikule³⁸³. Saksa õiguses esitatakse tunnistuse vajadust eelkõige tõendina kolmandate isikute ees, sh ametnike ees ja kohtus³⁸⁴. Ka kolmandad isikud, nt pärandaja võlgnikud tahavad olla kindlad, et täidavad õigele inimesele. Tunnistuse õiguslik tähendus ja sisu leiab käsitlust ka Euroopa Komisjoni ettepanekus Euroopa pärimistunnistus piiriüleste pärimisõiguste lihtsustamise kohta³⁸⁵.

Pärimistunnistus iseenesest ei muuda tegelikku õiguslikku olukorda, sellel ei ole õigustloovat tähendust³⁸⁶. Pärimisõiguse tunnistusega tõendatakse õigust, mis pärijal juba olemas on³⁸⁷. Pärimistunnistus kinnitab, et pärandvara on pärijale üle läinud. Üleminek ise toimub aga seaduse alusel. 1997.a pärimisseaduse järgi kanti tunnistusele ka vara loetelu, mis

³⁸¹Riigikohtu 8. veebruari 2006 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-121-05 ja Riigikohtu 18.12.2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-125-07; *Mikk, T.*, lk 60

³⁸²*Mahhov, I.*, (2008 (a)), lk 483

³⁸³*Liin, U.*, (2002), lk 26

³⁸⁴*Leipold, D.*, lk 223. Kinnistusamet vajab pärimistunnistust ka sellisel juhul, kui testamendi tõlgendamiseks on vaja täiendavaid faktilisi asjaolusid tuvastada. *Haegeler, K.; Schöner, H.; Stöber, K.*, lk 359, 361

³⁸⁵Roheline raamat. Pärimisõigus ja testamendid, lk 10

³⁸⁶Isegi kui pärimistunnistusele on märgitud kogu ühisvara, sh üleelanud abikaasa osa, ei kaota abikaasa tunnistuse alusel omandiõigust poolele talle kuuluvast osast ühisvarast. Ringkonnakohtu põhjendused Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsuses nr 3-2-1-13-05

³⁸⁷Riigikohtu 21.02.2003 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-12-03

oli eksitav ja ebaülevaatlik ning võis tihti tekitada arusaama, et päritud on vaid loetelus nimetatud esemed. Kuna pärimistunnistus ei muuda tegelikku õiguslikku olukorda, ei kaota pärima õigustatud isik, kes tunnistuselt ei nähtu, oma pärimisõigust ainuüksi seetõttu, et teda tunnistusel nimetatud ei ole. Omandiõigus päritud esemetele läheb üle seaduse, mitte pärimistunnistuse alusel, seetõttu on pärija ka nende pärandajale kuulunud asjade ja õiguste omanik, mis tunnistuselt ei nähtu³⁸⁸. Sellel põhjusel ei ole õigustatud ka arusaam, justkui oleks pärijaks olemise eelduseks vale pärimistunnistuse tühistamine³⁸⁹. Pärimistunnistusele kantava vara loetelu vajalikkuses on kaks erinevat seisukohta. Ühe järgi on „Saksa süsteemi minimalistlike pärimistunnistuste üheks probleemiks see, et ta viib paanikasse annakusaajad ja eksitusse pärijad³⁹⁰. Justiitsministeeriumi seisukoha järgi omab loetelu õiguslikku tähendust ainult ühes aspektis - nimelt notari tasu arvutamise jaoks. Muus osas on see pigem eksitav nii kolmandate isikute jaoks, kes ei saa aru, millised on pärija õigused tunnistusel nimetatud õiguste suhtes kui ka pärija enda jaoks, kes loeb oma vastutuse piiratuks selle loeteluga³⁹¹. Oponentid on üksmeelel, et pärimistunnistus ei tohiks olla eksitav.

Analoogiliselt pärijaga saab oma õiguse tõendamiseks tunnistust taotleda ka annakusaaja, kuid kuna nende õigustel on erinev sisu, on ka neid õigusi kajastavatel tunnistustel erinev tähendus. Pärimisseaduse § 172 järgi väljastab notar annakusaajale tema notariaalselt tõestatud avalduse alusel tunnistuse annakust tuleneva nõude kohta (edaspidi annakusaaja tunnistus). Annakusaaja tunnistus on pädeva ametniku (notari) poolt väljastatud tõend annaku vastuvõtnud annakusaaja isiku ja annakuks määratud eseme kohta (PärS § 172). Notari väljastatud annakusaaja tunnistus tõendab annaku nõude tekkimist ja nõude vastuvõtmist annakusaaja poolt. Tunnistus ei tõenda tunnistuses märgitud isiku omandiõigust annakuks määratud esemele ega ole täitedokument³⁹². Omandiõigus esemele tekib käsutustehinguga annakutäitja ja annakusaaja vahel. Nimetatud põhjustel ei ole võimalik annakusaaja tunnistuse alusel tõendada annakusaaja käsutusõigust annakuesemele ega nõuda nt pangast annakuks määratud väljamakse tegemist pärija (pärandaja) arvelt.

I. Mahhov on seisukohal, et pärimisseaduse annakusaaja tunnistus on täiesti erinev 1997.a. pärimisseaduse järgsest tunnistusest, kuna see ei tõenda enam omandiõigust. Ta leiab, et sellisel kujul on annakusaaja tunnistus mõttetu, kuna seda ei saa esitada kolmandatele isikutele ning sellega ei saa muuta kinnistusraamatu kannet. Ka õigust nõuda pärijalt annaku

³⁸⁸ Mikk, T., lk 60

³⁸⁹ Pärnu Maakohtu 15.01.2008 otsus 2-03-340

³⁹⁰ Mahhov, I., (2009(a))

³⁹¹ Mahhov, I.; Murumets, V./Murumets 20.02.08

³⁹² Mahhov, I.; Murumets, V. / Murumets, kommentaar 12.02.08

väljaandmist ei anna mitte see tunnistus, vaid ikkagi testamendi korraldus, sest on mõeldamatu, et pärijat poleks juba pärimismenetluses testamendi sisust teavitatud³⁹³.

Jättes kõrvale küsimuse varasema tunnistuse omandiõigust tõendavast sisust, leiab töö autor, et annakusaaja tunnistus aitab muuta annaku täitmist lihtsamaks ja impersonaalsemaks. Tunnistuse ei ole alati vajalik, kuid võib osutada vajalikuks. Tunnistuse praktiline väärtus on eelkõige selles, et annakusaaja saab pärija ees tõendada, et tema nõue on kehtiv, st annaku korraldus tuleneb viimasest kehtivast viimse tahte avaldusest ning võimaluses läbi ametliku dokumendi rõhutada annaku täitmise kohustust. Pärimisel põrkuvad tihti vastandlikud huvid ja inimestevahelised ebamugavad situatsioonid. Ka annaku nõude esitamine pärijatele, arvestades asjaolusid, võib olla ebamugav ja tülikas. Tunnistus on kinnituseks annakutäitjale, et ta täidab õigele inimesele. Tunnistus võib osutada vajalikuks tõendamaks nõude olemasolu kolmandate isikute ees, kui pärija enda õigused pärandvarale on piiratud, nt pärandvara pankroti korral või pärandvara hoolduse korral või mitme üksteisele järgneva pärandi avanemise korral.

Õiguskirjanduses on esitatud diskussiooniks seisukoht, mille kohaselt tuleks pärimis- või annakusaajatunnistusele kanda kokkulepe vaidluse puudumise üle pärija ja annakusaaja vahel, mh selle üle, et pärandil puuduvad võlad, mille katmiseks peaks kasutama annakut, ja et annak antakse üle³⁹⁴. Töö autori arvates on see üleliigne. Võib öelda, et pärimistunnistus tõendab üldõigusjärglust. Eriõigusjärgluse kohta ei tehta sinna märkeid nt Saksamaal³⁹⁵. Annaku nõude täitmine võib olla välistatud muudel legaalsel asjaoludel, iseenesest ei ole annaku määramine testamendis garantii selle täidetavuse kohta, samasugust tähendust ei saa omistada ka annakusaaja tunnistusele. Notaril puudub reeglina võimalus hinnata annaku nõude täidetavust, st kas konkreetne ese pärandvara hulka kuulub või kas selle täitmiseks, arvestades võlausaldajate ja teiste pärija vastu suunatud nõuetega, pärandvarast piisab³⁹⁶. Annaku kohustus ei kujuta endast pärija käsutusõiguse piirangut ega oma tähendust kolmandate isikute jaoks. Kuigi annakusaaja tunnistus võiks sisaldada minimaalselt vajalikke andmeid ja olla selge ning ülevaatlik, võib nõustuda seisukohaga, et tunnistusele võib lisada selgituse annaku kui nõude olemuse kohta, tunnistuse tähenduse ning märke, et tunnistus iseenesest ei garanteeri annaku nõude reaalsel täidetavust³⁹⁷. Pärimistunnistusele kantakse märke annakusaaja tunnistuse väljastamise kohta (PärSNotKord § 19 lg 5).

³⁹³ Mahhov, I., (2008 (a)), lk 483

³⁹⁴ Mahhov, I., (2008), lk 486

³⁹⁵ Zimmermann, W., lk 204

³⁹⁶ Vt lähemalt ptk 4.1.2. ja 4.1.3.

³⁹⁷ Mahhov, I.; Murumets, V. / *Murumets ja Mahhov kommentaarid* 18.02.08

Õiguste vormistamine ning selle kohta tunnistuse saamine on õigus, mitte kohustus³⁹⁸. Annakusaaja tunnistus ei ole vältimatult vajalik, sest pärija võib annakuks määratud eseme annakusaajale üle anda ka ilma selle tunnistuseta. Pärandvara hulka kuuluvaid esemeid saavad kaaspärijad käsutada vaid kokkuleppel. Kuna tunnistuste taotlemine ei oma tähendust surnud isiku õigusjärglaseks saamise seisukohast, ei ole pärimistunnistuse või annakusaaja tunnistuse saamiseks avalduse esitamine seotud pärandist loobumise või vastuvõtmise tähtaegadega³⁹⁹.

Notar võib kõigepealt väljastada pärimistunnistuse ja annakusaaja tunnistuse kavandi ning määrata tunnistuse väljastamiseks hilisema tähtpäeva. Notar tõestab ja väljastab eelnevalt väljastatud kavandikohase tunnistuse, kui talle ei ole tunnistuse väljastamise tähtpäevaks laekunud tunnistuse väljastamist keelavat kohtumäärust (PärS § 174). Kui pärast tunnistuse väljastamist ilmneb selle ebaõigsus, kutsub notar selle asjast huvitatud isiku notariaalselt tõestatud avalduse alusel või omal algatusel tagasi (PärS § 175). Annakusaaja tunnistuse tagasikutsumise kohta koostab notar otsuse ja avaldab tunnistuse tagasikutsumise kohta teate ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded (PärSNotKord § 23 lg 1).

Nagu eelpool käsitletud, tõendab pärimistunnistus üldõigusjärglust, mitte pärandi vastuvõtnud pärija ja annakusaaja tegevuse tagajärjel toimuvaid õigusmuudatusi. Eriõigusjärgluse kohta sinna märkeid ei tehta, sest see ei puuduta enam pärandaja vara üleminekut, vaid pärija isiklikke tehinguid. Samal põhjusel on põhjendatud järelepärija märkus pärimistunnistusel, kuna järelepärimine on üks võimalustest, kuidas pärandaja saab mõjutada oma vara saatust (õigusjärglust) ka pärast surma. Järelepärija on samuti pärandaja üldõigusjärglane⁴⁰⁰. Pärimistunnistus ei ütle ega saagi öelda midagi selle kohta, mida päritakse või kas üldse päritavat vara on. Tunnistusele ei kanta kohustusi. Vastasel juhul oleks vaja sinna kanda kogu pärandvara nimekiri kuni viimase väheväärtusliku esemeni. See eeldaks sootuks teistsugust pärimistunnistuse kontseptsiooni. Isegi Saksamaal, tõendab tunnistus juhul, kui see on erandkorras välja antud ühe eseme⁴⁰¹ kohta, vaid pärimisõigusjärglust, mitte pärandvara aktivat ja passivat⁴⁰².

Magistritöö autor leiab, et annakusaaja tunnistus pakub annakusaajale piisavat kaitset. Nagu pärimistunnistuski, tõendab see pärandaja surma tõttu muutunud õiguslikku olukorda ning konkreetsemalt - annaku nõude tekkimist. Tunnistus tõendab viimse tahte avaldusest nähtuvaid asjaolusid. Erapooletu ja sõltumatu pädev ametnik on oma uurimisfunktsiooni täitmise tulemusel kinnitanud, et nõue on kehtiv ja et õigustatud isik on selle vastu võtnud.

³⁹⁸ Silvet, E.;Mahhov, I.,/Mahhov, lk 88

³⁹⁹ Grünberg, E., lk

⁴⁰⁰ Palandt/Edenhofer, sissejuhatus §-le 2100, 1

⁴⁰¹ Nt rahvusvahelise eraõiguse sätete kohaldamise tõttu ühele esemele kogu pärandvarast

⁴⁰² MüKo/Promberger, § 2323, 35

3.4. Annaku nõude täitmine

Erinevalt pärijast ei saa annakusaaja pärandi avanemisega talle määratu omanikuks automaatselt, talle kuulub üksnes (võlaõiguslik) nõue, mis tuleb elavatevahelise tehinguga täita. Sellepärast ei saa annakusaaja nõuda annakuks määratud eset vindikatsiooninõude alusel välja ega annakusaaja või annakuks määratud eset omavoliliselt enda valdusesse võtta. Analoogiliselt oli see reguleeritud juba hilisemas Rooma õiguses⁴⁰³. Omavoliline valdussevõtmine on lubamatu ka nt Austrias, isegi kui see on pärandaja poolt nii määratud⁴⁰⁴.

Annakusaaja ei omanda õigusi annakuks määratud esemele mitte otse pärandajalt, vaid annakutäitjalt, kelleks on pärija või teine annakusaaja, kui annakusaaja on omakorda kohustatud nn all-annakut täitma. Annakuks määratud eseme omanikuks saab annakusaaja alles singulaarse omandamisaktiga asjaõigussätete järgi vastavalt eseme liigile: vallasasjad asjaõiguskokkuleppe alusel valduse üleandmisega, kinnisasjad asjaõiguskokkuleppe ja sissekandega kinnistusraamatusse, nõuded loovutamise ja jne.

Annaku nõude täpne täitmiskohustuse sisu sõltub annaku esemest. Nt kui annaku sisuks oli nõudest loobumine, ei ole ei pärandi avanemise, annaku nõude sissenõutavaks muutumise ega annakusaaja tunnistuse väljastamisega veel annakusaaja kohustus pärandaja (nüüd pärija(te)) ees kustunud, vaid tal on üksnes õigus nõuda võlasuhte lõpetamise lepingu sõlmimist. Kui annakuks on määratud nt nõue annakusaaja vastu, kohustab see pärijat tagasi võtma võlakirja, annakusaajale kirjalikult võlast ja viivisest vabanemist kinnitama. Kui annaku sisuks on nõue kolmanda isiku vastu, tuleb pärijal sõlmida annakusaajaga nõude loovutamise leping. Alles pärast nõude loovutamist saab annakusaaja nõude võlgnikule esitada. Kinnisomandi üleandmiseks ja kinnisasja koormamiseks asjaõigusega, samuti kinnisasja koormava asjaõiguse üleandmiseks, koormamiseks või selle sisu muutmiseks on nõutav õigustatud isiku ja teise poole notariaalselt tõestatud kokkulepe (asjaõigusleping) ja sellekohase kande tegemine kinnistusraamatusse, kui seadus ei sätesta teisiti (AõS § 64¹). Kuna annaku puhul on tegemist õiguse kandja muutumisega, on annakuks määratud kinnisasja üleandmiseks pärija poolt annakusaajale vajalik asjaõiguskokkulepe. Kinnisomandi võõrandamiseks või omandamiseks kohustava lepingu [võlaõiguslepingu] tõestamine ei ole vajalik, kuna alus kohustuse tekkimiseks seaduse alusel tuleneb viimse tahte avaldusest (testamendist või pärimislepingust)⁴⁰⁵. Annakusaaja nõue on võlaõiguslik *causa* asjaõigusele ning kohustab pärijat sõlmima nt kasutusvalduse seadmiseks notariaalselt tõestatud asjaõiguslepingu (AõS § 203) ja kandma kasutusvalduse kinnistusraamatusse. Alles seejärel

⁴⁰³ Kaser, M.; Knütel, R., lk 448

⁴⁰⁴ Maurer, E., lk 71

⁴⁰⁵ Weirich, H.A., lk 63

tekib kasutusvaldus kui asjaõigus⁴⁰⁶. Saksa õiguses on notariaalses testamendis sisalduv postmortalne volitus annakusaajale täitmistehingu tegemiseks on võimalik ja lubatud⁴⁰⁷.

Kuna annakutäitja ja annakusaaja vaheline õigussuhe on ühepoolset kohustav võlasuhe, kohalduvad selle suhtes ka võlaõiguse sätted. Pärimisseadus ei reguleeri, kuidas annaku täitmine toimub ega milliste sätete järgi määratakse kindlaks nõuded täitmistehingule. Kui annaku esemeks on nt omandiõiguse üleandmine, kohaldatakse sellele asjaõiguse seaduse sätteid. Annaku täitmise kohustuse rikkumise tagajärjed tulenevad peamiselt võlaõiguse seadusest. Annaku, nagu iga nõude, täitmise kohustus lõpeb vaid kohase täitmisega või annakusaaja nõudest loobumisega (PärS § 64 lg 3, VÕS §-d 186, 207). Kohustus loetakse kohaselt täidetuks, kui see on täidetud täitmise vastuvõtmiseks õigustatud isikule õigel ajal, õiges kohas ja õigel viisil (VÕS § 76 lg 3).

3.5. Muud annakule sarnase õigusliku tagajärjega instituudid

Pärimisseadus sisaldab instituute, mille tekkimine ei ole seotud pärandaja viimse tahte avaldamisega, kuid mis tänu oma võlaõiguslikule iseloomule sarnanevad annakuga. Ka nimetatud instituutide puhul tekib õigustatud isikul nõudeõigus pärija vastu.

Abikaasa eelosa all mõistetakse üleelanud abikaasa õigust nõuda endale peale pärandiosa abikaasade ühise kodu tavalise sisustuse esemed, kui need ei ole kinnisasja päraldised (PärS § 17 lg 1). Abikaasa eelosa regulatsiooni eesmärk on võimaldada seaduse järgi pärima õigustatud üleelanud abikaasal jätkata tavapäraselt elu harjumuspärasest keskkonnast⁴⁰⁸. Eelosaõigus annab üleelanud abikaasale võimaluse saavutada teiste pärijatega võrreldes soodsam positsioon. Üleelanud abikaasa pärib omaenese õiguse alusel. Abikaasal on seadusjärgse pärimise korral põhimõtteliselt alati õigus pärida, tema pärandiosa suurus ja eelosa õiguse olemasolu sõltub sellest, millise järjekorra sugulaste kõrval ta pärib. Erinevalt 1997.a pärimisseadusest ja nt Austria õigusest⁴⁰⁹ on abikaasal eelosa õigus vaid teise järjekorra pärijate kõrval. Pärides pärandaja vanemate (või asenduspõhimõtte järgi vanema alanejate) kõrval on üleelanud abikaasal õigus nõuda oma pärandiosale lisaks ka eelosa. Üleelanud abikaasa eelosaõigus omab tähendust vaid seadusjärgse pärimise kontekstis. Saksa elukaaslaste seaduse kohaselt on selline õigus ka registreeritud elukaaslasel⁴¹⁰. Erinevalt enamusest Kontinentaal-Euroopa õiguse maadest, ei tunne Šveitsi õigus annakule viitavat

⁴⁰⁶ Weirich, H.A., lk 292

⁴⁰⁷ Haegele, K.; Schöner, H.; Stöber, K., lk 374

⁴⁰⁸ Mikk, T., lk 15

⁴⁰⁹ ABGB § 758

⁴¹⁰ Sherer/ Hennicke, lk 87

eelosa, küll aga on võimalik sarnane tulemus saavutada pärandvara jagamise käigus, kui asjaolud seda õigustavad. Nimelt võib üleelanud abikaasa nõuda kasutusvalduse või elamisõiguse (sk.k. *Wohnrecht*) seadmist abikaasade majale või korterile, kus mõlemad abikaasad elasid. Ka võib üleelanud abikaasa nõuda pärandvara jagamisel omandiõigust nimetatud esemetele väärtuse hüvitamise kohustusega (ZGB art 612a). See õigus on ainult abikaasal, mitte lastel⁴¹¹. Eelosa saab üleelanud abikaasa nõuda vaid siis, kui ta pärib seadusjärgse pärijana. Abikaasa sundosa arvestamisel tuleb eelosa kui seadusest tuleneva eelisega arvestada ja seadusega võrreldes vähendatud või ilma jäetud pärandiosa võrdlemisel arvestada ka abikaasa õigusega eelosale.

Pärimisseaduse § 17 lg 2 kohaselt kohaldatakse eelosale annaku kohta käivaid sätteid. Tekib küsimus üleelanud abikaasa omandiõiguse tekkimise õiguslikust konstruktsioonist nimetatud esemetele, eelkõige kas tegemist on eri- või üldõigusjärglusega. E.Silvet leiab, et eelossa kuuluvate esemete omandiõiguse üleminek on eriõigusjärglus. Eelosa eraldatakse pärandist konkreetsete asjadena ning nende arvel – sõltumata nende väärtusest või hädavajalikkusest - ei saa nõuda võlausaldajate ja muude kohustuste täitmist⁴¹². Tema järgi ei olnud eelosa pärand ning seda ei hõlmanud pärandiosad, vaid eelosa eraldatakse pärandvarast konkreetsete asjadena, mis loetakse lese omandiks⁴¹³. Seisukoht peegeldab hästi annaku regulatsiooniga seotud problemaatikat 1997.a seaduse kehtivuse ajal. Seisukoht on väljendatud selle seaduse pinnalt. Seaduse sõnastus oli tõesti vastuoluline, sätestades, et eelosa ei kuulu pärandi hulka, kuid eelosale kohaldatakse siiski annaku kohta käivaid sätteid. Seadust võis tõlgendada kui reeglit, mille kohaselt eelosa ei arvestata pärandi hulka, millest sundosa arvestatakse, nagu see on Saksa õiguses (BGB § 2311). Seda ei toeta E.Silvet. Ta leiab, et ka sihtmäärangu puhul on tegemist on eriõigusjärglusega, märkides, et pärijatel ei teki sihtmääranguna määratud varale õigusi ning vara läheb sihtmäärangu täitja käsutusse⁴¹⁴. Samas on E.Silvet seisukohal, et annaku korraldus annab annakusaajale õiguse nõuda annakuks määratud eset pärijalt⁴¹⁵. Töö autor leiab, et sellise seisukoha vastu räägib üldõigusjärgluse põhimõte, millest tulenevalt ei saa välistada vastutavast pärandvarast esemeid, millega pärandaja oma eluajal oleks pidanud vastutama. Ka Saksa õiguses, kus eelosa regulatsioon on põhimõtteliselt sarnane Eesti eelosaõiguse regulatsioonile, ei ole eelosa puhul tegemist eriõigusjärglusega. Ka seal kuuluvad eelosa esemed pärandvara hulka, abikaasal on nõudeõigus pärijate ühisuse vastu nende üleandmiseks. Täitmine toimub

⁴¹¹ Alois, A.M.; Knellwolf, P. A.; Schmidt, H.; Senn, J., lk 540

⁴¹² Silvet, E., lk 284; Silvet, E.; Mahhov, I./ Silvet, lk 24. Pärimisseaduse muutmise seadusega tunnistati kehtetuks säte, mille kohaselt eelosa pärandvara hulka ei kuulu (PäS § 17 lõige 2).

⁴¹³ Silvet, E.; Mahhov, I./ Silvet, lk 24

⁴¹⁴ Ibd., lk 33

⁴¹⁵ Silvet, E.; Mahhov, I./ Silvet, lk 9

tehinguga elavate vahel üldiste reeglite järgi, mille puhul asjaõiguskokkuleppes piisab, kuna abikaasale juba kuulub valdus vallasasjadele⁴¹⁶. Saksa õiguskirjanduses käsitletakse abikaasa eelosa kui nn seadusjärgset annakut⁴¹⁷, mille tähendus seisneb eelkõige selles, et abikaasa ei saa automaatselt eelossa kuuluvate esemete omanikuks, vaid tal on õigus nõuda ühise kodu tavapärase sisustuse esemete üleandmist pärijatelt. Paratamatult kuulub ta ka ise nende hulka. Tekkiv õiguslik situatsioon on võrreldav pärijale määratud annakuga. Üleelanud abikaasa omandab nõude eelosa esemetele ning ja lisaks veel oma tavalise mõttelise osa pärandist, mis eelosa võrra vähenenud on⁴¹⁸. Üleelanud abikaasal on seega topeltpositsioon: üheltpoolt on ta pärijate ühisuse liige, teiselt poolt on tal nõue nende vastu⁴¹⁹. Ka eelossa kuuluvad õigused kuuluvad pärandvara hulka, üleelanud abikaasa saab vaid nõude pärijate ühisuse vastu asjade üleandmiseks⁴²⁰. Ka Austria õigus käsitleb eelosa kui seadusjärgset annakut, millele kohaldatakse annaku sätteid⁴²¹, kuid sellel on sundosa iseloom⁴²². Eelosa pärib abikaasa sõltumata sellest, kas ta pärimisle kutsutud on või mitte⁴²³. Austria õiguse järgi on abikaasa eelosa damnatsioonilegaat⁴²⁴. Töö autor leiab, et ka Eesti õiguses ei ole eelosa eriõigusjärglus ja üleelanud abikaasa omandiõiguse tekkimine eelossa kuuluvatele esemetele on analoogiline omandiõiguse tekkimise regulatsioonile annaku nõude täitmise puhul. Töö autor ei pea ka siinkohal õigeks sedavõrd ulatusliku erandi tegemist üldõigusjärgluse põhimõttele. Uue pärimisseaduse kohaselt kuulub eelosa ühemõtteliselt pärandvara hulka ning sellele kohaldatakse annaku kohta käivaid sätteid (PärS § 17 lg 2). Abikaasal tekib nõudeõigus konkreetsetele eelossa kuuluvatele esemetele, mis tuleb vastava käsutustehinguga täita.

Eelosale annaku sätete vastaval kohaldamisel on mitmed praktilised tagajärjed. Esiteks toimub selle vastuvõtmine ja täitmine annakuga analoogilises korras. Saksa õiguskirjanduses märgitakse, et eelosa ei ole seadusjärgse pärimise vältimatu osa, vaid selle kõrval seisev õigus, mis oma olemuselt on annak⁴²⁵. Üleelanud abikaasa võib eelosast loobuda samuti kui annakust, samas pärandi vastu võtta. Kas ka vastupidi, ollakse Saksa õiguses eriarvamustel. Abikaasa ei saa loobuda pärandist, samas säilitades õiguse eelosale. Küll aga leitakse, et võib pärandaja üleelanud abikaasa testamendiga eelosast ilma jätta, kuna eelosal puudub sundosa

⁴¹⁶ MüKo/ *Leipold*, § 1932, 15

⁴¹⁷ Sama terminit kasutab ka *Liin, U.*, (2005), lk 153 ja valitsev enamuse saksa õiguskirjandusest; teisiti *Harder, M.*, lk 101

⁴¹⁸ *Leipold, D.*, lk 64

⁴¹⁹ *Lange, H.; Kuchinke, K.*, lk 214

⁴²⁰ MüKo/ *Leipold*, § 1932, 15

⁴²¹ *Gschnitzer, F.*, lk 20

⁴²² *Vaieldav, Gschnitzer, F.*, lk 20

⁴²³ *Koziol, H.; Welser, R.*, lk 436

⁴²⁴ *Koziol, H.; Welser, R.*, lk 495

⁴²⁵ *Sherer/ Henniscke*, lk 87

iseloom⁴²⁶. Vastupidiselt valitsevale arvamusele võiks pärandist loobumine eelosa õiguse säilitamisega D.Leipoldi arvates siiski olla võimalik. See võib olla abikaasale sobiv ja vastupidised huvid ei ole märkimisväärsed⁴²⁷. Töö autor leiab, et kuigi eelosaõigus on seadusjärgse pärimise eelis, ei ole see tänu annaku sätete vastavale kohaldamisele seadusjärgse pärimisõiguse lahutamatu osa. Kui abikaasa soovib eelosast loobuda, ei ole põhjust teda selles takistada. Kui abikaasa on pärimiskõlbmatu või pärandist koos sundosaõigusega ilma jäetud, ei ole tal õigust eelosale⁴²⁸. Samuti kohalduvad vastavalt sätted tingimusliku ja osalise vastuvõtu keelust (PärS §-d 64 lg 2 ja 116jj). Kui mitme annaku puhul on võimalik mõnest annakust loobuda (PärS § 65 lg 2), tuleb siinkohal siiski lähtuda eelosast kui ühest terviklikust annakust, mitte iga üksiku eseme kohta määratud annakust, mistõttu tuleb abikaasal vastu võtta kõik ühise majapidamise juurde kuuluvad esemed mitte valikuliselt mõni.

Vaidlusi võib tekitada, millised esemed eelosa hulka kuuluvad. Ühise kodu tavalise sisustuse eseme määramine on hinnanguline ja võib üksikjuhtumil keeruliseks osutuda. Eelosa võib kokkuvõttes moodustada olulise osa pärandvarast, eriti lihtsamate pärimisasjade korral. Mõiste täpsem sisustamine jääb kohtupraktika ülesandeks. Saksa õiguskirjanduses defineeritakse eelosakohaseid majapidamisesemeid on asju ja õigusi, mis kuulusid pärandi avanemise hetkel pärandajale ja teenisid ühise majapidamise eesmärki, sõltumata nende väärtusest ja tegelikust kasutamisest⁴²⁹. Käesoleva töö autor leiab, et otsustamisel peaks lähtuma nii eelosa regulatsiooni eesmärgist kui ka eseme enda funktsioonist. Oluline on siinjuures, et esemete kuuluvust eelossa saab määrata vaid esemete pinnalt, mis pärandajale kuulusid ja mis pärinevad tõepoolest ühisest kodust, st mõlema abikaasa poolt ühisel eesmärgil kasutatavast eluruumist. Näitena eelossa kuuluvatest esemetest võib tuua mööbli, majapidamismasinad, voodipesu, vaibad, kööginõud, raadio, teleri, üldkirjandus, sisustusesemed (seinamaalid⁴³⁰, fotosuurendused) jne⁴³¹, küttepuud puuküttega eluruumis, heliplaadid⁴³². Eelossa kuuluvad asjad, mida käibes üldiselt käsitletakse kui ühise majapidamise juurde kuuluvaid, ka neid, mida tegelikult kasutab ainult üks abikaasast, nt õlleklaas⁴³³. Eelossa kuuluvuse üle otsustamisel ei ole määravaks esemete hädavajalikkus majapidamise seisukohast, mistõttu võib siia alla liigitada ka luksusesemed⁴³⁴. Eelossa võib

⁴²⁶ Palandt / *Edenhofer*, § 1932, 2

⁴²⁷ MüKo/Leipold, § 1932, 4; vt teistsugune aramus 9 aastat varem *Leipold, D.*, lk 64

⁴²⁸ *Gschneider, F.*, lk 20

⁴²⁹ Palandt / *Edenhofer*, § 1932, 2

⁴³⁰ Siiski vaid juhul, kui tegu ei ole kunstikoguga, Scherer / *Schlitt*, lk 254

⁴³¹ *Mikk, T.*, lk 16

⁴³² Scherer / *Schlitt*, lk 254

⁴³³ MüKo/ *Leipold*, § 1932, 9

⁴³⁴ *Leipold, D.*, lk 64

kuuluda ka õigus⁴³⁵: ooteõigused ja üüriõigused majapidamisesemetele ning võlaõiguslikud nõuded seda liiki asjadele, väärtuse hüvitamise nõuded asja hävimise või kahjustamise korral⁴³⁶, kuid siiski mitte ühise eluaseme üüriõigus⁴³⁷. Eelosa hulka ei kuulu seevastu esemed, mida abikaasa kasutas isiklikuks otstarbeks, ametipidamiseks või hobiks⁴³⁸. Näiteks märgitakse Austria õiguskirjanduses, et eelosa hulka ei kuulu advokaadi kontori sisustus ja õppejõu raamatukogu⁴³⁹. Hollandi õiguse järgi kuulub eelossa kogu vallasvara, välja arvatud raha, väärtpaberid, laevad, lennukid, ja asjad, mida kasutati ametipidamiseks ja tööks (BW art 899b lg 4). Palandt kommentaaride järgi on võimalik, et auto (va ametiauto) kuulub eelosa hulka⁴⁴⁰. Sellest erineval arvamusel ollakse Müncheneri kommentaarides, kuna puudub seos eluruumiga⁴⁴¹. Samuti toetatakse seda seisukohta Austria õiguskirjanduses, tingimusel, et tegemist on ühises kasutuses olnud autoga. Käesoleva töö autori seisukoht on, et auto kuulub eelosa hulka äärmisel juhul olukorras, kus ühine majapidamine asub kohas, kuhu on võimalik pääseda ainult autoga. Sellisel juhul oleks põhjendatud auto kuulumine ühise majapidamise hulka ning oleks täidetud eelosa eesmärk – tagada elu harjumuspäras keskkonnas. Kuigi pärimisõiguse eelosa loetelu on rikkalikum kui loetelu võlgnikule allesjäävatatest igapäevaseks eluks vajalikest tarbeesemetest täitemenetluses ja pankrotimenetluses, võib üksikjuhul olla otsustamisel viimastest abi.

Praktiliselt kaalukaima tähendusega antud kontekstis on küsimus, kas pärandaja ja üleelanud abikaasa ühine kodu võiks eelosaõiguse alusel kuuluda üleelanud abikaasale. Eelosa puudutab siiski vaid ühise kodu sisustust. Pärandaja abikaasa võib lisaks oma pärandiosale nõuda isikliku kasutusõiguse seadmist elamule kui kinnisasjale (PärS § 16 lg 3). Selline asjaõigusseaduse §-s 227 täpsemalt sätestatud instituut teenib pärandaja abikaasa sotsiaalse kaitse tõhustamise eesmärki. Kõnealust õigust kasutades ei pea pärandaja abikaasa pärast pärandaja surma nende ühisest kodust välja kolima ega pärandi jagamise käigus eluaset rahaks tegema⁴⁴². Isikliku kasutusõiguse seadmise õigus laieneb abikaasade ühisele kodule, milleks võib olla nt suvila, kuid mitte korter, kus abikaasa elab pärast kooselu faktilist lõppemist. Teiseks eelduseks on, et pärandaja abikaasa elujärg pärimise tõttu muidu halveneks. Mõistagi jääb seegi küsimus tõlgendamise küsimuseks igal üksikjuhul eraldi, kuid piiravad sätted ei nõua elutingimuste *olulist* halvenemist. Ka isikliku kasutusõiguse seadmise nõue on oma olemuselt võlaõiguslik.

⁴³⁵ Harder, M., lk 102

⁴³⁶ MüKo/Leipold, § 1932, 11

⁴³⁷ Lange, H.; Kuchinke, K., lk 212; vt teisiti Harder, M., lk 102

⁴³⁸ MüKo/Leipold, § 1932, 9

⁴³⁹ Gschnitzer, F., lk 19

⁴⁴⁰ Palandt /Edenhofer, § 1932, 4

⁴⁴¹ MüKo / Leipold, § 1932, 4

⁴⁴² Pärimisseaduse eelnõu seletuskiri. Kommentaar eelnõu §-le 16

Seadusest tulenev annak⁴⁴³ on ka pärandaja pereliikmete ühe kuu ülalpidamisnõue⁴⁴⁴. Ühe kuu ülalpidamisnõue tuleneb pärimisseaduse §-st 132 ja selle eelduseks on, et nõude omanik, pärandaja perekonnaliige, kes elas pärandaja surmani temaga koos, sai pärandajalt ülalpidamist. Nõude omanikul on õigus ühe kuu jooksul pärast pärandaja surma jätkata ühise majapidamise esemete kasutamist ja saada pärandi arvel ülalpidamist. Ka see nõue on iseloomult sarnane annakuga. Pereliikme ülalpidamisnõue ole seotud seadusjärgseks pärijaks olemisega, õigustatud isikute ringi piiritlemiseks vaid seadusjärgsete pärijatega puudub põhjendus. Saksa õiguses loetakse pereliikmeteks abikaasa, lapsed, sugulased, kasulaps, elukaaslane⁴⁴⁵. Käesoleva töö autor leiab, et ülalpidamisnõude ulatus peaks olema vähemalt samas suurusjärgus mis varem. Kuna tegemist vaid üks kuu kestva ülalpidamisnõudega, ei pruugi see annakute täitmist kokkuvõttes märkimisväärselt mõjutada.

Sundosa on pärandaja ülalpeetava pereliikme õigus osale pärandist vaatamata pärandaja teistsugusele tahtele. Sundosa nõue tekib pärandi avanemisega ning on suunatud raha maksmisele (PärS § 104). Puhtõiguslikust aspektist ei ole õige pidada sundosa annakuks, kuid kuna sundosa ei anna selle saajale asjaõigust pärandvara esemetele, vaid võlaõigusliku nõude, on sundosa käsitlemine annakuna põhjendatud⁴⁴⁶. Analoogiliselt annakuga ei anna sundosa õigustatud isikule õigust osaleda pärandvara valitsemises ega jagamises.

Annaku regulatsioon võib kohalduda veel juhul, kui kinkeleping on sõlmitud kinkija surma puhuks. Sellisel juhul kohaldatakse kinkele pärimisseaduses testamentaarse annaku või testamendi kohta sätestatud. Kui selline kinkelepingust tulenev kohustus täidetakse siiski kinkija eluajal, kohaldatakse sellele kinkelepingu kohta sätestatud (VÕS § 262).

⁴⁴³ Sama terminit kasutab ühe kuu ülalpidamisnõude puhul ka *Liin, U.*,(2005), lk 153

⁴⁴⁴ *Brox, H.*, lk 44

⁴⁴⁵ *Leipold, D.*, lk 65

⁴⁴⁶ *Palandt/Edenhofer*, sissejuhatus §-le 2147, 4

4. ANNAKU NÕUDE MITTETÄITMINE JA TÄITMISE TAGAMINE

4.1. Annaku nõude mittetäitmine

Annakuõiguse kujundamisel põimuvad omavahel testaatori tahe, pärandvara võlausaldajate, annakusaaja ja pärija huvid. Seejuures on huvid vastanduvad, eriti pärandvara ebapiisavuse korral: pärija ei soovi vähendada päritud vara väärtust või loobuda konkreetsest asjast, võlausaldaja ei ole huvitatud annaku täitmisest, kuna selle võrra väheneb vara, millest tema täitmist nõuda saab, annakusaaja muretseb annakuks määratud eseme säilimise pärast jne. Seejuures tuleb arvestada pärandaja viimse tahtega. Siit võib tõusetuda küsimus asjaosaliste õiguste tasakaalustamise ja vastava regulatsiooni vajadusest.

I.Mahhov'i hinnangul ei suuda seadusandja leida viisi, kuidas piisavalt tagada annakusaaja õigusi: „Probleem seisneb selles, et pärimisseaduses ei ole ette nähtud mehhanismi puhuks, kui pärija annakut üle anda ei taha – vaatamata sellele, et algusest peale mingeid nimetamisväärseid võlgu ei olegi. Kuna annakusaajal notarilt abi loota ei ole, ei jää tal üle muud, kui pöörduda kohtusse ja seda igaks juhuks võimalikult varakult. Tekib olukord, kus pärija saab oma pärandiga seotud õigused lihtsas ja odavas notariaalses menetluses, kuid annakusaaja mitte. Sellise süsteemi sakslastelt väljavõttelise kopeerimisega võetakse pärimisasja lahendamise põhimenetlejalt – notarilt – osaliselt ära ja antakse kohtu menetluse. Kui sellise Saksa kontekstist väljarebitud praktika ülevõtmine meie menetluskorda ähvardab Eestis kaasa tuua annakusaaja diskrimineerimise pärijaga võrreldes, siis sakslaste endi juures seda ei juhtu. Seal peavad mõlemad oma õigusi tõendama kohtus. Lisaks võib Saksamaal annakusaaja oma nõudeõigust kinnistule tagada eelmärkega⁴⁴⁷.

Nagu eelpool järeldatud, tekib annaku nõue seaduse alusel, seda käsitletakse nagu tavalist võlaõiguslikku nõuet, mille täitmiseks on vajalik tehing pärija ja annakusaaja vahel. Annakusaaja nõue lõpeb reeglina vaid kohase täitmisega. Annakusaaja nõude pärijapoolsel mittetäitmisel võib olla tegemist pärijapoolse kohustuse rikkumisega, mis on põhjalikult reguleeritud võlaõigusseaduses. Kohustuse rikkumine on võlasuhtest tuleneva kohustuse täitmata jätmine või mittekohane täitmine, sealhulgas täitmisega viivitamine (VÕS § 100). Kohustuse rikkumisega kaasnevate negatiivsete tagajärgede kõrvaldamiseks on annakusaajal vabadus valida sobiv õiguskaitsevahend (VÕS §-d 101 ja 108), nt kahju hüvitamise nõue, viivise nõue või kulutuste hüvitamise nõue (VÕS §-d 113, 115). Õiguskaitsevahendi kohaldamise eelduseks on annakutäitja kohustuse rikkumine ja üldjuhul võlgniku vastutus

⁴⁴⁷ Mahhov, I., (2008), lk 485

kohustuse rikkumise eest (VõS §-d 101, 103 ja 105). Selles suhtes ei erine õigustehniliselt annakusaaja kui võlausaldaja näiteks laenulepingu võlausaldajast. Kui võlgnik kohustust ei täida, on võlausaldajal õigus valida sobiv õiguskaitsevahend, see vajadusel kohtus maksma panna ning saada oma nõue rahuldatud sundtäitmise teel. Kui võlausaldaja võib annakusaaja sattuda vastuvõtuviivitusse. Vastuvõtuviivitusse sattumise hetkeks on annaku vastuvõtmise hetk⁴⁴⁸. Pärija ei pea tasuma viivist aja eest, mil ta ei saanud kohustust täita annakusaaja vastuvõtuviivituse tõttu, samuti aja eest, mil ta õigustatult keeldus oma kohustuse täitmisest (VõS § 113). Viivise määr tuleneb VõS §-st 94. Arvestama peab siiski pärimisseadusest tulenevaid erinorme, nt langeb annaku täitmise ja kahju hüvitamise nõue reeglina ära, kui pärandaja annakuks määratud eseme võõrandas (PärS § 67 lg 4). Annakusaaja ei või tugineda kohustuse rikkumisele annakutäitja poolt ega kasutada sellest tulenevalt õiguskaitsevahendeid niivõrd, kuivõrd selle rikkumise põhjustas tema enda tegu või temast tulenev asjaolu või sündmus, mille toimumise riisikot ta kannab (VõS § 101 lg 3). Annakutäitja peab annakusaajale teatama kohustuse täitmist takistavast asjaolust ja selle mõjust kohustuse täitmisele viivitamata pärast seda, kui ta sai takistavast asjaolust teada (VõS § 102). Kui annakuks oli rahasumma, võib annakusaaja alati nõuda selle täitmist (VõS § 108 lg 1). Kui annakuks on rahasumma, võib rahalise kohustuse täita sularahas või muul viisil, kui see on pärija ja annakusaaja poolt nii kokku lepitud (VõS § 91 lg 1).

Lisaks tuleneb pärimisseadusest annakusaaja õigus nõuda kahju hüvitamist. Kui annakuks määratud ese on hävinud või selle väärtus on vähenenud annakutäitja süül, on annakusaajal õigus nõuda temalt kahju hüvitamist (PärS § 72). Erinormina näeb pärimisseadus siinkohal ette annakutäitja süülise vastutuse eseme kahjustumise eest, sätestades siinkohal kohustust rikkunud annakutäitjale kergema vastutuse võrreldes võlaõigusseadusega, mille kohaselt kohustusest vabaneb isik ainult vabandatavuse korral. Ka Saksa õiguse järgi vastutab alates pärandi avanemisest annakutäitja oma süü läbi tekkinud kahjustuse eest, ka siis, kui annaku nõude tekkimine on erandkorras edasi lükatud⁴⁴⁹.

Kuigi nõue tekib seaduse alusel, ei saa sellest järeldada, nagu oleks testamendis määratud hüve üleminek annakusaajale igal juhul tagatud. Analoogiline on olukord pärija puhul- ka temale ei ole mingil moel tagatud, et ta pärijaks saades realselt rikastub. Peamise põhjusena saab siin tuua pärandaja võlausaldajate nõuete rahuldamise pärandvara arvel eelisjärjekorras, kuid annakusaaja nõue võib ära langeda ka muudel põhjustel. Nagu iga nõude puhul, saab ka pärija tugineda nõude aegumisele ja seeläbi kohustuse täitmisest vabaneda. Tekib küsimus, milline on annaku nõude aegumise tähtaeg. TsÜS teeb vahet seadusest (10

⁴⁴⁸ MüKo/ *Schlichting* § 2180,5

⁴⁴⁹ *Kipp, T.; Coing, H.*, lk 337

aastat) ja tehingust tuleneva nõude vahel (3 aastat), lisaks on pärimisõigusest tuleneva nõude aegumistähtaeg 30 aastat nõude sissenõutavaks muutumisest (TsÜS §-d 146, 149, 155). Saksamaal aegub 01.01.2010 jõustunud seadusmuudatuse tulemusel annakusaaja nõue kolme aastaga nõue tekkimise aasta lõpust alates (reeglina sama aasta lõpus, kui pärand avanes), eeldusel, et annakusaaja sellest teab või ei tea raske hooletuse tõttu (BGB §-d 195 ja 199). Õiguskirjanduses viidatakse sätte problemaatilisusele, kuna tihti ei tea pärimisasja osalised, et nõue tuleb maksma panna ja asjaõiguslikult täita. Osaliselt ka nimetatud põhjuse tõttu kehtib kinnisasjade puhul erand. Kinnisasjaannak aegub kümne aastaga⁴⁵⁰. Ka Eesti õiguses kehtib annaku nõudele lühem tähtaeg kui pärimisõigusest tulenevalt nõudele. Viimane hõlmab siiski pärija kui üldõigusjärglase nõudeid ja puudutab kogu pärandvara kui tervikut kogu selle kompleksuses. Annaku nõue puudutab reeglina vaid ühte hüve, kujutades endast olulisemat lihtsamat õigussuhet annakusaaja ja pärija vahel, mistõttu on põhjendatud annakusaaja nõude aegumine kümne aastaga nõude sissenõutavaks muutumisest (TsÜS §-d 147, 149). Kuna annakusaaja ja annakutäitja vaheline õigussuhe on seadusest tulenev ühepoolset kohustav võlasuhe, ei kohaldu annakusaaja nõudele tehingust tulenev kolmeaastane tähtaeg. Töö autor leiab, et ühesugune tähtaeg kõikidele annaku nõuetele, sõltumata annaku esemest, on selge ja praktiline ja proportsionaalselt kooskõlas pärimisõigusest tuleneva ja tehingust tuleneva nõude aegumise tähtajaga. Samuti on optimaalne kümneaastane tähtaeg. Erinevalt kahepoolsetest tehingutest, võib annakusaaja nõude tekkimisest teada saada teatud hilinemisega. Aegumise vastuväidet ei kahjusta annakust loobumise tähtaeg, kuivõrd see puudutab nõude tekkimist mitte selle täitmist. Erinevalt nõude vastuvõtmisest, milleks piisab vaid annakusaaja avaldusest, on annaku nõude asjaõiguslik täitmine seotud keerulisemate praktiliste küsimustega: selgus on vaja luua pärandvara koosseisus ning pärandit koormavates nõuetes, nende omavahelises konkurentsisis ja täidetavuses.

Annaku täitmise nõue tekib seaduse alusel. See on kohustus, mille täitmine ei sõltu pärija suvast. Kui pärija annaku täitmise kohustust ei täida, pakub võlaõigusseadus piisava regulatsiooni annakusaaja õiguste kaitseks, mida viimane vajadusel kohtu kaudu esitada võib. Siiski võib teatud tingimustel olla annakutäitja mittetäitmine põhjendatud.

4.1.1. Annaku nõude kehtetuse tõttu

Pärandi vastuvõtmisega lähevad pärijale üle pärandaja kohustused kolmandate isikute ees. Lisaks tekib pärandi vastu võtnud pärijal kohustus täita testamendi või pärimislepinguga ettenähtud korraldused, annakud, sihtkäsundid, sihtmäärangud, sundosa nõuded ja muud kohustused (PärS § 133). Tekib küsimus, mis hetkest alates on pärija kohustatud nõuded

⁴⁵⁰ Herzog, S.; Lindner, R., lk 37-38

täitma – pärandi avanemisel, pärandi vastuvõtmisel või hiljem-, mida peab pärija kohustuste täitmisel järgima ning kas ja millistel asjaoludel ta kohustuse täitmisest vabaneb.

Annakutäitja vabaneb annaku täitmise kohustusest, kui annaku nõue on kehtetu. Lisaks tsiviilseadustiku üldosast tulenevatele kehtetuse alustele võib annaku korraldus olla kehtetu pärimisseadusest tulenevalt. Kui annakuks on määratud konkreetne ese (nn tükiannak) ja see pärandi avanemise hetkel pärandvara hulka ei kuulu, on annak kehtetu (PärS § 67 lg 4 lause esimene pool). Saksa õiguskirjanduses selgitatakse, et annaku kehtetus tähendab, et annaku nõue on ära langenud ja sekundaarseid nõudeid ei ole⁴⁵¹. Pärandvara hulka mittekuulumise põhjusena võib välja tuua pärandaja käsutuse annaku eseme üle, eseme hävimise, kaotsimineku või varguse. Kõnealune säte puudutab siiski muutusi, mis leiavad aset enne pärandi avanemist. Hilisema annakueseme hävimise või väärtuse vähenemise eest nähakse pärimisseaduses ette pärija süüline vastutus, muudel juhtudel määratakse pärija kohustused kindlaks võlaõigusseaduse kohustuse rikkumisel kasutatavate õiguskaitsevahendeid reguleerivate sätete järgi (PärS § 72, VÕS § 100jj). Kui annakuks on määratud rahasumma, loetakse raha annakusaajale määratuks ka siis, kui raha pärandvara hulgas ei ole (PärS § 67 lg 5).

Eseme pärandvara hulka mittekuulumisel loeti annak kehtetuks juba Rooma õiguse järgi. Sama põhimõtte sisaldub nii Saksa, Austria kui Hollandi õiguses⁴⁵². Tagamaaks on mõtte, et käsutada saab vaid vara, mis pärandajale kuulub. Seadusandjad on lähtunud sellest, et pärandaja tahtis teha pärimisõiguslikku käsutust üksnes pärandi avanemisel tema vara hulka kuuluvate esemete kohta⁴⁵³. Tekib küsimus, kas siinkohal omab tähendust eseme pärandvara hulka mittekuulumise põhjus: kas selleks on pärandaja enda käsutus või nt hävimine tulekahjus. Saksa õiguskirjanduses käsitletakse kord pärandajale kuulunud eseme võõrandamist pärandaja poolt pärandajapoolse annaku tühistamise korraldusena. Seda ka pärimislepingu puhul⁴⁵⁴. Austria õiguses on see põhimõtte leidnud äramärkimist lausa seaduse tasandil: kui pärandaja on annakuks määratud asja kinkinud, müünud, või ümber töödeldud, tuleb selles näha annaku korralduse tühistamist (ABGB § 724). Õiguskirjanduses laiendatakse sätet ka eseme kaotsimineku juhiks⁴⁵⁵.

Pärandvara hulka mittekuuluvaks loetakse asi ka siis, kui pärandaja oli kohustatud asja võõrandama⁴⁵⁶. Nt tuleneb selline kohustus müügilepingust. Kui ostja aga omapoolset

⁴⁵¹ Herzog, S.; Lindner, R., lk-d 69 ja 71

⁴⁵² Hollandi õiguse järgi on võõra asja annakuks määramine kehtetu, välja arvatud, kui pärandaja ei teadnud, et tegemist on talle mittekuuluva asjaga Koenigs, D., lk 244; BW art 1013

⁴⁵³ Brox, H., lk 215

⁴⁵⁴ Kipp, T.; Coing, H., lk 343

⁴⁵⁵ Gschnitzer, F., lk 93

⁴⁵⁶ MüKo/Schlichting, § 2169, 6

kohustust täitnud ei ole, nt ei ole tasunud müügihinda, läheb pärandaja ostja kohustuse rikkumisest tulenev nõue üle pärijale. Pärija, omandades üldõigusjärgluse alusel pärandajale kuulunud positsiooni, sh kõnealuses lepingus, saab kasutada kõiki õiguskaitsevahendeid, sh lepingust taganemise õigust, ning seeläbi üleandmise kohustusest vabaneda, saavutades seeläbi annaku täitmise kohustuse võimalikkuse. Kui pärija lepingust ei tagane, võib see viia annaku täitmise kohustuse rikkumiseni, millest omakorda võib tuleneda annakutäitja kohustuse rikkumisest tekkinud annakusaaja kahju hüvitamise õigus.

Antud küsimuses teeb U.Liin ühemõttelise järelduse- annak on kehtetu, kui eset pärandvara hulgas ei ole, ja seda sõltumata pärandvara hulka mittekuulumise põhjusest ja testamendi tõlgendamise vajadusele tähelepanu pööramata⁴⁵⁷. Käesoleva töö autor kahtleb siiski selle seisukoha absoluutsuses. Selline, pigem formaalne tõlgendus, välistab automaatselt pärandaja teistsuguse tahte ning alternatiivsed võimalused pärandaja tegeliku tahte elluviimiseks. Näiteks on annakuks määratud „minu auto“, pidades silmas korralduse tegemise hetkel kuulunud autot. Auto võidakse pärast korralduse tegemist vahetada välja uuema mudeli vastu, see võib avarii tulemusel kasutuskõlbmatuks muutuda, kuid töö autori arvates ei saa sellest automaatselt järeldada pärandaja soovi jätta annakusaaja annakuga soodustamise võimalusest ilma. Samuti leiavad H.Lange ja K.Kuchinke, et kui ese ei kuulu pärandvara hulka seetõttu, et pärandaja seda ise käsutas, tuleb kontrollida, kas käsutuse läbi soovis testaator kõrvaldada annaku korraldust või üksnes annakuks määratud eset, jättes selle väärtuse annakusaajale. Näiteks kui pärandaja oli sunnitud esemest loobuma, võib see tuua kaasa annakutäitja kohustuse ese tagasi muretseda, nt kohustuse täitmise tagamiseks üleantud asi tuleb lunastada ja annakusaajale üle anda⁴⁵⁸. Saksa õiguse järgi tuleb tükiannaku puhul arvestada kaugeleulatava pärandaja hüpoteetilise tahtega, sest korralduse tegemise ja pärandi avanemise vahepealse aja jooksul võivad olla suhted oluliselt muutunud. Seepärast tuleb lähtuda sellest, mida pärandaja *pärandi avanemise hetkel* tahtnud oleks⁴⁵⁹. Sarnast eesmärki teenib ka PärS §69, mille kohaselt, kui annakuks on nõue, loetakse annaku hulka nõude täitmiseks saadu, ja seda erinevalt PärS § 67 lg-st 2 juba enne pärandi avanemist. Siiski peab täitmiseks saadu omakorda olema pärandvara hulgas.

Pärimisseaduse PärS § 67 lg 4 lause teisest poolest tuleneb, et esimesena tasub kontrollida, kas annak võiks olla kehtiv nn hankimisannakuna. Annak ei ole kehtetu, kui testamendist või pärimislepingust tuleneb annakutäitja kohustus annakuks määratud ese

⁴⁵⁷ Liin, U., (2005), lk 133

⁴⁵⁸ Lange, H., Kuchinke, K., lk 444

⁴⁵⁹ *Ibid*, lk 443; Viimse tahte tõlgendamisest lähemalt ptk-s 5

muretseda. Pärimisseadus otsesõnu terminit *hankimisannak*⁴⁶⁰ ei tunne, kuid selline annaku liik tuleneb PärS §-st 67 ja § 68 lg-st 2, millest viimases on eriregulatsioon liigitunnusega annaku tarvis. Hankimisannak tähendab, et annakutäitja peab vajaliku eseme hankima ja selle annakusaajale üle andma⁴⁶¹, võimaldades nii, erinevalt pärijast, määrata soodustatavale isikule esemeid, mis pärandvara hulka ei kuulu. Eesti õigusega sarnane regulatsioon sisaldub nt Austria (ABGB § 662) ja Saksa (BGB § 2170) õiguses. Müncheni kommentaaride järgi puudutab analoogne säte Saksa õiguses olukorda, kus konkreetne ese on viimse tahte avaldusega määratud, kuid pärandi avanemise hetkel pärandvara hulka ei kuulu⁴⁶². Palandti kommentaarides täiendatakse sätte rakendusala sõnaga *enam* ei kuulu⁴⁶³. Pärandaja soovi määrata hankimisannak võib reeglina eeldada siis, kui annak on määratud teadmiseiga, et annaku ese pärandaja vara hulka ei kuulu. Konkreetset eset hankima kohustava annakuga võib aga olla tegemist ka juhul, kui pärandaja lähtus ekslikult sellest, et määratud ese kuulub pärandvara hulka. Otsustavaks on siinkohal, et testamendist nähtuks tingimusteta soov, et annakusaaja määratud eseme *igal juhul* saaks⁴⁶⁴. Määravaks ei ole mitte teadmine mittekuuluvusest, vaid pärandaja kvalifitseeritud eseme määramise soov ja selle intensiivsus⁴⁶⁵. See on tõlgendamise – ka täiendava – küsimus välja selgitada, kas pärandajal korralduse tegemise hetkel selline tahe oli⁴⁶⁶.

Hankimisannak võib olla nii tüki- kui liigiannak. Pärandaja võib annakutäitjat kohustada muretsema nii „Minu sõbra Mülleri klaveri“ kui „Schilleri teose ühes köites“⁴⁶⁷. Liigitunnustega annak võidakse täita nii pärandvara esemetest kui kohustatud isiku enda poolt⁴⁶⁸. Kui individuaaltunnustega asja hävimisel või kahjustumisel on tegemist objektiivse võimatusega ning täitmisnõue ei ole lubatud, siis liigitunnustega asja korral vabaneb võlgnik täitmiskohustusest alles siis, kui täitmine samast liigist ei ole enam võimalik⁴⁶⁹. Kui annakuks on määratud liigitunnustega asi, mis pärandi avanemisel pärandvara hulka ei kuulu, kehtib tükiannakust vastupidine eeldus: selle puudumisel peab annakutäitja andma annakusaajale pärandi arvel muretsetud samasuguste liigitunnustega asja, kui testamendist ei tulene teisiti (PärS § 68 lg 2). Erki Silvet on soovitanud juba testamendi koostamisel määrata, mida tuleb

⁴⁶⁰ Ilmselt seaduse teksti eeskujul kasutatakse ka terminit *muretsemisannak*, kuid autori arvates on hankimisannaku täpsem, nagu seda on kasutatud ka H.Broxi pärimisõiguse õpiku tõlkes.

⁴⁶¹ *Leipold, D.*, lk 265

⁴⁶² MüKo/ *Schlichtning*, § 2169, 3

⁴⁶³ Palandt/ *Edenhofer*, § 2169, 3

⁴⁶⁴ *Brox, H.*, lk 217; *Kipp, T.*; *Coing, H.*, lk 344

⁴⁶⁵ Palandt/ *Edenhofer*, § 2169, 4

⁴⁶⁶ *Lange, H.*, *Kuchinke, K.*, lk 448

⁴⁶⁷ *Ibd.*, lk 447

⁴⁶⁸ *Ibd.*, lk 446

⁴⁶⁹ *Varul, P.*, *Kull, I.*, *Kõve, V.*, *Käerdi, M.*, lk 349

teha siis, kui liigitunnustega määratud asja pärandi hulgas ei ole⁴⁷⁰. Siinjuures võlgnetakse Eesti õiguses, erinevalt Saksa õiguse kohasest „annakusaaja oludele vastavast asjast“, vähemalt keskmist liiki ja omadustega asi (VÕS § 77 lg 2). Seega on ka ülaltoodud näitega analoogilistel olukordadel vajalik esmalt hinnata, kas annakuks määratud eseme näol on tegemist liigitunnusega või individuaaltunnusega asja määramisega ning selgitada tõlgendamise teel välja, kas pärandaja soovis, et pärija nimetatud puuduva eseme hangiks ja annakusaajale üle annaks. Kui annaku ese on määratud liigitunnuste järgi, kaotab annaku nõue kehtivuse alles siis, kui täitmine sama liiki asjadest enam võimalik ei ole. Kui nt hankimisannaku puhul isik, kellele annakuks määratud ese kuulub, ei ole nõus asja võõrandama või on nõus seda tegema ebamõistlikult kõrge hinna eest, asendub annaku täitmise nõue, nagu iga võlaõiguslik nõue, täitmise võimatuse tõttu kahju hüvitamise nõude jt õiguskaitsevahenditega (VÕS § 108 lg 2 p-d 1 ja 2). Saksa õiguskirjanduses põhjendatakse analoogilist regulatsiooni sellega, et annakutäitjale ei tohiks kohustuse täitmise võimatus kasuks tulla⁴⁷¹.

Järgmisena tuleb kontrollida, kas annakusaajal on õigus nõuda eseme asemel hüvitist. Saksa pärimisõiguse kohaselt laieneb annaku nõue ka pärandajale kuulunud hüvitisnõudele juhul, kui ese korralduse tegemise hetkel pärandajale kuulus, kuid hiljem testatorilt ära võeti või hävis (BGB § 2169 lg 3). Kui annakuks määratud ese on kahjustatud, laieneb testatori õigus nõuda asja väärtuse vähenemise hüvitamist ka annakusaajale (BGB 2164 lg 2). Pärimisseaduses Saksa pärimisõigusele analoogilised tõlgendamisreeglid puuduvad, kuid annakusaaja nõude laienemine pärandajale kuulunud hüvitisnõudele on saavutatav võlaõigusseaduse järgi. Kui võlgnikult ei või täitmise võimatuse tõttu kohustuse täitmist nõuda ja kui võlgnik saab võlgnetava kohustuse eseme asemel hüvitise või omandab sellise hüvitise maksmise nõude (pärandajale kuulunud nõue läheb üldõigusjärgluse alusel üle pärijale), võib võlausaldaja nõuda hüvitise üleandmist või hüvitisnõude loovutamist (VÕS § 108 lg 7). Tegemist ei ole siiski seaduse jõul ülemineva nõudega⁴⁷². Ka siin seisneb põhjendus selles, et annakutäitja ei tohiks annakusaaja arvel rikastuda ega pärandaja tahet eirata. Testaator võib siinkohal teha teistsuguseid korraldusi.

Kõigis töös kasutatavates võrreldavates õiguskordades üldtunnustatud tõlgendamispõhimõtete kohaselt rakenduvad seadusest tulenevad tõlgendamisjuhised alles siis, kui testamendist ühest järeldust teha ei saa. H.Lange ja K.Kuchinke järgi on määravaks eseme määramise eesmärk: kui annakuks määratud eset ei ole pärandvara hulgas, sõltub annaku nõude kehtivus sellest, kas pärandaja soovis määrata just seda konkreetset eset ja selle

⁴⁷⁰ Silvet, E.; Mahhov, I./ *Silvet*, lk 30

⁴⁷¹ MüKo/ *Schlichtning*, § 2170, 2

⁴⁷² Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., lk 352

kasutusvõimalust või oli määratud eseme puhul oluline selle majanduslik väärtus, eriti võrdluses teiste korraldustega viimse tahte avalduses. Esimesel juhul lõpeb annaku täitmise nõue eseme hävimise, kaotsimineku või äraandmise tõttu, teisel juhul aga ei ole nõue suunatud enam mitte esemele, vaid selle väärtuse hüvitamisele⁴⁷³. Kui ese ei kuulu pärandvara hulka seetõttu, et pärandaja seda ise käsutas, tuleb lisaks kontrollida, kas käsutuse läbi soovis testaator kõrvaldada annaku korraldust või üksnes annakuks määratud eset, jättes selle väärtuse annakusaajale⁴⁷⁴. Rootsi õiguskirjanduses märgitakse, et kui asjal on testaatori jaoks eriline väärtus, on tõenäoline, et testaator hüvitise maksmist ei soovinud. Kui sugupuu joonis on määratud annakuks, on oluline joonis ise, mitte selle majanduslik väärtus⁴⁷⁵. Lisaks võib tuua näite Austria õigusest annaku eseme väärtuse hüvitamise kohustuse kohta annaku eseme osas, mille kasutamiseks annakusaaja võimeline ei ole, nt ei tohi tervislikel põhjustel annakuks määratud autot juhtida (ABGB §-d 662 ja 654).

Tõenäoliselt kõige suuremat praktilist väärtust omab käesolevas kontekstis küsimus, kas annakusaajal on õigus nõuda pärandvara hulka mittekuuluva eseme asemel pärandvara hulka kuuluvat nn asenduseset, nt uut asja, müügist saadud tulu, vastusooritust jne. Pärimisseaduses on selgesõnaliselt reguleeritud, et kui annaku esemeks on nõue või õigus, loetakse annakusaajale määratuks ka selle alusel saadu (PärS § 67 lg 2 ja § 69). Saksa õiguskirjanduses valitseb üksmeelne seisukoht, et annakuks määratud eseme asenduseseme suhtes kehtib sama põhimõte, mis väärtuse hüvitamise nõude puhul annaku eseme hävimise ja kahjustumise korral⁴⁷⁶. Kuigi üldist surrogatsioonireeglit üldiselt ei pooldata, tuleneb valitseva arvamuse kohaselt pärija kohustus selliseks asendushankimiseks viimse tahte avalduse (täiendavast) tõlgendamisest⁴⁷⁷. Kui näiteks on pärandaja 1960.ndal aastal määranud annakuks käekella ja enne surma vahetas vana kella uue vastu välja, võib annakusaaja nõuda uut kella⁴⁷⁸. Kui annakuks on määratud „minu auto“, ei ole reeglina pärandaja tahe suunatud mitte selle konkreetse auto määramisele, mis talle korralduse tegemise hetkel kuulub, vaid sellele, mis temast maha jääb. Samuti eeldatakse Rootsi õiguskirjanduses, et kui annakuks määratud eseme asemele on tulnud uus, võib annakuks olla määratud „asendusesese“⁴⁷⁹. Kui testamendis ei ole kirjas ja testamendi tõlgendamisel ei leia kinnitust testaatori soov kadunud vara tuleb asendada, jääb annakusaaja tühjade kätega⁴⁸⁰. Üksmeelselt ollakse Saksa õiguskirjanduses seisukohal, et isegi asja müügist saadud tulu võib laiendatud seisukoha järgi

⁴⁷³ Lange, H.; Kuchinke, K., lk 443

⁴⁷⁴ *Ibd*, lk 444

⁴⁷⁵ Östenson, P., lk 83

⁴⁷⁶ Lange, H., Kuchinke, K., lk 443

⁴⁷⁷ MüKo / *Schlichtning*, § 2169, 11

⁴⁷⁸ Lange, H., Kuchinke, K., lk 443, jm 198

⁴⁷⁹ Östenson, P., lk 14

⁴⁸⁰ *Ibd*, lk 83

täiendava tõlgenduse korral näha kui annakuks määratud⁴⁸¹. Seda saab eelkõige pooldada juhul, kui annaku määramise eesmärk oli esmajärjekorras eseme majanduslik väärtus ning valitud ese oli vaid üks mitmest majanduslikust vahendist selle eesmärgi saavutamiseks⁴⁸².

Töö autor järeldab, et Eesti õiguse järgi on seadusejärgsest eeldusest, mille kohaselt annak on eseme puudumisel kehtetu, mitu olulist erandit. Annaku nõue võib siiski olla kehtiv, kui see on suunatud hankimisannakule, hüvitise nõudele või asendusesemele. Lõpptulemus sõltub paljuski testaatori tahtest, mis tuleb välja selgitada tõlgendamise teel. Seetõttu ei saa ka õigeks pidada annakusaaja ja pärija eristamist selle järgi, et annakusaaja õigus talle määratud, erinevalt pärijast, sõltub määratud eseme olemasolust pärandi avanemise hetkel⁴⁸³.

Annaku nõude kehtivuse probleemide ärahoidmiseks on soovitatav juba viimse tahte avalduse koostamisel täpsustada, millised õiguslikud tagajärjed nähakse ette juhuks, kui annakuks määratud eset pärandvara hulgas ei ole, sest see on hävinud, kahjustunud, kaotsiläänud või pärandaja poolt võõrandatud. Eseme puudumine võib olla annakutäitjale õiguse mitte täita.

4.1.2. Võlausaldajate nõuete tõttu

Pärandi vastuvõtmisega lähevad pärijale üle kõik kohustused, välja arvatud need, mis oma olemuselt on lahutamatult seotud pärandaja isikuga või mis seadusest tulenevalt ei saa ühelt isikult teisele üle minna (PärS § 130 lg 1). Üleminek toimub seaduse alusel ning ei sõltu pärija teadmisesest või mitteteadmisesest. See ei tähenda mitte ainult kohustuse täitmise talumist pärandvarast, vaid universaalõigusjärgluse põhimõtte kohast ja täielikku võlgniku positsiooni üleminekut⁴⁸⁴. Kohustuste üleminek, nagu õiguste puhulgi, on iseeneslik⁴⁸⁵. Pärija võlgneb ja vastutab⁴⁸⁶. Pärija vastutab nii pärandaja kohustuste eest, kui ka kohustuste eest, mis tekivad pärandi avanemisega. Siia alla kuuluvad annaku nõuded, aga ka testamendi või pärimislepinguga ettenähtud muud korraldused nagu sihtkäsundid⁴⁸⁷, sundosa nõuded ja muud kohustused (PärS § 133), matuse kulud (PärS § 131), pärandaja perekonnaliikmete ülalpidamise kulud (PärS § 132), hoiumeetmete kulud ja inventuuri tegemise kulud (PärS § 142 lg 1 p 1 ja § 139 lg 8). Praktikas järjest suureneb nende pärandite osa, mis sisaldavad ka võlgasid⁴⁸⁸. Kindlasti tuleb rõhutada, et võlausaldajad ei ole ainult väliskapitalile kuuluvad

⁴⁸¹ MüKo/ *Schlichting*, § 2169, 12; Palandt/ *Edenhofer*, § 2169, 8; *Lange, H., Kuchinke, K.*, lk 443, jm 198

⁴⁸² *Ibd.*, § 2169, 15

⁴⁸³ *Vrdl Liin, U.*, (2005), lk 133

⁴⁸⁴ *Leipold, D.*, lk 239

⁴⁸⁵ *Ibd.*, lk 239

⁴⁸⁶ *Brox, H.*, lk 315

⁴⁸⁷ Uues pärimisseaduses on ühendatud nii sihtmäärang kui sihtkäsund üheks instituudiks, mistõttu on tarbetu selle esinemine PärS §-s 133 toodud loetelus.

⁴⁸⁸ *Mahhov, I.*, (2008 (a)), lk 484

krediidiasutused, vaid ka näiteks korteriühistud, kelle jaoks on pikka aega maksmata arved tunduvalt suurem koormus kui pankadele⁴⁸⁹.

Pärija vastutab nimetatud kohustuste eest põhimõtteliselt kogu oma isikliku varaga, kuna talle enne pärandi avanemist kuulunud vara ja päritud vara üheks sulanduvad, moodustades õiguslikult ühtse terviku. Pärija vastutus pärandiga seotud kohustuste eest ei ole piiratud, kuid piiratud (PärS § 130 lg 3). Eesti õiguses saab pärija vastutust piirata inventuuri nõudmise ja läbiviimisega. Vastutuse piiramisel on kaks tagajärge: esiteks ei saa pärandaja võlausaldajad nõuda täitmist pärija isiklikust, mittepäritud varast ja teiseks ei saa pärija isiklikud võlausaldajad nõuda täitmist pärandvarast (PärS §-d 135 lg 4 ja 143). Pärast inventuuri tegemist on pärija vastutus pärandvaraga seotud kohustuste eest piiratud pärandvara väärtusega (PärS § 143 lg 1). Annakute eest on pärija vastutus automaatselt pärandvarale piiratud (PärS § 58).

Pärija huve kaitseb õigus ajutiselt keelduda kõigi pärimisega kaasnevate kohustuste, sh annaku täitmisest. Pärija täitmisest keeldumise õiguse eesmärk on võimaldada tal pärandvara seisus selgust luua. Keeldumisõiguse tagajärjeks on eelkõige, et õigustatud mittetäitmise aja eest ei saa nõuda viivist ega kahju hüvitamist (VÕS § 113 lg 4).

Nagu pärandaja kohustuse täitmist, ei või ka annaku täitmise kohustust pärijalt nõuda enne pärandi vastuvõtmist (PärS 134 lg 1). Kui annakusaaja on omakorda koormatud annaku täitmise kohustusega, nn all-annakuga, ei või allannaku saaja täitmist nõuda enne, kui annakusaajal on õigus nõuda talle määratud annaku täitmist (PärS § 66). Eesti õiguses on annakusaajal keeldumisõigus vaid kuni all-annakusaaja nõudeõiguse tekkimiseni, mitte annakusaaja nõude reaalse täitmiseni. Kohustuste täitmisest keeldumise õiguse võimaldamine on põhjendatud, kuna pärijat ei saa sundida kohustusi täitma enne, kui ta on otsustanud, kas võtta pärand vastu või loobuda sellest ning kas kasutada vastutuse piiramise võimalust inventuuri tegemise kaudu. Samuti tuleb arvestada, et võlausaldajate nõuete kohese maksmapaneku võimaldamise korral tekiks juhul, kui pärandi vastuvõtmisel nõutakse inventuuri, oht, et pärandvara ebapiisavuse korral rikutaks võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet ja kohustuste täitmise järjekorda (PärS § 135 lg 1). Kui kohus on kohaldanud pärandvara hoiumeetmeid, võib pärija kuni hoiumeetmete lõpetamiseni keelduda nii pärandaja kohustuse, sundosa nõude kui testamendist tulenevate kohustuste, sh annaku täitmisest. See ei välista kohustuste täitmist hooldaja poolt juhul, kui on määratud pärandvara valitsemine (PärS § 134 lg 2). Kui hoiumeetmeid kohaldatakse pärast pärandi vastuvõtmist pärija poolt, on pärija mõju pärandvaraga toimimisele tänu käsutusõiguse keelule üldiselt välistatud, seetõttu on õigustatud ka pärija vabastamine kohustusest täita (hoiumeetmete

⁴⁸⁹ Mahhov, I., (2008, (b))

kestuse jooksul) pärandvaraga seotud nõudeid⁴⁹⁰. Kui pärija nõuab pärandi inventuuri, pikeneb keeldumisõigus inventuuri tähtaja lõppemiseni (PärS § 135 lg 1). Kui pärija on inventuuris kajastatud nõude täitnud enne inventuuri tegemist, vastutab ta seeläbi ülejäänud võlausaldajatele tekitatud kahju eest, kui ta kohustuse täitmise hetkel teadis või pidi teadma, et pärandaja võlausaldajate nõuded võivad ületada pärandvara väärtuse (PärS § 143 lg 2). Ühtegi nimetatud keeldumisõigust ei ole, kui kohustuse täitmist nõudvale võlausaldajale kuulub kohustuse täitmise tagamiseks pandiõigus pärandvara hulka kuuluvale esemele ja pärandi avanemisest on möödunud kolm kuud või kui kohustuse täitmise tagamiseks on kinnistusraamatusse kantud eelmärge (PärS § 134 lg 3; § 135 lg 2), või kui isik nõuab temale kuuluva eseme välistamist pärandvarast (PärS § 134 lg 4; § 135 lg 3). Eelkõige on tegemist vindikatsioonihagidega kolmanda isiku omandis olevate pärandvara hulgas asuvate asjade tagastamiseks. Ka selliste nõuete puhul ei saa kõne alla tulla pärija vastutuse piiratus, samuti ei allu need nõuded kohustuste täitmise järjekorrareeglitele. Seega puudub õigustus kohustuse täitmisest keeldumise õiguse võimaldamiseks⁴⁹¹. Erandina ei laiene keeldumisõigus üksnes pärandajaga koos elanud perekonnaliikmete ülalpidamisnõudele (PärS § 134 lg 1).

Pärija ajutisest kohustuse täitmisest keeldumise õigusest tuleb eristada pärija kohustusest vabanemist pärandvara ebapiisavuse tõttu pärija vastutuse piiramise korral pärast inventuuri tegemist⁴⁹². Pärimisseaduses nähakse ette eriline võlausaldajate väljakutsemenetlus, mille peamine eesmärk on teavitada potentsiaalseid võlausaldajaid oma nõuete teada-andmise vajadusest ja selgitada välja nõuded, mis ei nähtu avalikest registritest. Inventuuri ja võlausaldajate väljakutsmenetluse kord ja tähtjad on reguleeritud pärimisseaduse pärija vastutuse alapeatükis (PärS §-d 130-146). Inventuur pärimisseaduse mõttes tähendab nimekirja koostamist, läbiviidud ja notarile esitatud inventuur iseenesest ei tähenda kohustuste täitmist ega lõpeta nõuet, ka mitte neid nõudeid, millest teada ei saada. Inventuuri käigus reeglina nõudeid ei rahuldata. Pärast inventuuri ei saa pärija enam keelduda kohustuste täitmisest ning peab nõuded rahuldama tavalises korras. Kui pärija seda ei tee, on võlausaldajal õigus pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse. Isiku õigusi, kellel on nõue pärandaja vastu, inventuuri tulemus ei mõjuta ja olenemata inventuuri olemusest on tal õigus esitada oma nõue pärijate vastu⁴⁹³. Tähtaegselt teada antud nõuetel on kohustuste täitmise järjekorras parem positsioon: ainult need täidetakse enne annaku nõudeid. Tähtaegselt esitamata nõuete täitmise eest vastutab pärija pärast inventuuri tegemist üksnes ulatuses, milles ta on temale nõudest teatamise hetkel veel pärandvara arvel rikastunud (PärS § 142 ja §

⁴⁹⁰ Pärimisseaduse seletuskiri, kommentaar §-le 135

⁴⁹¹ Ibid, § 135

⁴⁹² Ibid, § 142

⁴⁹³ Tallinna Ringkonnakohtu otsus nr 2-05-61, 26.09.2006

143 lg-d 2 ja 3). See tähendab, üksnes muude kohustuste täitmisest ülejäänud pärandvara ulatuses (seega piiratult – üksnes eeldusel ja ulatuses, milles temale üleläänud pärandvara on veel säilinud). Vastutuse piiratust ei saa kohaldada üksnes pandiga tagatud ning eelmärkega kaitstud nõuete suhtes⁴⁹⁴.

Pankrotiõigusest tuntud võlausaldajate proportsionaalse kohtlemise põhimõtet silmas pidades on Eesti pärimisõiguses reguleeritud kohustuste täitmise järjekord otseselt pärimisseaduses. Vastavalt pärimisseaduse § 142 lg-le 1 täidetakse pärast inventuuri tegemist pärandvaraga seotud kohustused järgmiselt:

- 1) esimeses järjekorras tasutakse pärandaja matuse, tema perekonnaliikmete ülalpidamise, pärandvara valitsemise ning inventuuri tegemise kulud;
- 2) teises järjekorras rahuldatakse üleskutsemenetluses tähtaegselt esitatud pärandaja võlausaldajate nõuded ja inventuuri käigus väljaselgitatud nõuded;
- 3) kolmandas järjekorras täidetakse annakud, sihtkäsundid ja sihtmäärangud.

Annakusaaja pidi juba Rooma õiguses oma õiguse realiseerimisel leppima sellega, et pärandaja võlausaldajad on temast eespool. Annakusaajale anti vastavad esemed või summa välja alles siis, kui pärandil lasuvad võlad on tasutud⁴⁹⁵. Eesti õiguse järgi läheb kogu pärandaja vara pärijale üle, mh võlausaldajate nõuete rahuldamiseks. Annakusaaja on oma (võlaõigusliku) nõudega küll ka ise pärandvara võlausaldaja, kuid ta peab oma nõudega pärandaja võlausaldajate nõuete ees taganema, sest järgmise järjekorra kohustused täidetakse pärast eelmise järjekorra kohustuste täielikku täitmist (PärS § 142 lg 2). Kui ühe järjekorra kohustuste täitmiseks ei jätku pärandvara, täidetakse need pärandvara arvel võrdeliselt nende suurusega (PärS § 142 lg 3). Pärandaja võib testamendis või pärimislepingus panna kohustuse täitmise mõnele pärijale või annakusaajale, kuid ei või muuta käesoleva paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud kohustuste täitmise korda (PärS § 142 lg 5). Annakute täitmine omakorda on toodud tavalise pärija õigustest ettepoole, kuna tegemist on pärandaja väga selgelt väljendatud soovidega testamendis või pärimislepingus. Alles see, mis jääb järele annakusaajatest ning sihtkäsundite täitmisest, jääb lõpuks pärijale⁴⁹⁶. Muidugi oleks loogiline, et pärija saaks selle kõige tasuks pärandist ka märkimisväärse osa, kuid see ei ole Eesti õiguse kohaselt mitte mingil moel õiguslikult tagatud⁴⁹⁷. Kui pärandvarast ei jätku kahe esimese järjekorra nõuete rahuldamiseks ja pärija ei ole nõus nende rahuldamisega oma vara arvel, on pärandvara hooldaja või pärija kohustatud viivitamata esitama avalduse pärandvara pankroti väljakuulutamiseks (PärS § 142 lg 6). Kohustuste täitmise järjekorda ei tule mõista kui

⁴⁹⁴ Pärimisseaduse seletuskiri, kommentaar §-le 142

⁴⁹⁵ *Ilus, E.*, lk 187

⁴⁹⁶ *Silvet, E.*; *Mahhov, I./Mahhov*, lk 86

⁴⁹⁷ *Liin, U.*, (2005), lk 137

kronoloogilist täitmise järjekorda. Tegemist on nn kohustuste tähtsuse järjekorraga. Mõne kohustuse täitmise tähtaeg võib saabuda pika aja pärast. Kohustuste täitmise järjekord iseenesest ei too pärijale kaasa käsutuskeeldu, vaid see kohustab teda sellega arvestama ning mittearvestamisel vastutama seeläbi tekkinud kahju eest. Kui pärija täidab kohustused muus kui nimetatud järjekorras või eelistab kohustuse täitmisel üht võlausaldajat teisele, vastutab ta seeläbi ülejäänud võlausaldajatele tekitatud kahju eest (PärS § 142 lg 4). Kohustuste täitmise järjekord on oluline üksnes juhul, kui tehakse pärandvara inventuur ja pärija vastutus on piiratud (pärija piiramatu vastutuse korral vastutab pärija nagunii kogu oma varaga, seega erinevalt piiratud vastutusest, kus pärandvara ebapiisavuse korral võib tekkida rahuldamise järjekorra probleem, ei ole kohustuste täitmise järjekorral tähtsust)⁴⁹⁸.

Annakutäitja mittetäitmine võib olla põhjendatud, kui pärandvarast täitmiseks ei piisa. Annakud jooksevad tühja, kui pärast pärandvaral lasuvate kohustuste täitmist enam jagatavat vara üle ei jää⁴⁹⁹. Annakutäitja võib annaku vabatahtlikult siiski täita, kuid ei ole selleks kohustatud.

4.1.3. Annaku, eelannaku, eelosa, sundosa nõuete tõttu

Pärija võib annaku täitmise kohustusest vabaneda ka siis, kui pärast kohustuse täitmise esimese ja teise järjekorra kohustusi on veel pärandvara alles, kuid nõude täitmine on pärandvara ebapiisavuse korral välistatud muude nõuete tõttu. Kolmandas järjekorras täidetakse annakud ja sihtkäsundid (PärS § 142 lg 1 p3). Samas on pärija kohustatud lisaks annakutele ja sihtkäsunditele täitma veel rida nõudeid, mis kõnealuses järjekorras ei kajastu, nt eelosa, pärijale määratud annak ning sundosa. Tekib küsimus, kas ja kuidas need nõuded omavahel konkureerivad, kas peaks ühte neist teisele eelistama, samuti kuidas täita mitu nõuet, kui täitmiseks on vaid üks jagamatu ese.

Isegi kui pärija ei ole oma vastutust inventuuriga piiranud, ei vastuta ta annaku nõuete täitmise eest seadusest tuleneva vastutuspiirangu tõttu oma isikliku varaga, kui ta seda just ei soovi. Samuti on vastutus reguleeritud Austrias⁵⁰⁰, kuid erinevalt Saksamaal, kus pärija vastutab annakute eest põhimõtteliselt ka oma isikliku varaga, kuid seadus on pärija vastutuse osas annakusaaja suhtes vähem range kui pärandi võlausaldajate suhtes⁵⁰¹. Pärija vastutuse kergendatud piirang on vastavuses annakusaaja nõrgema positsiooniga pärandi võlausaldajate suhtes. See avaldub eelkõige selles, et ka Saksamaal rahuldatakse pankrotimenetluse korral

⁴⁹⁸ Pärimisseaduse seletuskiri, kommentaar §-i 134 kehtetuks tunnistamise kohta

⁴⁹⁹ *Leipold, D.*, lk 244

⁵⁰⁰ *Gschnitzer, F.*, lk 92; ABGB 692

⁵⁰¹ *Brox, H.*, lk 220

annakutest tulenevad nõuded pärandvara eelviimases järjekorras (InsO § 327 lg 1 nr 2)⁵⁰². Vastutus ei ole siiski esemeliselt piiratud, kuna siin võib tõusetuda võimalus surrogaadi ja viljade osas. Eesti õiguses on annakutäitja vastutus annaku eseme eest automaatselt, seaduse alusel piiratud pärandist saadud varale (PärS § 58). Kui kõikide annakute täitmiseks ei piisa, vähendatakse annakuid võrdeliselt nende suurusega, TsSE '40 sõnastuses– „kärbitakse annakuid nende väärtusele vastavalt“. Kui kõik annakud on rahalised, ei teki pärandvara ebapiisavuse korral raskusi annakute vähendamisel võrdeliselt nende suurusega. Kui aga üks või mõni annakutest on jagamatu või on kõik nt kinnisasjad, tekib küsimus, kas, millises ulatuses ja mil moel vastutab pärija annakusaajate ees, kui kõigi täitmiseks pärandvarast ei piisa. Siinkohal saab huvitava näite tuua Rootsi õigusest, mille kohaselt kui pärandvarast ei jätku kõigi annakute jaoks, täidetakse eelisjärjekorras annakud, mille esemeks on konkreetne ese⁵⁰³. Ülejäänud vähendatakse vastavalt. Kui isegi neid ei saa täita välja tervikuna, siis vähendatakse kõiki⁵⁰⁴. Rootsi seadusandja on siin lähtunud kaalutlusest, et asjaannakutel on pärandaja jaoks suurem kaal kui rahaannakutel. Asjadel, millesse testaatoril oli eriline isiklik suhe, on eelis pelgalt majandusliku väärtusega annakute ees⁵⁰⁵. Austria õigus eelistab pärandvara ebapiisavuse korral ülalpidamisannakut (siin ei ole mõeldud pereliikmete ülalpidamisnõuet⁵⁰⁶, vaid ABGB §-st 672 tulenevat annaku eriliiki- autori märkus)⁵⁰⁷. Pärimisseadus ei luba muuta kohustuste täitmise järjekorda. Kui nõuete erinevate rahuldamiseks on alles vaid üks ese, tasub kaaluda eseme müüki ja müügist saadud tulu jagamist. Eseme müügi vältimiseks on otstarbekas kaaluda annakusaaja poolt nõude teiste kohustuste võrra vähenenud väärtuse hüvitamist rahas. Annak võib koormata ühte või mõnda pärijat (PärS § 142 lg-d 3 ja 5).

Kohustuste täitmise kolmandasse järjekorda kuuluvad nii kolmandatele isikutele määratud annakud kui ka pärijale määratud eelannak. Austrias arvatakse eelannak pärandvarast maha ja pärijate vahel läheb jagamisel selle võrra vähenenud pärandvara. Annakuga soodustatud kaaspärijat tuleb talle määratud annaku osas käsitleda vaid kui annakusaajat⁵⁰⁸. Samasugune on regulatsioon Eestis. Asjaolu, et annak on määratud pärijale, kellel on õigus ainult kohustuste täitmisest ülejäävale osale pärandvarast, ei oma siinkohal tähendust. Pärijale määratud annak annab sellele õigustatud pärijale kõrvalseisva võlausaldaja positsiooni, olles allutatud annaku regulatsioonile ning eristudes pärija positsioonist.

⁵⁰² *Ibd*, lk 221

⁵⁰³ *Ferid, M.; Firsching, K.*, V osa: Rootsi, lk 37

⁵⁰⁴ *Handbok för bouppteckningsärenden m.m.*, 7.osa, lk 9

⁵⁰⁵ *Östenson, P.*, lk 80-81

⁵⁰⁶ See on ka eesti õiguse järgi võimalik: *Silvet, E.; Mahhov, I.*, lk-d 30,84; PärS '97 69 lg 2

⁵⁰⁷ *Maurer, E.*, lk 74

⁵⁰⁸ *Gschntzer, F.*, lk 92

Seepärast tuleb ka eelannak nagu iga teine annak pärandist maha arvata ja alles annaku täitmisest ülejääv läheb jagamisele pärijate vahel. Saksa õiguskirjanduses märgitakse, et piirid pärijale määratud annaku täitmisest enne pärandvara jagamist tulenevad hea usu põhimõttest. On kahtlane, kas ta tänu eelpärandile üldse midagi nõuda saab või kas sellisest enne jagamist tulenevast täitmisest võib pärandvarale muud kahju tekkida. Kui kohustatud ei ole kõik pärijad, langeb igatahes ära võimalus nõuda rahuldamist jagamata pärandvarast⁵⁰⁹.

Saksa, Šveitsi ja Austria õiguskirjanduses nimetatakse üleelanud abikaasa eelosa ja pereliikmete ülalpidamisnõuet tihti lihtsustatult seadusjärgseks annakuks, kuigi mõiste kui selline seaduses puudub⁵¹⁰. Pärimisseaduse kohustuste täitmise järjekorras on nimetatud vaid pereliikmete ülalpidamisnõue, mis kuulub täitmisele esimeses järjekorras, koos pärandajamatus, pärandvara valitsemise ja inventuuri kuludega (PärS § 142 lg 1 p 1). Pärimisseaduse §-st 158 tulenev pärandaja alaneja sugulase õigus nõuda õiglast hüvitist kolmandasse järjekorda ei paigutu. Kuna hüvitise nõude võib alaneja sugulane maksma panna alles pärandvara jagamisel, puudutab see spetsiifiliselt pärandvara jagamisel tekkivat nõuet teiste pärijate vastu. Selline pärimisõiguslik nõue ei välista nõuete esitamist muudel alustel.

Nagu järeldusest eespool nähtub, ei omanda üleelanud abikaasa eelossa kuuluvaid esemeid eriõigusjärgluse korras, vaid need lähevad seaduse alusel üldõigusjärgluse korras üle pärijatele, kelle hulka ta ka ise kuulub. Kuna abikaasa eelosa on sisuliselt võlaõiguslik nõue pärija vastu ja sellele kohaldatakse annaku kohta käivaid sätteid, tõusetub küsimus, millises kohustuse täitmise järjekorras tuleb eelosa täita ja kas eelosa võiks kahjustada annakusaaja nõuet. Üleelanud abikaasa eelosa on sisuliselt pärijale määratud annak, mille sisuks eelossa kuuluvate esemete üleandmise kohustus. Seejuures võib tema nõue osutada, eriti lihtsamate pärandite puhul, majanduslikult väga väärtuslikuks. Pärandvara ebapiisavuse ning nõuete konkurentsi olukorras võib seega osutada väga oluliseks küsimus, millised ühise majapidamise sisustuse esemed eelosa hulka kuuluvad.

Saksa õiguses kujutab üleelanud abikaasa õigus eelosale endast pärandvara hulka kuuluvat kohustust, mis tuleb rahuldada enne pärandvara jagamist pärijate vahel ja mille eest kaaspärijad kui solidaarvõlgnikud vastutavad. Sellest johtub, et kui üleelanud abikaasa on saanud pärijaks, väheneb eelossa kuuluvate esemete võrra pärijate vahel jagatav pärandvara⁵¹¹. Eelosale ei ole Saksa õiguses sundosale omast iseloomu ja pärandvara pankroti korral tuleb see, nagu ka pärandi pärijapoolse „lihtsustatud pankrotimenetluse“ läbiviimise korral, täita annakutega samas järjekorras, st eelosale ei ole eelisõigust ja see täidetakse nagu

⁵⁰⁹ MüKo/ *Schlichting*, § 2150, 11

⁵¹⁰ Palandt/ *Edenhofer*, § 2146, 4. Sama terminit kasutab ka *Liin, U.*, (2005), lk 153 ja valitsev enamuse Saksa õiguskirjanduses; teisiti *Harder, M.*, lk 101

⁵¹¹ *Harder, M.*, lk 102

kõik teised annakud alles pärast muid kohustusi (sk.k. *sonstige Verbindlichkeiten*)⁵¹². Kuna eelosa on õigus *lisaks* pärandiosale, on abikaasal nõudeõigus esemetele ilma, et ta neid oma pärandiosa hulka peaks arvestama. Ka Austria õiguses on võlausaldajate nõuded, ülalpidamisnõuded ja sundosa pärijate nõuded kohustuste täitmise järjekorras annakutest eespool (ABGB §-d 783jj, 142, 166, 796). Kuid erinevalt Saksa õigusest on eelosal Austria õiguse järgi sundosa iseloom⁵¹³ ja see tuleb vähendamata kujul täita enne kõiki annakuid ja tal isegi eesõigus sundosa ja ülalpidamisannakute nõuete ees⁵¹⁴.

Töö autor leiab, et abikaasal on õigus nõuda eelossa kuuluvate esemete üleandmist täpselt samadel alustel kui teistel kolmanda järjekorra võlausaldajatel. Analoogiliselt on pärijal õigus eelosa täitmisest keelduda samadel alustel nagu annaku täitmisest. Nagu nähtub eelossa kuuluda võivate analüüsist eespool, sõltub eelosa konkreetne ulatus konkreetsetest asjaoludest. Eelosa peaks reguleerima suhteid pärijate ja abikaasa vahel, lubades abikaasale eelispositsiooni võrreldes teiste pärijatega. Töö autor leiab, et olemuslikult on eelosa annakuga sarnane, kuulub eelosa kohustuste täitmise järjekorras kolmandasse järjekorda, st võlausaldajate nõuetel on parem järjekoht. Selliselt on välistatud võimalus takistada pärandaja eluajal võetud kohustuste täitmist eelosaõigusele ja pärandvara ebapiisavusele tuginedes. Eesti õiguse kohaselt on eelosaõiguse näol tegemist seadusjärgse pärimise lisaelemendiga, mis ei sõltu üleelanud abikaasa ülalpidamisvajadusest ega toimi testeerimisvabaduse piiranguna. Seega on põhjendatud eelosa võrdne kohtlemine kõigi annakutega.

Omaette küsimus on, milline on sundosanõuete järjekoht kohustuste täitmise järjekorras. Pärimisseadus sellele otseselt vastust ei anna. Kuna sundosa nõue ei anna sarnaselt annakuga selle saajale mitte vahetut asjaõigust vaid üksnes võlaõigusliku nõude, võiks sundosa nõude paigutada annakutega ühte, kolmandasse järjekorda.

Siit tõusetub küsimus kõigi kolmanda järjekorra nõuete – annaku, eelosa ja sundosa nõude - omavahelisest konkurentsist. Hollandis on sundosasaajatel eesõigus annakusaaja nõuete ees. Kui pärandvarast ei jätku nii annaku kui sundosa jaoks, vähendatakse annakut⁵¹⁵. Sundosa eelistatakse annakule ka Austria õiguses. Saksa õiguses on sundosa nõue annaku nõudest eespool (Inso § 327 lg 1 p-d 1 ja 2). Kõikidel juhtudel, mil sundpärijale osaks saav pärandi- või sundosa ei ole määratud või ei ole see piisav, peavad nii pärijad kui ka annakusaajad, aga mitte abikaasa seadusliku eelannakuga, sundosa täielikule täitmisele kaasa aitama⁵¹⁶. Pärijal on õigus annakuid vähendada, kui pärandaja ei ole annakute määramisel arvestanud sundosa õigusega (ABGB § 783). Selline vähendamisõigus on kõigil pärandist

⁵¹² MüKo/ *Leipold*, § 1932, 16; Süß / *Marotzke*, lk 963

⁵¹³ Austria õiguskirjanduses on vaieldav, kas eelosal on sundosa iseloom, *Gschnitzer, F.*, lk 20

⁵¹⁴ *Koziol, H.; Welser, R.*, lk 494

⁵¹⁵ *Chorus, J; Gerver, P.-H.; Hondius, E.; Koekkoek, A.*, lk 184

⁵¹⁶ *Gschnitzer, F.*, lk 103

kasu saavatel isikutel, kuna seadus eeldab, et sundosa nõude koormat ei pea kandma pärija üksi, vaid vastavalt õiguste vahekorrale ka annakusaajad (annakusaaja materiaalne kaasaaitamiskohustus)⁵¹⁷. See on siiski säte annakusaaja ja pärija vahelisele sisesuhtele, pärija võib annakusaajalt nõuda tagasi või maha arvestada sundosa täitmiseks vajalik, mitte ei reguleeri annakusaaja otsest vastutust sundosasaaja ees⁵¹⁸. Niikaua kui püsib oht, et pärandist annakute täitmiseks ei piisa, ei ole pärija kohustatud annakuid ilma tagatiseta täitma. Tal on õigus täitmisest keelduda⁵¹⁹. Kui aga on annakud juba täidetud, peab soodustatud isik vahe koos kasutuseelistega rahas hüvitama või andma eseme tagasi.⁵²⁰

Saksa õiguse järgi on eelosa nõue võrreldes sundosa nõudega eelistatum. Abikaasa eelosa ei vähene sundosanõuete tõttu, kuna alanejate ja vanemate sundosa arvutamisel ei arvestata eelosa pärandvara hulka, mille väärtuse järgi sundosa suurus kindlaks määratakse (BGB § 2311 lg 1). Pärandaja alaneja ja vanema sundosa arvestatakse eelosast ülejäävast pärandvarast, mis üksikjuhul võib viia nende sundosanõuete äralangemiseni⁵²¹. Pankrotimenetluses on seadusjärgsed annakud nagu abikaasa eelosa ja pereliikmete 30päevane ülalpidamisnõue, siiski võrdsustatud viimse tahte avaldusest tulenevate annakutega (InsO § 327 lg 1 p-d 1 ja 2)⁵²².

Saksa õigus annab BGB §-s 2318 pärijale õiguse keelduda annakusaaja nõude täitmisest niivõrd, kui ta saaks nõuda sundosa täitmist ka annakusaajalt. Sundosa võlausaldaja on välissuhtes kas pärija või kaaspärijate ühisus. Kuna aga sundosa arvestamisel ei võeta arvesse annakuid ja sihtkäsundeid, tohib pärija neid sisesuhtes niivõrd vähendada, et sundosa koormus tema ja annakusaaja poolt vastavalt nende õiguste omavahelisele vahekorrale kantud saaks⁵²³. Selline vähendamisõigus kehtib ka perekonnaliikmete ülalpidamisnõudele, kuid mitte abikaasa eelosale, kuna see vastavalt BGB §-e 2311 lg 1 lausele 2 juba sundosa arvestamiseks pärandvarast täielikult maha arvati⁵²⁴. Mitme annaku puhul tuleb kõiki annakuid võrdeliselt nende suurusega vähendada, kui pärandaja ei ole siin teistsuguseid korraldusi teinud⁵²⁵. Annaku nõue on pärandi kohustus vaid siis, kui koormatud on pärija (mitte annakusaaja)⁵²⁶. Allannakutäitja vastutab vaid pärandist saadu ulatuses (PäS § 58 lg 1).

Pärimisseadus ei reguleeri *expressis verbis* eelosa ja sundosa nõude järjekohta kohustuste täitmise järjekorras. Urve Liin on seisukohal, et sundosa nõue peaks asetsema

⁵¹⁷ Koziol, H.; Welser, R., lk 494

⁵¹⁸ Gschnitzer, F., lk 103

⁵¹⁹ *Ibd.*, lk 96

⁵²⁰ *Ibd.*, lk 96

⁵²¹ MüKo/Frank, § 2311, 27

⁵²² Heidelberger / Marotzke, lk 963

⁵²³ MüKo/Frank, § 2318, 1

⁵²⁴ MüKo/Frank, § 2318, 3

⁵²⁵ MüKo/Frank, § 2318, 4

⁵²⁶ Kipp, T.; Coing, H., lk 357

täitmise järjekoha mõttes pärandi arvel täidetavate kohustuste täitmise teise ja kolmanda järjekoha vahel. See tähendab pärast võlanõudeid ja enne annakuid ja sihtkäsundeid (PärS '97 § 106 lg 3)⁵²⁷. Juba BESi kohaselt ei võinud annaku määramisega rikkuda sundpärijate õigusi⁵²⁸. Nii TsSE'40 kui 1997.a pärimisseaduse kohaselt olid korraldused tingimuse, tähtaja, annaku või muu koormusega sundosa kahjustavas ulatuses kehtetud (TsSE § 774, PärS'97 § 107)⁵²⁹. Selle mõtet selgitab U.Liin nii: „Sundpärija pärandiosa ei tohi koormata annakuga nii, et annaku täitmisel jääks sundpärijale pärandvara sundosa suuruselt vähem“⁵³⁰. Pärija õigus oma kohustust annakusaaja ees vähendada peaks olema reguleeritud ka Eesti õiguses. Kehtivas pärimisseaduses analoogiline sõnaselge säte annaku kui sundosa vähendava korralduse kohta puudub (PärS § 107). Sisuline vajadus annaku väljajätmiseks nimetatud loetelust puudub, suure tõenäosusega on tegemist eksitusega, seda enam, et loetelu sisaldab sihtkäsundit. Sundosa määramisel arvestatakse Eesti õiguses abikaasa eelosa pärandi hulka, nagu ka eelpärand ja sundosa vähendamise eesmärgil tehtud kinked (PärS § 106 lg 2).

Käesoleva töö autor nõustub, et sundosa nõuded peaksid olema annaku nõuetest tähtsuselt eespool, leides, et pärijaid ja annakusaajaid tuleb kohelda võrdväärselt, kuna reeglina on mõlemad pärandaja lahkusest „tasuta omandajad“⁵³¹. On ebaõiglane lubada pärandajal jagada vara meelepäraselt, kui sellega kaasneb pärandaja ülalpidamiskohustuse täitmise kahjustamine. Seda enam, et pärimisseaduse järgi ei ole sundosa nõue sõltuv mitte sugulusastmest, vaid reaalsest ülalpidamiskohustusest. Annakute vähendamine sundosa nõude jaoks, küll erinevate õiguslike lahenduste kaudu, on üksmeelselt tunnustatud kõigis võrreldavates õiguskordades. Töö autor teeb ettepaneku lisada PärS §-is 107 sisalduvasse loetellu ka annak ja kaaluda nõuete koormise kandmist pärija ja annakusaaja poolt võrdeliselt.

Samas ei ole autori arvates põhjendatud sundosa täitmine enne abikaasa eelosa kui seadusjärgset annakut. Austrias ja Saksamaal on eelosa võrreldes sundosaga eelisseisundis, kuid viimases on pankrotimenetluses võrdsustatud teiste annakutega ehk peale sundosanõudeid. Erinevalt Saksa õigusest arvestatakse Eesti õiguses abikaasa eelosa sundosa määramisel pärandvara hulka, mille praktiline tagajärg seisneb selles, et sundosa saaja nõue täidetakse (võimalusel) täies mahus ning eelosa väheneb sundosa võrra või langeb üldse ära. Arvestades üldist suundumust suurendada testeerimisvabadust ja piirata sundosaõigust üksnes väga selgelt põhjendatud vajadusega juhtumitele ning üleelanud abikaasa pärimisõigusliku positsiooni parandamisele pärast abikaasa surma, ei ole ilmselt teise järjekorra pärijate kõrval õigustatud sundosa nõude eelistamine eelosale. Ristuvad huvid on üheltpoolt vanemate õigus

⁵²⁷ Liin, U., (2002), lk 17

⁵²⁸ Rammul, A.,(1939), lk 147

⁵²⁹ Rammul, A., (1939), lk 166

⁵³⁰ Liin, U., (2005), lk 126

⁵³¹ Samuti Liin, U., (2003(b)), lk 702

saada ülalpidamist ja teiselt poolt üleelanud abikaasa võimalus säilitada harjumuspärast elu tavapärasel keskkonnas. Käesoleva töö autorile tunduvad need õigused olevat võrdselt kaalukad ning ebaõiglane oleks neist ühte teisele eelistada. Mistõttu on töö autor seisukohal, et sundosanõue ja eelosa nõue võiksid olla eelistatud ülejäänud annakute nõuetele. Kõik nimetatud nõuded järgnevad mõistagi pärandaja võlausaldajate nõuetele.

4.2. Annaku täitmise tagamine

4.2.1. Annaku kui võlaõigusliku nõude tagamine üldises korras

Riske, mis võivad tekkida nõuete maksmapanekul, vähendatakse praktikas sagedamini tagamistehingutega kas siis võlaõiguslike ja asjaõiguslike tagatiste näol, nt käendus või kinnis- ja vallaspann⁵³². Seadusest tulenevast ühepoolsest võlasuhtest tulenev annaku nõue on põhimõtteliselt samuti tagatav nagu iga teine nõue. Kuivõrd pärimisseadus annaku nõude tagamist eraldi ei reguleeri, tuleb tagamistehing täiendavalt pärijaga kokku leppida. Põhimõtteliselt on võimalik annakuna määratud raha maksmise kohustus muuta kolmandate isikute suhtes kehtivaks reaalkoormatise seadmisega (AõS §229jj). Lähtuda tuleb igast konkreetsest juhtumi asjaoludest ja hinnata tagamistehingu otstarbekust ja kulukust.

I.Mahhovile tuginedes on Eesti annakuõigus praktikas sage probleem annaku nõude pärijapoolne mittetäitmine vaatamata selle võimalikkusele⁵³³. Nagu on märgitud ka Pärnu Maakohtu otsuses: „Annaku täitmisest ei vabasta asjaolu, et annakutäitja on sama kinnistu teise poole omanik või et kostja soovib annaku esemeks olevat vara ise kasutada“⁵³⁴. Võõras ei ole probleem ka Saksamaal. Pärandvara võlausaldajad võivad nõuda täitmist kogu pärandvara, sh ka annakuks määratud eseme arvel. Samuti võivad pärija võlausaldajad sama teha, kuna annakuks määratud ese on pärija vara hulgas. Eelkõige võib aga pärija ise annakuks määratud eseme võõrandada. See kujutab endast olulist ohtu annakusaajale⁵³⁵. I.Mahhovi järgi on Eestis ebaselged annakusaaja õigused märgetele kinnistusraamatus: „Asjaõigusseaduse § 141 lõige 3⁵³⁶ eeldaks ka annaku sissekandmist, et need kehtiks kolmandate isikute suhtes. Aga kuidas seda teha? Kinnistusraamatusseaduse § 49¹ ja 49² lubavad sisse kanda küll märkuse järelpärija ja testamenditäitja, kuid mitte annaku kohta. Ilmselt tuleks ka meil kõne alla eelmärke, kuid ilma pärija nõusolekuta pole see kohtuväliselt

⁵³² Kull, I.; Käerdi, M.; Kõve, V., lk 347-350

⁵³³ Mahhov, I., (2008(a)), lk 486

⁵³⁴ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 2-06-24408 Pärnu Maakohtu 10.05.2007 otsuse põhjendused

⁵³⁵ Lange, H., Kuchinke, K., lk 422

⁵³⁶ Arusaamatuks jääb tehingust tulenevat kinnisomandi kitsendusele tuginemine. Kinnisomandi kitsendused on instituut, mille tõttu kinnisasja omanik kaotab õiguse teostada piiranguteta omandit asja üle või kohustub sallima võõrast tegevust või mõjutusi tema omandi suhtes

jällegi võimalik⁵³⁷. Eelmärke võimalikkus on I.Mahhovi arvates Saksa õiguse eelis. Toodud väited vajavad lähemat käsitlust.

Annakusaaja nõude eelmärkega tagamise võimalikkuse hindamisel tuleb lähtuda annakusaaja nõude sisust, milleks on võlaõiguslik nõudeõigus pärija vastu, mille täitmine toimub käsutustehinguga pärija ja annakusaaja vahel. Annaku korraldus tuleneb viimse tahte avaldusest, kuid nõue tekib pärandi avanemisega seaduse alusel, annakusaaja ja pärija vaheline suhe on seadusest tulenev ühepoolselt kohustav võlasuhe. Kuna eelmärkega saab tagada ka tulevast ja tingimuslikku nõuet (AõS § 63 lg p 1), võib tõepoolest tekkida küsimus, kas annakusaaja nõuet saaks tagada eelmärkega juba pärandaja eluajal. Saksa õiguskirjanduses välistatakse see üksmeelselt. Enne pärandi avanemist ei ole annakusaajal ei annakusaaja tulevast nõuet ega õiguslikult tagatud ooteõigust, vaid üksnes faktiline väljavaade annakust tulenevale õigusele. Isegi pärimislepingujärgne testaator võib oma elu ajal annakuks määratud eseme võõrandada⁵³⁸. Kuna annakusaajal puudub enne pärandi avanemist õiguslikult tagatud ooteõigus, ei ole kinnisasjaannaku tagamine eelmärkega võimalik⁵³⁹. Nii ei ole Saksa õiguses testamendi- või pärimislepingujärgsel, samuti vastastikuse testamendi järgsel annakusaajal, nagu ka pärijal⁵⁴⁰, õigust nõuda eelmärke sissekandmist ei pärandajalt ega tulevaselt pärijalt enne pärandi avanemist, küll aga saab annakusaaja sellise nõude suunata pärija vastu pärast pärandi avanemist⁵⁴¹. Pärast pärandi avanemist on eelmärke sissekandmine võimalik isegi siis, kui annaku nõue muutub sissenõutavaks hiljem⁵⁴².

Töö autor on seisukohal, et kuna annakusaaja ülekantav ja päritav⁵⁴³ võlaõiguslik nõue tekib pärandaja surmaga ning nõude tekkimine ei sõltu enam kolmandatest isikutest, on võimalik eelmärkega tagada ka annakusaaja nõuet nagu iga võlaõiguslikku nõuet (PärS §-d 55 ja 63). Annakusaaja nõude kandevõimelisust Eesti õiguse järgi pärast pärandi avanemist on jaatanud ka H.J.Schuckmann, tuues näite annakusaaja nõudest pärija vastu pärandvara hulka kuuluva kinnistu ülekandmiseks (PärS'97 § 57 lg 1, § 61 lg 1 lause 1)⁵⁴⁴. Eelmärke (jt märgete) kasutatavus ei sõltu niivõrd erireeglite olemasolust pärimisseaduses ega kinnistusraamatuseaduses, kuivõrd annaku kui võlaõigusliku nõude iseloomust ning märgete õiguslikust tähendusest ja kande tegemise eeldustest. Seejuures tuleb pöörata tähelepanu annaku korralduse sisule. Eelmärkega saab tagada vaid neid nõudeid, mis on suunatud

⁵³⁷ Mahhov, I., (2008 (a)), lk 486

⁵³⁸ Michalski, L., lk 258

⁵³⁹ Lange, H., Kuchinke, K., lk 432 jm 115

⁵⁴⁰ Haegele, K.; Schöner, H.; Stöber, K., lk 640

⁵⁴¹ Palandt/Bassenge, § 883, än 19; Palandt/Edenhofer, § 2179, 1

⁵⁴² Haegele, K.; Schöner, H.; Stöber, K., lk 642; Brambring, G.; Jerschke, H.-U., lk 714-715

⁵⁴³ Eesti õiguses ei ole päritav ei tingimusega ega tähtaja korral (PärS § 62) ning annakusaaja annakust loobumise korral (PärS § 64 lg 3)

⁵⁴⁴ Schuckmann, H.J., lk 68

kandevõimelise õiguse kinnistusraamatusse kandmisele. Eelmärkega ei saa tagada tehingulisi käsutuskeelde⁵⁴⁵, nt pärandaja eluajal võetud kohustust annakusaaja ees mitte võõrandada annakuks määratud kinnisasja. Kuna eelmärkega saab tagada vaid asjaõiguse omandamise või kustutamise või ka asjaõiguse sisu või selle järjekoha muutmise nõuet⁵⁴⁶, on kandevõimeline selline annakusaaja nõue, mis on suunatud (kinnis)asjaõiguse omandamisele või kustutamisele või asjaõiguse sisu või järjekoha muutmisele. Siinkohal tuleb silmas pidada, et märke ei ole asjaõigus ja et märke kantakse kinnistusraamatusse mitte asjaõiguse, vaid asjaõiguse omandamise, muutmise või lõpetamise nõude tagamiseks⁵⁴⁷. Eelmärke ei ole õigus kinnisasjale, ning sellepärast kehtib selle sissekandmiseks erireegel, mitte tavapärane kokkulepe ja kanne⁵⁴⁸. Eelmärke kantakse kinnistusraamatusse selle isiku avalduse alusel või nõusolekul, kelle omandit või piiratud asjaõigust eelmärke puudutab või hagi tagamise määruse alusel (KrS § 63¹ lg –d 1 ja 2). Nõude maksmapanekul kohtu kaudu asendab kohtumäärus sel juhul kandedeks vajalikku puudutatud isiku nõusolekut⁵⁴⁹. Eelmärkega õigustatud annakusaajal on küll omaniku vastu seadusest tulenev nõue omandi või õiguse üleandmiseks, kuid formaalse õiguse kohaselt (KrS § 34¹) ei saa kinnistusraamatu kannet teha ilma kinnistusraamatu kohaselt õigustatud, so puudutatud isiku nõusolekuta⁵⁵⁰.

Eelmärke tulemuseks on käsutuse suhteline kehtetus, st käsutamine on kehtetu ainult eelmärkega õigustatud isiku suhtes⁵⁵¹. Eelmärkel ei ole täitedokumendi tähendust. Eelmärke kaitseb enne nendevahelise asjaõiguslepingu sõlmimist ja kinnistusraamatu kande tegemist annakusaajat pärija käsutuste vastu nii omandiõiguse üleandmise osas kolmandatele isikutele kui kinnisasja koormamisel kinnisasjaõigustega⁵⁵². Eelmärke iseenesest ei piira pärija käsutusõigust, kuid annab annakusaajale õiguse nõuda pärijalt, edasivõõrandamise korral uuel omanikult, nõusolekut enda kinnistusraamatusse kandmiseks.

Eeltoodust järeldub, et järelpärija ja testamenditäitja märkusele analoogilise spetsiifilise annakusaaja märkuse järele asjaõiguses puudub vajadus. Kinnisasja endine omanik on küll surnud, kuid tema õiguslik positsioon on läinud üle tema pärijatele. Omaette küsimus on ka, mis oleks sellise märkuse sisu. Kuna annaku määramine testamendis ei piira pärija kui omaniku käsutusõigust, ei saa sellise märkuse sisuks olla käsutusõiguse piirang. Sellel ei saa ka olla heauskset omandamist välistav tähendus, kuna pärijal on õigus talle kuuluvat kinnisasja käsutada ja tema tehingud talle kuuluvate, olgugi et päritud või annakuks

⁵⁴⁵ *Haegele, K.; Schöner, H.; Stöber, K.*, lk 639

⁵⁴⁶ *Schuckmann, H.J.*, lk 63

⁵⁴⁷ *Tiivel, R.*, lk 101

⁵⁴⁸ *Weirich, H.A.*, lk 247

⁵⁴⁹ *Schuckmann, H.J.*, lk 70

⁵⁵⁰ *Ibd.*, lk 66

⁵⁵¹ *Ibd.*, lk 65

⁵⁵² *Haegele, K.; Schöner, H.; Stöber, K.*, lk 638

määratud esemete osas on kehtivad. Küsimus ei pruugi alati olla pärija tahtmatutes annakut täita, käsutus võib olla vajalik ka pärandvara valitsemiseks või võlausaldajate nõuete rahuldamiseks.

Pärandaja eluajal võivad pärandaja ja annakusaaja kokkuleppel sõlmida eripalgelisi tehinguid. Pärandaja ja tulevane pärija (annakusaaja) võivad kokku leppida, et pärandaja kinnisasja ilma annakusaaja nõusolekuta üle ei anna ega koorma. See kokkulepe on tavapärase võlaõiguslik kokkulepe, (ei ole aga pärimislepingu siduv osa; ka mitte siis, kui sõlmitakse pärimisleping). Sellisel käsutuskeelul on ainult võlaõiguslik toime, st sellel on tagajärjed vaid pärandaja ja tulevase annakusaaja omavahelises suhtes. Seepärast lepitakse kokku, et tulevane annakusaaja võib nõuda kinnisasja omandi üleandmist, kui pärandaja vaatamata võetud kohustusele kinnisasja mitte võõrandada või koormata seda siiski teeb, vajadusel samaaegselt kasutusvalduse sissekandmisega. Selline tingimuslik annakusaaja ülekandmisnõue võidakse kinnistusraamatusse eelmärke sissekandmisega tagada, kuid siiski alles pärast pärandaja surma⁵⁵³.

Annakusaaja õiguste kaitset teenib ka tema kui pärija võlausaldaja õigus esitada pankrotiavaldus (PankrS § 9).

4.2.2. Annaku pärimisõiguslik tagamine

Nagu annakusaaja eristamine pärijast, oli ka annakusaaja huvide kaitse laisa pärija eest teemaks juba Rooma õiguses⁵⁵⁴. BES art 2308 tundis Rooma õigusest pärit nn *Falcidische Quart'*i, mille kohaselt pärijale peab jääma annakutest vabaks neljandik pärandvarast või talle langevast pärandiosast. Sellise regulatsiooni eesmärk on ära hoida pärija liigne koormamine⁵⁵⁵. Rooma õiguse Falcidia neljandikku ei võetud üle ka BGB-sse, kuigi pärijale kindlaksmääratud osa tagamise võimalus oli BGB väljatöötamisel arutlusel. Peamiseks mitteülevõtmise põhjenduseks oli, et see ei olnud end praktikas õigustanud⁵⁵⁶. Sellist neljandikureeglit ei tunne ka ABGB⁵⁵⁷. Annakusaajate õiguste tagamiseks nägi Justinianus ette seadusest tuleneva hüpoteegi kõigele, mis kohustatud isikule jäeti. Lisaks sätestati seaduslik käsutuskeeld annakuks määratud esemele ja kuulutati see asendamatuks⁵⁵⁸. Ka see meede ei osutunud elujõuliseks. Seaduslikku pandiõigust annakusaaja nõude kaitseks, nagu tundis rooma õigus, ei tunne ka ABGB, mille § 688 esimene lause ütleb negatiivselt, et annakusaajatel ei ole võrreldes teiste võlausaldajatega mingeid eeliseid. Üldistavalt võib

⁵⁵³ Weirich, H.A., lk 252

⁵⁵⁴ Kipp, T.; Coing, H., lk 352

⁵⁵⁵ Erdmann, C., lk 266

⁵⁵⁶ Kipp, T.; Coing, H., lk 324

⁵⁵⁷ Gschnitzer, F., lk 96

⁵⁵⁸ Kaser, M.; Knütel, R., lk 447

õelda, et annakusaaja õiguste tagamise püüe on aja jooksul muutunud nõrgemaks, eelistades annakusaajate huvide kaitsele pärandaja võlausaldajate ja pärijate kaitse vajadust. Samuti puuduvad tänapäeval spetsiaalsed annaku tagamisõigused pärimisõiguse siseselt.

Annakusaaja teadasaamine talle määratud õigusest on tagatud pärimisseadusega. Notar teavitab annakusaajat teatega pärimismenetluse algatamisest ja viimse tahte avaldusest tulenevast õigusest, kui see õigus on talle teada (PärS § 168 lg 2).

Tänapäeva pärimisõigus pakub mitmeid erinevaid lahendusvõimalusi nii pärija määramise erinevate võimaluste kui muude täiendavate korralduste, nt testamenditäitja määramise läbi. Otsustamaks kas viimse tahte avalduses kasutada annaku korraldust või pärijaks määramist, tuleb muuhulgas mõelda ka sellele, kes ja millal peaks saama eset käsutada. Nt kinnisasja üleminekut silmas pidades on reeglina otstarbekam määrata pärija kui annakusaaja, kuna annaku korraldus, iseenesest ei takista pärijat käsutamast. Kaaluda tasub antud olukorras eel- ja järelpärimise kasutamist⁵⁵⁹, kus eelpärija käsutusõigus on teatud juhtudel piiratud, kuigi nimetatud instituut tänu oma õiguslikule keerukusele mitte alati sobiv valik ei ole (PärS § 48). Pärandaja korraldused võivad olla tingimuslikud (PärS § 35jj), võib isiku pärimisõiguse tekkimise või äralangemise seada tingimusest sõltuvaks ja määrata asepärija (PärS § 40).

Annaku täitmise tagamiseks võib selle teha ülesandeks testamenditäitjale. Testamenditäitmine määratakse pärandaja poolt. Kui annaku täitmise kohustus on tehtud ülesandeks testamenditäitjale, kaasneb sellega pärija käsutuskeeld annakuks määratud esemele. Seega ei saa pärija annakut täita, vaid see on üksnes testamenditäitja kohustus (PärS § 79). Eeldusel, et testamenditäitja ülesande vastu võtab, kuivõrd tegemist on vabatahtliku ametiga. Testamenditäitja kohustuse sisu kujundamine on puhtalt testaatori vaba kujundusõigus. Ta võib määrata testamenditäitja, kelle ülesandeks on annaku täitmine, sellega kaasneb vajalik käsutusõigus ja vastavalt pärija käsutuskeeld annakuks määratud esemele. Pärandaja võib määrata testamenditäitja ka ilma valdus- ja käsutusõigusega, nagu see oli 1997.a PäsSis. Testamenditäitja määramisel on oluline testamenditäitja pädevus ja pärija õigused väga täpselt määratleda. Testaator võib määrata annakusaaja testamenditäitjaks, kelle ainsaks ülesandeks on annak pärast pärandaja surma enda kasuks täita, tehes seda pärijatest ja pärandvara jagamisest sõltumata⁵⁶⁰.

Kuna annaku esemeks võib olla väga eripalgelisi sooritusi, saab teise annaku või sihtkäsundi määramise kaudu tagada esimese täitmist, kui on kahtlusi, et annaku täitmisel võib tekkida takistusi. Testamendi koostamisel tasub arvestada ja ette näha regulatsioon

⁵⁵⁹ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 2-06-24408 Pärnu Maakohtu 10.05.2007 otsuse põhjendused

⁵⁶⁰ *Haegele, K.; Schöner, H.; Stöber, K.*, lk 374

juhuks, kui annakuks määratud ese hävib või kahjustub või kuulu pärandvara hulka muudel põhjustel, nt pärandaja enda käsutuse läbi. Samuti tuleb siinkohal pöörata tähelepanu asjaolule, et pärandaja ei saa küll muuta kohustuste täitmise järjekorda, kuid ta saab määrata, et annaku täitmine toimub ühe kaaspärija arvelt (PärS § 142 lg 5). Samuti tasub kaaluda annaku määramise otstarbekust – kui pärandaja sooviks on määrata üks konkreetne ese konkreetsele isikule, võib teinekord piisata ka jagamiskorralduse tegemisest.

Annakusaajal kui pärandist huvitatud isikul on õigus nõuda pärandi hoiumeetmete rakendamist. Pärandvara hoiumeetmed on pärandvara valitsemine ja tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud hagi tagamise abinõude rakendamine (PärS § 110). Kohus võib pärandvara hoiumeetmete kohaldamise otsustada annakusaaja taotluse alusel, kui hoiumeetmete kohaldamata jätmise võiks ohustada temale kuuluva nõude rahuldamist pärandvara arvel (PärS § 111 lg 3), kusjuures hoiumeetmete kohaldamist võib otsustada ka pärast pärandi vastuvõtmist pärijate poolt, eelkõige juhul, kui pärija tegevus või varaline olukord võivad seada ohtu pärandvara säilimise ja nõuete rahuldamise pärandvara arvel (PärS § 111 lg 5). Annakusaaja jaoks praktiline lahend sellise meetme rakendamisel on eelkõige kahene: esiteks on pärandvara valitsemise käigus annaku täitmine mitte pärija, vaid määratud hooldaja kohustus. Selliselt on tagatud vajalik objektiivsus ning sõltumatus pärija suvast. Samuti toimub pärandvara valitsemisel igal juhul pärandvara inventuur, ehk selgus pärandvaral lasuvate muude kohustuste osas on saavutatav ning annaku täitmise võimalikkus ja ulatus tuvastatav. Teiseks kaasnev pärandvara valitsemisega pärijale käsutuskeeld pärandvarale, mis on antud hooldaja valitseda (PärS §-d 112 lg 5, 113). Hooldaja ei või siiski kohtu loata käsutada kinnisasja (PärS § 112 lg 4). Pärijal on õigus pärandvarale alles peale kõikide nõuete, sh annaku nõuete rahuldamist (PärS § 113 lg 2).

Annakusaaja õiguste kaitse eesmärki, nt juhul, kui pärija ei ole teada, teenib ka tema õigus algatada pärimismenetlus (PärS § 166 lg 1), mille käigus avaldatakse teade pärimismenetluse algatamise kohta (PärS § 168) ja viiakse läbi pärijate väljaselgitamise üleskutse menetlus (PärS §169). Annakusaajal on oma õiguse tõendamiseks õigus taotleda annakusaaja tunnistust (PärS § 172), mille väljastamise kohta tehakse märke pärimistunnistusele (PäsNotKord § 19 lg 5). Annakuga pärimisasja lahendamisel on notari kohustuseks selgitada asjaosalistele annaku õiguslikku olemust, annakuõigussuhte sisu ja vajadust arvestada kohustuste täitmise järjekorraga, sh nõustama pärijat ka selles küsimuses, millised teised kolmanda järjekorra nõuded võivad annakusaaja nõude täitmist takistada ning millised on pärija õigused annaku kohustuse täitmisest keeldumisel (annaku nõuda äralangemise juhud, õigus keelduda täitmisest kuni pärandi vastuvõtmiseni või inventuuri tähtaja lõpuni (TõS § 18).

Õiguskirjanduses on avaldatud seisukoht, et annakusaaja huvid oleksid paremini kaitstud, kui annakusaaja õigused nähtuksid pärimistunnistusest. Töö autor on seisukohal, et igasuguse pärimisjärglusest väljaspool seisva informatsiooni kandmine tunnistusele oleks selle liigne koormamine ning eksitav. Infot annakusaaja või selle nõude täidetavuse kohta ei saa sinna kanda sellepärast, et annaku korraldus, erinevalt testamenditäitmise korraldusest, ei piira pärija käsutusõigust ega välista pärija omandiõigust annakuks määratud esemele (universaalõigusjärglus). Kui pärija esitab pangale pärimistunnistuse, puudub pangal igasugune õiguslik alus takistada pärijal vara käsutamisest, seda isegi siis kui pärimistunnistuses sisalduks „annaku märged“. Lisaks on annaku nõude äralangemiseks mitu erinevat võimalust. Pärijal võib osutada vajalikuks vähendada annakute väärtust, hüvitada need rahas, samuti võib selguda, et nõue on ära langenud. Autori arvates on minimalistliku sisuga tunnistus, tõendades vaid asjaolusid, mida pärimisaja osalised muuta ei saa, õiguskindlam ja selgem kui ekslikku, aegunud või ebaülevaatlikku informatsiooni sisaldavad, vajadusel korduvalt muudetavad või isegi tagasikutsutavad. On õige, et sellisel infol ei ole õiguslikku tähendust, seepärast ei ole põhjendatud ka asjaolude tunnistusele kandmine.

Nn kolmiksuhte osapoolte huvide kaitse vajaduse aspektist tasub märkida ka viimse tahte avalduse vormi valikut. Isegi pärimislepingu sõlmimine ei paku annakusaajale kindlat tagatist annakuks määratud eseme omandamiseks. Pärimislepingu sõlmimine ei võta pärandajalt käsutusõigust. Kuid miski ei takista pärandajal võtmast kohustust konkreetset asja mitte võõrandada⁵⁶¹. Kui ta vaatamata võetud kohustusele mitte võõrandada seda siiski teeb, ei muutu sellest käsutus tühiseks, kuna pärandaja käsutusõigust ei saa tehinguga, sh pärimislepinguga, piirata ega välistada (PärS § 96 lg-d 1 ja 2; TsÜS § 76). Küll aga võib mittevõõrandamise kohustuse rikkumisel olla annakusaajal õigus nõuda kahju hüvitamist. Põhimõtteliselt ei ole annakusaaja kaitstud pärandaja eluajal tehtud käsutuste eest ka mitte pärimislepingu sõlmimisega ja nad ei saa midagi ette võtta ka siis, kui pärandaja oma vara lihtsalt ära annab⁵⁶². Pärimislepingust tulenev kaitse annakusaaja kahjustamise eesmärgil tehtavate kingete näol on vaid pärimisõigusliku toimega⁵⁶³. Seadus pakub lepingu järgi soodustatud isikule selleks puhuks üksnes nõrka kaitset, andes annakusaajale õiguse nõuda ühe aasta jooksul annakusaaja kahjustamise eesmärgil sõlmitud kinkelepingu kehtetuks tunnistamist ja saadu väljaandmist alusetu rikastumise sätete järgi⁵⁶⁴. Eesti õiguses sisaldub sama õigus PärS §-s 96 lg 3. Sundosa saajal on vastav kaitse PärS § 106 lg-s 5.

⁵⁶¹ Lange, H., Kuchinke, K., lk 443

⁵⁶² Brox, H. (1998), lk 84, ään 159; Samuti Liin, U., 2003 (b) (kasutades sõnastust „raiskavalt ära andma“)

⁵⁶³ Weirich, H.A., lk 252

⁵⁶⁴ Brox, H. (1998), lk 84, ään 159

Siinkohal tuleb siiski mainida, tuginedes U.Liini artiklile⁵⁶⁵, et Saksa notarite praktikas on välja kujunenud terve tehingute kompleks, kuidas pärimislepingut elavate vaheliste tehingutega siduda nii, et ka tulevase annakusaaja huvid saaks tagatud. Näiteks koostatakse ühtse dokumendina pärimisleping, ülalpidamisleping ja viimasest tulenevalt näiteks ülalpidaja kaitseks sobiv asjaõigusliku tagatise seadmise kokkulepe.

Ka pärandi ülemineku süsteemi valik ei paku siinkohal tagatist. Ka vastuvõtusüsteemist ega pärandvara kohtulikust pärijaks kinnitamise menetlusest (sk.k. *Einantwortung*), nagu nähtub Austria õigusest. Menetluse käigus teavitatakse küll annakusaajaid nende annakutest, kuid nende elluviimise eest peavad nad ikkagi ise hea seisma. Erand tehakse privilegeeritud annakute puhul⁵⁶⁶.

Töö autor järeldeb eeltoodust, et kehtiv õigus pakub erinevaid annakusaaja huvide ja õiguste kaitse võimalusi. Autor on seisukohal, et võrreldes võlausaldajate huvide kaitse vajadusega on annakusaajate huvide kaitse vajadus madalam. Samasugune huvide jaotus on kõigis Kontinentaal-Euroopa maades. Ka H.Lange ja K.Kuchinke leiavad, et annak loob ühepoolset kohustava võlasuhte, mis baseerub pärandaja heldusel⁵⁶⁷. Tegemist on siiski reeglina tasuta omandamisega, mis loogiliselt saab annakusaajat rikastada vastusooritust tegemata pärandaja varast vaid siis, kui pärandajal on vara. Annakusaaja ei tee vastusooritust, ja seda isegi siis mitte, kui ta on kohustatud täitma annaku või järgima sihtkäsundit. Pärija on kohustatud pärandvara valitsema, annakusaajal ei teki reeglina isegi mitte annaku vastuvõtmise kulusid.

Eelöeldust johtuvalt ei nõustu töö autor väitega, et Eestis puudub mehhanism juhuks, kui annakutäitja ei taha annakut täita – õiguslik olukord ja võlausaldaja õigused ja võimalused oma nõude maksma panemisel on samad, mis igal teisel võlausaldajal, kelle võlgnik kohustuse täitmisega ilma põhjuse viivitab. Äärmusliku vahendina on annakusaajal võimalik oma nõue kohtus maksma panna, koos võimalusega taotleda hagi tagamise abinõude kohaldamist, ja tagada nõude rahuldamine sundtäitmise või pärandvara ebapiisavuse korral pankrotimenetluse läbi. Pärija huvid on kaitstud läbi täitmisest keeldumise õiguse, kohustuste täitmise järjekorra, nõude aegumise jm kohustuse täitmist reguleerivate aktide. Kõigi osapoolte huvides on nii pärandvara valitsemine, täpne inventuuri regulatsioon, pärimisasja lahendamine notari poolt kui loomulikult üldõigusjärgluse põhimõte ning annaku damnatsioonilegaadi sisu. Käesoleva töö autor ei toeta annaku eriregulatsiooni täita-tahtmatuse puhuks, nagu ei ole seda reguleeritud ka näiteks elatise nõude täita-tahtmatuse puhuks või laenulepingu täita-tahtmatuse puhuks.

⁵⁶⁵ Liin, U., 2003 (b), lk 707

⁵⁶⁶ Grünberg, E., lk 39

⁵⁶⁷ Lange, H., Kuchinke, K., lk 445

5. ANNAKUGA SEOTUD TÖLGENDAMISKÜSIMUSED

5.1. Üldised tõlgendamispõhimõtted

Testamendi tõlgendamise eesmärk on selgitada välja viimse tahte avalduse õiguslikult määrav sisu⁵⁶⁸. Pärimisõiguse raames saab rääkida eelkõige tõlgendamise teel väljaselgitamisest, kas korraldust saab üldse käsitleda kui viimse tahte avaldust ja millise viimse tahte avalduse liigiga on tegemist (nt pärimisleping või testament). Kõige sagedamini on tõlgendamise objektiks siiski viimse tahte avalduses sisalduva korralduse sisu⁵⁶⁹. Tõlgendamisvajadus võib tekkida nii ebaselge sõnastuse tõttu kui testamendi tegemise ja pärandi avanemise vahepealsel ajal toimunud muudatuste tõttu, nt on ei ole testamendis nimetatud asja pärandvara hulgas. Iseäranis annab põhjust testamentide tõlgendamiseks arusaam üksikute esemete pärimise võimalikkusest. Väga sageli ei selgu pärandaja viimsest tahtest, kas ta korraldust tehes soovis määrata isiku pärijaks või annakusaajaks, kas üksiku eseme nimetamisega pidas pärandaja silmas pärandiosa suuruse määramist või juhiseid, kuidas pärandvara jagada (jagamiskorraldus). Üksikute asjade testamendis nimetamine ilma pärandiosi määramata on väga problemaatiline. Seda ilmestab hästi testament, millega pärandaja määras kinnisasjal olevast elumajast teise korruse ja 0,5 ha maad pojale ning alumise korruse kaks tuba, veranda, lauda, sauna ja ja ülejäänud talumaa pärandas teisele pojale. Alumise korruse ühe toa pärandas tütrele ning alumise korruse köök jäi tütre ning poja, st teise alumise korruse pärija, ühiskasutusse⁵⁷⁰. Riigikohtu tsiviilkollegium nõustus, et testamendis tehtud korraldustest saab kinnisomandi vaidluses lähtuda, kuid luges siiski testamendis nimetatud pärijate osad võrdseks, kuigi korraldustega määratu ei pruukinud pärandaja ettekujutuses võrdne olla.

Võib öelda, et tõlgendamisel tekkivate küsimustega on õigusloojad olnud silmitsi sajandeid. Vanemas Rooma õiguses sõltus tulemus valitud sõnastusest. Annakut sai määrata ainult testamendiga ja ainult konkreetse sõnastusega: kasutatud sõnastusest sõltus annaku sisu (asjaõiguslik või võlaõiguslik)⁵⁷¹. Hiljem range formaalsus kadus. Ümbertõlgendamise eesmärk oli säilitada pärandaja tahe võimalikult suures ulatuses. Näiteks tõlgendati sageli vindikatsioonilegaadina määratud korraldus pärandvara hulgas mitteleiduva asja kohta damnatsioonilegaadiks ja anti seeläbi pärijale võimalus nimetatud asi muretseda⁵⁷².

⁵⁶⁸ Müko/ *Leipold*, § 2084, 1

⁵⁶⁹ *Ibd*, § 2184, 1

⁵⁷⁰ Riigikohtu 08.02.2006 otsus nr 3-2-1-121-05

⁵⁷¹ *Kipp, T., Coing, H.*, lk 322

⁵⁷² *Mayer-Maly, T.*, lk 178

Tänapäeva Kontinentaal-Euroopa maade õiguses ei ole määravaks mitte range formaalsus, vaid testaatori tõeline tegelik tahe, mis ebaselguse korral selgitataksegi välja testamendi tõlgendamise teel⁵⁷³. Veelgi enam, teades kindlalt pärandaja tegelikku tahtet, võivad kasutatud väljendid sootuks tähtsusetuks osutuda. Varasemas pärimisseaduses olid testamendi tõlgendamise põhimõtted küll täpsemalt reguleeritud, kuid lõigete tühistamisest ei saa järeldada tõlgendamisreeglite mittekehtivust, nagu nähtub uue pärimisseaduse seletuskirjast: lähtuda ei tule mitte niivõrd grammatilisest tekstist või sõnade üldlevinud tähendusest, vaid testaatori tegelikest soovidest ja motiividest, isegi kui need ei kajastu koostatud viimse tahte avalduse tekstis⁵⁷⁴. Formaalsest tõlgendamisest hoidumise vajadus kajastub ka kohtupraktikas. Põhiliselt töötataksegi tõlgendamismeetod välja kohtupraktika poolt. TsÜS § 75 lg 1 kohaselt tuleb testamendis sisalduvat tahteavaldust tõlgendada vastavalt testamendi tegija tegelikule tahtele. Tallinna Ringkonnakohtu kolleegium leiab, et vaidluse puhul ei saa lähtuda ainult testamendis kirjapandud sõnadest, vaid tegeliku tahte väljaselgitamiseks on pooltel võimalik esitada ka muid tsiviilkohtupidamise seadustikus lubatud tõendeid⁵⁷⁵.

Erinevalt kahepoolsete tehingute tõlgendamisest kasutatakse pärimisõiguses tahteavalduste tõlgendamist tahteavaldaja vaatepunktist lähtuvalt⁵⁷⁶. Pärimisseadusest tuleneb, et testamendi tõlgendamisel lähtutakse testaatori tegelikust tahtest (PärS § 28, TSÜS § 75 lg 2). Pärandaja tegelikust tahtest lähtumise põhimõtte tähendab pärandaja tegelikku tahte väärtustamist. Selle väljaselgitamisel ei saa me lähtuda vaid sõna-sõnalisest väljendusest, ehk kasutatud sõnastusest, vaid korralduse sisust- pärandaja kasutatud sõnastusel ei ole ettemääratud tähendust. Viimse tahte avalduste tõlgendamisel ei ole oluline mitte testamendi sisu objektiivne ega normatiivne tähendus vaid subjektiivne. Määravaks ei ole, kuidas korraldust objektiivselt mõista või kuidas võisid seda mõista isikud, kellele testator testamendis midagi määras, vaid põhimõtteliselt üksnes see, mida ja kuidas testator ise kirjapandu all mõistis, millise tähenduse andis korraldusele selle tegija. Saksa õiguskirjanduses tuuakse täiendava argumendina pärija ja annakusaaja tasuta omandamise võimaluse. Nad ei tee vastusooritust, ja seda isegi siis mitte, kui ta on kohustatud täitma annaku või järgima sihtkäsundit. Sellepärast tuleb tahte dogmat, millest on põhimõtteliselt lähtunud ka üldosa sätete juures, testamendi puhul rangemalt teostada⁵⁷⁷. Kui testator on andnud väljendile oma tähenduse, ja on kahtlusteta selge, mida ta öelda tahtis, kehtib

⁵⁷³ Brox, H., lk 107

⁵⁷⁴ PärS seletuskiri, kommentaar §-le 28

⁵⁷⁵ Tallinna Ringkonnakohtu 26.09.2006 otsus nr 2-05-61

⁵⁷⁶ Larentz, K., lk 347

⁵⁷⁷ Brox, H., lk 107

testaatori tähendus ja seda ka juhul, kui see läheb vastuollu üldise sõnakasutusega⁵⁷⁸. Korralduse sisu prevaleerumine väljenduse ees on leidnud laia rakendust nt ka Austria ja Hollandi kohtutes⁵⁷⁹. Saksamaa Ülemkohtu praktika järgi võib isegi ühemõtteline avaldus tõlgendust vajada. Ühemõtteline sõnakasutus ei ole mitte tõlgendamise piir, vaid tulemus⁵⁸⁰. Tahtevalduste tõlgendamisel pärimisõiguse raames ei tule tähelepanu pöörata tahteavalduse vastuvõtja objektiivsele arusaamale, sest testament ei ole vastuvõtmist vajav tahteavaldus⁵⁸¹. Testamentide puhul ei mängi usalduse kaitse vajadus mingit rolli⁵⁸², kuna testamendi võib igal ajal vabalt tühistada⁵⁸³. Kuna pärimisõiguses on tahteavalduse tõlgendamine avalduse vastuvõtja kaitse vajaduse puudumise tõttu oluliselt vähem piiratud kui muude tehingute puhul, võidakse pärandaja subjektiivse tahte tõlgendamise tulemusel jõuda ka objektiivselt „absurdse“ tulemuseni. Siinkohal on sobilik tuua näide Hans Broxi pärimisõiguse õpikust: „Kui pärandaja on testamendis nimetanud oma naist „emaks“ ja nimetanud ta pärijaks, samuti määranud annakuga sõbrale oma „raamatukogu“, mille all ta on silmas pidanud oma veinikeldrit, siis tema surma korral sai naisest pärija ja sõbral on õigus nõuda veinikeldri sisu, kuigi kumbki nendest asjaoludest testamendist ei selgu.“⁵⁸⁴ Teisiti on vastastikuste testamentide ja pärimislepingutega⁵⁸⁵. Pärimislepingu tõlgendamise eesmärk on tuvastada lepingupoolte tegelik tahe ja see kehtima panna⁵⁸⁶. Pärimislepingu lepinguliselt siduvate ning abikaasade ühise testamendi vastastikuste korralduste tõlgendamisel väärib teine lepingupool või teine abikaasa kaitset. Seetõttu tuleb siin arvestada ka selle isiku taht⁵⁸⁷.

Avalduse mõtte üle tuleb otsustada pärandajat ümbritsevatest asjaoludest lähtuvalt. Balti Eraseadus juhatab siinjuures kohtuniku pärandaja ja silmaspeetud isiku senise suhte juurde, pärandaja mõtteviisi ja sõnakasutuse, ja lõpuks pärandajat ümbritsenud kommete ja harjumuste juurde, nii et tegelikult on vajalik pärandaja kogu personaalsuse põhjalik uuring, et tema tahteavaldust õigesti tõlgendada (BES art 2473)⁵⁸⁸. Saksa õiguskirjanduse järgi on küsimus on küll avalduse mõtte objektiivses tähenduses, kuid tõlgendaja peab end seejuures mõtlema pärandaja asemele ja küsima, mida tema selles situatsioonis selle avaldusega väljendada tahtis. Üldiselt ühemõtteline avaldus võib avaldaja vaatevinklit arvestades osutada mitmetähenduslikuks, ja seega tõlgendamistvajavaks. Kuid alati peavad need olema

⁵⁷⁸ *Larentz, K.*, lk 348

⁵⁷⁹ *Gschnitzer, F.*, lk 32; BW art 923 lg 2 koostoimes artikliga 933; *Koenigs, D.*, lk 244; *Maurer, E.*, lk 54

⁵⁸⁰ *Michalski, L.*, lk 109

⁵⁸¹ *Ibd.*, lk 107

⁵⁸² Palandt/ *Heinrichs*, § 133, 4

⁵⁸³ *Leipold*, lk 127

⁵⁸⁴ *Brox, H.*, lk 109

⁵⁸⁵ MüKo/ *Leipold*, § 2084, 5

⁵⁸⁶ *Kipp, T.; Coing, H.*, lk 138

⁵⁸⁷ *Brox, H.*, lk 119

⁵⁸⁸ *Erdmann, C.*, lk–d 323–325

objektiivsed asjaolud, millest sellised reeglist kõrvalekalduv tähendus järeldub⁵⁸⁹. Pärandaja kavatsuste väljaselgitamiseks tuleb arvestada *kõigi* asjaoludega, mille pinnalt saab järeldusi teha⁵⁹⁰, mitte ainult need, mis teatud inimestele teada on. Nii võib nt testamentaarsete korralduste mõistmiseks kasutada varasemaid testamendi mustandeid, kui neist nähtub, et lõplikus testamendis sisulisi muudatusi tehtud ei ole. Samuti tuleb arvestada kirjalikke või teistele isikutele antud ja piisavalt tõendatud suulisi märkusi testamendi sisu kohta. Tuleb arvestada ettekujutustega, millest pärandaja lähtus, tema motiividest. Testamendi projektide tõlgendusmaterjalina kaasamisel tuleb siiski arvestada, et teksti mahatõmbamine võib olla juba märk tahte muutusest⁵⁹¹. Hollandi kohtupraktika on siinkohal üsna range: ainult juhul, kui ei ole mingit kahtlust, et testamendi sõnastus ei ole selge, võib tõlgendamisel arvestada asjaolusid, mis ei nähtu testamendist⁵⁹².

Pärandaja tahet tuleb võimaluse korral toetada kuni eesmärgile jõudmiseni⁵⁹³. Juba Balti Eraseaduse kehtivuse ajal lähtuti põhimõttest, et kahtluse korral peab viimse tahte avaldus säilima võimalikult suures ulatuses. See nn *favor testamentum* põhimõte tugineb eeldusel, et ilmselt peaks pärandaja tahe olema suunatud millelegi reaalselt saavutatavale⁵⁹⁴. Selle põhimõtte kohaselt tuleb tõlgendamisel tuleks eelistada tõlgendust, mis säilitaks testaatori tahte suuremas ulatuses⁵⁹⁵ ja sobib rohkem pärandaja kavatsustega. Otsustavaks on siinjuures, mida testaator tegelikult *määrata tahtis*. Siit ka põhjus, miks tuleb arvestada pärandaja kavatsustega testamendi tegemise hetkel, mitte hiljem⁵⁹⁶.

Viimse tahte avaldusega saab seadusega lubatud piirides määrata, kas ja kui suures ulatuses asendada või kitsendada seadusjärgset pärimisõigust. Viimse tahte avaldusel on konstitutiivne tähendus. Nagu ka tehingud elavate vahel, kujutab see endast kujundusavaldust (sk.k. *Geltungserklärung*), sest pärandaja poolt silmaspeetud õiguslikud tagajärjed saavad jõustuda alles tahte avaldamisega⁵⁹⁷. Kuna õiguslikke tagajärgi saab kaasa tuua vaid seadusega ettenähtud vormis tehtud avaldus, saab viimse tahte avalduse tõlgendamise objektiks olla vaid vormikohane tahte avaldus mitte pärandaja „tahe iseenesest“⁵⁹⁸. Tahe, mis ei ole avaldatud, ei saa, ka mitte subjektiivse tõlgendamise tulemusel, õiguslikku jõudu saavutada⁵⁹⁹. Kui viimse tahte avaldus muutub tühiseks juba ainuüksi seetõttu, et see on

⁵⁸⁹ Müko /Leipold, § 2084 I 14

⁵⁹⁰ Samuti 1926.a Pung, M., lk 96

⁵⁹¹ Michalski, L., lk 110

⁵⁹² Van Der Burght, G., lk 44

⁵⁹³ Brox, H., lk 107

⁵⁹⁴ Erdmann, C., lk–d 323-325

⁵⁹⁵ Rammul, A., (1939), lk 161

⁵⁹⁶ Larentz, K., lk 348

⁵⁹⁷ MüKo/ Leipold, § 2084, 1

⁵⁹⁸ Larentz, K., lk 347

⁵⁹⁹ *Ibd*, lk 348

vastuolus pärandaja sisemise tahtega, poleks tühistamisprotsessi kui sellist üldse vaja⁶⁰⁰. Nii ei ole võimalik kogemata väljajäänud korraldusi tõlgendamise teel kehtivaks muuta. Tõlgendamisel mängib testamendi vorm niipalju rolli, et koduste testamentide puhul on keelekasutus igapäevasem, notariaalsete puhul erialasem. Kuid notariaalne vorm iseenesest ei välista tõlgendamisvajadust ja –võimalust. Lähtuda tuleb sellest, et notar teadis täpselt, milline õiguslik tähendus on erinevatel pärimisõiguslikel instituutidel, kuid pärandajal endal võis olla teistsugune ettekujutus. Tõlgendamine puudutab aga pärandaja avaldust⁶⁰¹. Tõlgendamine levinud nii era- kui notariaalsete testamentide puhul ka teistes õiguskordades⁶⁰². Ka Eesti kohtupraktika kohaselt ei välista asjaolu, et on isikut nimetatud annakusaajaks notariaalselt tõestatud testamendis, tema sisulist pärijaks olemist ega takista pärandaja võetud kohustuse täitmist⁶⁰³.

Testamendi tõlgendamine eelneb testamendi tühistamisele. Tühistada saab vaid seda, mille sisus ollakse kindlad. Tõlgendamisel püütakse anda korraldusele selline tähendus, mis annaks avaldusele mingi sisu, et pärandaja tahtel oleks tagajärg⁶⁰⁴. Eelkõige juhul, kui saab eeldada, et pärandaja tahtele vastab rohkem testamendist tõlgendatu kui seadusjärgne pärimine⁶⁰⁵. Seda eesmärki teenib vaid tõlgendamine, mitte tühistamine, mille tagajärjel puudustega avaldused kõrvaldatakse⁶⁰⁶.

Võib ette tulla olukordi, kus pärandaja tahe erineb avaldatust. Näiteks on pärandaja ekslikult kirjutanud testamenti pärijaks nimetaud isikut vale nimega. Tõlgendamine aitab siinkohal tulemuseni, kus pärijaks saab siiski pärandaja poolt tegelikult pärijaks määrata soovitud isik. Kuid on võimalik ka, et tahe ja avaldus kattuvad, kuid pärandaja on teinud vea tahte kujundamisel. Tihti leiavad testamendi tegemise ja selle täitmise vahepealsel ajal aset sündmused, mida testaator ette näha ei osanud. Näitena muutuvatest asjaoludest tuuakse õiguskirjanduses soodustatud isiku surma enne pärandi avanemist, muutuseid annakuks määratud esemes, pärandaja varandusliku situatsiooni muutumist, inflatsiooni, ka sündmuseid pärast pärandi avanemist. Nn lüngad võivad pärineda teadmatuses või ebaõigest hinnangust, samuti nii tulevastest suhetest kui suhetest testamendi tegemise hetkel⁶⁰⁷. Sellisel juhul puudub pärandi avanemise hetkel selgesõnaline ja asjaolusid arvestav regulatsioon. Kuna varem juba mainitud testamendi tõlgendamise põhimõttest *favor testamenti* tuleneb pärandaja tahte võimalikult suures ulatuses säilitamise vajadus, on Kontinentaal-Euroopa maade

⁶⁰⁰ MüKo/ *Leipold*, § 2048, än 3

⁶⁰¹ *Leipold, D.*, lk 238

⁶⁰² *Gschnitzer, F.*, lk 33

⁶⁰³ Tallinna Ringkonnakohtu 26.09.2006 otsus nr 2-05-61

⁶⁰⁴ *Michalski, L.*, lk 107

⁶⁰⁵ *Gschnitzer, F.*, lk 32

⁶⁰⁶ *Michalski, L.*, lk 107

⁶⁰⁷ *Ibd*, lk 111

õiguskirjanduses ja –(kohtu)praktikas⁶⁰⁸ välja töötatud põhimõte, mille kohaselt tuleb enne testamendi kehtetuse tunnustamist kontrollida, kas puuduvaid lünki ei saa täita täiendava tõlgendamise⁶⁰⁹. Käesoleva töö autor ei näe takistusi, miks seda üldjoontes sarnase õigussüsteemi ja seaduste rakendamise praktika üldtunnustatud põhimõtet ei võiks kasutada ka Eestis⁶¹⁰. Pärimisõiguses omandab täiendav tõlgendamine eriti suurt tähendust, kuna pärandaja käest ei ole enam võimalik selgitusi küsida⁶¹¹. Täiendava tõlgendamise järele on igal juhul vajadus juhtudel, mil pärandajal ei olnud võimalik lünki uute tahteavaldustega kõrvaldada⁶¹². Saksa õiguses puudub täiendavat tõlgendamist toetav säte, kuid kohtupraktikas ja õiguskirjanduses väljatöötatud tõlgendusmeetod on leidnud laialdast kasutust ja tunnustust⁶¹³. Täiendava tõlgendusmeetodi kohaselt peaks tõlgendamise käigus esitatama esmalt küsimus, kas avaldaja on tahte kujundamisel lähtunud väärast motiivist või hinnangust. Kui see on nii, siis tuleb küsida, mida avaldaja oleks õige hinnangu korral tahtnud ja sellele vastavalt avaldanud⁶¹⁴. Küsimuse püstitus peaks täiendava tõlgenduse puhul olema järgmine: „Milline oleks olnud pärandaja tahte kohane korralduse sisu pärandaja korralduse tegemise hetkel, kui tal oleks olnud võimalus muutuvate asjaoludega arvestada. Seega ei ole täiendava tõlgendamise eesmärk välja selgitada pärandaja reaalne tahe, vaid tema irreaalne, hüpoteetiline tahe, milliseks see oleks kujunenud hilisemaid sündmusi arvestades⁶¹⁵. Näiteks ei arvesta pärandaja korralduse tegemisel, et annakuks määratud ese tulekahjus hävib või et elukoha vahetuseks on vajalik müüa annakuks määratud maal⁶¹⁶. Täiendava tõlgendamismeetodi kasutamisel saab aga tuvastada, millise korralduse oleks pärandaja teinud, kui ta oleks asjaolude sellise käiguga arvestanud. Kui kaugemale seejuures hüpoteetilise tahte väljaselgitamisega minna võib, puudub Saksa õiguskirjanduses üksmeel. Valitseva arvamusega läheb siinkohal vastuollu H.Brox. Tema järgi ei pea tahe testamendis „mingil viisil“ või „vihjena“ sisalduma, väites, et vihjeteooria on liiga formalistlik ja võib viia ebaõigete tulemusteni. Ta märgib ka, et sageli sõltub juhusest, kas testamendis on millelegi viidatud või mitte⁶¹⁷.

Näiteks, kui pärijaks määratud poeg on surnud, võib eeldada, et ta oleks tahtnud, et annakuks määratud esemele on õigus poja lastel. Seejuures ei ole tegemist ei transmissiooni

⁶⁰⁸ MüKo /Leipold, § 2084, 36

⁶⁰⁹ Brox, H., lk-d 107 ja 109

⁶¹⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21.12.2004 otsus nr 3-2-1-145-04

⁶¹¹ Brox, H.; Walker, W.-D., lk 121

⁶¹² Michalski, L., lk 110

⁶¹³ Michalski, L., lk 110; MüKo/Leipold § 2084, 36

⁶¹⁴ Brox, H., lk 109

⁶¹⁵ Leipold, D., lk 136

⁶¹⁶ Vrd Liin, U., (2005), lk 134

⁶¹⁷ Brox, H., lk 111; Vt teisiti Leipold, D., lk 128; Kipp, T.; Coing, H., lk 142; kriitiliselt Lange, H., Kuchinke, K., lk 571

ega seadusjärgse pärimisega, vaid vaikimisi pärimisele kutsutud asepärijaga⁶¹⁸. Samuti võib näitena tuua testamendi, millega vana daam määras igale sõbrannale ühe mööblitüki oma korterist, kuid veidi enne surma läks vanadekodusse ja müüs maha kõik või lähtus pärandaja annakuks määratud nt aktsiate väärtusest korralduse tegemise hetkel või ei arvestanud, et tuli või pommitamine hävitavad jagamiskorralduse varaesemed⁶¹⁹. Näite vajaduse täiendava tõlgendamise vajaduse järgi saab tuua Eesti kohtupraktikast, vaidlusobjektiks testamendi kohaselt on pärandvaraks määratud esemetele lisandunud vahepeal hoonete alune maa. Tuleb küsida, kui testamendi tegemise hetkel oleks pärandaja teadnud, et maja juurde kuulub ka maa, kas ta siis oleks määranud maja koos maaga. Kohus on põhjendatult märkinud, et annaku kehtivust ja kohustuslikkust ei väära asjaolu, et pärast testamendi tegemist on pärandvaraks olnud hoonetele lisandunud hoonete alune maa ja pärandvarast on saanud kinnisvara⁶²⁰. Täiendavat tõlgendusmeetodit lubab E.Silveti sõnul 1997.a pärimisseadusesse võetud ja uues pärimisseaduses säilinud säte, mille kohaselt kui testaator on testamendis teinud korralduse alaneja sugulase kasuks, kes pärast testamendi tegemist, kuid enne pärandi avanemist sureb, jättes järele alanejad sugulased, loetakse korraldus tehtuks ka alanejate sugulaste kasuks selle pärandiosa ulatuses, mille nad saaksid surnud alaneja sugulase asemele astumise korral seadusjärgselt pärides, kui testamendist ei tulene teisiti⁶²¹ (PärS § 31, PärS'97 lg 30).

Ka täiendava tõlgendamise puhul on määravaks pärandaja tahe testamendi tegemise hetkel. Seepärast ei saa hiljem saabuva asjaolu puhul esitada küsimust, mida pärandaja sellel (hilisemal) ajahetkel soovis. Iga hilisem meelemuutus on võimalik kajastada testamendi tühistamisega pärandaja poolt. Niisiis toetatakse edasiarendatavale varasemale tahtele ning mitte pärandaja hilisemale aktuaalsele tahtele. Välja selgitatakse see, mida pärandaja võiks „soovinud“ olla, kui ta ettenägelikult oleks arvestanud hilisemat sündmust⁶²².

Pärimisseaduse §-s 28 sisalduvat subjektiivse tõlgenduse reeglit täiendavad veel seadusjärgsed tõlgendamisreeglid seaduses. Seadusjärgseid tõlgendamisreegleid kasutatakse siis, kui tõlgendamise teel ei ole võimalik pärandaja tahet välja selgitada. H.Broxi hinnangul on Saksa õiguses seadusjärgsete tõlgendusreeglite tähtsus vähenenud, kuna õigusteoorias väljatöötatud tõlgendamismeetodite kvaliteet on tõusnud. Õigusmõistmine ja õigusteadeus on lahti öelnud BGB loojate väga sõnastuses kinni olevast tõlgendusest. Seejuures tuleb arvestada, et seadus lähtub tahte dogmast: pärandaja tahet tuleb võimalusel toetada kuni

⁶¹⁸ *Gschnitzer, F.*, lk 33

⁶¹⁹ *Brox, H.; Walker, W.-D.*, lk 121

⁶²⁰ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 2-06-24408 Pärnu Maakohtu 10.05.2007 otsuse põhjendused

⁶²¹ *Silvet, E.*, lk 287

⁶²² *Brox, H.*, lk 111

tulemuseni jõudmiseni⁶²³. Reeglid toetuvad kogemustele. Kes väidab, et pärandaja olevat soovunud teisiti, toetub erandlikele asjaoludele, mida ta peab tõendama⁶²⁴.

E.Silvet on seisukohal, et pärimisseadus saab sisaldada ainult kõige olulisemaid tõlgendamisreegleid. Testamendi tõlgendamise ülesanne jääb selle täitjatele ning vaidluse korral peab ametliku tõlgenduse andma kohus⁶²⁵. I.Mahhov toetab põhimõtteliselt notarite õigust nõuda lisaselgitusi just testamendi tõlgendamise vajaduse korral⁶²⁶. Kuna Eestis on pärimisasjade lahendamine notarite kohustus, kaasneb sellise ülesande usaldamisega ka teatud laiendatud õiguste ja kohustuse ring (NotS § 29 lg p 2). Esmase viimse tahte avalduse tõlgendajana on notaril õigus ja kohustus selgitada välja pärija ja väljastada pärimistunnistus. E.Grünberg leiab, et notar on pärijatest sõltumatu institutsioon ja talle on võimalik anda kohtuga sarnane uurimispädevus, nt dokumentide nõudmise õigus – ja muretsemise kohustus pärijate väljaselgitamise tarvis⁶²⁷. Töö autor leiab, et see õigus ja kohustus hõlmab kahtluse korral vääramatult ka kontrolli, kas viimse tahte avaldusest nähtav isik on pärija või annakusaaja, samuti kas määratud on annak, pärandiosa või jagamiskorraldus. Notar võib pärijalt, annakusaajalt ja muult pärandvara suhtes õigusi omavalt isikult nõuda kirjalikku kinnitust või dokumentide või nende ärakirjade esitamist pärijate andmete, pärandiosade ja pärandit puudutavate asjaolude kohta. Kui avaldustes ja kirjalikes kinnitustes on olulisi erinevusi ja vastuolusid, võib notar isikud esinevate erinevuste ja vastuolude läbiarutamiseks välja kutsuda. Notar koostab asja lahendamisel protokoll, millele kirjutavad alla kutsutud isikud ja notar. Notaril on õigus koostada pärija või annakusaaja tunnistuse projekt ning esitada see asjaosalistele tutvumiseks. Kui poolte vahel tekib vaidlus, saab testamendi või pärimislepingu tõlgendamise õiguse kohtunik (PärsNotKord § 18).

Pärandaja korraldus üksikute esemete kohta tähendab vältimatult vajadust testamendi tõlgendamise järele, et määrata kindlaks kõigi pärandiga seotud isikute õigused ja kohustused, samuti pärandiga kaasnevate kohustuste täitmise eest vastutamine pärijate sisesuhtes. Esiteks on oluline kindlaks teha, kas testament sisaldas soodustatavate isikute ringi ammendavalt või arvestas pärandaja veel mõne seadusjärgse või varasema testamendijärgse isikuga⁶²⁸. Samuti on oluline kindlaks teha, kas pärandaja tegi korraldusi kogu vara kohta või soovis jätta osa seadusjärgse pärimise sätete kohaselt üleminevaks. Kontrollimata ei saa jätta võimalust, et pärandaja läbi konkreetsete esemete määramise määras vaid pärandiosade suuruse. Ja seda

⁶²³ *Ibd*, lk 107

⁶²⁴ *Ibd*, lk 112

⁶²⁵ *Silvet, E.*, lk 287

⁶²⁶ *Silvet, E.; Mahhov, I./Mahhov*, lk 88

⁶²⁷ *Grünberg, E.*, (2008), lk 49

⁶²⁸ Harju Maakohtu 02.11.2007 otsus tsiviilasjas nr 2-05-61

ilma paralleelse annaku määramiseta⁶²⁹. Kui pärandaja pidas silmas esemete nimetamise järgi pärandiosade suurust määrata, tuleb lähtuda pärandiesemete väärtusest ja igale pärijale minev murdosa välja arvutada⁶³⁰. Kui on kindlaks tehtud, kasutades töös väljatöötatud kriteeriume, et korralduste näol on tegemist annakutega, tuleb kindlaks määrata, kas ülejäänud vara tuleb jagada võrdsetes osades (PärS § 40) või sisaldas esemete määramise korraldus nii pärandiosade suuruse määramist kui annakuid pärijale. Testamenti tõlgendatakse vastavalt testaatori tegelikule tahtele, ning korralduse sisu ei saa välja selgitada välja pelgalt sugulussidemele või selle puudumisele või määratud esemete väärtusele tuginedes⁶³¹. Samuti tuleb kontrollida kas üksiku eseme nimetamisega peeti silmas jagamiskorralduse tegemist või annaku määramist.

5.2. Annakusaaja tõlgendamine pärijaks ja *vice versa*

Rooma õiguse järgi oli pärija määramine võimalik kas kogu pärandvarale või murdosale sellest, mitte aga konkreetsetele esemetele. Rooma õiguse järgi esines sageli testamente, millega pärandaja ilma isikut korrektselt pärijaks määramata määras talle konkreetseid esemeid (ld.k. *heredis institutio ex re certa*) ja vastupidi. Juba toona tunnustati võimalust sellised korraldused pärandaja tegelikule tahtele vastavaks ümber tõlgendada⁶³². Testamentide tõlgendamine eesmärgiga teha kindlaks, kas määratud on pärija või annakusaaja, oli eriti oluline Liivi- ja Eestimaal, kus sõnal *pärija* oli tihti vana, BES-i eelse singulaarsuktsessiooni tähendus ja termineid pärija ja annakusaaja kasutati sageli vales tähenduses. C.Erdmann märgib, et ka selles küsimuses, nagu testamentide puhul üldse, *voluntas testatoris spectanda est*⁶³³. Pärija ja annakusaaja vahetegemise lihtsustamine oli tsiviilseadustiku 1940.a eelnõu väljatöötamisel oluliseks diskussiooniteemaks. Eelnõu viimases versioonis sisaldub säte testaatori tegelikust tahtest lähtumise vajaduse kohta⁶³⁴.

Tõlgendamise vajadus pärija annakusaajast eristamiseks tuleneb eelkõige laialt levinud arusaamast, et päritakse konkreetseid esemeid. Seejuures ei ole probleem omane ainult Eestile⁶³⁵. Pärija annakusaajast eristamise küsimus tekib kõigis Euroopa õiguskordades, sh Rootsis, kus annaku liigiks on vindikatsioonilegaat⁶³⁶. Võrreldes eristamisprobleemi käsitlust, võib öelda, et järeldused on märkimisväärselt sarnased, kusjuures vahetegemine on rõhutatult sisuline mitte vormiline. Šveitsi õiguskirjanduses võetakse nimetatud problemaatika kokku

⁶²⁹ Vt teisiti Liin, U., (2005), lk 138

⁶³⁰ Liin, U., (2005), lk 139

⁶³¹ Vrd Liin, U., (2005), lk 139

⁶³² Mayer-Maly, T., lk 166

⁶³³ Erdmann, C., lk 195; samuti Rammul, A., (1939), lk 144

⁶³⁴ Pung, M., lk 95; Ein, E., (1939), lk 184

⁶³⁵ Nt Koziol, H.; Welser, R., lk 458

⁶³⁶ Ferid, M.; Firsching, K., V osa:Rootsi, lk 33; Leipold, D., lk 11, änr 24

järgmiselt: „Pärijaks määramine kujutab endast universaalõigusjärglust koos vastutusega pärandaja kohustuste eest, annak üksnes eriõigusjärglust. Pärijaks loetakse eelkõige igauks, kellele jääb pärandvara ülejääk pärast pärandvarast tehtavaid eraldisi (sk.k *Zuwendungen*). Ülejääk võib olla eraldistest väiksem, see võib olla isegi vähem kui üks eraldistest. Vahe pärijaks määramise ja annaku määramise vahel ei ole mitte kvantitatiivne, vaid kvalitatiivne“⁶³⁷. Just pärandaja korralduse sisuline analüüs võibki üksikjuhul olla problemaatiline. Huvitava näite võib antud kontekstis tuua Austria õigusest. Kui ei ole ei testamendi ega seadusjärgseid pärijaid, kuid on annakusaajad, on viimastel erandkorras pärimisõigus kogu pärandvarale (ABGB § 726). Annakusaajatel on eesõigus riigi pärimisõigus ees⁶³⁸.

Kuivõrd komplitseeritud on vahetegemine annaku ja pärijaks määramise ning kuivõrd need kaks instituuti eksisteerivad sisuliselt samas tähenduses, kuigi erinevate nimetustega, nähtub selgelt Eesti kohtupraktikast. Hageja väitel oli pärandaja arusaamisel, et kodune testament määras ainult ühe konkreetse kinnisasja saatuse, mitte kogu pärandvara, seepärast on tegemist annakuga. Kuid kohtult palus hageja tuvastada, et ta on vastu võtnud pärandi. Kostja omakorda väitis vastu, et kuna kõnealune elamu on välja renditud, ei saanud hageja annakut vastu võtta, et seda pärida. Hageja esitas kohtule taotluse tuvastada, et ta võttis pärandi vastu pärandvara valdamisele asumisega, kuid nõuab seadusjärgselt pärijalt annaku väljamõistmist⁶³⁹. H.Broxi hinnangul kasutatakse mõisteid „pärandama“, „pärima“, „annakut määrama“ sageli ilma nende vahel vahet tegemata, seetõttu ei ole neist tõlgendamisel tavaliselt mingit abi“⁶⁴⁰. Austria õiguskirjanduses käsitletakse termineid „minu testament“ või „ma määran annakuna oma vara“ vaid vihjena pärijaks määramisele⁶⁴¹. Määravaks on ainult ja üksnes pärandaja tegelik tahe korralduse tegemise hetkel. Ka Eesti kohtupraktikas kajastub seisukoht, asjaolu, et pärandaja nimetas soodustatud isikuid annaku saajatena mitte pärijatena ei muuda tahteavalduse sisu selliselt, et need isikud oleksid annakusaajad PärS’97 § 54 lg 1 mõistes⁶⁴². Notarite ja kohtu praktika kinnitab, et inimesed ei tee tihti vahet terminitel *annak* ja *pärija*. Sageli ei ole õigusliku konstruktsioon ka oluline, kuivõrd pärandaja tähelepanu on suunatud pigem küsimusele, kellele vara jätta. Pärandajad soovivad tihti jagada vara konkreetsete esemetena ning kontseptsioon kogu vara tervikuna üleminekust on neile üllatus. Tihti on üllatuseks ka vastutus pärandaja kohustuste eest. Üksikjuhul võib pärandaja korralduse hilisem kindlaksmääramine osutuda väga raskeks.

⁶³⁷ Tuor, P; Schnyder, B. lk 468

⁶³⁸ Süß / Haunschmidt, II, 2, d

⁶³⁹ Pärnu Maakohtu 15.01.2008 a. otsus nr 2-03-340

⁶⁴⁰ Brox, H., lk 166

⁶⁴¹ Maurer, E., lk 56

⁶⁴² Tallinna Ringkonnakohtu 25.04.2008 otsus 2-05-61 Harju Maakohtu otsus 02.11.2007

Eesti õiguskirjandusest tekib paratamatult mulje, et pärija ja annakusaaja eristamiskriteeriumiks on enamasti asjaolu, kas testamendis on määratud konkreetne ese või kogu pärandvara või mõtteline osa sellest. Seejuures pööratakse kahetsusväärset suurt tähelepanu pärandaja valitud väljenditele, harvem jõutakse sisulise pärandaja tahte väljaselgitamiseni. Sisulise tõlgenduse vajadust igal juhul ja alati on siiski rõhutatud kohtupraktikas: „Pärandaja enda poolt tehtud korralduse puhul tuleb alati igal konkreetset juhul selgusele jõuda, kas pärandaja on soovinud testamendis või pärimislepingus soodustatud isikut nimetada pärijaks või on ta talle määranud üksnes annaku⁶⁴³. Testamendi tõlgendamise eesmärk on selgitada välja eksklusiivselt pärandaja tahe, soodustatud isiku huvid ega hinnang õiguslikule olukorrale ei oma siinjuures tähendust. Seetõttu ei ole asjakohane testamendi tõlgendamisel lähtuda soodustatud isiku enda hinnangust pärijaks või annakusaajaks olemise kohta, nagu seda on tehtud Tallinna Ringkonnakohtule esitatud apellatsioonkaebuse põhjendustes⁶⁴⁴. Sellise lähenemise puuduse seisneb soodustatud isikule võimalus andmises valida antud olukorras talle sobivam lahendus.

Töö autor kahtleb tõlgendamistulemuse vastavuses pärandaja tahtele üksnes nimetatud kriteeriumi järgi. See võib viia ühekülgselt mitte igakülgselt järelduseni ja olla seetõttu vastuolus pärandaja tahtega. Autor soovib kontrollida, kas lisaks nimetatud kriteeriumile on pärija ja annakusaaja eristamisel vajalik lähtuda veel teistest, võib-olla isegi olulisematest asjaoludest. Töö autor on võtnud eesmärgiks välja töötada konkreetset kriteeriumid, millest viimse tahte avalduse tõlgendamisel lähtuda ja seeläbi lihtsustada otsust pärandaja korralduse õiguslike tagajärgede osas.

5.2.1. Kogu pärand või üksik hüve

Pärimisseaduses sisalduvast annakusaaja mõistest tuleneb, et pärijat saab annakusaajast eristada selle järgi, kas testaator on määranud isikule kogu oma vara või selle mõttelise osa (pärijaks määramine) või vaid üksnes teatud varalise hüve, pidamata hüve saajat oma õigusjärglaseks (annakusaaja) (PärS § 56). Nagu nähtub ka Eesti kohtupraktikast, kasutatakse sageli pärija annakusaajast eristamiseks ühtainsat kriteeriumi: „Kuna määratud ei ole kogu pärandvara ega mõtteline osa sellest, on hagejale määratud korter annakuks⁶⁴⁵“. Sama põhimõtte kajastub ka Notarite Koja infolehes: „Pärija ja annakusaaja erinevad selle poolest, et kui pärijale lähevad üle pärandaja õigused ja kohustused, saab annakusaaja vaid konkreetse hüve.⁶⁴⁶ Muude asjaolude arvesse võtmise vajadusele viidatud ei ole. Sellest

⁶⁴³ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 26.09.2006 nr 2-05-61

⁶⁴⁴ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 26.09.2006 nr 2-05-61

⁶⁴⁵ Harju Maakohtu otsus 09.04.2008 nr 2-07-23573

⁶⁴⁶ Notarite Koja infoleht, lk 3

kriteeriumist lähtub raamatus „Kuidas pärida ja pärandada“ toodud näidetes ka I.Mahhov⁶⁴⁷ ja E.Silvet⁶⁴⁸. Näidetes on tehtud järeldus annaku või pärija määramise kohta pelgalt üheainsa (formaalse) kriteeriumi – esemete arvu – järgi, seejuures korralduse sisusse süvenemata.

Ühe võimalusena saab pärijat annakusaajast tõepoolest eristada seeläbi, kas pärandaja korraldus puudutab kogu pärandit või selle mõttelist osa või üksikut eset. Ka BGB §-s 2087 sisalduv tõlgendamisjuhised lähtub universaalõigusjärgluse printsiibist, eeldusel, et ese on päritav ning arusaamast, et annaku mõiste vastandub pärija mõistele: kui määratud on mõtteline osa või kogu pärand, eeldatakse pärijaks määramist ja vastupidiselt - kui määratud on üksnes üksik ese, eeldatakse annaku määramist. Saksa õiguskirjanduses rõhutatakse, et see on ainult üks võimalikest erinevustest ja eristamismeetoditest ning hoiatatakse reegli kasutamisest juhul, kui üldised tõlgendamisreeglid ühemõttelise tulemuse annavad⁶⁴⁹. Seaduses kasutatakse antud tõlgendusreegleid vaid juhul, kui pärandaja tahet ei ole tõlgendamise teel võimalik välja selgitada.

Analüüsides kohtupraktikat, on selgelt näha ka sellise vahetegu pealiskaudsus ja kahjulikkus pärandaja tegeliku tahte elluviimise seisukohast. Tartu Maakohtu otsusest nähtub selgelt, et üksikute asjade määramine on kahtlusteta annaku määramine. Testamendi kohaselt oli AA määratud konkreetse kinnisasja pärijaks. Kohus võttis seisukoha, et kuna pärandaja ei määranud isikut kogu vara pärijaks, vaid määras talle vaid konkreetse kinnistu, on tegemist annaku määramisega⁶⁵⁰.

Nagu eespool mainitud, ei saa iseäranis viimse tahte avalduse tõlgendamisel lubada üle hinnata pärandaja kasutatud sõnastust, kuna terminitel annakusaaja ja pärija võib pärandaja jaoks olla erinev sisu. Erinevalt kahepoolsetest tehingutest, on pärija, annakusaaja jt kaitse vajaduse puudumise tõttu testamentide tõlgendamisel määravaks pärandaja antud sisu kasutatud terminitele. Tihti nimetab pärandaja testamendis vaid „maja“, kuigi peab selle all silmas kõike selle juurde kuuluvat väärtuslikust maalist ehitusprahini. Õiguslikus mõttes puudutab annaku korraldus testamendis siiski antud juhul vaid kinnisasja omandiõiguse üleandmise nõuet pärija vastu. Omistades nüüd silmaspeetud isikule annakusaaja staatuse, tekib küsimus, kellele läheb üle ülejäänud pärandvara (raha pangas, auto, ehted, mööbel, muruniiduk, kohustused kolmandate isikute ees jne). Kuna pärandaja selle kohta korraldusi teinud ei ole (ei saagi olla, kui tema ettekujutuses oli nimetatud isik kogu vara uus omanik), oleks justkui vaja lahendada küsimus seadusjärgse pärimise abil, mis võib viia tulemuseni, et pärandvara läheb üle seadusjärgsele pärijale, kelle vastu siis annakusaajaks nimetatud isik

⁶⁴⁷ Silvet, E.;Mahhov, I./*Mahhov*, lk 79

⁶⁴⁸ *Silvet, E.*, lk 285

⁶⁴⁹ *Michalski, L.*, lk 113

⁶⁵⁰ Tartu Maakohtu 19.02.2009 a. otsus nr 2-08-13623; samuti hageja põhjendused Pärnu Maakohtu 15.01.2008.a otsuses nr 2-03-340

oma nõude esitada võib, vajadusel kohtusse hagi esitamisega. See võib aga viia tulemuseni, mida pärandaja ise silmas ei pidanud ning realselt elluviidav tahe võib olla oluliselt vastuolus pärandaja tegeliku tahtega. Vaatamata valitud sõnastusele võis pärandaja soov olla määrata silmaspeetud isik oma ainupärijaks, mille põhjuseks võis olla soov välistada seadusjärgsete pärijate pärimisõigus. Kasutades vaid formaalset, ühe asja määramisest tulenevat eristamiskriteeriumi, jõuame tulemuseni, mis on vastuolus *favor testamenti* põhimõttega. Iseäranis peaks see kehtima juhul, kui testamendi kehtivus vastaks pärandaja tahtele rohkem kui seadusjärgne pärimine⁶⁵¹. Tänu korduvale omandiõiguse üleandmisele ja kulukam.

Eristamine palgalt kõnealuse kriteeriumi järgi võib olla problemaatiline, kuna ka üksiku eseme määramine võib olla pärijaks määramine. Nagu leiavad H.Lange ja K.Kuchinke saab üksiku eseme määramine olla pärijaks määramine ega pea olema annaku määramine⁶⁵². Seepärast on otsustamisel, kas konkreetne korraldus on pärija määramine või annakusaaja määramine, määravaks mitte korralduse vormistus vaid mõte⁶⁵³.

Ka ülaltoodud kohtuotsuse asjaoludest nähtub, et vaidluse objektiks on kinnistul asuv saun (nõudeõigus sellele). Töö autori arvates tegi kohus ennatliku ja pealiskaudse otsuse. Pärandaja tahte seisukohast ammendava otsuse langetamiseks oleks olnud vajalik kontrollida, kas kinnisasja annakuna määramise näol võis olla tegemist pärija määramisega. Pärandaja võis oma ettekujutuses teha siiski korralduse, mille sisuks oli kogu vara määramine ehk pärija määramine. Kohtuotsusest nähtub, et „kogu vara pärija“ tühistas pärandi vastuvõtmise avalduse, kuna ei teadnud üldse, kas ta on pärija või mitte. Väites, et saun on alati kuulunud ehitiste juurde ja olnud selle maa peal. Säärast kontrollimiskohustust toetab ka kohtupraktika⁶⁵⁴. Kui tõlgendamine oleks andnud tulemuseks, et määratud on pärija, küsimust, kellele kuulub saun, ei tekiks, kuna kõik õigused ja kohustused lähevad tervikuna üle pärijale.

Lisaks leidis kohus, et kahes järjestikus testamendis, millest esimeses määrati kogu vara pärija ja kaks annakusaajat, A ja B, ja teises määrati annakusaajaks A, puudub sisuline vastuolu ning hilisema testamendiga ei ole varasemat tühistatud.⁶⁵⁵ Siit tõusetub väga oluline küsimus hilisema ja varasema korralduse omavahelisest suhtest ja pärandaja viimse tahte avalduse muutmise ja tühistamise võimalusest: kui tõlgendamise tulemusel oleks jõutud tulemuseni, et esimeses testamendis määratud annakute näol on tegemist pärija määramisega, oleks viimane testament kahtlusteta varasemad korraldused tühistanud. Kohtuotsusest nähtub

⁶⁵¹ *Gschnitzer, F.*, lk 32

⁶⁵² *Lange, H., Kuchinke, K.*, lk 424

⁶⁵³ *Michalski, L.*, lk 113

⁶⁵⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 26.septembri 2006.a otsus tsiviilasjas nr 2-05-61

⁶⁵⁵ Tartu Maakohtu 19.02.2009 a. otsus nr 2-08-13623

kohtu seisukoht, et varasema testamendi järgne pärija on kohustatud annaku täitma (kinnisasi).

Ebarahuldava tulemuseni võib üksnes seda kriteeriumit kasutades jõuda, kui pärandaja on kogu oma vara erinevate isikute vahel annakutena „ära jaganud“. Nagu nähtub notarite praktikast, on pärandaja soov sageli tagada konkreetsete esemete üleminek kindlatele inimestele ja jagamiskorralduse soovituslikkusele viitamine võib teinekord motiveerida pigem kinkelepingu sõlmimisele pärandaja elu ajal. Kui pärandaja üksikuid esemeid määrates on silmas pidanud siiski kogu vara jagamist, räägib see pigem pärija ja pärandiosade suuruse määramise kasuks.

Pärija ja annakusaaja kõnealuse kriteeriumi kaudu eristamise puuduseks on asjaolu, et selliselt välistatakse võimalus, et üksikute asjade nimetamine võib endast kujutada jagamiskorraldust. Ei saa välistada, et pärandaja soovis läbi nt auto ja maja testamendis nimetamise määrata mõlemad esemete saajad pärijaks, üldõigusjärglaseks, majanduslikus mõttes tema senise positsiooni jätkajaks, kuid läbi asjade nimetamise soovis anda (soovituslikke) korraldusi, kuidas pärijad vara omavahel jagada võiksid.

Lisaks on selle kriteeriumi üksikuna kasutamise puuduseks asjaolu, et selliselt välistatakse võimalus, et pärandaja ettekujutuses toimus läbi esemete nimetamise pärandiosade suuruse määramise korraldus. Tuleb tõlgendamise teel välja selgitada, kas pärandaja soovis määrata isikud pärijateks, määrates läbi asjade omavahelise väärtussuhte pärijate õiguste ja kohustuste omavahelise väärtussuhte pärandvarasse, millest iganes see ka pärandi avanemise hetkel ei koosne. Üksiku eseme korralduse annakuks tõlgendamise korral antakse analoogiliselt ülaltoodud näitele võimalus sekkuda pärimisasja isikutele, kellele pärandaja mingeid õigusi omistada ei soovinud.

Kuigi üksikute esemete, nt auto ja nõuete nimetamine räägib pigem annaku kasuks, ei ole eristamine pelgalt selle järgi, kas määratud on üksik ese või kogu pärand (mõtteline osa sellest), piisavalt kõikehaarav ega efektiivne. Pelgalt sellele kriteeriumile tuginev tõlgendus võib minna vastuollu pärandaja tegeliku tahtega. Üksiku eseme määramise läbi võis pärandaja soovida määrata pärija, määrata pärandiosa suurus või anda korraldusi pärandvara jagamise kohta. Eriti arvestades, et pärandajad siiski tihti armastavad korraldusi läbi üksikute esemete teha.

5.2.2. Vara põhiosa või kõrvalosa

Annaku esemeks võib olla väga eripalgelisi õigusi. Seejuures ei ole pärandaja nende määramisel seotud piirangutega annakute väärtusele. Siit tekib küsimus, kas pärija ja annakusaaja eristamine saab toimuda korralduste majandusliku väärtuse järgi.

I.Mahhov on pärija ja annakusaaja eristamisel märkinud, et „Näiteks on tavaline, et ainult testamendi sõnastusest ei ole võimalik välja lugeda, kas tegemist on pärija või annakusaaja määramisega. Peab teadma ka, milline oli pärandvara koosseis⁶⁵⁶“. Samuti on muu vara arvestamise vajadusele viidatud ka kohtuvaidlustes⁶⁵⁷.

Ükski töös kasutatavatest õiguskordadest ei sisalda sätet annaku väärtuse ülempiiri või annaku- ja pärimisõiguse omavahelise majandusliku väärtuse regulatsiooni kohta. Nagu nähtub Austria tsiviilseadustiku ABGB §-st 535, võib annak moodustada isegi väärtuslikuima osa pärandvarast. Nagu ka märgitud pärija mõiste avamise juures, ei ole pärija positsiooni essentsiaalseks tunnuseks reaalne rikastumine pärandvara arvel. Ka U.Liin märgib, et Eesti õiguse kohaselt ei ole mitte mingil moel õiguslikult tagatud, et pärija saaks asjaajamise tasuks ka pärandist märkimisväärse osa⁶⁵⁸.

Pärija ja annakusaaja õiguste omavaheline väärtussuhe on tuletatav pärija kui kogu vara omandajast ja annakusaaja kui vaid üksiku hüve saajast. Austria õiguskirjanduses loetakse igaüks, kes saab oluliselt suurema väärtuse, pigem pärijaks ja see, kellele aga oluliselt vähem määratud, seevastu annakusaajaks. Kui pärandaja on teinud korralduse üksiku eseme kohta ja korralduse tegemise hetkel kuulus talle peale selle eseme veel muud vara, räägib see pigem annaku kasuks. Kui korralduse ammendavust arvestades saab eeldada, et pärandaja käsutas kogu oma vara üle, soovides kõike silmaspeetud isikule jätta, on tegemist pärija määramisega⁶⁵⁹. Margikogu „pärija“ on pigem annakusaaja⁶⁶⁰.

Iseäranis keeruliseks muutub pärija annakusaajast eristamine juhul, kui annakuks on määratud pärandvara väärtuslikuim ese või kui kogu vara on annakutena määratud. Austria õiguskirjanduse järgi räägib küll üksikute asjade nimetamine pigem annaku kasuks isegi siis, kui määratu suurema osa pärandvarast moodustab või seda isegi ületab. Samas mööndakse, et enamus juhtudel on selliste korralduste näol siiski pärandaja sooviks olnud pärija määramine. Pärandaja tegelik tahe tuleb välja selgitada testamendi tõlgendamise teel⁶⁶¹. Samuti loetakse Austria kohtupraktika järgi rahasumma määramine annakuks, seda isegi siis, kui pärandaja on isiku pärijaks nimetanud⁶⁶². Saksa õiguskirjanduses on jõutud üksmeelsele järeldusele, et üksikute esemete määramises saab näha pärijaks määramist⁶⁶³. Eelduseks on siinjuures siiski, et määratud esemed pärandaja ettekujutuses praktiliselt kogu pärandi moodustavad ja et silmaspeetud isik peaks pärandaja tahte kohaselt jätkama tema majanduslikku tegevust ja

⁶⁵⁶ Mahhov, I., (2009)

⁶⁵⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 25.04.2008 otsus nr 2-05-61; Pärnu Maakohtu 15.01.2008.a otsuses nr 2-03-340

⁶⁵⁸ Liin, U., (2005), lk 137

⁶⁵⁹ Maurer, E., lk 56

⁶⁶⁰ Koziol, H.; Welser, R., lk 458

⁶⁶¹ Maurer, E., lk 56

⁶⁶² Koziol, H.; Welser, R., lk 458

⁶⁶³ Schellhammer, K., lk 438

positsiooni⁶⁶⁴. Seega kui pärandaja korraldus puudutab vaid üksikut eset, mis siiski põhimõtteliselt kogu vara moodustab, tuleb vastupidiselt BGB §-le 2087 kõne alla pärija määramine. Nii kasutatakse Saksamaal seadusest tulenevat tõlgendusreeglit väga harva, kui üksikud esemed väärtuse järgi moodustavad olulise osa pärandvarast. Põhjendusena tuuakse, et ei saa oletada, et pärandaja üleüldse pärijat määrata ei tahtnud⁶⁶⁵.

Töö autor leiab, et teine pärija annakusaajast eristamise kriteerium on võimalik tuletada määratud eseme väärtuse suhtest ülejäänud pärandvarasse. Kõnealuse kriteeriumi põhjendus seisneb eelkõige eelduses, et pärija kui üldõigusjärglase positsioonist tuleneb tema kui pärandaja jaoks kõige olulisema soodustatud isiku staatus, mistõttu on põhjendatud, et pärija saab olulisema osa pärandvarast. Kui pärandaja määrab kellegi oma ettekujutuse järgi põhilise osa varast, on reeglina annaku määramise soov vähetõenäoline. On loogiline, et määrares isiku, kes vastutab pärandaja kohustuste eest, tuleb talle määrata ka vara, millest kohustusi täita. Ka eelmises peatükis näitena toodud kohtuvaidluses oli annaku esemeks kinnisasi. Kohtuotsusest nähtub, et „kogu vara pärijale“ oleks pärast kinnisasja annakuna üleandmist jäänud saun, ja ilmselt ka kodune vara, isiklikud esemed ja muu registreerimata nn väikevara⁶⁶⁶.

Kuid siiski võib põhimõtteliselt annakuna määrata ka väärtuslikuma osa pärandvarast ning pärandajal võib selleks olla oma motiiv. Näiteks määratakse annakuna liikmelisus äriühingu. Selliselt saavutatakse, et äriühingu tegevuse eest vastutab isik, kellel selleks vajalikud võimed, oskused ja teadmised. Suure riskiga ettevõtmisesse ei soovita pühendada mitut isikut, nt abikaasat ja lapsi. Seetõttu on möödapääsmatu viimse tahte avalduse tõlgendamisel kasutada nii teisi eristamiskriteeriume kui kõiki tõlgendamismeetodeid, et läbi viia igakülgne uuring pärandaja tegeliku tahte väljaselgitamiseks.

Eristamiskriteerium peaks minimaalselt andma viimse tahte avalduse koostajale ning tõlgendajale vihje kontrollida, kas tahte avaldaja ettekujutuses on pärandvarast väärtuslikuma osa saaja pärija. Selle poolt võib rääkida nt asjaolu, et korraldust tehes soovis pärandaja ammendavalt määrata isikute ringi, kes pärandist kasu saavad. Vastupidisel juhul jõutakse taas ebarahuldava tulemuseni, kuna väärtuslikuma, põhilise osa saaja peab oma osa kellegi kolmanda isiku käest välja nõudma. Kõige tähtsamaks peetud isik võib saada õiguslikult vähemtähtsa rolli, kuigi selline tulemus ei olnud pärandaja soov.

Annaku esemeks võib olla väga mitmekülgeid ülekantavaid hüvesid: õigus, kohustus, kohustusest vabastamine (PärS § 56 lg 2). Tekib küsimus, kas analoogiline regulatsioon kehtib igasuguse annaku eseme suhtes. Austria õiguskirjanduses kajastub eeldus, et

⁶⁶⁴ Palandt/ *Edenhofer*, § 2087, 3; kogu vara annakutena määramise võimalusest lähemalt ptk-s 1.4.

⁶⁶⁵ *Brambring, G.; Jerschke, H.-U.*, lk 709

⁶⁶⁶ Tartu Maakohtu 19.02.2009 a. otsus nr 2-08-13623

rahasumma määramine on kahtluse korral annak. Ka siis, kui pärandaja teda pärijaks nimetanud on⁶⁶⁷. Käesoleva töö autor leiab siiski, et esemeline vahetegu ei ole põhjendatud. Sellise järelduse saab teha alles peale viimse tahte avalduse üksikasjalikku analüüsi ja pärijaks määramise soovi ammendavat välistamist. Kontrollida tuleb eelkõige, kas pärandaja sooviks võis olla kogu pärandvara müük nt pärandvara valitseja poolt ja sellest saadud tulu üleandmine pärijale.

Kuid ka see kriteerium üksikult kasutatuna ei pruugi anda rahuldavat tulemust. Kui pärandaja määrab kellegi oma ettekujutuse järgi põhilise osa varast, on reeglina annaku määramise soov vähetõenäoline, kuigi mitte välistatud.

5.2.3. Hüve vahetu või vahendatud üleminek

Arvestades määratud esemete arvu ja kaaludes eseme väärtuse suhet ülejäänud pärandvarasse korralduse tegemise hetkel, saab teha vaid osalise järelduse. Käesoleva töö autor peab kõige tähtsamaks kriteeriumiks eristamist õiguse ülemineku viisi järgi: otsene või kaudne, läbi pärija käsutuse toimuv üleminek.

Nagu eespool järeldatud, saab pärija pärandi avanemisega seaduse alusel pärandajale kuulunud õiguste vahetuks omanikuks. Annakusaajale seevastu ei lähe õigus annakuks määratud esemele vahetult üle. Annakusaajast saab vaid pärija võlausaldaja, kelle nõue on pärandaja võlausaldajate nõuetest nõrgemal järjekohal ning konkureerib ühe järjekorra siseselt eelosa, eelannaku, teiste annakute ja sundosaga. Praktiliselt on sellel suur väärtus, eelkõige asja suhtes nõuete maksma panemise seisukohalt. Olles omanik (pärija) on silmaspeetaval isikul märkimisväärselt suurem voli asja üle – ja sellest tulenevalt ka tugevam õiguslik positsioon õigust kahjustavate kolmandate isikute vastu.

C.Erdmanni järgi eristub annaku mõiste pärimisjärglusest sellepoolet, et annak annab soodustatud isikule kaudse õiguse mitte vahetult pärandvara vastu, vaid pärija isiku vastu, samal ajal kui tegelik pärimine annab otsese ja vahendatamatu õiguse pärandaja varale⁶⁶⁸. Austria õiguskirjanduses tehakse vahet selle järgi, kas pärandaja tahtis omistada silmaspeetud isikule vahetu kasutusõiguse kogu pärandvara või selle osa üle või tahtis pärandaja teda ka kohustustega koormata (pärija) või anda ainult võlaõigusliku nõude üksikule asjale (annak)⁶⁶⁹.

Pärimisõiguses on ainult üks õigusjärglus: üldõigusjärglus. Pärija on pärandaja õigusjärglane, annakusaajast saab pärija eriõigusjärglane, kui annaku nõue on täidetud, nt omandiõigus annakuks määratud esemele üle antud. Autor nõustub, et põhimõtteliselt ei ole

⁶⁶⁷ Maurer, E., lk 55

⁶⁶⁸ Erdmann, C., lk 233

⁶⁶⁹ Gschnitzer, F., lk 91

vale nimetada annakusaajat pärandaja vahendatud õigusjärglaseks, kui arvestada õigusjärgluse ahelat konkreetse eseme osas.

Kahtlemata tuleneb kõige olulisem eristamiskriteerium pärimisseaduse annaku mõistest – pärandaja ettekujutuses ei ole annakusaaja tema õigusjärglaseks. Kui pärandaja pidas hüve saajat enda (vahetuks) õigusjärglaseks, on ühemõtteliselt tegemist pärijaks määramisega, sõltumata sellest, millist sõnastust sellise korralduse tegemisel kasutatud on. Saksa õiguskirjanduses käsitletakse korraldust pärijaks määramisena, kui silmaspeetud isik pärandaja tahte kohaselt pärandaja majanduslikku positsiooni jätkama pidi⁶⁷⁰. Austria õiguskirjanduse järgi tähendab üldõigusjärglus „peremehena jätkamist varaõiguslikes küsimustes“⁶⁷¹. Šveitsi õiguskirjanduses leitakse, et kui pärandaja teeb korralduse, mille kohaselt pärija peab midagi pärandvarast annakusaajale üle andma, on tegemist annaku määramisega⁶⁷².

Autor järeldeb, et kui pärandaja tahe on suunatud silmaspeetud isiku vahetule soodustamisele, pärandi soodustatud isikule vahetult omandisse määramisele, on tegemist pärija, st õigusjärglase määramisega. Kui pärandaja tahe on anda soodustatud isikule õigus nõuda annakuks määratud eset kolmandalt isikult, vahendatult läbi pärija, on korralduse näol tegemist annaku määramisega. Töö autor leiab, et sellele kriteeriumile tuginedes on võimalik ümber tõlgendada enamus varem vindikatsioonilegaadina käsitletud annakud pärijaks määramiseks. On tõenäoline, et pärandaja tahe selliste korralduste tegemisel oli siiski suunatud „annakuks“ määratud esemete vahetule üleminekule silmaspeetud isikule. Siiski ei saa välistada, et ka nende annakute seas on annakuid, mille määramisel peeti silmas, et annakusaaja saab üksnes nõuda talle määratud pärija käest.

Seega ei seisne oluline erinevus annakusaaja ja vahel niivõrd jaotuses murdosa/kogu pärand *versus* üksik ese, ega ka mitte eseme väärtuse suhtes ülejäänud pärandvarasse, kuna need võivad viia märgitud ebarahuldava tulemuseni. Vahetu omandamise kasuks räägib üldjuhul nt väärtuslikuma osa pärandist määramine- on vähetõenäoline, et sellist korraldust tehes pidas pärandaja silmas vaid nõude omistamist. Kõnealune eristamiskriteerium on tihedalt seotud neljanda, siiski iseseisva kriteeriumi staatust vääriva kriteeriumiga.

5.2.4. Osalus pärandvara valitsemises või kõrvalseisev võlausaldaja

Olles tõdenud, et annakusaajale määratakse vaid üks konkreetne hüve, pidamata teda pärandaja õigusjärglaseks, et see hüve moodustab reeglina kõrvalise osa pärandvarast ning et annakusaaja on pärandi avanemisel tekkiva (võlaõigusliku) nõude omanik, käsitletakse

⁶⁷⁰ Brambring, G.; Jerschke, H.-U., lk 713

⁶⁷¹ Koziol, H.; Welser, R., lk 643

⁶⁷² Hirt, T.; Ryffel, G., lk 104

alljärgnevalt viimase eristamiskriteeriumina annakusaaja osalust pärandvara valitsemises, sh annakusaaja vastutust pärandaja kohustuste eest.

Saksa õiguskirjanduses märgitakse, et annak eristub pärijaks määramisest seeläbi, et annakusaaja ei osale pärandis (sk.k. *Nachlass*)⁶⁷³. Oluline sisuline vahetegemise kriteerium ei seisne siiski mitte mõttelise osa ega kogu pärandi mittemääramises ja üksikute esemete määramises, vaid pärandvara saatuses mitteosalemises ja väljaspoolseisva võlausaldaja staatuses⁶⁷⁴.

Eesti õiguskirjanduses on pärijat ja annakusaajat sageli eristatud ka selle järgi, et pärija vastutab pärandaja kohustuste eest, annakusaaja aga mitte. E.Silvet on seisukohal, et annakusaaja erineb pärijatest mh sellepolest, et annakusaajal ei teki kohustust tasuta pärandaja võlgu, kui need ei ole annaku eseme koormiseks⁶⁷⁵. Teises näites on täpsustatud kohustuste üleminekut: „kui need ei ole ülemineva asjaga vahetult seotud“⁶⁷⁶. Urve Liin on märkinud, et annakusaajal on pärandisse sootuks teine suhe kui pärijal. Annakusaaja ei vastuta *kunagi oma varaga* pärandaja kohustuste eest⁶⁷⁷. Siinjuures tekib kahtlus, kas pelgalt vastutuse omistamise või sellest vabastamise soovile toetudes on võimalik jõuda adekvaatse tulemuseni. Näiteks saab siinkohal tuua 1997.a pärimisseaduse kehtivuse ajal levinud praktika määrata pärijaks määramise asemel annakud eesmärgiga kohustustest vabaneda. Käesoleva töö autor leiab siiski, et kohustuste eest vastutamine või mittevastutamine ei saa olla kahe instituudi vahel valiku langetamise kriteerium. Vastutus pärandaja kohustuste eest on pärijaks olemise õiguslik tagajärg. Nimetatud küsimuses võttis seisukoha ka Tallinna Ringkonnakohtus 26.09.2006 otsuses, milles kolleegium märkis, et hindamaks, kas tegemist on pärimise või annakuga, on oluline see, et pärand ei saa pärijatele üle minna ainult annakuna, vaid igal juhul peavad kas seadusejärgsed või testamendijärgsed pärijad pärandi vastu võtma ja tasuma võlad ning alles seejärel annak täitma. Kohus märkis, et annaku vara jagamine annakutena ei saa olla kohustustest vabanemise viisiks⁶⁷⁸.

Küll aga nõustub autor Austria õiguskirjanduses toodud seisukohaga, mille järgi pärandaja tegeliku tahte väljaselgitamisel on tegemist pärija määramisega, kui pärandaja nägemuses pidi soodustatud isik muuhulgas vastutama ka kohustuste täitmise eest pärandaja võlausaldajate ees⁶⁷⁹. Silmaspeetud isiku kohustuste eest vastutamisega arvestamine viitab selgelt üldõigusjärglase staatusele.

⁶⁷³ Brambring, G.; Jerschke, H.-U., lk 713

⁶⁷⁴ Lange, H; Kuchinke, K., lk 424

⁶⁷⁵ Silvet, E.; Mahhov, I./ *Silvet*, lk 30

⁶⁷⁶ *Ibd*, lk 9

⁶⁷⁷ Liin, U., (2005), lk 133

⁶⁷⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 26.septembri 2006.a otsus tsiviilasjas nr 2-05-61

⁶⁷⁹ Maurer, E., lk 56

Siinjuures on vajalik pöörata tähelepanu asjaoludele, millised toob endaga kaasa korralduste tegemine mitmele isikule. Täpsemalt, kas kaaspärijatele (*pärijate ühisus*) või pärijale ja annakusaajale. Mitme isiku puhul tuleb hilisemal tõlgendamisel (samuti eelnevalt testamendi koostamisel) arvestada ka pärandaja soovi ja nägemusega soodustatud isikute omavahelisest suhtest. Kui kaaspärijatel kaasneb pärandvara koosvalitsemise kohustus, siis mitu erinevat annakusaajat on üksteisest ja pärijast sõltumatud. Kui pärandaja soov oli näha silmaspeetud isikut oma õigusjärglasena, st isikuna, kes astub tema varalistesse suhetesse, jätkates sealt, kus testator pooleli jäi, ja seda nii majanduslikus kui moraalses mõttes, räägib see pigem pärija määramise kasuks. Analoogiliselt, kui pärandaja ettekujutuses pidi silmaspeetud isik kandma ka pärandi avanemisega seotud kulud ning vastutama pärandaja kohustuste täitmise eest, on tegemist pärija mitte annakusaajaga. On igati põhjendatud U.Liini soovitus kasutada annaku määramist vaid juhul, kui soovitakse määrata üksikut eset, ilma seda isikut pärijatevahelistesse pärimisõiguslikesse vahekordadesse segamata⁶⁸⁰.

Neljanda eristamiskriteeriumina peabki töö autor vajalikuks annakusaaja eristamist pärijast selle järgi, kas pärandaja ettekujutuses pidi soodustatud isik tegelema pärandvara valitsemisega: säilitama pärandvara, vajadusel osalema selles kaaspärijana, pärandvara jagama, nõudma sisse nõuded, täitma kohustused, sh annaku kohustused, jne. Pärija üldõigusjärglase positsiooni iseloomustab ühelt poolt võimalus jätkata pärandaja majanduslikku positsiooni, teiselt poolt vastutada pärandaja kohustuste ja pärandi avanemisega seotud kohustuste eest. Kui pärandaja korralduse tegemise ajal arvestas tulevaste omanike omavaheliste suhete vahekorraga, nt märgib, kuidas vara tuleb omavahel jagada, või kui korralduse kujunemises on mingi muu tähendus, mis viitab korralduste majandusliku väärtuse omavahelisele suhtele, on pigem tegemist pärija määramisega. Autori arvates viitab nt pärandaja arvestus vajadusega jagada kogu vara laste vahel võrdselt pärija määramisele.

5.3. Annaku tõlgendamine jagamiskorralduseks ja *vice versa*

Sageli tõlgendatakse üksikute esemete nimetamine annaku määramiseks. Kuid tuleb ette olukordi, kus pärandaja konkreetseid esemeid määrates ei soovi määrata annakut, vaid üksnes reguleerida, kuidas esemed pärijate vahel jagada tuleb. Kui pärandaja on kogu oma vara oluliste üksikute esemete määramise abil erinevatele isikute vahel ära jaganud, võib sellises korralduses sisalduda pärijaks määramise korraldus koos korraldustega pärandvara jagamise kohta, millega pärandi osad (murdosa väärtus) määratakse määratud esemete

⁶⁸⁰ Liin, U., (2005), lk 133; samuti Hirt, T.; Ryffel, G., lk 104

väärtuse või nende esemete gruppide kaudu⁶⁸¹. Tallinna Ringkonnakohtu poolt tunnustatud vajadus igal konkreetsel juhul kontrollida, kas tegemist on annaku või pärija määramisega hõlmab autori arvates ka vajadust kontrollida⁶⁸², kas üksiku eseme nimetamisega on pärandaja soovinud määrata annaku või anda jagamiskorralduse.

Pärandvara jagamisel määratakse kindlaks, millised pärandi hulka kuuluvad asjad või nende osad, samuti õigused ja kohustused jäävad igale kaaspärijale (PärS § 152). Kui asja väärtus ületab kaaspärija pärandiosa väärtust, võib ta asja jagamise tulemusel saada asja omanikuks pärandiosa ületava väärtuse hüvitamisega (PärS § 159 lg 4). Kontinentaal-Euroopa maades on pärandvara jagamise regulatsioon põhimõtteliselt sarnane. BGB § 2048 näeb eraldi ette võimaluse, et pärandaja võib muuhulgas anda korralduse, et jagamine viiakse läbi kolmanda isiku õiglase äranägemise järgi.

Annaku jagamiskorraldusest eristamiseks on oluline käsitleda jagamiskorralduse õiguslikku tagajärge. Saksa õiguse järgi ei reguleeri jagamiskorraldus mitte omandi üleminekut, vaid jagamismenetlust. Jagamiskorraldus ei piira vahetult kaaspärija käsutuspädevust temale määratud eseme osas ega anna talle õigust nõuda rohkem, kui talle määratud mõtteline osa pärandist, jagamiskorraldusel ei ole asjaõiguslikku tähendust⁶⁸³. Jagamiskorraldus kohustab pärijate ühisust võlaõiguslikult jagamiskorraldusi läbi viima⁶⁸⁴. Kaaspärija võib nõuda korralduse täitmist, olles selles osas õigustatud kui annakusaaja, kuid tal ei ole õigus nõuet maksma panna, vaid vastutab teiste kaaspärijate ees selle läbiviimise eest ega saa ühepoolselt loobuda⁶⁸⁵. Ka Šveitsi õiguses sätestatakse, et jagamiseeskirjad puudutavad vaid jagamist, mitte kõnealuste esemete omandiõiguse üleminekut silmaspeetud pärijale⁶⁸⁶. Saksa õiguse järgi peavad pärijad sõlmima pärandvara jagamise kokkuleppe, mis muuhulgas sisaldab vajadusel ka vastastikuseid hüvitamiskokkuleppeid pärandiosa ületavas osas, ning pärandvara hulka kuuluvad esemed omandi üleandmise sätete järgi üle andma. Nii antakse ese pärijate ühisuse poolt üle sellele pärijale, kes selle pärandvara jagamise kokkuleppe järgi endale saama peab: vallasasi asjaõiguskokkuleppe ja valduse üleandmisega, kinnisasi asjaõiguskokkuleppe ka kandega kinnistusraamatus⁶⁸⁷. Ka Eesti õiguse järgi läheb pärandi vastuvõtnud kaaspärijatele pärandvara jagamatuna, ühtse tervikuna üle, st pärandvara hulka kuuluvate õiguste ja kohustuse kandjad on pärijad ühiselt. Omandiõiguse tekkeks

⁶⁸¹ *Leipold, D.*, lk 130

⁶⁸² Tallinna Ringkonnakohtu 26.septembri 2006.a otsus tsiviilasjas nr 2-05-61

⁶⁸³ *Leipold, D.*, lk 256

⁶⁸⁴ *Lange, H.; Kuchinke, K.*, lk 516

⁶⁸⁵ *Ibd.*, lk 517

⁶⁸⁶ *Tuor, P.; Schneider, B.*, lk 514

⁶⁸⁷ *Leipold, D.*, lk 256

üksikule pärandvara hulka kuuluvale esemele, on vajalik pärand kokkuleppel jagada ja omandiõigus ühisuselt üksikule pärijale üle anda⁶⁸⁸.

Kõige sagedamini tekib eristamise vajadus juhul, kui korraldus konkreetse eseme kohta puudutab ühte kaaspärijatest. Annaku eristamine jagamiskorraldusest võib osutada erakordselt keeruliseks. Määravaks on pärandaja tahe, mis tuleb välja selgitada tõlgendamise teel. H. Broxi järgi võib pärijale määratud annakut eeldada, kui pärandaja on tahtnud määrata ühele kaaspärijatest *erilise varalise eelise*. Õiguslik situatsioon on isikule, kelle kasuks eelis on määratud, oluliselt soodsam kui lihtsalt jagamiskorralduse puhul, kuna eraldist ei arvestata pärandiosa hulka⁶⁸⁹. Lisaks võib ta annakust loobuda⁶⁹⁰. Jagamiskorraldus jätab pärimisõiguslike väärtuste vahekorra, nii nagu see pärandiosade suurusest tuleneb, muutmata, võib aga soodustatud kaaspärijale tuua kaasa hüvitamiskohustuse⁶⁹¹. Kui on võimalik kindlaks määrata, et soodustatud isik peab saama konkreetse üksiku eseme *lisaks* oma pärandiosale (st. ilma pärandiossa arvamata või hüvitamiskohustuseta), on tegemist pärijale määratud annakuga. Saksa Ülemkohtu seisukoha järgi on otsustav äratuntav pärandaja *tahtesuund* (st rikastamissoov)- tegemist on annakuga, kui pärandaja tahtis eseme määramisega anda kaaspärijale erilise varalise eelise teiste kaaspärijate ees⁶⁹². Kuna jagamiskorralduse puhul on pärandaja otsus piiratud pärandvara jagamisel langetatavate otsuste kujundamisele, mitte kaaspärija rikastamisele konkreetsete esemetega, saab korraldust pidada pärijale määratud annakuks siis, kui esineb nii objektiivne varaline eelis kui pärandaja vastav rikastamissoov⁶⁹³. Kui varaline eelis ja rikastamissoov puudub, st silmaspeetud isik on täpselt samas olukorras nagu kõik ülejäänud, on tegemist jagamiskorraldusega. Sellisel juhul arvatakse üksikuna määratud ese silmaspeetud isiku pärandiosa hulka, mitte sellele lisaks. Sellise uuema aja terava subjektiivse kriteeriumi väljaandmises on Ülemkohus võtnud eelkõige praktilistel kaalutlustel, püüdes vastu astuda tõlgendustele, mis igasuguses eelises juba annakut näevad. Liigitamisel tuleb igal üksikjuhul arvestada osapoolte omistatud majandusliku väärtuse hinnangut (kui need on selgelt tuntavad) ja võrrelda õiguslike tagajärgedega, mis kummagi instituudiga seotud on⁶⁹⁴. Ainuüksi fakt, et korraldus objektiivselt annab ühele kaaspärijale majanduslikult parema positsiooni ja pärija pärandvaras

⁶⁸⁸ Vtld Riigikohtu 08.04.2005 otsus nr 3-2-1-13-05

⁶⁸⁹ H. Broxi raamatu „Pärimisõigus“ eestikeelses tõlkes on kasutatud sõnastust „eraldist ei arvestata pärandiosale juurde“. Korreksem oleks sõnastus „eraldist ei arvestata pärandiosa hulka“, kuna jagamiskorraldus ei saa muuta pärandiosadega määratud pärijate omavahelist õigussuhete vahekorda. Pärandiosale juurde arvestamine annab annakusaajale soovitud eelise võrreldes teiste kaaspärijatega, kuna tema realselt saadav osa selle võrra suureneb (sk.k. *auf seinen Erbteil anrechnen*).

⁶⁹⁰ Brox, H., lk 251

⁶⁹¹ Leipold, D., lk 266

⁶⁹² *Ibid*, lk 266

⁶⁹³ MüKo/ Düttz., § 2048, 16

⁶⁹⁴ Kipp, T.; Coing, H., lk 268

osalemist pärandvaras võrreldes pärandaja määratud kvootidega muudab, ei välista pärandvara jagamise korralduse võimalikkust⁶⁹⁵.

Erinevalt eelkäsitletud Saksa õigusest on olukord lahendatud Šveitsis. Siinkohal saab tuua näite Šveitsi õigusesse kirjutatud eeldusest, mis võrreldes teiste Kontinentaal-Euroopa maade õigustega peaks lihtsustama annaku ja jagamiskorralduse eristamist. See siiski ei välista teistsugust tulemust viimse tahte avalduse tõlgendamise tulemusel. ZGB Art 608 (3) kohaselt kehtib üksiku pärandvara hulka kuuluva asja määramine kui lihtne jagamiskorraldus, mitte kui annak, kui testamendist ei nähtu pärandaja teistsugune tahe. Õiguskirjanduses tuuakse siiski näide, et võib jõuda järelduseni, et näiteks kinnisasja annakuks määramisel on „ametliku väärtuse“ ja „turuväärtuse“ vahe näol tegemist siiski annakuga, kuigi üldine eeldus on, et üksiku eseme määramine pärijale on jagamiskorraldus⁶⁹⁶.

Vastamaks küsimusele, kas testamendi koostamisel reguleerida pärandaja soov annakuna või jagamiskorraldusena või kuidas hiljem viimse tahteavalduse korraldust tõlgendada, on oluline pöörata tähelepanu asjaolule, et pärandvara jagamise korraldused ei ole siduvad. Pärijad jagavad pärandvara kokkuleppel. Paragrahv 159 lg 1 kohaselt arvestatakse pärandvara hulka kuuluvate esemete jaotamisel iga kaaspärija erivajadusi ja –huve ning kaaspärijate enamiku soove, samuti testamendist või pärimislepingust tulenevat viimset tahtet. Siit tuleneb, et pärijatel on kohustus arvestada pärandaja jagamiskorraldustega, kuid see kohustus ei ole kuidagi esile tõstetud teiste arvestamiskohustuste – kaaspärijate erivajaduste ja -huvide ning teiste kaaspärijate soovidega arvestamise kohustuse – hulgast ning seepärast võib sellest kokkuleppel kõrvale kalduda. Jagamiskorralduse soovituslikku iseloomu on toob esile ka I.Mahhov – asjade jaotamisel on jagamiskorraldused kaaspärijate kokkuleppe ja erivajaduste järel teine lähtekoht⁶⁹⁷. Autor leiab, et pärast pärandi avanemist on pärijad pärandvara omanikud ja on põhjendatud, et neil on võimalik pärandaja soovitusliku iseloomuga tahteavaldusi korrigeerida vastavalt olukorrale ja ajahetkele pärandvara jagamise ajal, samuti võib selleks ajaks olla ära langenud pärandaja korralduse motiiv. Viimse tahte avaldamise, pärandi avanemise ja omakorda pärandvara jagamise vaheline ajaperiood võib venida väga pikaks, pärandajal on oma elu ajal piiramatu käsutusõigus ning vara või selle väärtuse koosseis võib muutuda muudel asjaoludel⁶⁹⁸. Kindlasti on kaaspärijate üksmeelne otsus pärandaja jagamiskorraldusest kõrvale kalduda ülimuslik olukorras, kus korralduse

⁶⁹⁵ *Ibd*, lk 268, jm 17

⁶⁹⁶ *Tuor, P., Schneider, B.*, lk 514

⁶⁹⁷ *Silvet, E./Mahhov, I./Mahhov*, lk 78

⁶⁹⁸ *Mikk, T.*, lk 69

andmise eesmärk oli ära hoida vaidlusi- üksmeelse - kuigi pärandaja korraldusest kõrvalekalduva- kokkuleppe korral on see eesmärk täidetud⁶⁹⁹.

Jagamiskorraldusel ja pärijale määratud annakul on erinevad õiguslikud tagajärjed. Ainult annakust võib loobuda, annaku nõude võib maksta panna põhimõtteliselt enne, kui kaaspärija saab eseme omanikuks pärandvara jagamise tulemusel. Annakul on kohustuste täitmise järjekorras parem positsioon, kuna jagamiskorraldusega määratud ese kuulub ülejäägi hulka, mis kuulub pärijate vahel jagamisele alles pärast pärandi avanemise, pärandaja kohustustuste ja annakute täitmist. Annakuna eelpärijale määratud eset ei hõlma järelpärija kogu vara väljaandmise nõue. Vahetegemine jagamiskorralduse ja pärijale määratud annaku vahel on eriti oluline pärimislepingu puhul, kuna pärijale määratud annak on lepinguline (siduv) korraldus, jagamiskorraldus aga mitte⁷⁰⁰. Siduvus antud kontekstis tähendab testeerimisvabadusest tulenevat õigust viimse tahte avalduses tehtud korraldusi ühepoolset muuta (PärS §-d 91 ja 92 ning § 95 lg 1). Kas ühise testamendi puhul on üleelanud abikaasa käsutusega seotud, võib sõltuda sellest, kas seejuures on tegemist pärijale määratud annaku või lihtsalt jagamiskorraldusega; seotus tuleb kõne alla üksnes annaku korral⁷⁰¹. Kui üksiku eseme määramise korralduse tõlgendus annab tulemuseks, et tegemist on siduva annaku korraldusega pärijale, seda hiljem muuta ei saa. Kui tegemist on jagamiskorraldusega, mis on mittesiduv korraldus, siis selle muutmine on hiljem ühepoolset võimalik. Mitte täita on võimalik vaid siis, kui on tegemist jagamiskorraldusega. Tegelikult saab testamendi kujundamisel ka sellest mööda minna, määrates asepärija juhuks, kui jagamiskorraldust ei täideta. Pärandaja jagamiskorralduse täitmine soovitud moel on võimalik siiski täiendavalt tagada. Nii on võimalik vormistada jagamiskorraldus sihtkäsundina, määrata testamenditäitja jne. Kuid ka siin on tõlgendamise küsimus, kas sihtkäsund on määratud või mitte. Kui pärandaja soov on otsusekindlalt oma soov ellu viia, võib tõlgendamise tulemusel selguda, et sihtkäsund oli määratud kõigi kaaspärijate suhtes⁷⁰². Kuna aga ka sihtkäsund kohustab vaid võlaõiguslikult, on kaaspärijatel võimalik üksmeelse kokkuleppe korral sellest kõrvale kalduda. Seega on pärandaja tahe tegelikult tagatud vaid sellisel juhul, kui sihtkäsundist tuleneva kohustuse mittetäitmise juhuks on määratud asepärija⁷⁰³.

Lõpetuseks jõutakse ka Saksa õiguskirjanduses järeldusele, et neid kriteeriume ei tohi absolutiseerida⁷⁰⁴.

⁶⁹⁹ Brox, H., lk 251

⁷⁰⁰ Leipold, D., lk 265

⁷⁰¹ Brox, H., lk 251

⁷⁰² Lange, H.; Kuchinke, K., lk 516, jm nr 17

⁷⁰³ MüKo/Dütz, § 2048, 15

⁷⁰⁴ MüKo/Schlichting, § 2150, 7

KOKKUVÕTE

Magistritöö esimene eesmärk oli analüüsida annaku instituudi õiguslikku olemust, annakuks määratud eseme ülemineku õiguslikku konstruktsiooni ja määramise eesmärki. Sealhulgas uurida, milline on annaku nõude sisu Eestis ja anda autoripoolne hinnang praktikale, mille kohaselt annakusaaja omandas õiguse annakuks määratud esemele vahetult.

Analüüsist nähtub, et annaku nõue tekib pärandi avanemisega originaalselt annakusaaja isikus. Annaku nõude tekkimiseks ei ole vajalik pärandaja ja annakusaaja vaheline kokkulepe ega annaku vastuvõtmise avalduse esitamine. Annaku nõue ei teki mitte testamendi kui ühepoolse tehingu, vaid seaduse alusel. Annaku nõude tekkimine ei sõltu pärija tahtest ega pärandi vastuvõtmisest. Annaku vastuvõtmise tagajärjeks on annakust loobumise õiguse lõppemine ja vastupidi.

Annaku nõude sisu osas märgib autor kokkuvõtvalt, et Rooma õiguses tunti nii vindikatsioonile- kui damnatsioonilegaati, kuid Justinianuse ajast jäi kehtima vaid damnatsioonilegaat. Vindikatsioonilegaat kehtib Rootsis, Prantsusmaal, Itaalias, Hispaanias, Portugalis ja Kesk- ja Lõuna-Ameerika riikides. Anglo-Ameerika õigussüsteemis sarnaneb pärandvara lõplik omandaja tänu juriidilise konstruktsiooni võlaõiguslikule iseloomule põhimõtteliselt annakusaajale Saksa õiguse tähenduses.

Autor leiab, et vindikatsioonilegaat kaitseb väga tugevalt annakusaaja huve. Õiguse vahetu üleminek annakusaajale tagab, et pärija, pärandaja võlausaldaja ja pärija isiklik võlausaldaja ei saa annakuks määratud eset enda huvide ega nõuete rahuldamiseks kasutada. Annakusaaja omandab talle määratu lihtsalt ja väheste kulutustega. See võib olla mugavam pärijale, kuid vähendab oluliselt tema võimet täita pärandaja kohustusi, millega võib kaasneda mitme pärija järjestikune pärandist loobumine. Vindikatsioonilegaadi puuduseks on piiratus konkreetselt pärandi avanemisel pärandvara hulka kuuluvate esemetega. Lisaks võib probleem tekkida eeldusest, et kogu vara läheb tervikuna üle pärijale, kuid tegelikult ei ole pärimistunnistusest nähtav isik annakuks määratud eseme omanik. Raskendatud on pärija ja annakusaaja eristamine, eriti väärtuslikumate annakute puhul. Täidetud annaku võrra väheneb vara, millest võlausaldajad oma nõudeid rahuldada saavad. Rootsi õiguse analüüsist nähtub selgelt sellise annaku liigi ebaotstarbekus ja risk pärandaja kohustuste täitmisele. Rootsi pärimisseaduse kohane annakusaaja kohustus talle määratu vajadusel koos kasuga pärandvarasse tagasi anda, sisaldab potentsiaalset riski keeruliste ja kulukate õigussuhete ja –vaidluste tekkimiseks.

Damnatsioonilegaat kaitseb väga tugevalt pärija ja pärandaja võlausaldaja huve. Pärija käsutada on kogu pärandvara ühtse tervikuna. Pärandaja võlausaldajad võivad nõuda oma

nõude rahuldamist kõikidest pärandvara esemetest, sh annakuks määratud esemest. Damnatsioonilegaadi puuduseks on annakusaaja nõude nõrgem kaitstus. Tema nõuet võib ohustada pärija, kes sõltumata annaku täitmise kohustusest saab kõiki pärandvara hulka kuuluvaid esemeid kehtivalt võõrandada. Damnatsioonilegaadi eeliseks on selge õiguslik olukord kolmandate isikute jaoks, kooskõla üldõigusjärgluse põhimõttega ja pärija kaitse läbi kohustuste täitmiseks vajaliku vara tervikuna püsimise.

Magistritöös leidis väide, et Eesti territooriumil on alati kehtinud damnatsioonilegaat kinnitust vaid osaliselt. BES-i üldregulatsioon oli rajatud küll annakule kui damnatsioonilegaadile, kuid Eesti territooriumil kehtinud erandi kohaselt võidi annak määrata kas „vahetult testamendis“ (vindikatsioonilegaat) või teha annaku üleandmine kohustuseks pärijale (damnatsioonilegaat). 1940.a Tsiviilseadustiku eelnõu analüüsist nähtub, et peale pikka ja põhjalikku diskussiooni otsustati eelnõu viimases versioonis vaid ühe annaku liigi kasuks ja kehtima oleks pidanud hakkama damnatsioonilegaat. Sellisena oli annak reguleeritud ka Nõukogude Eesti õiguses.

Töös lükati ümber väide, et 1997.a pärimisseaduse kohaselt on annak vindikatsioonilegaat. Autor möönab, et seadus oli ebatäpne ja õiguskirjandus vastuoluline. 1997.a pärimisseaduses puudub säte, millest tuleneks õiguse vahetu ja seaduse alusel ülemineku võimalus, nagu see oli reguleeritud BESis ja 1940.a Tsiviilseadustiku 1926.a ja 1935.a redaktsioonides. Seaduse sõnastuses ja ülesehituses eeldatakse kohustatud isiku vältimatut olemasolu ja nõude suunatust pärija vastu ning lähtutakse õigustatud ja kohustatud isiku omavaheliste õiguste ja kohustuste regulatsiooni vajadusest. Nt ei võinud annakusaaja nõuda pärijalt või annakusaajalt annakut enne, kui pärija või annakusaaja on pärandi vastu võtnud. Annakusaaja nõue kuulus rahuldamisele, kui võlausaldajate nõuete rahuldamisest vara üle jäi. Autor järeldeb, et Eestis on alati kehtinud damnatsioonilegaat, BESi kehtivuse ajal erandina lisaks vindikatsioonilegaat. Kehtiva õiguse järgi on annak võlaõiguslik nõue pärija vastu. Asjaõiguse annakuks määratud esemele omandab annakusaaja alles läbi asjaõigusliku täitmistehingu pärijaga vastava õiguse ülemineku kohta käivate sätete järgi: vallasasjad asjaõiguskokkuleppe alusel valduse üleandmisega, kinnisasjad asjaõiguskokkuleppe ja sissekandega kinnistusraamatusse, nõuded loovutamiseга.

1997.a pärimisseaduse aegse annaku tõlgenduse negatiivseks tagajärjeks on pärandvarast ühe osa eraldamine ning pärijate ja võlausaldajate haarest väljaviimine. Kuna võlausaldaja nõue on seotud kohustatud isikuga (mitte asjaga), vastutab pärija pärandaja võlausaldajate ees ka annaku täitmise võrra vähenenud pärandvara ulatuses. Võlausaldaja ei saa nõuet esitada annakusaaja vastu, kuna kohustus, mille täitmist ta nõuab, on seaduse alusel koos muu pärandaja varaga läinud üle pärijale. Pärijal võib olla annakusaaja kui tegelikult

vähemõigustatud võlausaldaja vastu alusetust rikastumisest tulenev nõue. Autor on seisukohal, et vindikatsioonilegataarina käsitletud annakusaaja on annakuks määratud eseme kehtivalt omandanud ainult siis, kui õiguse üleminek on toimunud kas seaduse (üldõigusjärglus) või tehingu (eriõigusjärglus) alusel. Tema omandiõigus võib olla tekkinud seaduse alusel, kui viimse tahte tõlgendamisel selgub, et pärandaja tahte kohaselt oli vaatamata kasutatud terminitele tegemist pärija määramisega. Suure tõenäosusega see kõnealustel juhtudel enamasti nii oli. Ümbertõlgendamisega kaasneb vajadus üle vaadata pärimisasjaga seotud isikute õiguste ja kohustuste omavaheline tasakaal muutunud asjaoludes. Teatud juhtudel võib käsutustehing pärija ja annakusaaja vahel olla sõlmitud, kui notariaalsete tahteavalduste, mis formaalselt kujutasid endast pärija nõusolekut annakusaajale tunnistuse andmiseks ja annakusaaja annaku vastuvõtmise avaldust, tõlgendamisel selgub, et osapoolte tahe oli suunatud annakuks määratud eseme omandiõiguse üleminekule.

Sageli nimetatakse Eestis õiguse üleminekut annaku korralduse kaudu eriõigusjärgluseks, kuna annak puudutab vaid ühte hüve, mitte kogu pärandit ega murdosa sellest. Saksa, Hollandi ja Šveitsi pärimisõigus eriõigusjärglust ei tunne. See ei ole ka tehinguliselt saavutatav. Õigusteoreetiliselt ei ole üksikute esemete nimetamise kaudu võimalik vara saatust surma puhuks määrata nii, et korraldustel oleks asjaõiguslik iseloom.

Autor leiab, et pärimisõiguses on vaid üks õigusjärglus- üldõigusjärglus, mis hõlmab endas nii üleminekut õiguste kogumile kui üleminekut seaduse alusel. Kuna annakusaaja ei omanda ei omandiõigust ega nõuet selle üleandmiseks vahetatud pärandajalt, ei saa annakusaaja olla pärandaja üld- ega eriõigusjärglane. Järelikult ei ole annakusaaja pärandaja üldõigusjärglane ega eriõigusjärglane. Annakusaaja on pärija eriõigusjärglane ja seaduse alusel tekkiva võlaõigusliku nõude omaja.

Annakusaaja nõue on olemuslikult küll pärimisõiguslik, kuid sellel on võlaõigusliku nõudega sama struktuur: annakusaaja (võlausaldaja) võib pärijalt (võlgnikult) nõuda annakuks määratud varalist hüve (annaku eset). Sellisena käsitletakse annaku nõuet kogu Kontinentaal-Euroopa õiguskirjanduses. Annakusaaja ja pärija vahelise õigussuhte näol on tegemist ühepoolselt kohustava võlasuhtega, mille sisuks on kohustus annak täita. Annakusaaja ja pärija vahelisele suhtele kohaldatakse võlaõiguse üldosa sätteid pärimisõigusest tulenevate piirangutega. Annakusaaja nõude alus tuleneb PärS § 56 lg1 teisest lausest ja PärS §-st 62, mille kohaselt annab annaku määramise korraldus annakusaajale pärandi avanemisel tekkiva õiguse nõuda annakutäitjalt annakuks määratud eseme üleandmist.

Magistritöö teiseks eesmärgiks oli analüüsida, kas kehtiv õigus tagab annakusuhte osaliste piisava kaitstuse. Tööst nähtub, et Rooma õiguses ja BES-is on tehtud katseid tagada annakusuhte osaliste õigusi läbi erinormide pärimisõiguses, nt määrates kindlaks pärija

minimaalse annakutevaba osa suurus, andes annakusaajale seadusest tuleneva pandiõiguse, pärija käsutuskeeldude jne, kuid need ei ole osutunud elujõuliseks.

Nagu pärijale ei ole ka annakusaajale reaalse majandusliku eelise saamine tagatud. Annaku mittetäitmine võib olla põhjendatud, kui annaku ese pärandi avanemisel pärandvara hulka ei kuulu. Autor on seisukohal, et kui annakuks määratud eset pärandvara hulgas ei ole, saab nõude lõppenuks lugeda alles siis, kui tegemist ei ole hankimisannakuga, st kohustatud isiku koormamisega kohustusega nimetatud ese hankida, annakusaajal ei ole õigus nõuda hüvitist või nõuet asendusesemele. Kui eseme valikul oli otsustavaks selle majanduslik väärtus mitte individuaalsed tunnused, võib selles näha pigem nõude kehtivust.

Samuti võib mittetäitmise põhjus tuleneda pärandaja võlausaldajate nõuete ning annakuga ühel ja samal järjekohal olevate muude nõuete rahuldamise vajadusest. Kuna eelosa, sundosa ja eelannaku nõuded tekivad pärandi avanemisega pärija vastu ega ole suunatud õiguse vahetule üleminekule, on põhjendatud annaku regulatsiooni kohaldamine ka nimetatud nõuetele, sh tuleneb olemuslikust sarnasusest nõuete koht kohustuste täitmise järjekorras. Autor leiab, et sundosa nõuded peaksid olema annaku nõuetest eespool. Oleks ebaõiglane lubada pärandajal määrata annakuid, kui sellega kaasneks pärandaja perekonnaliikme ülalpidamiskohustuse täitmise kahjustamine. Annakute vähendamine sundosa nõude jaoks on tunnustatud kõigis võrreldavates õiguskordades. Töö autor teeb parandusettepaneku lisada PärS §-is 107 sisalduvasse loetellu sihtkäsundi kõrvale ka annak. Selliselt oleks ühemõtteliselt selge, et pärandaja korraldus annaku kohta on kehtetu, kui see piirab sundosasaaja õigusi. Autor on seisukohal, et sundosa ja eelosa nõuet tuleks käsitleda võrdselt. Ristuvateks huvideks on ühelt poolt vanemate õigus saada ülalpidamist ja teiselt poolt üleelanud abikaasa õigus säilitada harjumuspärast elu tavapärasel keskkonnas. Autori arvates ei ole põhjendatud neist ühe teisele eelistamine. Küll aga peaks sundosa ja eelosa nõue olema eelistatud ülejäänud annakute nõuetele. Kuna eelossa kuuluvad esemed võivad üksikjuhul hõlmata märkimisväärse osa pärandvarast, võib eelosa annakusaaja nõuet märgatavalt vähendada.

Annakusaaja huvid on kaitstud läbi seaduse alusel tekkiva nõude regulatsiooni ja pärija süülise vastutuse asja hävimise või kahjustumise eest. Tal on õigus algatada pärimismenetlus, taotleda pärandvara hoiumeetmete rakendamist ning pöörduda oma nõude kaitseks kohtusse.

Annakusaajal on võimalik taotleda oma õiguse tõendamiseks annakusaaja tunnistust. Nagu pärimistunnistuski, tõendab notari poolt väljastatud annakusaaja tunnistus pärandaja surma tõttu tekkinud õiguslikku olukorda, antud juhul pärija vastu suunatud annaku nõude tekkimist. Annakusaaja tunnistus ei tõenda omandiõigust annakuks määratud esemele ega ole täitedokument. Autori hinnangul seisneb tunnistuse eesmärk annaku täitmise lihtsustamises ja

tagamises. Kuigi annakusaaja tunnistus võiks sisaldada minimaalselt vajalikke andmeid ja olla selge ning ülevaatlik, nõustub autor, et tunnistusele võib lisada selgituse annaku kui nõude olemuse kohta ja tunnistuse tähenduse. Autori arvates ei ole vajalik kanda ei annakusaaja ega pärimistunnistusele info annaku täidetavuse kohta.

Pärimisseaduses reguleerimata küsimustes rakenduvad vastavalt võlaõiguse sätted, nt kohustuse rikkumise ja õiguskaitsevahendite regulatsioon. Samuti on annakusaaja huve võimalik kaitsta läbi muude eraõiguslike tehingute, sh erinevate tagamistehingute pärijaga ning pärandajaga. Annakusaaja ei saa oma kandevõimelisele õigusele suunatud nõuet kaitsta eelmärkega enne pärandi avanemist, kuid autor ei näe selleks takistusi pärast nõude tekkimist. Spetsiaalse „annakusaaja märke“ järele puudub vajadus ja õigustatus. Annaku täitmise tagamiseks võib viimse tahte avalduse koostamisel määrata testamenditäitja, tagada ühe annaku täitmist teise annaku või sihtkäsundi kaudu, teha pärija määramine sõltuvaks annaku täitmisest, kaaluda jagamiskorralduse või eel-järelepärimise määramist jne.

Vastupidiselt õiguskirjanduses esitatud seisukohtadele leiab autor, et annakusaaja ei vastuta pärandil lasuvate kohustuste eest, sest üleminek saab toimuda kas seaduse või tehingu alusel. Isegi juhul, kui annakuks on määratud kinnisasi, mis on koormatud hüpoteegiga, ei vastuta annakusaaja kohustuste eest, mille tagamiseks hüpoteek seatud on, välja arvatud juhul, kui annakusaaja vastava kohustuse ülevõtmise kohustus tuleneb viimse tahte avaldusest. Välistada ei saa siiski annakusaaja kohustust taluda täitmist annakuks määratud esemest.

Võlausaldaja huvid on kaitstud läbi üldõigusjärgluse põhimõtte, annaku kui damnatsioonilegaadi, pärimismenetluse algatamise taotlemise õiguse, pärandi vastuvõtmise regulatsiooni, pärija ja võlausaldajate väljakutsemenetluse ja pärimisseaduses reguleeritud kohustuste täitmise järjekorra, samuti pärandvara pankroti ja hoiumeetmete taotlemise õiguse.

Pärija huvid on kaitstud läbi üldõigusjärgluse põhimõtte, annaku kui damnatsioonilegaadi, täitmisest keeldumise õiguse ja kohustuse täitmist ja vastutuse piiramist reguleerivate sätete. Nagu iga võlasuhte puhul, on ka pärijal annakusaaja nõudele teatud vastuõigused, mis võivad annakusaaja nõuet kahjustada, nt vabaneb pärija annaku kohustuse täitmisest, kui kohustuse täitmine võimatu. Nagu nõuete puhul üldiselt, saab pärija tugineda nõude aegumisele ja seeläbi kohustuse täitmisest vabaneda. Kuna annakusaaja ja annakutäitja vaheline õigussuhe on seadusest tulenev ühepoolset kohustav võlasuhe, ei kohaldu annakusaaja nõudele tehingust tulenev kolmeaastane tähtaeg.

Magistritöö autor järeldab, et kõigi nimetatud isikute huvid on kaitstud vastavalt nende positsioonile ega nõustu väitega, et Eestis puudub mehhanism juhuks, kui annakutäitja ei taha annakut täita. Autor ei toeta annaku eriregulatsiooni täita-tahtmatuse puhuks, nagu ei ole see eraldi reguleeritud ka näiteks laenulepingu täita-tahtmatuse puhuks. Annakusaaja huvide

rõhutatud esiletõstmine pärijate ja võlausaldajate huvidega arvestamata ei ole põhjendatud. Annak on siiski reeglina tasuta, ilma vastusooritusega omandamise võimalus.

Magistritöö kolmas eesmärk oli tuua välja pärija annakusaajast eristamise kriteeriumid viimse tahte tõlgendamisel. Tööst nähtub selgelt, et annakusaaja eristamine pärijast on andnud ainekst õigusteoreetilisteks vaidlusteks ja olnud õigusloome objektiks juba Rooma õigusest saadik. Kuigi suures osas on tõlgendamise põhimõtted muutumatud, on tõlgendamismeetodite kvaliteet aja jooksul tõusnud. Viimse tahte tõlgendamise eesmärk on pärandaja tegeliku tahte õiguslikult määrava sisu väljaselgitamine ja kaitse. Testamendi tõlgendamisel puudub avalduse vastuvõtja ja soodustatava isiku kaitsmistväärtus huvi. Testaator võib testamendi korralduse vabalt tühistada. Viimse tahte avalduste tõlgendamisel ei ole oluline mitte testamendi sisu objektiivne ega normatiivne tähendus vaid subjektiivne, pärandaja kasutatud sõnastusel ei ole ettemääratud tähendust. Eelistada tuleks tõlgendust, mis säilitaks testaatori tahte suuremas ulatuses. Tuleb välja selgitada, milline oli pärandaja tahe korralduse tegemise ajal. Tihti leiavad testamendi tegemise ja selle täitmise vahepealsel ajal aset sündmused, mida testaator ette näha ei osanud. Enne testamendi kehtetuse tunnustamist tuleb kontrollida, kas puuduvaid lünki ei saa täita nn täiendava tõlgendamisega. Selle tõlgendamismeetodi kasutamisel saab tuvastada, millise korralduse oleks pärandaja teinud, kui ta oleks asjaolude sellise käiguga arvestanud. Seega ei ole täiendava tõlgendamise eesmärk välja selgitada pärandaja reaalne tahe, vaid tema irreaalne, hüpoteetiline tahe, milliseks see oleks kujunenud hilisemaid sündmusi arvestades. Tahte väljaselgitamiseks on vaja arvestada suhetega tema ümber ja isiklike tõekspidamistega.

Analüüsist nähtub, et põhjendamatult sageli lähtutakse Eestis annakusaaja pärijast eristamisel ainult ühest kriteeriumist- kas määratud on üks ese või kogu pärandvara. Sellise pealiskaudse ja pigem formaalse tõlgenduse oht seisneb vastuolus pärandaja tahtega. Autor leiab, et põhimõtteliselt tuleb alati sisuliselt kontrollida, kas pärandaja on soovinud viimse tahte avalduses soodustatud isikut nimetada pärijaks või on määranud annaku.

Avanud kummagi mõiste sisu, koondas autor tulemuse neljaks eristamiskriteeriumiks, mida tuleb kasutada kogumis, üksikkaasusest lähtuvalt tõlgendamispõhimõtteid kasutades:

1. Kui pärandaja on nimetanud üksiku eseme, on tegemist annaku määramisega. Kui määratud on kogu pärandvara või mõtteline osa sellest, on tegemist pärija määramisega.

2. Pärija ja annakusaaja õiguste omavaheline väärtussuhe on tuletatav pärija kui kogu vara omandajast ja annakusaaja kui vaid üksiku hüve saajast. Kui pärandaja on määranud korraldusega pärandvara põhilise, väärtuslikuma osa, on tegemist pärija määramisega. Kui korraldus hõlmab pärandvara kõrvalist osa, on tegemist annaku määramisega. Autori arvates vihjab pärijaks määramisele pärandaja lähtumine kogu vara jagamisest, samuti pärandaja soov

vara silmaspeetavate isikute vahel kindlas proportsioonis jagada, nt soov määrata üksikuid esemeid selliselt, et lapsed lõppkokkuvõttes võrdselt saaksid.

3. Kahtlemata tuleneb kõige olulisem eristamiskriteerium pärimisseaduse annaku mõistest – pärandaja ettekujutuses ei ole annakusaaja tema õigusjärglaseks. Kui pärandaja tahe on suunatud vahetule omandiõiguse üleminekule, on tegemist pärija, st õigusjärglase määramisega. Kui pärandaja tahe on anda isikule õigus nõuda annakuks määratud eset kolmandalt isikult, vahendatult läbi pärija, on korralduse näol tegemist annaku määramisega. Töö autor leiab, et sellel kriteeriumil on 1997.a seaduse vindikatsioonilegataaride pärijaks tõlgendamise võimaluse seisukohast suur praktiline väärtus.

4. Eelmisega tihedalt seotud oluline vahetegemise kriteerium seisneb soodustatud isiku pärandvara saatuses mitteosalemises ja tema iseseisva võlausaldaja staatuses. Pərija on isik, kes pärandaja ettekujutuse kohaselt jätkab tema majanduslikku positsiooni. Kui pärandaja ettekujutuses pidi soodustatud isik tegelema pärandvara valitsemisega: säilitama pärandvara, vajadusel osalema selles kaaspärijana, pärandvara jagama, nõudma sisse nõuded, täitma kohustused, sh annaku kohustused jne, on tegemist pärija määramisega.

Eristamine on seda raskem, et õigusteoreetiliselt ei ole võimatu määrata kogu pärandvara annakuna. Töö autor leiab, et see ei oleks annakuõiguse seisukohast eesmärgipärane ja sarnastaks tarbetult annakusaajat pärijaga. Annaku funktsioon seisneb teatud osale pärandvarast kaheetapilise eriregulatsiooni loomises, omistades õigustatud isikule iseseisva võlausaldaja positsiooni, mis ei hõlma õigusi ega kohustusi pärandi suhtes. Praktiliselt ei ole sellise konstruktsiooni kasutamisel suurt tähendust, kuna hilisema tõlgendamise käigus võidakse jõuda tulemuseni, mille järgi pärandaja tegelik tahe oli siiski suunatud pärija määramisele, eel-järelepärimisele või testamenditäitmisele. Kahtlusteta on selge, et annakut ei saa määrata vastutuse välistamise eesmärgil. Lisaks seisneb annaku eelis võimaluses määrata isikule õigusi, mis pärandvara hulka ei kuulu, nn hankimisannaku kaudu, ja soodustada ühte pärijat teistest enam. Annaku kaudu on võimalik määrata pärandvara hulka kuuluvat osa, mida ei soovita teiste pärijatega jagada.

Pärandvara jagamise korraldusega saab pärandaja mõjutada pärandvara jagamisel langetatavate otsuste kujundamist. Jagamiskorraldusel ei ole asjaõiguslikku toimet. Seetõttu saab korraldust pidada pärijale määratud annakuks siis, kui korraldusega kaasneb nii objektiivne varaline eelis kui pärandaja vastav rikastamissoov. Kui silmaspeetud isik on täpselt samas olukorras nagu kõik ülejäänud pärijad, on tegemist jagamiskorraldusega. Sellisel juhul arvatakse üksikuna määratud ese isiku pärandiosa hulka, mitte sellele lisaks.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Vermächtnis als Grundlage des Eigentumsübergangs eines zum Nachlass gehörenden Gegenstands

Die Rechtsnachfolge kann eine Einzelnachfolge (Singularsukzession) oder Gesamtnachfolge (Universalsukzession) sein, je nachdem ob sich der Tatbestand, auf dem sie beruht, auf ein einzelnes Recht oder auf einen Komplex von Rechten, insbesondere auf das Vermögen einer Person als Ganzes bezieht. Hauptfall der Gesamtnachfolge ist die Erbfolge. In diesen Fall vollzieht sich der Übergang *uno actu* durch einen und denselben Vorgang. Die Personen, auf die mit dem Tode eines Menschen dessen Vermögen als ganzes übergeht, werden Erben genannt. Singularsukzession bildet den Regelfall der Rechtsnachfolge unter Lebenden und erfolgt grundsätzlich durch Rechtsgeschäft.

Die Zuwendung eines Vermächtnisses ist etwas wesentlich anderes als die Einsetzung zum Erben. Vermächtnis ist die Zuwendung eines Vermögensvorteils von Todes wegen, die weder Erbeinsetzung noch Auflage ist.

Der Magisterarbeit hat drei Ziele.

Erstens wird in der Magisterarbeit der Begriff des Vermächtnisses und rechtlichen Konstruktion des Übergangs des vermachten Gegenstands behandelt. Die Rechten des Erben und Vermächtnisnehmers und viele damit verbundene Aspekte bewirken Fragen in Rechtspraxis als auch in der Rechtstheorie. Fragen entstehen meistens, weil die Bestimmung des Vermächtnisses sich nach der Anordnung des Erblassers bestimmt; Erfüllung des Vermächtnisses wird man aber nicht von ihm, sondern von Erben erfolgt.

Besonders aktuell ist die Frage in Kontext vom im 1997 in Geltung getretenen estnisches Erbgesetzes. Riigikogu hat ein neues Erbgesetz verabschiedet, die im 01.01.2009 in Kraft getreten ist. Damit sind viele Unklarheiten abgelöst. Aber die Rechtsfolgen können noch heute von Bedeutung sein.

Aus dem im 1997 Jahr in Kraft getretenen Gesetzes ist ein grosses Problem entstanden, die sich auf die Inhalt des Rechts des Vermächtnisnehmers beruht. Nämlich ist die Rechtspraxis davon ausgegangen, dass in Estland auch ein Vindikationslegat anerkannt ist. Die Vermächtnisse werden manchmal selbst ohne Wissen des Erben ausgerichtet und ins Grundbuch eingetragen. Davon ergibt sich unvermeidlich die Notwendigkeit die Begriffe des Vindikations- und Damnationslegaten zu behandeln und starke und schwache Seiten des

verschiedenen Arten des Vermächtnisses zu analysieren. Die Magisterarbeit geht von der Hypothese aus, dass in Estland immer ein Damnationlegat galt.

In estnischen Rechtspraxis ist die Frage der Verstärkung der Rechte des Vermächtnisnehmers erhoben worden. Der zweite Ziel der Magisterarbeit ist zu untersuchen ob die Rechte und Interessen der Vermächtnisnehmer, der Gläubiger des Erblassers und Erben genügend geschützt sind. Bei der Ausgestaltung des Vermächtnisses sind der Wille des Erblassers und die der Nachlassgläubiger, des Vermächtnisnehmers und des Erben gegeneinander abzuwägen.

Der dritte Ziel der Magisterarbeit ist konkrete Kriterien für die Auslegung des letzten Willens bezüglich der Zuwendungen von sonstigen Gegenständen zu analysieren. Diese Kriterien können hilfreich sein um den Willen des Testators zu forschen. Die Ausdrücke „vererben“, „als Erben einsetzen“ und „vermachen“ werden in den Testamenten und Erbverträgen oft nicht im exakten juristischen Sinn gebraucht, so dass Zweifel entstehen, ob eine Erbeinsetzung oder eine Vermächtniszugewendung gemeint ist. Aus der Praxis der Notaren ergibt sich, dass der Begriff des Universalsukzessions für den Testator immer und wieder als eine Überraschung kommt.

Daraus ergibt sich auch die Wahl des Themas der vorliegenden Magisterarbeit.

Den Zielen der Arbeit entsprechend sind auch Materialien ausgewählt. Bei der Ausarbeitung unseres Erbesetzes dienten das deutsche, österreichische, holländische und Schweizerische Erbrecht als Vorbild. In der Magisterarbeit werden die Zivilgesetzbücher von diesen Ländern benutzt. Beim Vergleich des Erbrechts verschiedener Länder waren die wichtigsten Quellen die Kommentaren, zB. Palandt Bürgerliches Gesetzbuch, Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und P.Rummel Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Als Quellen des Estnischen Erbrechts sind die früher in Estland geltenden Gesetze wie Baltisches Privatrecht und Entwurf des Zivilkodex von 1940, und darüber veröffentlichte Materialien von J.Jaakson, I.Tjutrumov, C.Erdmann und M.Pung benutzt worden. Über das Erbrecht Deutschlands sind auch die Meinungen H.Brox und D.Leipold, über das Erbrecht Österreich F.Gschnitzer und über das Schweizerische Erbrecht P.Tuor und P.Schnyder benutzt worden. Bei Behandlung des estnischen Erbrechts ist auch die Rechtsprechung, darunter die Entscheidungen des Estnischen Staatsgerichts gebraucht worden.

Der erste Kapitel der Arbeit heisst „Universalsukzession und der Begriff des Vermächtnisses“. In diesem Kapitel werden die Begriffe des Erben, Vermächtnisnehmer,

Nachfolge und dessen Arten und die Bedeutung der Universalsukzession im Erbrecht behandelt.

Der zweite Kapitel ist „Die geschichtliche Entwicklung“ genannt. In diesem Kapitel werden die Regulation des Vermächtnisses im Römischen Recht, in Kontinental-Europa und in Estland behandelt.

Der dritte Kapitel ist „Vermächtnisverhältnis und dessen Inhalt“ genannt und wird in zwei Unterkapitel eingeteilt: in ersten wird das Entstehen des Recht des Vermächtnisnehmers und in zweiten die Erfüllung des Anspruchs behandelt.

Der vierte Kapitel nennt sich „Nicht-Erfüllen und Sicherung des Anspruchs“ und wird auch in zwei Unterkapitel eingeteilt. Im ersten analysiert man den Sachverhalt, in denen es für den Erben gerechtfertigt ist den Anspruch nicht zu erfüllen. In den zweiten Unterkapitel wird die Sicherung des Anspruchs auf Grunde der Schuld-, Sachen- und Erbrecht behandelt.

In der Rechtstheorie unterscheidet man zwischen zwei Hauptarten des Vermächtnisses: ein Damnationslegat und ein Vindikationslegat. Diese Arten sind aus dem Römischen recht abgeleitet.

Bei der Damnationslegat erlangt der Begünstigte einen Anspruch gegen den Beschwerten auf Leistung des vermachten Gegenstands. Das Vermächtnis hat mit anderen Worten nur obligatorische Wirkung (Damnationslegat). Der Gegenstand geht nicht bereits mit dem Erbfall unmittelbar auf den Vermächtnisnehmer über; es muss erst durch Rechtsgeschäft unter Lebenden vom Beschwerten auf den Vermächtnisnehmer übertragen werden.

Durch der Vindikationslegat wird kein Anspruch auf eine Leistung gegen den Beschwerten zugewendet. Bei der Vindikationslegat handelt es sich um einen unmittelbaren Rechtsübergang von Erblasser zu den Erben. Der Gegenstand geht bereits mit dem Erbfall unmittelbar auf den Erben über und ein Bedürfnis für ein Rechtsgeschäft für die Übertragung des Rechts unter Lebenden vom Beschwerten auf den Vermächtnisnehmer entseht nicht.

In Römischen Recht vereinigte Justinian die zwei Legatarten und liess sie nur schuldrechtlich wirken. Ein dingliches Vermächtnis (Vindikationslegat) ist nach deutschen, österreichischen, holländischen und schweizerischen Recht ausgeschlossen, wird anerkannt aber von Frankreich, Portugal, Italien, Spanien und den mittel-und südamerikanischen Staaten, aber auch von Schweden.

Vindikationslegat beachtet vor allem das Interesse des Vermächtnisnehmers, der seinen Anspruch direkt und schnell geltend machen kann. Es würde aber die Unterscheidung von Erbeinsetzung und Vermächtnis erschweren. Das Damnationslegat dient vor allem die Interesse der Erben und Naclassgläubiger. Die letzteren können zu ihrer Befriedigung auf alle

Gegenstände, und damit auch auf den vermachten Gegenstand, zugreifen. Vor allem aber würde den Grundsätzen der Gesamtnachfolge, der Übergabe beweglichen und der Umschreibung unbeweglichen Sachen widersprechen, die Abwicklung des Nachlasses erschweren und Erben sowie Gläubiger benachteiligen. Für den Verfasser der vorliegenden Arbeit erscheint, dass die Interessen der Beteiligten im Rechte, die von Damnationslegat ausgehen, besser geschützt sind. Mit Rücksicht auf die Nachlassgläubiger beachtet der Autor nicht ein besonderes Interesse des Vermächtnisnehmers, weil er unentgeltlich erwirbt, er erbringt keine Gegenleistung.

Im estnischen Rechtsliteratur wird das Vermächtnis oft als Singularsukzession behandelt. Nach der Meinung des Verfassers dieser Arbeit kennt estnische Erbrecht keine Einzelrechtsnachfolge. Der Vermächtnisnehmer erwirbt die Forderung aus dem Vermächtnis erst mit dem Erbfall; es tritt Vonselbsterwerb ein. Der Anspruch ist kraft Gesetzes entstanden, wird aber nicht vom Erblasser auf Vermächtnisnehmer übergehen. Der Vermächtnisnehmer ist weder Gesamtrechts- noch Einzelrechtsnachfolger des Erblassers, sondern auf den Erwerb eines mit dem Erbfall erst entstehenden Anspruchs gegen den Beschwerten beschränkt.

Die Singularsukzession ist auch nicht rechtsgeschäftlich erreichbar. Die Zuwendung einzelner Gegenstände von Todes wegen ist rechtstheoretisch nicht möglich.

Obwohl das Erbgesetz aus dem Jahr 1997 relativ ungenau ist bezüglich der Legatarten, ergibt sich nach der Meinung des Authors aus dem Gesetz keine Möglichkeit für einen direkten Übergang des vermachten Gegenstands. Vielmehr sieht das Gesetz voraus, dass das Legat einen Beschwerten voraussetzt, dass der Anspruch gegen den Erben oder Vermächtnisnehmer entrichtet ist und dass der Bedachte den vermachten Gegenstand nicht vor der Annahme der Erbschaft verlangen kann. Diese Aspekte sprechen klar für ein Damnationslegat. Das Vindikationslegat galt neben dem Damnationslegat zur Zeit des Baltisches Privatrechts. In dem Zivilkodexentwurf aus 1940 ist das Vindikationslegat abgelehnt. Das Damnationslegat galt in der Sowjetzeit und gilt auch nach dem heutigen Erbgesetz.

Die Gefahr der Konzeptions des Vindikationslegats in dem Erbgesetz aus 1997 lag darin, dass diese, zwangsweise und oft ohne Wissen der Erben erfüllte Ausrichtung des vermachten Gegenstands zur Zersplittung der für die Gläubiger haftende vermögensmasse führte, und den Erben die Möglichkeit entnahm mit dem zum Nachlass gehörenden Gegenständen die Gläubiger zu befriedigen. Die Haftung der Erben für die Nachlassschulden ist damit jedoch nicht erloschen.

Nach der Meinung des Verfassers handelt es sich um eine Sonderrechtsnachfolge auch nicht bei dem Anspruch des Ehegatten auf den Voraus.

Aus dem Prinzip des Rechtsübergangs bei Singular-oder Universalsukzession erfolgt, dass die Vermächtnisnehmer die als Vindikationslegataren behandelt waren, den vermachten Gegenstand nur dann geltend erworben haben, wenn der Rechtsübergang von Erben zu Vermächtnisnehmer erfolgt ist. Weil das Gesetz die Möglichkeit des unmittelbaren Erwerbs des zugewandeten Gegenstands ausschliesst, kann der Vermächtnisnehmer Eigentümer des vermachten Gegenstandes nur dann werden, wenn selbständiges Erfüllungsgeschäft zwischen Vermächtnisnehmer und dem Erben zustande gekommen ist.

Die Anordnung des Erblassers begündet einen erbrechtlichen Anspruch die gleiche rechtliche Struktur wie die schuldrechtliche Forderung: ein Gläubiger (der Vermächtnisnehmer) darf von einem Schuldner (Erben) eine vermögenswerte Leistung (den Vermächtnisgegenstand) verlangen. Anspruchsgrundlage ist im Erbgesetz §§ 56 ja 62 geregelt. Den Erben kommen zugute Gegennormen, die den Vermächtnisanspruch verhindern oder auslösen können, z.B. Ausschlagung des Vermächtnisses, Unmöglichkeit der Leistung oder Zuwendung eines nachlassfremden Gegenstandes. Hier kann doch eine ergänzende Testamentsauslegung helfen, dessen Zweck die sg. Lücken in Testament durch Forschung des hypothetischen Willens des Erblassers zu erfüllen ist. Die rechtliche Beziehung zwischen dem Bedachten und dem Beschwerten ist als einseitig verpflichtendes Schuldvermächtnis ausgestaltet. Er unterliegt daher den allgemeinen Regeln des Schuldrechts, soweit nicht besondere Regeln des Vermächtnisrechts eingreifen.

Durch das allgemeine Leistungsstörungenrecht ist der Vermächtnisnehmer geschützt im Falle der Erbe nicht erfüllen will. Die Interessen der Vermächtnisnehmer können auch durch verschiedene Rechtsgeschäfte geschützt werden, u.a. durch Vormerkung, die doch nach dem Entstehen des Anspruchs möglich ist. Im Gegensatz zum deutschen Recht ist das Vermächtnisnehmer nach Estnischen Recht berechtigt einen Vermächtnisschein zu erlangen, der Zeugnis über den Erwerb des Vermächtnisanspruchs ist. Die Interessen der Gläubiger sind zusätzlich zu den Prinzip der Universalsukzession und Prinzip des Vonselbsterwerb auch mit Gläubigeraufgebot und die Verpflichtung der Erben bei Befriedigung der Nachlassgläubiger im Erbgesetz regulierten Rangfolge zu beachten. Der Anspruch des Vermächtnisnehmers begründet eine Nachlassverbindlichkeit, die bei der Auseinandersetzung vorweg zu befriedigen ist und für die Miterben als Gesamtschuldner haften. Das Vermächtnis geht nach ihrem Wesen nach ins Leere, wenn nach Abzug der Ansprüche der Gläubiger den Erblasser und Kosten des Erbfalls kein teilbares Vermögen übrig bleibt. Mit den Vermächtnissen sind gleichrangig auch Ansprüche aus Voraus und aus Vorausvermächtnis. Nach der Meinung des

Verfassers sollte die Ansprüche aus Pflichtteil und Voraus Vorrang vor den übrigen Vermächtnissen haben.

Der Erbe ist berechtigt, die Berichtigung einer Nachlassverbindlichkeit bis Annahme der Erbschaft bzw. bis zur Errichtung des Nachlassinventars, die mit sich ein begrenzte Haftung des Erben mitbringt, zu verweigern.

Der Verfasser ist der Meinung dass eine Bedürfnis für eine spezielle Regelung für den Schutz den Vermächtnisnehmer nicht gerechtfertigt ist und dass man ein solches durch den Estnischen Erbgesetz nicht genauer zu regeln braucht.

Aus der Arbeit ergibt sich deutlich dass in bisherigen estnischen Rechtspraxis nur eine von diesen Kriterien benutzt ist. Das hat zur Folge, dass die Interessen des Erblassers damit erheblich beschädigt sind.

Der Verfasser dieser Magisterarbeit hat folgende Kriterien entwickelt, die bei Auslegung in Betracht gezogen werden können.

1. Für eine Erbeinsetzung ist kennzeichnend, dass der Erblasser dem Bedachten das gesamte Vermögen oder einen Bruchteil davon zuwendet.
2. Wenn der Wille des Erblassers erkennbar ist, den Bedachten zum Gesamtrechtsnachfolger, zum Herrn des Nachlasses zu machen, spricht dies für eine Erbeinsetzung.
3. Wendet der Erblasser die Gegenstände die nach seiner Ansicht das Hauptvermögen darstellen, einem anderen zu, ist hier vielmehr eine Erbeinsetzung gewollt.
4. Die Stellung eines Vermächtnisnehmers ist charakteristisch für einen mittelbarer Erwerb des Nachlasses. Wenn der Erblasser den Bedachten nur einen schuldrechtlichen Anspruch zuwenden wollte, z.B. etwas an jemandem übertragen, handelt es sich um die Einsetzung des Vermächtnisnehmers.

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU

1. *Alois, Alt-Marin,; Knellwolf, Peggy A.; Schmidt, Hans; Senn, Jürg.* Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. Erbrecht. Ausführlich kommentiert und erklärt mit vollständigem gesetztext und Stichwortverzeichnis. Hrsg.: Der Schweizerische Beobachter, Zürich
2. *Ananjeva, J; Kask, P; Laasik, E..* Eesti NSV Tsiviilkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Kirjastus „Eesti Raamat“ 1969
3. *Bielefeld, Christian.* Die Entwicklung des Erbschaftserwerbs nach Österreichischem Recht seit Inkrafttreten des ABGB im Jahre 1812. Münster 1997
4. *Brambring, Günter* (Hrsg.). Beck'sches Notar-Handbuch. Hans Ulrich Jerschke. 3.völlig überarbeitete und erweiterte Aufl. München: Beck 2000
5. *Breitschmid, Peter.* Erbrecht. Schulthess Polygraphischer Verlag AG, Zürich 2010
6. *Bonfante, P.* Pärandusõiguse reform. Tartu Õigusteadlaste Seltsi juriidiline ajakiri „Õigus“ 1927 nr 4. *P.Bonfante*
7. *Brox, Hans.* Pärimisõigus. 19., ümbertöötatud trükk. Tallinn: Kirjastus Juura, 2003
Viidatud: *Brox, H.*
8. *Brox, Hans.* Erbrecht. 18.Aufl. Köln, Berlin, Bonn, München: Carl Heymanns Verlag KG, 1998
Viidatud: *Brox, H., (1998)*
9. *Brox, Hans.; Walker, Wolf-Dietrich.* Erbrecht. 23., vollständig neu bearbeitete Auflage. Carl Heymanns Verlag, 2009
Viidatud: *Brox, H.; Walker, W.-D.*
10. *Cervin, Ulf; Wallén, Per-Edwin.* Praktisk rättskunskap⁷⁰⁵. Johan Cervin och Liber-Hermods AB 1991, 1993
11. *Chorus, Jeroen; Gerver, Piet-Hein; Hondius, Ewoud, Koekkoek, Alis.* Introduction to Dutch Law. Third revised edition. Kluwer Law International. The Hague – London – Boston 1999
12. *Druey, Jean Nicolas.* Grundriss der Erbrechts. 4.Aufl. Bern: Stämpfli Verlag AG, 1997
13. *Eickmann, Dieter; Flessner, Axel; Irschinger, Friedrich; Kirchhof, Hans-Peter; Kreft, Gerhart; Landfermann, Hans-Georg.* Heidelberger Kommentar zur Insolvenzordnung. 2., neu bearbeitete Auflage. C.F.Müller Verlag, Heidelberg, 2001
Viidatud: *Heidelberg / kommentaari autor*
14. *Ein, E..* IX õigusteadlaste päeva protokollid. Juriidilise ajakirja „Õigus“ erilisa. 1930

⁷⁰⁵ Praktilised teadmised õigusest (autori tõlge).

- Viidatud: *Ein, E.*, (1930)
15. *Ein, E.; Grünthal, T.; Nurk, M.* Tsiviilseadustiku 1935.a eelnõu. Juriidiline ajakiri „Õigus“. Tartu Õigusteadlaste Selts, 1935 nr 6
Viidatud; *Ein, E.; Grünthal, T.; Nurk, M.*, (1935)
 16. *Ein, E.* Pärimisõigus Tsiviilseadustiku eelnõus. XIII Õigusteadlastepäeval 1939 ettekantud referaat. Juriidiline ajakiri „Õigus“ nr 4. Tartu Õigusteadlaste Selts, 1939
Viidatud; *Ein, E.*, (1939)
 17. *Eliaser, Rein.* Vaidlustest testamendi vastu. Juriidiline ajakiri „Õigus“ nr 1. Tartu Õigusteadlaste Selts, 1928
 18. *Erdmann, Carl.* System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv, Est und Curland. Dritter Band. Erbrecht. Riga: Kymmels Verlag 1892
 19. *Ferid, Murad; Firsching, Karl.* Internationales Erbrecht. Band V. 77. Auflage. C.H.Beck, 2010
 20. *Grünberg, Edgar.* Pärandi vastuvõtmise ja selle vormistamine. Juridica 2001, nr 10
Viidatud: *Grünberg, E.*, 2001
 21. *Grünberg, Edgar.* Pärandi omandamine. Magistritöö. Tartu, 2008
Viidatud: *Grünberg, E.*, 2008
 22. *Gschitzer, Franz.* Österreichisches Erbrecht. 2., neubearb. Aufl. von Christoph Faistenberger. Wien, New York: Springer, 1983
 23. *Gustavus, Eckhart.* Äriühinguõigus. Eesti kaubandus- ja registriõiguse õpik. Eesti Justiitsministeerium: Tallinn-Berliin 2000
 24. *Haegele, Karl; Schöner, Hartmut; Stöber, Kurt.* Grundbuchrecht. 11.neubearbeit.Auflage. München: Beck, 1997
 25. *Herzog, Stephanie; Lindner, Richard.* Die Erbrechtsreform 2010. Das neue Pflichtteils- und Verjährungsrecht. ZAP Verlag, Münster 2010
 26. *Firsching, Karl.* Fortgef. von Hans Lothar Graf. Handbuch der Rechtspraxis. Nachlassrecht. Band 6. 7., neubearb. und erw. Aufl. München:1994
 27. *Harder, Manfred.* Grundzüge des Erbrechts.3.,überarb. Aufl. Neuwied; Kriftel; Berlin: Metzner, 1992
 28. *Herzog, Stephanie; Lindner, Richard.* Die Erbrechtsreform 2010. Das neue Pflichtteils- und Verjährungsrecht. ZAP Verlag, Münster 2010
 29. *Hirt, Thomas; Ryffel, Gritli.* Erbrecht: Ein Lehrgang für die Praxis. Zürich: Orell Füssli, 1997
 30. *Ilus, Elmar.* Rooma eraõiguse alused, Tallinn: Kirjastus Ilo, 2000

31. *Jaakson, Jüri*. Pärandusõiguse eelnõu arvustused. I osa. Tartu Õigusteadlaste Seltsi juriidiline ajakiri „Õigus“, 1926, nr 5
Viidatud: *Jaakson, J.*, (a)
32. *Jaakson, Jüri*. Päranduseõiguse eelnõu arvustused. III osa. Tartu Õigusteadlaste Seltsi juriidiline ajakiri „Õigus“, 1926, nr 7
Viidatud: *Jaakson, J.*, (b)
33. *Kaser, Max; Knütel, Rolf*. Römisches Privatrecht: Studienbuch. 17., wesentlich überarbeitete und ergänzte Aufl. München: Beck, 2003
34. *Kipp, Theodor*. Erbrecht: Ein Lehrbuch.auf d. Grundlage d. Bearb. Von Theodor Kipp fortg. von *Helmut Coing*. 14.Bearb. Auflage. Tübingen: Mohr 1990
35. *Koenigs, Dorit*. Grundzüge des niederländischen Erbrechts. Standesinternes Mitteilungsblatt (Teil 1). Rheinische Notarkammer: Heft nr 11, November 1987
36. *Koziol, Helmut; Welser, Rudolf*. Grundriss der bürgerlichen Rechts. Band 2. 12.neubearb. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2001
37. *Kull, Irene; Käerdi, Martin; Kõve, Villu*. Võlaõigus I. Üldosa. Juura, Õigusteabe AS, 2004
38. *Köhler, Helmut*. Tsiviilseadustik. Üldosa. Õpik. 23., täielikult ümbertöötatud trükk. Tallinn: Kirjastus Juura, Õigusteabe AS 1998
39. *Laasik, Endel*. Nõukogude tsiviilõigus. Eriosa. Tallinn: Valgus, 1975
Viidatud: *Laasik, E.*, (1975)
40. *Laasik, Endel*. Loenguid Nõukogude tsiviilõigusest II. Tartu: TRÜ tsiviilõiguse ja – protsessi kateeder, 1971
Viidatud: *Laasik, E.*, (1971)
41. *Larenz, Karl*. Allgemeine Teil des Deutschen Bürgerlichen Rechts. 7., neubearb. Aufl. München: Beck, 1988
42. *Lange, Heinrich*, Lehrbuch des Erbrechts/ begr. Von Heinrich Lange. Fortgeführt von *Kurt Kuchinke*. 3. neubearb. Aufl. München: Beck, 1989
43. *Leesment, Leo*. Märkmeid Balti Eraõiguse allikaist. Juriidiline ajakiri „Õigus“ .Tartu Õigusteadlaste Selts, üheksas aastakäik 1928 a. nr 8
44. *Leipold, Dieter*. Erbrecht : Grundzüge mit Fällen und Kontrollfragen. 12.,neubearb. Auflage, 1998
45. *Liin, Urve*. Abikaasa seadusjärgse pärimisõiguse reform Eestis Euroopa arengute taustal. Juridica 4/1998
Viidatud: *Liin, U.*, (1998)
46. *Liin, Urve*. Pärimisõiguse põhimõtetest. Juridica 1999, nr 3

- Viidatud: *Liin, U., (1999)*
47. *Liin, Urve*. Loengumaterjalid Eesti Õiguskeskuse juristide täiendõppeprogrammi kuulajatele. Pärimisõigus: Pärimisseaduse arengutest. 22. ja 24.jaanuaril 2000.a
Viidatud: *Liin, U., (2002)*
48. *Liin, Urve*. Pärandi üleminek pärijale: vastuvõtusüsteem versus loobumissüsteem. *Juridica* 2003, nr 1
Viidatud: *Liin, U., (2003(a))*
49. *Liin, Urve*. Pärimisleping ja selle seosed võlaõigusega. *Juridica* 2003, nr 10
Viidatud: *Liin, U., (2003(b))*
50. *Liin, Urve*. Pärimisõigus: Pärandamine – miks, kuidas ja milliseid korraldusi oma vara kohta surma puhuks teha? Pärimine – kellele ja kuidas läheb pärand üle peale pärandaja surma? Tallinn: Kirjastus Ilo, 2005
Viidatud: *Liin, U., (2005)*
51. *Liin, Urve; Nagel, Ursula*. Abikaasade vastastikusest testamendist. *Juridica* 2001, nr 1
Viidatud: *Liin, U.; Nagel, U.*
52. *Mahhov, Ivo*. Pärimise käik uues pärimisseaduse eelnõus. *Juridica* 1995, nr 7
Viidatud: *Mahhov, I., (1995)*
53. *Mahhov, Ivo*. Notari koht uuenevas pärimismenetluses. *Juridica* 2008, nr 7.
Viidatud: *Mahhov, I., (2008 (a))*
54. *Mahhov, Ivo; Murumets, Vaike*. Uus pärimisseadus – loobumissüsteemi head ja vead. Arvutivõrguskättesaadav http://www.just.ee/?section=33086&alias=forum_v2&action=change&id=1021&group=contents&topic=33607 (seisuga 18.05.2010)
Viidatud: *Murumets, V.; Mahhov, I./kommentaari autor*
55. *Mahhov, Ivo*. Küsimusi ja vastuseid uue pärimisseaduse teemal. Arvutivõrgus kättesaadav <http://www.just.ee/33491> (seisuga 18.05.2010)
Viidatud: *Mahhov, I., (2008(b))*
56. *Mahhov, Ivo*. Pärimistunnistusest aastal 2009. Arvutivõrgus kättesaadav <http://www.just.ee/34049> (seisuga 18.05.2010)
Viidatud: *Mahhov, I., (2009 (a))*
57. *Mahhov, I.*, Materjalid notarite õppepäevalt „Pärimisseaduse rakendamine” 25. septembril 2009
Viidatud: *Mahhov, I., (2009,(b))*
58. *Maier, Walter.; Schmitt, Jürgen.* Bürgerliches Recht und Steuerrecht. 9.neubearbe.Aufl. Stuttgart: Schäffer-Poeschel, 2001
59. *Mayer-Maly, Theo*. Römisches privatrecht. Wien; New York : Springer 1991

60. *Medicus, Dieter*. Bürgerliches Recht: ein enach Anspruchsgrundlagen geordnete Darstellung zur Examensvorbereitung. 18., neubearb.Aufl. Köln; Berlin;Bonn; München: Heymann, 1996
61. *Michalski, Lutz*. BGB-Erbrecht. Schwerpunkte. Band 6. Heidelberg: Müller 1999
62. *Mikfeld, Konstantin*. Tsiviil-õigus. Tallinnas : J. Zimmermann, 1923
63. *Mikk, Tiina*. Pärimisõigus. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2004
64. *Nõges, Valter*. Tsiviilseadustiku 1936.a eelnõu. Võrdlusjooni 1935.a eelnõuga ja BES-i võlaõiguse osaga. Juriidiline ajakiri „Õigus“ .Tartu Õigusteadlaste Selts, 1936 nr 7
65. *Nõges, Valter*. Uue Tsiviilseadustiku elluviimine. Juriidiline ajakiri „Õigus“ .Tartu Õigusteadlaste Selts, 1940 nr 3
Viidatud: Nõges, V., (1940)
66. *Olzen, Dirk*. Erbrecht. De Gruyter Rechtswissenschaften Verlags-GmbH, Berlin 2005
67. *Palandt, Otto*. Bürgerliches Gesetzbuch. 57. neubearbeitete Aufl. Verlag C.H.Beck München 1998
68. *Pung, Mihkel*. V Õigusteadlaste päeval 8. ja 9. aprillil ettekantud referaat „Pärimisõigus tsiviilseadustiku eelkava järel“. Juriidiline ajakiri „Õigus“ 1926 nr 4
69. *Pärna, Priidu; Kõve, Villu*. Asjaõigusseadus. Kommenteeritud väljaanne. Õigusteabe AS Juura: Tallinn 1996
70. *Rammul, A; Talvik, E*. Tsiviilõiguse eriosa. Autoriseeritud konspekt mag.iur. E.Ilusa loengute järgi. Tartu: Akadeemilise Kooperatiivi Kirjastus 1938
71. *Rammul, A; Talvik, E*. Tsiviilõigus. Autoriseeritud konspekt mag.iur. E.Ilusa loengute järgi.. Teine, täiendatud trükk. Tartu 1939
72. *Rummel, Peter*. Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch mit IPR-Gesetz, Ehegesetz, Mietrechtgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Landpachtungsgesetz, Konsumentenschutzgesetz, Produkthaftungsgesetz, UN-Kaufrecht. Band 1. Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung. Wien: 1990
Viidatud: Rummel / kommentaari autor
73. Münchener Kommentar zur Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 9. Erbrecht. §§ 1922-2385 . §§ 27-35 BeurkG. 3. Aufl., München: Beck, 1997.
Viidatud: MüKo /kommentaator, §-i number, äärenumber
74. *Scherer, Stephan*. Münchener Anwalts Handbuch. 2.überarbeitete und erweiterte Auflage. München: Verlag C.H.Beck, 2007
75. *Schellhammer, Kurt*. Erbrecht nach Anspruchsgrundlagen. 2.neu bearbeitete Auflage. C.F.Müller verlag, 2006
76. *Schlüter, Wilfried*. BGB. Erbrecht. 14. überarb. Aufl. München:Verlag C.H.Beck 2000

77. *Schuckmann, Hans Joachim*. Õiguste tagamine märgetega. Kinnistusraamatu ja notaripäevad. Ettekanded. Eesti Vabariigi Justiitsministeerium: 1999
78. *Silvet, Erki; Mahhov, Ivo*. Kuidas pärida ja pärandada. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 1997
Viidatud: Silvet, E./Mahhov, I./kommentaari autor
79. *Silvet, Erki*. Pärimisseaduse eelnõu põhijoontest. *Juridica* 1995, nr 7
80. *Schwab, K.H.; Prütting, H.* Asjaõigus. Õpik. Õigusteabe AS Juura, Tallinn 1995
81. *Süß, Rembert*. Erbrecht in Europa. Ein Praxishandbuch. 2. Auflage. Zerb Verlag, 2008
Viidatud: Süß/kommentaari autor
82. *Zimmer, Maximilian; Kersten, Andreas; Krause, Thomas*. Handbuch für Notarfachangestellte. 2., neubearb. u. aktualisierte Aufl. Neuwied; Kriftel: Luhtherhand, 2002
83. *Zimmermann, Walter*. Erbschein und Erbscheinverfahren für die gerichtliche, anwaltliche und notarielle Praxis. Erich Schmidt Verlag GmbH&Co, Berlin 2004
84. *Tiivel, Rein*. Kinnistusraamatuõigus. Kirjastus Juura, Tallinn 2005
85. *Tjutrumov, I.* Tsiviilõigus. Konspekt. Koostatud ja redigeeritud eriteadlaste poolt vastavalt I. Tjutrumovi eksamikavale. Tartu 1933. Juristi väljaanne.
Viidatud: *Tjutrumov, I.*, (1933)
86. *Tjutrumov, I.* Märkmeid tsiviilseadustiku eelnõu pärimisõiguse üldeeskirjade kohta. Tartu Õigusteadlaste Seltsi juriidiline ajakiri „Õigus“ 1936 nr 8.
Viidatud: *Tjutrumov, I.* (1936)
87. *Traat, A.*, Järelsõna 1940.a tsiviilseadustiku eelnõu trükile / 1992.a uuestitrükile. Tartu 1940/1992
88. *Tuor, Peter; Schnyder, Bernhard*. Das Schweizerische Zivilgesetzbuch. Zehnte Auflage. Unveränderter Nachdruck 1992. Schulthess Polygraphischer Verlag AG Zürich, 1986
89. *Uluots, Jüri*. Seletuskiri tsiviilseadustiku 1936.a eelnõu juurde
90. *Maurer, Ewald*. Erben und vererben auf Österreichisch. 4.neubearb. Aufl. Wien: Juridica Verlag, 1997
91. *Van Der Burght, Gregor*. Dutch matrimonial Property Law and its Fiscal Implications. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990
92. *Varul, Paul; Kull, Irene; Kõve, Villu; Käerdi, Martin*. Võlaõigusseadus I. Üldosa §§ 1-207. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus Juura, Tallinn 2006
93. *Östensson, Pernilla*. Tolkning av testamente. C-uppsats. Luleå tekniska Universitetet, 2006

KASUTATUD NORMATIIVAKTIDE LOETELU

94. Asjaõigusseadus. 9.06.1993 - RT I 1993, 39, 590; RT I 2010, 8, 37
95. Autoriõiguse seadus. 11.11.1992. - RT 1992, 49, 615; RT I 2009, 62, 405
96. Kinnistusraamatuseadus. 15.09.1993. - RT I 1993, 65, 922; RT I 2009, 61, 401
97. Notariaadiseadus. 6.12.2000 - RT I 2000, 104, 684; RT I 2009, 67, 460
98. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27.03.2002. - RT I 2002, 35, 216; RT I 2009, 18, 108
99. Pankrotiseadus. 22.01.2003. - RT I 2003, 17, 95; RT I 2009, 68, 463
100. Perekonnaseadus. 18.11.2009 – RT I, 14.12.2009, 60, 395
101. Pärimisseadus. 15.05.1996. – RT I 1996, 38, 752; RT 1999, 88, 807
102. Pärimisseadus. 17.01.2008. - RT I 2008, 7, 52; RT I 2009, 51, 349
103. Tõestamiseadus. 14.11.2001. - RT I 2001, 93, 564; RT I 2009, 27, 164
104. Võlaõigusseadus. 26.09.2001. - RT I 2001, 81, 487; RT I 2010, 7, 30
105. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), Ahtes Hauptstück: Von dem Erbrechte, vastu võetud 01.06.1811
106. Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Dritter Teil: Das Erbrecht, 30.03.1911
107. Burgerlijk Wetboek Boek 4, Erfrecht . Hollandi tsiviilseadustiku 4. raamat – pärimisõigus, jõustus 01.01.1992
108. Bürgerliches Gesetzbuch muudatustega 01.01.2010; arvutivõrgus kättesaadav: <http://dejure.org/gesetze/BGB/280.html> (seisuga 08.06.2010)
109. Insolvenzordnung, arvutivõrgus kättesaadav <http://www.gesetze-im-internet.de/inso/> (seisuga 18.05.2010)
110. Rootsi pärimisseadus (ÄB 1958:637), arvutivõrgus kättesaadav http://62.95.69.15/cgi-bin/thw?%24%7BHTML%7D=sfst_lst&%24%7BOOHTML%7D=sfst_dok&%24%7BSNHTML%7D=sfst_err&%24%7BMAXPAGE%7D=26&%24%7BTRIPSHOW%7D=format%3DTHW&%24%7BBASE%7D=SFST&%24%7BORD%7D=FINN&%24%7BFREETEXT%7D=%E4rvdabalk&BET=&RUB=&ORG=&%24%7BSORT%7D=%C5R%2CLPNR+ (www.lagrummet.se; 18.05.2010)
111. Pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise ja pärimisregistri pidamise kord. Justiitsministri 18. detsembri 2008. a määrus nr 53. - RTL 2008, 101, 1435; RTL 2010, 1, 4
112. Pärimisseadusest tulenevate notariaaltoimingute tegemise kord. Justiitsministri 01.02.2002 määrus nr 4. - RTL 2002, 28, 387; RTL 2004, 126, 1956

KASUTATUD KOHTULAHENDITE LOETELU

113. Harju Maakohtu otsus 2-07-801/24 (endine nr 2/24-5979/04) 16.juunist 2006
114. Harju Maakohtu otsus 2-07-23573 9.aprillist 2008
115. Tallinna Ringkonnakohtu otsus nr 2-05-61 26.septembrist 2006
116. Tallinna Ringkonnakohtu otsus nr 2-05-61 25.aprillist 2008
117. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 2-06-7766 21.juunist 2007
118. Tallinna Ringkonnakohtu otsus 2-06-24408 20. novembrist 2007
119. Tartu Maakohtu 19.02.2009 a. otsuses nr 2-08-13623
120. Pärnu Maakohtu otsus 2-03-340 15.jaanuarist 2008
121. Riigikohtu 8.aprilli 2005 tsiviilkolleegiumi otsus 3-2-1-13-05
122. Riigikohtu 8.veebruari 2006.a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-121-05
123. Riigikohtu 18.detsembri 2007 otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-125-07
124. Riigikohtu 08.detsembri 2003 a. otsuse tsiviilasjas 3-2-1-141-03
125. Riigikohtu 21.detsembri.2004 otsus nr 3-2-1-145-04
126. Riigikohtu 21.veebruari 2003.a otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-12-03
127. Riigikohtu 5. novembri 2008.a otsus 2-04-853

KASUTATUD MUUDE MATERJALIDE LOETELU

128. Eesti Vabariigi tsiviilseadustik. Kolmas raamat. Pärimisõigus. Eelnõu EV Riigivolikogu erikomisjoni 12.03.1940.a .redaktsioon. Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Õigusteaduse Selts, 1992
129. Seletuskiri Tsiviilseadustiku 1936.a eelnõu juurde. Koostanud Prof. J.Uluots
130. Tsiviilseadustik. Eelkava. Pärandusõigus. Kohtuministeriumi Kodifitseerimisosakonna väljaanne, 1925
131. Tsiviilseadustiku 1935.a eelnõu. Koostatud Kohtuministeriumi Kodifitseerimisosakonna juures asuva tsiviilseadustiku-komisjoni poolt
132. Tsiviilseadustiku 1936.a eelnõu. Koostatud Kohtuministeriumi Kodifitseerimisosakonna juures asuva tsiviilseadustiku-komisjoni poolt
133. Seletuskiri 2009.a pärimisseaduse eelnõu juurde. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?page=pub_ooc_file&op=emsplain&content_type=text/html&file_id=95821 (seisuga 20.06.2010)
134. Notari käsiraamat. Normatiivaktide kogumik. Teine, täiendatud trükk. Tallinn, Kirjastus „Eesti Raamat“, 1986

135. Notarite Koja infomaterjal "Kuidas pärida ja pärandada", arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.notar.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20986/P%E4ri+mise+info.pdf> (seisuga 08.06.2010)
136. *Justitiedepartementet*. Arv- kortfattad information om ärdabalken⁷⁰⁶: 2008. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/10/88/62/67afe6b2.pdf> (seisuga 18.05.2010)
137. Familjerätt. Information från Justitiedepartementet⁷⁰⁷. Stockholm: Norstedts Tryckeri AB 1996
138. Roheline raamat. Pärimisõigus ja testamendid. Euroopa Ühenduste Komisjon. Brüssel 01.03.2005. KOM (2005) 65 lõplik. Arvutivõrgus kättesaadav: http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/civil/doc/com_2005_065_et.pdf

KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU

AutÕS - autoriõigusseadus

AÕS – asjaõigusseadus

BW – Hollandi tsiviilseadustik (hl.k. *Burgerlijk Wetboek*)

InsO – Saksa pankrotiseadus (sk.k. *Insolvenzordnung*)

Jm – joonealune märkus

KrS - kinnistusraamatuseadus

Ld.k. – ladina keeles

PankrS - pankrotiseadus

PärS - pärimisseadus

PärS'97 – 01.01.1997.a jõustunud pärimisseadus; tunnistatud kehtetuks 1.01.2009.a

PärSNotKord - Pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise kord

PärSNotKord'02- 2002.aastal jõustunud pärimisseadusest tulenevate notari ametitoimingute tegemise kord

Rk.k. – rootsi keeles

ZGB – Šveitsi tsiviilseadustik (sk.k. *Schweizerisches Zivilgesetzbuch*)

TsK – tsiviilkoodeks

TsSE'26 – Tsiviilseadustik. Eelkava. Pärandusõigus.

TsSE'35 - Tsiviilseadustiku 1935.a eelnõu.

TsSE'36 - Tsiviilseadustiku 1936.a eelnõu.

TsSE'40 - Eesti Vabariigi tsiviilseadustik. Eelnõu 12.03.1940.a .redaktsioon

TsÜS – tsiviilseadustiku üldosa seadus

TõS - tõestamiseadus

ÄD – Rootsi pärimisseadus (rk.k. *Ärvdabalk*)

Änr- äärenumber

⁷⁰⁶ Pärand – pärimisseaduse lühitutvustus (autori tõlge).

⁷⁰⁷ Perekonnaõigus. Justiitsministeeriumi koostatud õigust tutvustav kogumike sari (autori tõlge).